

Lietuvos socialinė raida

2025 Nr. 14

Regioniniai socialinių
transformacijų kontekstai

LIETUVOS SOCIALINIŲ MOKSLŲ CENTRAS
SOCIOLOGIJOS INSTITUTAS
INSTITUTE OF SOCIOLOGY
AT THE LITHUANIAN CENTRE FOR SOCIAL SCIENCES

LIETUVOS SOCIALINĖ RAIDA

SOCIAL DEVELOPMENT OF LITHUANIA

REGIONINIAI SOCIALINIŲ TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTAI
REGIONAL CONTEXTS OF SOCIAL TRANSFORMATIONS

2025 Nr. 14

VILNIUS, 2025

Sudarytojai:

Simona Ščerbinskaitė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Donatas Burneika, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Redkolegija:

Māris Bērziņš, dr., Latvijos universitetas (Latvija)

Inga Blažienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Jakub Brdulak, prof. dr. habil., Varšuvos ekonomikos mokykla - SGH (Lenkija)

Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė, dr., Europos Komisijos Jungtinis mokslo centras (Ispanija)

Aiva Jasilionienė, dr., Makso Planko demografinių tyrimų institutas (Vokietija)

Dovilė Krupickaitė, dr., Vilniaus universitetas

Sandra Krutulienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Tadas Leončikas, dr., Eurofondas (Airija)

Andrius Marcinkevičius, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Aušra Maslauskaitė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Monika Frėjutė-Rakauskienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Vikinta Rosinaitė, dr., Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Laimutė Žalimienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Recenzantai:

Viktorija Baranauskienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Rūta Brazienė, doc. dr., Vilniaus universiteto Socialinės politikos katedra

Apsvarstyta Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto leidybos komisijos posėdyje
2026 m. sausio 15 d. Sociologijos instituto leidybos komisijos protokolo Nr. A-1.

Kalbos redaktorė: Dalia Žalienė

Maketuotojas: Rimantas Junevičius

TURINYS

PRATARMĖ.....	5
PRATARMĖ (anglų kalba).....	6
Gintarė Pociūtė-Sereikienė, Danielius Jurčiukonis MIESTO ĮVAIZDŽIO TRANSFORMACIJA: VILNIAUS GYVENTOJŲ NUOMONĖ APIE ŠIAULIŲ MIESTĄ.....	7
Viktoras Andrejevas LIETUVOS SAVIVALDOS IŠŠŪKIAI STRUKTŪRINIŲ TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTE: KLAIPĖDOS REGIONO PERSPEKTYVA.....	27
Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, Arūnas Pocius DARBO RINKOS IR SOCIALINĖS-EKONOMINĖS RAIDOS TARPUSAVIO RYŠYS: REGIONINIS PJŪVIS.....	50
Alexander Chubrik, Aušra Maslauskaitė BALTARUSIJOS PILIEČIŲ MIGRACIJA Į LIETUVĄ: ŠEIMINĖS DIMENSIJOS VERTINIMAS.....	69
Anna Lipnevič MOTERŲ, VYRESNIŲ NEI 45 METŲ AMŽIAUS, GIMDYMŲ POKYČIAI LIETUVOJE EUROPOS IR PASAULIO KONTEKSTE.....	82
Donatas Burneika, Simona Šcerbinskaitė, Zaiga Krišjāne SUBURBANIZACIJOS PROCESŲ TERITORINĖ RAIŠKA LIETUVOJE IR LATVIJOJE XXI A. PRADŽIOJE.....	93

CONTENT

FOREWORD (in Lithuanian).....	5
FOREWORD	6
Gintarė Pociūtė-Sereikienė, Danielius Jurčiukonis TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF THE CITY: VILNIUS RESIDENTS' OPINION ABOUT THE CITY OF ŠIAULIAI.....	7
Viktoras Andrejevas CHALLENGES OF LITHUANIAN LOCAL GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS: A PERSPECTIVE FROM THE KLAIPĖDA REGION.....	27
Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, Arūnas Pocius THE RELATIONSHIP BETWEEN LABOR MARKET DYNAMICS AND SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT: A REGIONAL PERSPECTIVE.....	50
Alexander Chubrik, Aušra Maslauskaitė BELARUSIAN MIGRATION TO LITHUANIA: ESTIMATING THE FAMILY DIMENSION	69
Anna Lipnevič CHANGES IN CHILDBIRTH AMONG WOMEN AGED OVER 45 IN LITHUANIA WITHIN THE EUROPEAN AND GLOBAL CONTEXT	82
Donatas Burneika, Simona Ščerbinskaitė, Zaiga Krišjāne TERRITORIAL PATTERNS OF SUBURBANIZATION PROCESSES IN LITHUANIA AND LATVIA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY.....	93

PRATARMĖ

Lietuvos socialinė raida – Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto leidžiamas kasmetinis recenzuojamas mokslinis žurnalas, skirtas pristatyti instituto mokslininkų ir bendraautorių vykdomus tyrimus. Leidinys parengtas įgyvendinant LSMC Sociologijos instituto ilgalaikę programą „Socialiniai iššūkiai gerovės visuomenei technologinės ir demografinės kaitos kontekste (2022–2026)“, kurios tikslas tirti technologinės ir demografinės kaitos keliamus iššūkius gerovės visuomenės plėtrai Lietuvoje, identifikuoti socialinės bei ekonominės politikos priemones, skatinančias gerovės visuomenės kūrimąsi.

Keturioliktajame žurnalo numeryje dėmesys skiriamas regioniniams socialinių transformacijų kontekstams, atskleidžiant daugiasluoksnius visuomenėje vykstančius pokyčius. Leidinį sudaro šeši metodologine įvairove pasižymintys straipsniai, kuriuose pristatoma Lietuvoje ir jos regionuose vykstantys socialiniai reiškiniai, jų teritoriniai ypatumai kitų Europos šalių kontekstuose. Pirmajame straipsnyje pristatoma Vilniaus miesto gyventojų sąmonėje susiformavusio Šiaulių miesto įvaizdžio kaita (G. Pociūtė-Sereikienė, D. Jurčiukonis), antrajame išsamiai nagrinėjami Klaipėdos regiono savivaldos iššūkiai demografinių ir valdžios struktūrinių pokyčių kontekste (V. Andrejevas). Trečiajame straipsnyje regioniais pjūviais analizuojami Lietuvos darbo rinkos ir socialinės-ekonominės raidos tarpusavio ryšiai, didelį dėmesį skiriant jaunimo bei vyresnio amžiaus gyventojų grupėms (L. Okunevičiūtė Neverauskienė, A. Pocius), o ketvirtajame nagrinėjama Baltarusijos piliečių migracijos į Lietuvą struktūra, ypatingą dėmesį skiriant šeiminei migracijai (A. Chubrik, A. Maslauskaitė). A. Lipnevič straipsnyje pristatoma Lietuvos moterų vėlyvųjų gimdymų statistika ir situacija Europos bei pasaulio kontekste, o paskutinis leidinio straipsnis skirtas palyginamajai priemiesčių plėtrostendencijų Vilniaus ir Rygos miestų regionuose analizei (D. Burneika, S. Ščerbinskaitė, Z. Krišjāne).

Šis *Lietuvos socialinės raidos* leidinys, kaip ir ankstesnieji, skirtas tiek akademinėi bendruomenei bei viešosios politikos formuotojams, tiek ir plačiajai visuomenei. Leidinio sudarytojai ir autoriai tikisi, kad šiame numeryje skaitytojai ras naudingos informacijos ir praplės savo žinias apie vykstančius socialinius, ekonominius ir politinius pokyčius.

Autoriai būtų dėkingi už leidinio skaitytojų grįžtamąjį ryšį, kurio lauktų el. paštu institutas@lstc.lt.

FOREWORD

“Social Development of Lithuania” | *“Lietuvos socialinė raida”* is an annual peer-reviewed scientific journal published by the Institute of Sociology of the Lithuanian Social Science Centre (LCSS). It is designed to present research conducted by the Institute's researchers and co-authors. This publication was prepared as part of the implementation of the long-term R&D programme of the Institute of Sociology of the LCSS “Social challenges for the welfare society in the context of technological and demographic change (2022–2026)”, the aim of which is to study the challenges posed by technological and demographic changes to the development of the welfare society in Lithuania and to identify social and economic policy measures that promote the creation of a welfare society.

The fourteenth issue of the journal focuses on regional contexts of social transformations, revealing the multi-layered changes. The publication consists of six methodologically diverse articles, that present social phenomena taking place in Lithuania and its regions, and their territorial peculiarities in the contexts of other European countries. The first article explores shifts in Vilnius residents' perception of Šiauliai (G. Pociūtė-Sereikienė, D. Jurčiukonis). The second provides a detailed examination of the challenges faced by the Klaipėda region's self-government in the context of demographic and government structural changes (V. Andrejevas). The third article analyses the interrelationships between the Lithuanian labour market and socio-economic development in regional sections, paying special attention to youth and older population groups (L. Okunevičiūtė Neverauskienė, A. Pocius). The fourth examines the structure of migration of Belarusian citizens to Lithuania, with particular emphasis on family migration (A. Chubrik, A. Maslauskaitė). A Lipnevič's article presents the statistics and the situation of late births among Lithuanian women in the European and global context. The final article of the publication is devoted to the comparative analysis of suburban development trends in the Vilnius and Riga city regions (D. Burneika, S. Ščerbinskaitė, Z. Krišjāne).

Continuing the tradition of previous issues, this issue of the journal is intended for both the academic community and public policy makers, as well as the general public. The editors and authors hope that this issue will provide readers with useful insights and contribute to a deeper understanding of ongoing social, economic, and political changes.

The authors would be grateful for feedback from readers of this publication, which can be sent by e-mail to institutas@lstc.lt.

MIESTO ĮVAIZDŽIO TRANSFORMACIJA: VILNIAUS GYVENTOJŲ NUOMONĖ APIE ŠIAULIŲ MIESTĄ

Gintarė POCIŪTĖ-SEREIKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0003-0474-0607>

LSMC Sociologijos instituto Regionų ir miestų tyrimų skyrius
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
gintarei.pociutei@gmail.com

Danielius JURČIUKONIS | <https://orcid.org/0009-0004-1071-7432>

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Urbanistikos katedra
Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius
danielius.jurciukonis@vilniustech.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lsr-2025-14-2-2>

Santrauka. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. ir žlungant sovietmečiu kurtai urbanistinei sistemai, šalies miestai, ypač industriniai, patyrė reikšmingas transformacijas. Vienu ryškiausių šių pokyčių pavyzdžiu tapo Šiauliai – miestas, kuris sovietmečiu augo kaip pramonės ir socialinės infrastruktūros centras, tačiau per tris nepriklausomybės dešimtmečius prarado trečdalį gyventojų, susidūrė su ekonomikos nuosmukiu bei socialinės ir inžinerinės infrastruktūros nykimu. Iš buvusio augančio ir modernėjančio industrinio miesto Šiauliai virto mažėjančiu miestu, o tai sąlygojo naujų, dažnai neigiamų, miesto reprezentacijų formavimąsi šalies visuomenėje. Straipsnyje analizuojama, koks Šiaulių miesto įvaizdis yra susiformavęs būtent Vilniaus gyventojų sąmonėje. Empirinė analizė paremta 2018 ir 2023 m. Vilniuje atliktų anketinių apklausų duomenimis. Tyrimo rezultatai atskleidžia atskiruose sostinės mikrorajonuose vyraujančias nuomonių įvairoves apie Šiaulius. Apklausų duomenų palyginimas leidžia identifikuoti sostinės gyventojų požiūrio į Šiaulius dinamiką ir jos sąsajas su urbanistinėmis transformacijomis.

Raktažodžiai: miesto įvaizdis, depopuliacija, miesto mažėjimas, urbanistinė transformacija, Šiauliai

Įvadas

Per pastaruosius 35-erius nepriklausomos Lietuvos metus tiek šalies kaimiškosios vietovės, tiek miestai patyrė intensyvius pokyčius (Burneika ir kt., 2017; Kriaučiūnas ir kt., 2024; Pociūtė-Sereikienė ir kt., 2019; Ubarevičienė ir kt., 2016, 2025). Išskyrus sostinę bei kitus du didžiuosius šalies miestus – Kauną ir Klaipėdą, likusieji 100 miestų ir kaimiškoji valstybės dalis pradėjo „nykti“, ypač išryškėjo neigiamos demografinės tendencijos (Kumpikaitė-Valiūnienė, 2019; Maslauskaitė ir kt., 2023). Vertinant statistinius duomenis apie demografinius pokyčius intensyvaus šalies depopuliacijos laikotarpiu (1992–2020), matyti, kad nuo 1992 m., kai buvo pasiektas gyventojų skaičiaus pikas, iki 2020 m., kai buvo užfiksuotas

mažiausias gyventojų skaičius nepriklausomybės laikotarpiu, gyventojų sumažėjo 25,3 proc., arba 891,2 tūkst. (Valstybės duomenų agentūra, 2025).

Tam tikru „lūžio tašku“, sąlygojusiu gyventojų skaičiaus pokyčius, tapo 2020-ieji, nuo kurių prasi-dėjo viena po kitos kylančios bei perdengiančios krizės (Jayasuriya, 2023; Lawrence ir kt., 2024). 2020-aisiais pasaulį sukrėtė viena didesnių sveikatos krizių – COVID-19 pandemija, kuri pastebimai pakeitė ne tik Lietuvą, bet ir visą pasaulį, formuodama naujas šalies raidos tendencijas (Florida ir kt., 2021; Zeitlin ir kt., 2019; Kasnauskienė ir Kavalnis, 2021; Kojala, 2021). Lietuva šioje krizinėje situacijoje Europos mokslininkų buvo įvardijama „laimėtoja“, nes nuo 2020 m. pastebimas gyventojų skaičiaus augimas, kurį lėmė intensyvūs imigracijos procesai (Wolff ir Mykhnenko, 2023). Prie gyventojų skaičiaus augimo prisidėjo ir „Brexit“ pasekmės, kurios lėmė, kad dalis emigrantų, gyvenusių Jungtinėje Karalystėje, grįžo į Lietuvą (EMN, 2024; Juškienė ir kt., 2021). Vis dėlto didžiausią šalies gyventojų skaičiaus augimą lėmė 2022-aisias prasidėjęs karas Ukrainoje, sąlygojęs atsiradusį srautą pabėgėlių iš karo zonos (Eurostat, 2024; Libanova ir Pozniak, 2023). Tarptautiniai duomenys rodo, kad Lietuva priėmė vieną didžiausių pabėgėlių iš Ukrainos procentų Europoje, lyginant su šalies gyventojų skaičiumi (US Department of State, 2023). Per penkerius metus – nuo 2020 iki 2025 m. – Lietuvos gyventojų skaičius išaugo 2,8 proc., arba daugiau nei 80 tūkst. gyventojų, kas atitiktų beveik Panevėžio miestą, kurio gyventojų skaičius, 2025 m. sausio 1 d. duomenimis, siekia 85 tūkst. (Valstybės duomenų agentūra, 2025).

Valstybei, ilgus metus išgyvenusiai gyventojų skaičiaus mažėjimą, imigracija tampa nauju „gyvybės šaltiniu“ arba bent jau laikina „stabilizacija“, suteikianti polėkį pritraukti naujų investicijų, išlaikyti pradėjusį byrėti socialinį tinklą. Nors bendros šalies imigracijos tendencijos nuteikia pozityviai, reikia pripažinti, kad gyventojų skaičiaus augimas yra selektyvus Lietuvos teritoriniu atžvilgiu. Didžiausias gyventojų skaičiaus augimas fiksuotas šalies miestuose, kuriuose gyventojų skaičius, lyginant su 2020 ir 2025 m., padidėjo 3,4 proc., tuo tarpu kaimuose šis augimas siekia 1,4 proc. (Valstybės duomenų agentūra, 2025). Gyventojų skaičiaus augimą miestuose bei tarptautinės imigracijos srautą į miestus galima paaiškinti objektyviais veiksniais: patrauklesnė darbo rinka, labiau išplėtotą socialinę infrastruktūrą ir kt. Nors sostinė, be abejonės, turi konkurencinį pranašumą, įdomesnis klausimas kyla dėl užsienio imigrantų gyvenamosios vietos pasirinkimo, lyginant panašaus lygio regioninius centrus, tokius kaip, pavyzdžiui, Šiauliai ir Panevėžys. Kodėl Šiauliai sulaukia didesnio tarptautinės imigracijos srauto ir „išsikaps-tė“ iš mažėjančio miesto statuso, išliko didmiesčiu ir intensyviai augina gyventojų skaičių pastaruosius penkerius metus, o Panevėžys ir toliau susiduria su gyventojų mažėjimu? Migracijos departamento (2024) duomenimis, 2024 m. Šiauliuose gyveno 17 011 užsienio piliečių, tuo tarpu Panevėžyje – tik 2 690. Galima daryti prielaidą, kad tai gali būti susiję su subjektyviais veiksniais, tokiais kaip vietos valdžios veiklumas, verslo gyvybingumas ir bendras miesto įvaizdis visuomenėje.

Analizuojant Lietuvos miestų, ypač industrinių, transformacijas po nepriklausomybės atgavimo 1990 m., pastebimos panašios raidos tendencijos – intensyvi depopuliacija (kai kurie miestai neteko daugiau nei 30 proc. savo gyventojų), ekonominis nuosmukis, socialinės ir inžinerinės infrastruktūros griūtis (Bivainis, 2001; Pociūtė-Sereikienė, 2021; Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011; Ubarevičienė ir kt., 2016). Buvę stiprūs pramoniniai regioniniai centrai, užtikrinę stabilų gyvenimą savo gyventojams, jau pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį pradėjo prarasti savo galią ir formuoti atsiliekančio, silpno miesto įvaizdį visuomenės sąjaujose (Teleišė, 2023).

Ankstesniuose tyrimuose (Pociūtė-Sereikienė, 2019) buvo nustatyta, kad vienas iš tokių industrinių, sovietmečiu buvusių stiprių ekonominių pramoninių centrų, o po nepriklausomybės atkūrimo smarkiai besitraukiantis miestas ir prarandantis savo „galingo miesto“ įvaizdį, buvo ir Šiauliai. Šis ketvirtasis pagal

dydį Lietuvos miestas vos išlaikė „didmiesčio statusą“ – miesto, turinčio daugiau nei 100 tūkst. gyventojų (Kavaliauskas ir kt., 2021), – išgyveno staigų ir stiprų ekonominės transformacijos procesą, sąlygojusį ilgalaikį gyventojų skaičiaus mažėjimą. Aktyvios ir intensyvios depopuliacijos metu – 1992–2020 m. – Šiauliai neteko 33 proc. miesto gyventojų. Šiuo atveju svarbu pastebėti, kad ankstesniuose tyrimuose įvardyta miesto mažėjimo problematika pastaraisiais metais ne tokia aktuali, kadangi po 2020 m. Šiauliai pradėjo rodyti demografinį „atsigavimą“ – per penkerius metus (2020–2025) miesto gyventojų skaičius padidėjo 10 proc., tai yra 11,3 tūkst. gyventojų (Valstybės duomenų agentūra, 2025). Viena pagrindinių priežasčių, sąlygojusių gyventojų skaičiaus augimą, – karo imigrantai iš Ukrainos (bei darbo imigrantai iš trečiųjų šalių), kurie pasirinko šį miestą kaip gyvenamąją erdvę Lietuvoje. Nors šiuo metu Šiauliai išgyvena demografinį „atsigavimo“ periodą, vis dėlto sunku prognozuoti šio miesto ateities demografinį scenarijų, kadangi jį ir toliau veikia tarptautinės geopolitinės aplinkybės, formuojančios neprognozuojamus tarptautinės imigracijos srautus.

Šiame straipsnyje autoriai kviečia pažvelgti į Šiaulių miestą iš vilniečių perspektyvos. Straipsnio siekis – išryškinti Šiaulių įvaizdį, susiformavusį Vilniaus gyventojų sąmonėje. Straipsnio autoriai, prieš vykdydami tyrimą, iškėlė hipotezę, teigdami, kad Šiauliai vilniečių sąmonėje turės suformuotą neigiamą, mažėjančio miesto įvaizdį, atspindintį industriniam miestui būdingas ilgą laiką vyravusias neigiamas raidos tendencijas. Šiai hipotezei patikrinti ir Šiaulių miesto įvaizdžiui analizuoti naudojami anketinių apklausų, atliktų Vilniaus mikrorajonuose 2018 ir 2023 m., duomenys. Abiejų apklausų duomenų palyginimas leidžia identifikuoti sostinės gyventojų požiūrį į Šiaulius dinamiškai ir jos sąsajas su urbanistinėmis transformacijomis.

1. Teorinis kontekstas

Straipsnyje analizuojamas Šiaulių įvaizdis Vilniaus gyventojų sąmonėje, remiantis miestų mažėjimo teorijos ir miesto įvaizdžio conceptualiais pagrindais. Prieš pristatant empirinio tyrimo rezultatus, apžvelgiamos šios pagrindinės teorinės koncepcijos, sudarančios tyrimo idėjinį pagrindą ir leidžiančios pagrįsti analizuojamą problematiką. Šiauliai nagrinėjami mažėjančių miestų kontekste, kadangi straipsnyje analizuojama ir tai, kaip šis miestas įsivaizduojamas visuomenės sąmonėje, tai aktualūs ir miesto įvaizdžio formavimo sociologiniai tyrimai, leidžiantys išplėtoti šios problematikos supratimą.

1.1. Miesto mažėjimo tyrimai

Mažėjančio miesto (angl. *urban shrinkage*) reiškinys moksliniame diskurse nėra naujas. Pirmieji tyrimai, nagrinėję depopuliaciją ir su ja susijusias urbanistines problemas, priskiriamas miesto mažėjimo tematikai, buvo publikuoti dar XX a. viduryje, daugiausia analizuojant Vakarų Europos miestų transformacijas (Martinez-Fernandez ir kt., 2012). Nepaisant gana išsamaus šios problematikos ištyrimo, miesto mažėjimo tema išlieka aktuali ir toliau aktyviai aptariama akademinėje bendruomenėje ir vienuose naujausių darbų (pvz., Blažek ir Květoň, 2023; Szymczyk ir kt., 2024; Wolff ir Mykhnenko, 2023). Miesto mažėjimo tema plati tiek geografinė, tiek teorinė apimtimi – moksliniai tyrimai apima miestus įvairiuose pasaulio regionuose: nuo Australijos, JAV, Japonijos ir Kinijos iki Europos ir Lietuvos kaimyninių šalių (Haase ir kt., 2017; Leetmaa ir kt., 2015; Li ir Mykhnenko, 2018; Pallagst ir kt., 2017; Wiechmann ir Pallagst, 2012; Wolff ir Wiechmann, 2018; Wu ir kt., 2022).

Nors miestų depopuliacijos mastas ir iš to kylantys iššūkiai skiriasi, įvairių tyrimų apibendrinimai leidžia išskirti tam tikrus dėsningumus. Visų pirma, pagrindinis miesto mažėjimo rodiklis yra gyventojų skaičiaus mažėjimas (Mallach ir kt., 2017; Rink ir kt., 2010; Reckien ir Martinez-Fernandez, 2011). Miesto

mažėjimas dažniausiai suprantamas kaip kompleksinis reiškinys, kurį formuoja laiko ir erdvės veiksniai (Haase ir kt., 2013, 2014; Audirac, 2014), o jo komponentai glaudžiai susiję tarpusavyje: a) egzistuoja mažėjimo *priežastys*, kurios sukelia depopuliaciją, b) depopuliacija lemia įvairias *pasekmes* miesto raidai, priklausomai nuo jos masto, c) svarbus tampa *sprendimų priėmimo bei situacijos valdymo* aspektas. Pastarajame kontekste lemiamą vaidmenį atlieka regioninė politika, vietos savivaldos institucijos, taip pat ir nevyriausybinės organizacijos ar verslo sektoriaus veikla (Haase ir kt., 2017; Leetmaa ir kt., 2015; Pallagst ir kt., 2017; Stryjakiewicz ir Jaroszewska, 2022).

Veiksnių, lemiančių miesto mažėjimą, spektras yra platus. Tyrėjai išskiria įvairias priežastis: ekonominį nuosmukį ir su juo susijusią emigraciją dėl darbo vietų trūkumo, demografinius pokyčius (neigiama natūrali kaita, gyventojų senėjimas), suburbanizaciją, ekologines katastrofas ir kt. (Dietzsch, 2009; Rink ir kt., 2010; Sousa ir Pinho, 2015). Naujausi tyrimai atskleidžia ir COVID-19 pandemijos neigiamą įtaką miesto raidai (Wolff ir Mykhnenko, 2023). Miesto mažėjimo pasekmės taip pat įvairios ir gali būti tiek tiesioginės, tiek netiesioginės (Haase ir kt., 2013; Oswalt ir Rieniets, 2006). Depopuliacija veikia miesto infrastruktūrą: pavyzdžiui, atsiranda būsto perteklius, nepakankamai išnaudojami inžineriniai tinklai, tad didėja išlaidos likusiems gyventojams. Mažėja socialinių paslaugų prieinamumas – uždaromos mokyklos, gydymo įstaigos. Emigracija prisideda prie didėjančios socialinės segregacijos ir spartesnio gyventojų senėjimo (Vaccaro ir kt., 2017; Dzenovska, 2020). Mažėjantis miestas susiduria su nedarbo problema, fiskaliniu deficitu, o jo patrauklumas investuotojams reikšmingai mažėja (Wiechmann ir Pallagst, 2012). Be visų jau minėtų pasekmių, deindustrializacija keičia urbanistinį peizažą – daugėja apleistų teritorijų (Haase ir kt., 2014).

Lietuvos kontekste miesto mažėjimo problematika buvo nagrinėta ankstesniuose tyrimuose (Pociūtė-Sereikienė, 2019, 2021; Pociūtė-Sereikienė ir Burneika, 2022). Šie darbai daugiausia orientuoti į Šiaulių, kaip sparčiai mažėjančio miesto, analizę. Lietuvos miestų mažėjimas tarptautinėje perspektyvoje dažniausiai lyginamas su Centro ir Rytų Europos (toliau – CRE) miestų raidos tendencijomis (Leetmaa ir kt., 2015; Mykhnenko ir Turok, 2008; Rumpel ir Slach, 2022; Slach ir kt., 2019; Stryjakiewicz ir Jaroszewska, 2022), kurias daugeliu atvejų nulėmė panaši istorinė patirtis bei transformacijos po 1990-ųjų. Dauguma CRE tirtų mažėjančių miestų – buvę stiprūs industriniai centrai – po privatizacijos, ekonominės struktūros pokyčių ir dėl kintančio valstybės požiūrio į ekstensyvią ekonominę plėtrą tapo mažiau konkurencingi ir prarado pozicijas pasaulinėje miestų sistemoje. Dėl šių priežasčių jie susidūrė su įvairiapusių nykimu. Atitinkamai, įsivyravusi „depresinė“ nuotaika sparčiai mažėjančiuose buvusiuose pramoniniuose miestuose, tokiuose kaip Alytus, Marijampolė, Panevėžys, Šiauliai, formavo neigiamą miesto įvaizdį šalies visuomenės sąmonėje (Teleišė, 2023).

1.2. Miesto įvaizdžio konstravimas

Miesto įvaizdis yra daugialypis reiškinys, kuriame susipina miesto (erdvinė) struktūra, kasdienės patirtys, kultūriniai naratyvai, viešosios politikos sprendimai ir rinkodaros praktikos. Kevinas Lynchas savo knygoje „Miesto paveikslas“ (angl. *The Image of the City*, 1960) suformulavo klasikinę urbanistinės percepcijos sampratą, kuri pabrėžė miesto „skaitomumą“ (angl. *legibility*) ir „įsimenamumą“ (angl. *imageability*) per mentalinius žemėlapius ir jų pagrindinius elementus – kelius (angl. *paths*), ribas (angl. *edges*), rajonus (angl. *districts*), mazgus (angl. *nodes*) ir orientyrus (angl. *landmarks*) – ir būtent ši matrica ilgainiui tapo daugelio diskusijų apie miesto įvaizdį karkasu (Cullen, 1961; Downs ir Stea, 1973; Gould ir White, 1974). Perėjus į XXI a., išsigrynino miesto (ar vietos) ženklodaros (angl. *city/place branding*) konceptas, kuris pabrėžia, kad įvaizdis nėra vien logotipas, bet ir reputacija, gimstanti iš materialios pasiūlos

(infrastruktūros, paslaugų, kultūros programų), simbolinių reikšmių ir socialinių sąveikų. Ankstyvuosiuose darbuose miesto ženklavimas traktuotas kaip konkurencinė diferenciacija, akcentuojant komunikaciją ir pozicionavimą (Kavaratzis, 2005), tačiau greitai išryškėjo „logotipo spąstai“: be paslaugų, infrastruktūros ir urbanistinių sprendimų, komunikacija „nuspalvina“ miestą tik trumpam (Kavaratzis ir Ashworth, 2005). Vėlesni autoriai akcentavo identitetu paremtą požiūrį – miesto ženklas kuriamas kaip nenutrūkstantis dialogas tarp to, kaip organizacija (miestas) mato save, kaip jį mato visuomenė ir kokia jo išorinė reputacija (Kavaratzis ir Hatch, 2013). Paraleliai formavosi „ženklodara kaip valdysena“ (angl. *branding-as-governance*) – ženklodara analizuojama kaip viešosios politikos ir teritorijų valdysenos instrumentas, keliantis demokratijos, įtraukties ir atskaitomybės klausimus (Eshuis ir Edwards, 2013).

Šioje paradigmoje svarbi reprezentacijos ir recepcijos ašis: kaip miestai „rodomi“ ir kaip „matomi“. „Turisto žvilgsnio“ perspektyva parodo, kad miestai patiriami per socialiai išmoktas vizualines schemas – ne tik per architektūrą, bet ir per vaizdinius, istorijas, fotografijas, platformų algoritmus (Urry ir Larsen, 2011). Kritinė miesto kultūros analizė atskleidžia, kad komercializacija ir tematizacija neretai homogenizuoja vietas ir išstumia bendruomenes, sukurdamos „suvenyrinio miesto“ paradoksą: autentiškumo pažadas ir kartu jo išnykimas (Zukin, 1993, 2009). Empiriškai recepcija dažnai analizuojama lyginant gyventojų ir miesto svečių požiūrius: gyventojai nuosekliau ir kritiškiau vertina socialinę aplinką, paslaugų kokybę bei kasdienės patirtis, o turistai labiau reaguoja į estetiką, laisvalaikį ir saugumą – šis asimetriškumas svarbus kuriant „vidinio“ ir „išorinio“ ženklų sąsajas (Stylidis, Sit ir Biran, 2016). Šiuolaikinėje literatūroje gyventojai nebetraktuojami kaip pasyvūs auditorijos nariai – jie yra bendraautoriai, ambasadoriai ir kritikai („mano miestas – mano prekės ženklas“, angl. *my city – my brand*), todėl vienas skėtinis naratyvas retai tinka visiems; būtina auditorijų segmentacija ir antrinių (dukterinių) prekės ženklų kūrimas (Zenker ir Braun, 2013; Zenker, 2017). Simono Anholto „Miesto prekės ženklų šešiakampis“ (angl. *City Brand Hexagon*) suskaido reputaciją į šešias dimensijas: buvimas, vieta, prielaidos, žmonės, pulsas, potencialas (angl. *Presence, Place, Prerequisites, People, Pulse, Potential*), tačiau be nuoseklios turinio politikos ir investicijų šis modelis linkęs supaprastinti sudėtingas tapatybes iki sąrašo „varnelėms sudėti“ (Anholt, 2007; Zenker, 2017).

Miesto socialiniai įvaizdžiai – tai ne tik vietos reputacija, bet ir stiprūs emociniai bei kognityviniai kategoriniai rėmai, pagal kuriuos vienu miestų gyventojai vertina kitų miestų (ar rajonų) žmones: „sostinės“ prieš „provinciją“, „turtinę“ prieš „mažiau pasiturinčius“, „centras“ prieš „periferiją“. Atskirų miesto vietų išsidėstymas yra nulemtas ne tik pagal fizinį, bet ir socialinį atstumą bei prestižą, o jų suvokimą užkoduoja reputacinės schemas – elitizmo, provincialumo, saugumo, svetingumo, kultūrinio kapitalo ar net užterštumo (Gould ir White, 1974; Urry ir Larsen, 2011; Zukin, 2009). Empiriniai tyrimai rodo, kad šie socialiniai įvaizdžiai siejasi su teritorine stigmatizacija – išankstiniu vietų nuvertinimu, grindžiamu skurdo, etninės sudėties ar nusikalstamumo naratyvais (Wacquant, 2007; Slater, 2017; Eshuis ir Edwards, 2013). Hierarchinis mąstymas tarp miestų labiausiai atsiskleidžia sostinių ir mažesnių miestų priešpriešoje, kurią konstruoja abi pusės. „Gyvenimo kokybės Europos miestuose“ (angl. *Quality of Life in European Cities*) tyrimai rodo nuoseklias tendencijas: sostinių gyventojai dažniau pabrėžia didesnes galimybes ir kosmopolitiškumą, tačiau kritiškiau vertina viešųjų paslaugų prieinamumą ir būsto įperkumą; tuo tarpu nemaža dalis ne sostinių miestų gyventojų pagal „laimės“ rodiklius lenkia sostines (European Commission, 2023; Węziak-Białowska, 2016). Tokie rezultatai dažnai persikelia ir į socialinius įvaizdžius: sostinė – „brangi, arogantiška, perpildyta“, o mažesni miestai – „žemiški, draugiški, bet mažiau prestižiniai“. Pavyzdžiui, pastarųjų metų nacionalinių reputacijos tyrimų duomenys Nyderlanduose rodo lūžį: Amsterdamo įvaizdis tarp šalies gyventojų silpsta – vis dažniau klijuojamos etiketės

„arogantiškas, brangus, pernelyg turistinis“, o simpatijos krypsta į Utrechtą, Maastrichtą ir Roterdamą – atitinkamai „jaukesnį, prieinamesnį, draugiškesnį“ (Beerda Brand Research, 2024, 2025). Tai iliustruoja, kaip „didmiesčio elito“ stereotipai gali atsisukti prieš patį miestą, kai realybė (perteklinis turizmas, kainos, perkrova) ima kirstis su tradiciniu „nacionalinės vizitinės kortelės“ naratyvu.

Socialiniai įvaizdžiai veikia ir „turtingų–neturtingų“ miestų ašyje. Pavyzdžiui, Prancūzijoje analizuojami „mažėjančių vidutinio dydžio miestų“ (pranc. *villes moyennes en déclin*) stigmatizuojantys įvaizdžiai: jie piešiami kaip „neturintys ateities“, „ištuštėję“, „be kultūros“, o tokias etiketes dalis gyventojų internalizuoja, dalis – atmeta ar selektyviai pripažįsta ir dalinasi „tik uždaruose ratuose“ (Le Borgne, 2023). Ši hiperbolizuoto nuosmukio perspektyva žiniasklaidoje ir politikoje sukuria ne tik išorinę, bet ir vidinę socialinę distanciją tarp „laimėtojų–didmiesčių“ ir „pralaimėtojų–regionų“. Šis atotrūkis darosi performatyvus, nes investicijos ir talentai mieliau renkasi „įvaizdžio lyderius“, o „pralaimėjusiems“ lieka gynybinės tapatybės strategijos (Wacquant, 2007; Chourouqui, 2021; Le Borgne, 2023). Įvaizdžio skirtumai tarp „centro“ ir „pakraščio“ matomi ir miesto viduje: tyrimai rodo, kad kuo labiau kvartalas suvokiamas kaip vienalytė bendruomenė (angl. *entitativity*), tuo labiau stereotipizuojami jo gyventojai, net kai objektyvūs rodikliai to nepagrindžia (Bernardo, Palma-Oliveira ir Lopes, 2022). Klasikiniai JAV tyrimai atskleidė, kad „tvarkos ir netvarkos“ suvokimas pirmiausia remiasi socialiniais ženklais (rase, klasišine sudėtimi), o ne faktine, objektyvia tvarka, ta pati schema veikia ir tarp miestų – „mūsų“ miestas laikomas tvarkingu, „jų“ – netvarkingu, pavojingu (Sampson, 2005). Postindustriniuose ir postsocialistiniuose kontekstuose šis mechanizmas susisieja su teritorine stigmatizacija: kai kurie kvartalai ar miestai paverčiami „nepatraukliųjų“ (angl. *no-go*) sinonimais, nors vietos realybė gerokai įvairesnė bei sudėtingesnė (Wacquant, 2007; Slater, 2017).

Geografijoje šiuos socialinius ir kultūrinius įvaizdžius patogu tirti mentalinių žemėlapių, elgesio geografijos ir hibridiniais metodais. Pavyzdžiui, atlikta Lenkijos trimiesčio (Gdanskas–Gdynė–Sopotas) analizė sujungė socialinių tinklų duomenimis sugeneruotus vaizdus su apklausomis ir parodė, kad trijų skirtingų miestų gyventojų „įsimenamumo“ (angl. *imageability*) šerdys nesutampa: pajūrio kurortinis identitetas generuoja šiltus, hedonistinius naratyvus, o pramonės ir logistikos vaizdiniai – šaltesnius, funkcinius, prislopinančius draugiškumo ir svetingumo stereotipus. Kitas pavyzdys iš Graikijos: Salonikų mentalinių žemėlapių analizė atskleidė, kad pakrantė sistemingai kelia teigiamas asociacijas, o socialiai stigmatizuotos erdvės – neigiamas. Šios nuostatos persikelia ir į tai, kaip centro gyventojai vertina kitų miestų ar rajonų gyventojus (Kefallonitis ir Dalkos, 2021).

Reikia pripažinti, jog Lietuvoje nėra atlikta daug tyrimų miesto įvaizdžio tematika. Miesto įvaizdžio klausimai nagrinėti architektūros ir urbanistikos srities disertacijose bei tyrimuose (Kirvaitienė, 2007; Povilaitienė ir Kamičaitytė-Virbašienė, 2017; Povilaitienė, 2021). Prie šios temos nagrinėjimo prisidėjo ir keli Vilniaus universiteto geografijos studijų baigiamųjų darbų ir straipsnių autoriai (Ucinavičiūtė, 2017, 2019; Ucinavičiūtė ir Prapestienė, 2017, 2019; Tarnauskaitė, 2021), o viename iš darbų nagrinėta konkrečiai Šiaulių miesto (lyginant su Panevėžio miestu) įvaizdžio problematika (Ucinavičiūtė, 2019). Šiaulių miesto įvaizdžio klausimai analizuoti ir vadybos, rinkodaros, komunikacijos bei istorijos darbuose (Butkutė, 2005; Mačiulis, 2009; Bubienė, 2012; Danielius, 2013; Jucevičienė ir Šakalinė, 2024). Pastaruoju metu nemažai atliekama šios srities tyrimų Kauno miesto įvaizdžio aspektais. Pavyzdžiui, tyrimai, apžvelgiantys „emocinės geografijos“ ir „vietos jausmo“ sąveikas, rodo, kad Kauno centro gyventojų pozityvios emocijos įtvirtinamos paveldo ir viešųjų erdvių tinkle, o ši „aukštos vertės kasdienybės“ nuostata transliuojama, perkeliama į platesnius palyginimus su kitais Lietuvos miestais (Povilaitienė, 2025; Gražulevičiūtė-Vileniškė ir kt., 2025).

2. Metodai ir duomenys

Šio tyrimo teorinį pagrindą sudarė esamos literatūros analizė, apimanti mažėjančių miestų (angl. *urban shrinkage*) ir miesto įvaizdžio konstravimo tematiką. Analizės metu buvo išryškinti pagrindiniai teoriniai akcentai, įvedantys į temą. Remiantis ankstesnių tyrimų įžvalgomis bei gautais rezultatais, buvo suformuluoti šio straipsnio tyrimo metodologiniai pagrindai. Ypatingas dėmesys skirtas ankstesniems Šiaulių miesto tyrimams (Pociūtė-Sereikienė, 2019; Pociūtė-Sereikienė ir Burneika, 2022), kurių rezultatai leidžia kelti hipotezę, kad mažėjantys miestai visuomenėje dažniausiai suvokiami neigiamai. Siekiant patikrinti šią hipotezę, pagrindiniu tyrimo metodu pasirinkta anoniminė anketinė apklausa. Joje pateikti klausimai apie Šiaulių miestą buvo skirti Vilniaus miesto gyventojams. Apklausai atlikti buvo taikyta standartinė sociologinių tyrimų metodika (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014).

Klausimyną sudarė įvairių tipų klausimai – uždari, atviri bei pusiau uždari. Iš viso buvo pateikta 18 klausimų, suskirstytų į tris temines grupes: bendrieji klausimai, nuomonės klausimai ir klausimai apie respondentą. Šiame straipsnyje analizuojami tik keli, tyrimui aktualiausi, klausimai iš „nuomonės klausimų“ grupės, kurių atsakymai reikšmingi tiek mokslinei bendruomenei, tiek platesnei visuomenei.

Anketinė apklausa buvo vykdyta visose dvidešimt vienoje Vilniaus miesto seniūnijoje, siekiant užtikrinti geografinę respondentų įvairovę ir reprezentatyvumą. Toks teritorinis tyrimo išskaidymas pasiteisino – atsakymai reikšmingai skyrėsi tarp atskirų mikrorajonų, o tai įdomiai išryškino Vilniaus demografinės bei socioekonominės segregacijos bruožus, atsispindinčius per nuomonių skirtumus.

Siekiant užtikrinti tyrimo reprezentatyvumą, respondentų imtis buvo apskaičiuota proporcingai kiekvienos seniūnijos gyventojų skaičiui, remiantis oficialiais Vilniaus miesto savivaldybės duomenimis. Atskirai buvo įvertinta vyrų ir moterų proporcija, taip pat gyventojai suskirstyti į tris amžiaus grupes (18–30 m., 31–50 m. ir 51 m. bei vyresni), taip siekiant socialinės ir demografinės įvairovės, įvairiapusio reprezentatyvumo.

Tyrimas buvo atliktas du kartus – 2018 ir 2023 m. – tuose pačiuose mikrorajonuose, tačiau anoniškai apklausiant skirtingus asmenis. Bendras imties tūris yra 599 anketos, iš kurių 299 anketos užpildytos 2018 m., kitos 300 anketų – 2023 metais. Toks pakartotinis tyrimas leido analizuoti ne tik bendrą Šiaulių miesto įvaizdžio pokytį per penkerius metus, bet ir stebėti nuomonės kitimą konkrečiose seniūnijose. Tyrimas įgavo dinamiškumo aspektą ir sudarė prielaidas longitudinei analizei. Apklausa buvo vykdyta Vilniaus universiteto Geomokslų instituto studentų sociogeografinės praktikos¹ metu. Surinktiems duomenims apdoroti, analizuoti ir atvaizduoti buvo naudotos „Excel“ bei „ArcGIS“ programos. Kad būtų galima vaizdžiai išreikšti gyventojų asociacijas su Šiaulių miestu, buvo sukurta vizualizacija su atviro kodo ir žiniatinklio pagrindu veikiančia programa „Voyant Tools“, skirta tekstų analizei atlikti. Straipsnyje pateikiama atrinktų klausimų analizė akcentuojant Vilniaus miesto teritorinius skirtumus atsakymuose ir jų pokyčius laiko atžvilgiu, lyginant rezultatus tarp 2018 ir 2023 metų.

3. Rezultatai

Apklausa apie Šiaulių miesto įvaizdį respondentų teritorinis pasiskirstymas pagal Vilniaus miesto seniūnijas atsispindi 1 lentelėje. Kaip minėta metodikoje, atliekant apklausas atskirose Vilniaus miesto seniūnijose buvo stengiasi išlaikyti proporcingą atstovavimą pagal gyventojų skaičių. Tiesa, verta paminėti, kad ne visi šiose seniūnijose apklausti respondentai būtinai yra šios seniūnijos gyventojai, nedidelė

¹ Praktikai vadovavo ir surinktus tyrimo duomenis bei atskaitas vertino prof. dr. D. Krupickaitė bei dr. G. Pociūtė-Sereikienė.

respondentų dalis iš viso negyvena ir (ar) nėra deklaravę savo gyvenamosios vietos Vilniuje. Pagrindinio tyrimo rezultatų analizė buvo atlikta remiantis anketos 6, 9, 10 ir 13 klausimų atsakymais.

1 lentelė. Tyrimo apklausos respondentų pasiskirstymas pagal Vilniaus miesto seniūnijas

Vilniaus miesto seniūnija	2018 m. atsakytų anketų skaičius	2023 m. atsakytų anketų skaičius
Antakalnis	21	17
Fabijoniškės	21	19
Grigiškės	7	6
Justiniškės	16	16
Karoliniškės	15	13
Lazdynai	17	8
Naujamiestis	14	13
Naujininkai	17	14
Naujoji Vilnia	18	8
Paneriai	5	5
Pašilaičiai	18	14
Pilaitė	10	13
Rasos	6	6
Senamiestis	11	5
Šeškinė	17	16
Šnipiškės	9	9
Verkiai	21	22
Vilkpėdė	12	8
Žirmūnai	25	22
Žvėrynas	9	9

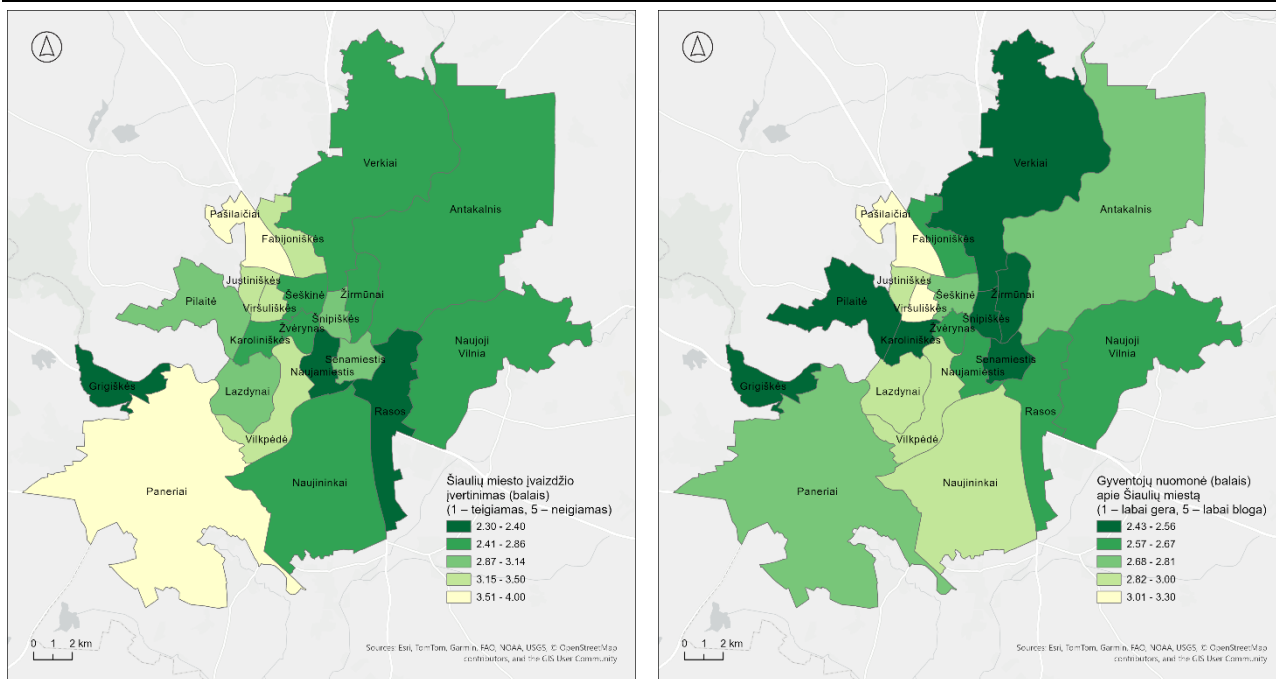
Tyrimų rezultatų analizės pradžioje buvo nagrinėjami 6 ir 9 anketos klausimų rezultatai. 6 klausime² buvo prašoma įvertinti, kokį įvaizdį apie Šiaulius gyventojai susidaro iš spaudos, televizijos ir interneto, o 9 klausime³ buvo prašoma įvertinti bendrą (asmeninę) nuomonę apie Šiaulių miestą. Analizuojant ir vertinant duomenis, buvo pasitelktas kiekybinis principas – išvesti atsakymų, kuriuose buvo vertinama balais, vidurkiai atskiroms seniūnijoms. Vėliau gauti vidurkiai buvo atvaizduoti geografiškai sukuriant kartoschemas Vilniaus savivaldybių lygmeniu. Skaičiuojant 6 klausimo vidurkius nebuvo įtraukti atsakymai „jokio įvaizdžio“, „kita“ ir „nežinau“, palikta 1–5 vertinimo skalė, kur mažesnė reikšmė reiškia palankesnę įvaizdį (1 – teigiamas, 5 – neigiamas). Skaičiuojant 9 klausimo vidurkius nebuvo įtraukti atsakymai „kita“ ir „nežinau“, palikta 1–5 vertinimo skalė (1 – labai gera, 5 – labai bloga).

2018 m. apklausos 6 klausimo atsakymų duomenimis, miesto vidurkis – 2,99, kas atitinka neutralesnį arba švelniai teigiamą foną. Žvelgiant teritoriškai, atsargesnis Šiaulių miesto įvaizdžio vertinimas dažniau pasitaikė vakarinėse ir šiaurės vakarinėse Vilniaus seniūnijose (Pašilaičiai, Paneriai, Justiniškės, Viršuliškės, Vilkpėdė), o centrinėse ir rytinėse (Naujamiestis, Rasos, Antakalnis, Žirmūnai, Naujoji Vilnia, Naujininkai) – nuosaikiau palankus.

2018 m. apklausos 9 klausimo atsakymų duomenimis, miesto vidurkis – 2,73, todėl bendras fonas yra labiau palankus nei neutralus. Daugelyje seniūnijų dominuoja atsakymai nuo „labai geros“ iki „nei geros, nei blogos“. Vietose, kur žiniasklaidos įvaizdis atrodo atsargesnis, asmeninė nuomonė neretai išlieka santykinai geresnė – tai rodo, kad medijų fonas ne visuomet tiesiogiai lemia asmeninį vertinimą.

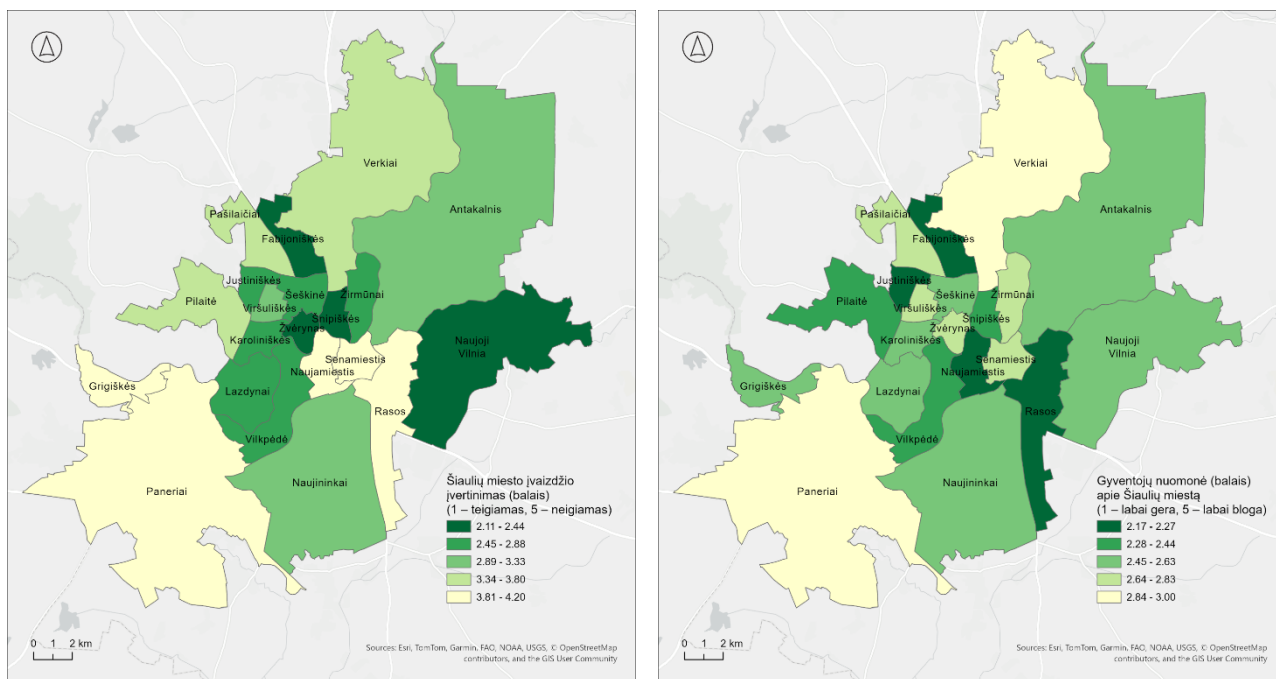
² 6 klausimas: „Kokį įvaizdį iš Lietuvos spaudos/ televizijos / internetinių puslapių susidarote apie Šiaulius?“

³ 9 klausimas: „Kokia Jūsų nuomonė apie Šiaulių miestą?“

1 pav. 2018 m. atliktos gyventojų apklausos apie Šiaulių miestą atskirose Vilniaus miesto seniūnijose kartoschemos (kairėje – pagal 6 klausimą, dešinėje – pagal 9 klausimą)

Miesto mastu žiniasklaidos formuojamas Šiaulių vaizdas yra artimas neutraliam, tačiau su kiek labiau išreikšta palankumo tendencija. Asmeninė bendra nuomonė daugelyje seniūnijų svyruoja tarp „gera“ ir „nei gera, nei bloga“, su atskiromis išimtimis.

2 pav. 2023 m. atliktos gyventojų apklausos apie Šiaulių miestą atskirose Vilniaus miesto seniūnijose kartoschemos (kairėje – pagal 6 klausimą, dešinėje – pagal 9 klausimą)

2023 m. apklausos 6 klausimo atsakymų duomenimis, miesto vidurkis – 3,02, kas atitinka neutralų arba šiek tiek neigiamą foną. Nepalankiausias įvaizdis apie Šiaulius buvo Paneriuose – 4,20, Grigiškėse – 4,00, Senamiestyje – 3,90 ir Verkiuose – 3,80. Tuo tarpu labiau palankus įvaizdis fiksuotas Fabijoniškėse – 2,11, Šnipiškėse – 2,22, Žvėryne – 2,44 ir Justiniškėse – 2,73. Daugelyje kitų seniūnijų vertinimai

svyravo tarp 2,7 ir 3,6. Šiek tiek palankesni įvaizdžiai pasireiškė šiaurės vakarinėse teritorijose ir Naujojoje Vilnioje, o pietinėse ir centrinėse miesto dalyse – atsargesni Šiaulių vertinimai.

2023 m. apklausos 9 klausimo atsakymų duomenimis, miesto vidurkis – 2,55, todėl bendra nuomonė yra kiek palankesnė nei neutrali. Didžiausias vidurkis fiksuotas (neigiamiausia nuomonė) Paneriuose – 3,00, Verkiuose – 2,95, Žirmūnuose – 2,82 ir Senamiestyje – 2,82, tuo tarpu žemiausias (teigiamiausia nuomonė) – Rasose – 2,17, Justiniškėse – 2,27 ir Naujamiestyje – 2,25. Daugelyje seniūnijų atsakymai telkėsi tarp 2,4–2,7, kas rodo vidutiniškai palankią nuomonę. Pastebėtina, kad kai kur gyventojų požiūris į Šiaulius buvo palankesnis nei jų įspūdis iš žiniasklaidos, pavyzdžiui, Fabijoniškėse.

Apie galimus šio analizės metodo netikslumus. Analizėje naudoti atsakymų reikšmių vidurkiai atspindi apklausos metu surinktų atsakymų pasiskirstymą. Skirtumams tarp seniūnijų įtakos turi skirtingas galiojusių atsakymų skaičius: mažesnės imtys lengviau „sukreipia“ vidurkį, todėl tokiose seniūnijose vienas ar keli nauji atsakymai galėtų pastebimai pakeisti rezultatą. Be to, žiniasklaidos įvaizdžio klausimas matuoja medijų suformuotą vaizdą, o bendra nuomonė labiau atspindi asmeninę patirtį; šių dviejų matavimų skirtumai yra metodologiškai pagrįsti ir nereiškia prieštaros, o greičiau skirtingus vertinimo sluoksnius. Dėl šių priežasčių rezultatų interpretacijoje svarbu derinti skaičius su kontekstu, ypač atsargiai vertinti seniūnijas, kuriose apklaustųjų buvo mažiau. Vertinant patikimumą, mažesnės imtys, ypač Paneriuose, Rasose ir Grigiškėse, gali reikšmingai paveikti vidurkius, todėl juos vertėtų interpretuoti atsargiai.

Vėliau buvo detalai išnagrinėti 10 anketos⁴ klausimo atsakymai, kuriuose respondentai pateikė nuomonę apie atskirus Šiaulių miesto įvaizdžio aspektus: geografinė padėtis, ekonomika, pramonė, verslas, turizmas, patrauklumas studijoms, kultūra, miesto plėtra, jaunų ir senų žmonių santykis, dirbančiųjų ir bedarbių santykis, saugumas. 10 klausime gyventojų buvo prašoma įvertinti (suteikti balus) šiuos skirtingus miesto įvaizdžio vertinimo aspektus, pavyzdžiui, jei geografinė padėtis gyventojas skyrė 1 balą, tai reiškia geografinė padėtis yra patogi, palanki, ir atvirkščiai – jei skyrė 5, tai geografinė padėtis nepatogi. Taip pat ir su kitais aspektais: 1 – ekonomiškai stiprus miestas ir 5 – ekonomiškai silpnas; 1 – jaunų žmonių miestas, 5 – pensininkų miestas ir t. t.

2018 m. respondentų vertinimai (2 lentelė) rodo iš esmės neutralų arba silpnai palankų Šiaulių miesto įvaizdį su keliomis ryškesnėmis išimtimis. Geografinė padėtis vertinta arčiau teigiamos pusės (dažniausias įvertinimas – 3; vidurkis ~2,83), o ekonomika ir pramonė – labiau neutraliai (atitinkamai ~2,95 ir ~2,92). Verslumas ir turizmas išliko beveik neutralūs, tačiau su lengvu neigiamu atspalviu (vidurkiai ~3,07 ir ~3,09), kas indikuoja menkesnį patrauklumą šioms veikloms. Aiškiai neigiamai išsiskyrė studijų patrauklumas (dažni 4–5 įverčiai; vidurkis ~3,51), taip pat miesto plėtros dimensija, kur dauguma atsakymų signalizavo nykimo įspūdį (vidurkis ~3,42). Gyventojų amžiaus aspektas pasiviro į vyresnio amžiaus gyventojų miesto vaizdinį (vidurkis ~3,18), kai tuo tarpu darbo rinkos dimensija buvo santykinai palankesnė (vidurkis ~2,89) ir, kartu su kultūros vertinimais (~2,84), sudarė stipresnių miesto pusių branduolį. Saugumas 2018 m. buvo vertinamas beveik neutraliu lygiu, bet vis tiek į neigiamą pusę (vidurkis ~3,04).

2023 m. išryškėjo reikšmingi įvaizdžio pagerėjimai keliose srityse (3 lentelė), kartu išliekant kai kurioms problematikoms. Palankiau įvertinta geografinė padėtis (daugiau 1–2, mažiau 4–5; vidurkis ~2,65), kultūra (~2,76) ir ypač darbas (~2,65), taip pat sumažėjo neigiamų saugumo vertinimų (~2,88). Studijų patrauklumas, nors ir toliau santykinai silpnas, reikšmingai gerėjo (vidurkis sumažėjo iki ~3,23). Miesto plėtros dimensijoje mažėjo nykimo vaizdinys ir artėta prie neutralumo (~3,04). Tuo pat metu prastesnis tapo gyventojų amžiaus aspektas – labiau įsivyravo „pensininkų miesto“ įspūdis (vidurkis

⁴ 10 klausimas: „Įvertinkite Šiaulių miesto įvaizdį Lietuvos kontekste remdamiesi toliau pateiktais apibūdinimais.“

padidėjo iki ~3,35), o ekonomikos ir pramonės vertinimai, nors ir nedaug, pasislinko neigiamėse kryptimi (atitinkamai ~3,05 ir ~2,96). Verslumo ir turizmo sritys praktiškai nekito (išliko ties neutralumo riba, su švelniai neigiamu poslinkiu). Apibendrinant, 2023 m. Šiauliai labiau siejami su gerėjančiomis gyvenimo kokybės dimensijomis (darbo galimybės, kultūra, saugumu ir palankesne geografine padėtimi), tačiau iššūkių išlieka jaunosios demografijos pritraukimo ir ekonominės dinamikos (ekonomikos ir verslumo) stiprinimo plotmėse.

2 lentelė. 2018 m. atliktos apklausos 10 klausimo atsakymų apibendrinimas

Seniūnija	Vyraujantis teigiamas vertinimas	Vyraujantis neigiamas vertinimas
Antakalnis	Patogi miesto geografinė padėtis	Nykstantis miestas
Fabijoniškės	Patogi miesto geografinė padėtis	Didelio nusikalstamumo miestas
Grigiškės	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Justiniškės	Patogi miesto geografinė padėtis	Didelio nusikalstamumo miestas
Karoliniškės	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Lazdynai	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Naujamiestis	Saugus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Naujininkai	Saugus miestas	Nykstantis miestas
Naujoji Vilnia	Patogi miesto geografinė padėtis	Nykstantis miestas
Paneriai	Ekonomiškai stiprus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Pašilaičiai	Patogi miesto geografinė padėtis	Didelio nusikalstamumo miestas
Pilaitė	Saugus miestas	Nepatogi miesto geografinė padėtis
Rasų	Stiprus pramonės miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Senamiestis	Patogi miesto geografinė padėtis	Nykstantis miestas
Šeškinė	Patogi miesto geografinė padėtis	Kultūriškai pasyvus miestas
Šnipiškės	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Verčiai	Patogi miesto geografinė padėtis	Studijavimui nepatrauklus miestas
Viršuliškės	Saugus miestas	Turistams nepatrauklus miestas
Vilkipėdė	Saugus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Žirmūnai	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Žvėrynas	Kultūriškai aktyvus miestas	Ekonomiškai silpnas miestas

3 lentelė. 2023 m. atliktos apklausos 10 klausimo atsakymų apibendrinimas

Seniūnija	Vyraujantis teigiamiausias aspektas	Vyraujantis neigiamiausias aspektas
Antakalnis	Patogi miesto geografinė padėtis	Studijavimui nepatrauklus miestas
Fabijoniškės	Kultūriškai aktyvus miestas	Ekonomiškai silpnas miestas
Grigiškės	Dirbančių žmonių miestas	Verslui nepatrauklus miestas
Justiniškės	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Karoliniškės	Dirbančių žmonių miestas	Pensininkų miestas
Lazdynai	Dirbančių žmonių miestas	Pensininkų miestas
Naujamiestis	Ekonomiškai stiprus miestas	Pensininkų miestas
Naujininkai	Saugus miestas	Pensininkų miestas
Naujoji Vilnia	Kultūriškai aktyvus miestas	Pensininkų miestas
Paneriai	Kultūriškai aktyvus miestas	Silpna pramonė mieste
Pašilaičiai	Saugus miestas	Kultūriškai pasyvus miestas
Pilaitė	Kultūriškai aktyvus miestas	Pensininkų miestas
Rasos	Patogi miesto geografinė padėtis	Studijavimui nepatrauklus miestas
Senamiestis	Dirbančių žmonių miestas	Kultūriškai pasyvus miestas
Šeškinė	Saugus miestas	Pensininkų miestas
Šnipiškės	Dirbančių žmonių miestas	Turistams nepatrauklus miestas
Verčių	Patogi miesto geografinė padėtis	Studijavimui nepatrauklus miestas
Vilkipėdė	Kultūriškai aktyvus miestas	Studijavimui nepatrauklus miestas
Viršuliškės	Saugus miestas	Ekonomiškai silpnas miestas
Žirmūnai	Patogi miesto geografinė padėtis	Pensininkų miestas
Žvėrynas	Stiprus pramonės miestas	Pensininkų miestas

Lyginant 2018 ir 2023 metų rezultatus, galima išvelti kelis esminius pokyčius. Labiausiai pagerėjo Šiaulių įvaizdis studijų, kultūros, darbo ir saugumo srityse. 2023 m. daugiau žmonių mieste regi patrauklias studijų ir kultūros galimybes (sumažėję vidutiniai balai šiose kategorijose). Ypač ryškus darbinės aplinkos vertinimo pagerėjimas – žymiai daugiau respondentų Šiaulius laiko „dirbančiųjų miestu“, o vidutinis darbas įvertintas daug labiau pozityviai. Be to, sumažėjo baimės dėl nusikalstamumo – saugumo kategorijoje vidurkis gerokai sumažėjo. Geografinė padėtis ir miesto plėtra taip pat įvertintos palankiau: 2023 m. miestą imta suvokti labiau augančiu nei nykstančiu, ir daugiau žmonių pritaria, kad jo padėtis – patogi. Prastesnis vertinimas matyti gyventojų amžiaus kategorijoje – didesnis procentas respondentų Šiaulius laiko „pensininkų miestu“ nei 2018 metais. Taip pat šiek tiek suprastėjo miesto ekonomikos ir pramonės vertinimas (vidurkiai pakilo), nors šie pokyčiai nėra drastiški. Turizmo ir verslumo sritys beveik nepasikeitė – jos išlieka gan neutralios arba šiek tiek neigiamos abiem laikotarpiais.

Dar vienas įdomus šio tyrimo aspektas yra žmonėms kylančios asociacijos apie Šiaulių miestą. 13 anketos klausime⁵ buvo prašoma įvardyti tris dalykus, kurie siejasi ar asocijuojasi su Šiaulių miestu. Šio tyrimo aspekto rezultatai atvaizduoti žodžių debesyse pagal konkretaus žodžio įvardijimo proporciją (kuo daugiau kartų žodis nuskambėjo respondentų atsakymuose, tuo jis didesnis žodžių debesų vizualizacijose (3 ir 4 pav.)

Apžvelgus 2018 m. (3 pav.) ir 2023 m. (4 pav.) apklausų rezultatų vizualizacijas, matoma aiški tendencija, kad „Kryžių kalnas“ ir „Saulės miestas“ yra pagrindiniai dalykai, kurie žmonių sąmonėje asocijuojasi su Šiauliais. Taip pat išskiriami žodžiai: dviračių gamykla, „auksinis berniukas“, šokolado fabrikas „Rūta“, geležinė lapė, Rėkyvos ežeras, bulvaras / alėja ir kt.

3 pav. 2018 m. atliktos gyventojų apklausos apie asocijas su Šiaulių miestu žodžių debesies vizualizacija (atlikta „Voyant Tools“ programa, 2025)

⁵ 13 klausimas: „Įvardykite tris dalykus, kurie Jums siejasi su Šiaulių miestu.“

riami strateginiuose dokumentuose (Šiaulių miesto..., 2016, 2018). Ne mažiau svarbus aspektas – ekonominė plėtra, tad Šiauliuose pastaruju metu aktyviai vystomos Laisvoji ekonominė zona (toliau – LEZ) ir Industrinio parko teritorijos, siekiant pritraukti tiek vietos, tiek užsienio investicijas (Žičkienė ir kt., 2015). Tam tikrą traukos funkciją mieste vis dar atlieka Vilniaus universiteto Šiaulių akademija, istoriškai veikianti kaip universitetinio švietimo centras, pritraukiantis jaunimą, ypač iš aplinkinių kaimiškųjų teritorijų. Be to, Šiauliai turi oro uostą, kuris, nors ir nenaudojamas keleiviams pervežti, atlieka svarbias karines (NATO oro pajėgų bazė) ir logistikos funkcijas. Būtent dėl jo veiklos buvo įsteigta pirmoji šalyje LEZ.

Vis dėlto nepaisant pažangos, vietos valdžios ir verslo iniciatyvų, įvairių finansinių fondų paramos, miestas vis dar susiduria su įvairiais iššūkiais, pavyzdžiui, mažu gimstamumu, senėjančia populiacija, kvalifikuotos darbo jėgos stygiumi, investuotojų pritraukimo sunkumais. Išaugus trečiųjų šalių darbo imigrantų srautams, o nuo 2022 m. ir prisidėjus imigracijos srautams iš Ukrainos, išryškėjo naujos problemos, susijusios su etninių mažumų integracija, ypač švietimo srityje, darbo rinkoje ir dėl kalbinių aspektų.

Šiauliai, pristatę 2025–2033 m. strateginį plėtros planą, aiškiai artikuliuoja miesto viziją: „Šiauliai – Saulės miestas – atviras, veržlus ir saugus“ (Šiaulių miesto..., 2024, p. 14). Miesto strateginis kursas visų pirma orientuotas į gyventojus ir miesto bendruomenę, kuriai saugu ir patogiu gyventi mieste, kuriame steigiasi mokslo ir technologijų naujovių, inovatyvios inžinerinės pramonės įmonės. Taip siekiama iš esmės transformuoti miesto įvaizdį – nuo sovietmečiu įsitvirtinusio „pramoninio miesto“, „fabrikų miesto“ ar „darbininkų miesto“ (Sireika, 2007) prie modernaus, tvariai vystomo miesto sampratos, kur žalioji infrastruktūra, aplinkos kokybė, kompaktiškumas, išvystyta bemotorių transporto sistema ir klimato kaitai neutralios veiklos tampa kertiniais miesto raidos elementais.

Galbūt šios išvardytos aplinkybės lemia, kad, remiantis tyrimo duomenimis, šiame straipsnyje iškelta hipotezė, teigiant, jog Šiauliai sostinės gyventojų sąmonėje turi susiformavusį neigiamą įvaizdį, nepasitvirtino. Vis dėlto atlikta vykdyto tyrimo keleto klausimyno klausimų analizė rodo, kad bendra sostinės gyventojų nuomonė apie Šiaulius pasirodė esanti labiau pozityvi nei tikėtasi. Žinoma, šį tyrimą praplėstų detali projektų, vykdytų analizuojamame mieste ir turėjusių atgarsį visoje šalyje, apžvalga. Galima numanyti, kad būtent naujos iniciatyvos sąlygojo sostinės gyventojų nuomonės pokyčius. Mūsų atliktam tyrimui pridėtinės vertės taip pat suteiktų ir išsamiau leistų pažvelgti į miesto pokyčius žiniasklaidos kanalų analizė. Juk šiuo gausios informacijos sklaidos metu medijos priemonės tampa įtakingomis nuomonės formuotojomis. Taigi ateities darbuose galima galvoti apie šio tyrimo idėjos išplėtojamą, įtraukiant ne tik žiniasklaidos formuojamo įvaizdžio analizę, bet ir papildomus nuomonės tyrimus kituose miestuose, taip siekiant išryškinti vyraujančio Šiaulių įvaizdžio skirtumus atskiruose šalies regionuose.

Apibendrinant šią atliktą daugiaspektę Šiaulių miesto įvaizdžio analizę, galima teigti, jog Šiauliai įgauna šiek tiek geresnį įvaizdį daugelyje sričių (ypač kultūros, studijų, darbo ir saugumo), tačiau išlieka iššūkių pritraukiant jaunimą ir skatinant ekonomiką. Apskritai 2023 m. respondentai miesto atžvilgiu tapo pozityvesni (teigiama įvaizdžio transformacija) nei 2018 m., ypač vertinant miestų plėtrą ir gyvenimo kokybę (darbo bei kultūros sričių atžvilgiu). Miesto saugumo teigiamas vertinimas aiškiai pasimatė ir sąsajų su Šiaulių miestu vizualizacijose, žodis „nusikalstamumas“ vis rečiau siejamas su Šiauliais.

Literatūra

- Anholt, S. (2007). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.
- Audirac, I. (2014). Shrinking Cities in the Fourth Urban Revolution? In K. Pallagst, T. Wiechmann ir C. Martinez-Fernandez (sud.). *Shrinking Cities International Perspectives and Policy Implications* (p. 42–58). Routledge.

- Avraham, E. ir Ketter, E. (2008/2012). *Media strategies for marketing places in crisis: Improving the image of cities, countries and tourist destinations*. Butterworth-Heinemann / Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080557076>.
- Beerda Brand Research. (2024, 2025). *Cities ir regions brand research (Netherlands): Municipal brand rankings and image attributes*. Beerda Brand Research.
- Bernardo, F., Palma-Oliveira, J. M. ir Lopes, D. (2022). Tell me where you live: Perceived entitativity and impressions of residents. *Frontiers in Psychology, 13*, 832586. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.832586>.
- Bivainis, J. (2001). Lyginamieji Lietuvos ekonomikos raidos vertinimai. *Ekonomika, 54*, 7–20.
- Blažek, J. ir Květoň, V. (2023). Towards an integrated framework of agency in regional development: the case of old industrial regions. *Regional Studies, 57*(8), 1482–1497. <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2054976>.
- Bubienė, S. (2012). *Šiaulių miesto įvaizdžio kaita vietos žiniasklaidoje* (magistro darbas). Vilniaus universitetas.
- Burneika, D., Ubarevičienė, R., Valatka, V., Baranauskaitė, A., Pociūtė-Sereikienė, G., Daugirdas, V. ir Krupickaitė, D. (2017). *Lietuvos metropoliniai regionai. Gyventojų erdvinė diferenciacija XXI a. pradžioje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Butkutė, J. (2005). *Šiaulių miesto gimnazijų įvaizdžio kūrimas ir valdymas* (magistro darbas). Vilniaus universitetas.
- Chouraqi, J. (2021). Medium-sized cities in decline in France: Between urban shrinkage and city-centre devitalisation. *rūr – Reading Urban France, 79*(1), 3–20. <https://doi.org/10.14512/rur.26>.
- Cullen, G. (1961). *The concise townscape*. London: Architectural Press. (Skaitmeninis leidimas: Routledge). <https://doi.org/10.4324/9780080502816>.
- Danielius, S. (2013). *Miestas kaip prekės ženklas: Šiaulių miesto atvejis* (baigiamasis / tyrimas). Vilniaus universitetas (eLABa).
- Dietzsch, I. (2009). Perceptions of Decline: Crisis, Shrinking and Disappearance as Narrative Schemas to Describe Social and Cultural Change. *Anuarul Institutului de Istorie “George Baritiu”, 7*, 7–22.
- Downs, R. M. ir Stea, D. (1973). *Image and environment: Cognitive mapping and spatial behavior*. Chicago: Aldine. (Skaitmeninis leidimas: Routledge). <https://doi.org/10.4324/9780203789155>.
- Dzenovska, D. (2020). Emptiness: Capitalism without people in the Latvian countryside. *American ethnologist, 47*(1), 10–26.
- EMN. (2024, October). *Migration in Numbers: Migration Trends*. European migration network. <https://123.emn.lt/en/#>
- Eshuis, J. ir Edwards, A. (2013). Branding the city: The democratic legitimacy of a new mode of governance. *Urban Studies, 50*(5), 1066–1082. <https://doi.org/10.1177/0042098012459581>.
- European Commission. (2023). *Report on the quality of life in European cities*. Directorate-General for Regional and Urban Policy.
- Eurostat. (2024). *Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics* [Fact sheet]. European Union database. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics#Where_in_the_EU_did_people_fleeing_Ukraine_go.3F.
- Florida, R., Rodriguez-Pose, A. ir Storper, M. (2021). Cities in a post-COVID world. *Urban Studies, 1*–23. <https://doi.org/10.1177/00420980211018072>.
- Gaižasukaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
- Gould, P. ir White, R. (1974). *Mental maps*. Penguin.
- Gražulevičiūtė-Vilenišké, I., Ivaškevičius, M., Mlinkauskienė, A., Zaleckis, K. ir Povilaitienė, I. (2025). Exploring the emotional geography of Kaunas city center: A mixed-method approach to understanding place identity. *Land, 14*(4), 783. <https://doi.org/10.3390/land14040783>.
- Haase, A., Bernt, M., Grossmann, K., Mykhnenko, V. ir Rink, D. (2013). Varieties of Shrinkage in European Cities. *European urban and Regional Studies, 23*(1), 86–102. doi:10.1177/0969776413481985.
- Haase, A. ir kt. (2014). Conceptualizing Urban Shrinkage. *Environment and Planning, 45*, 1519–1534.

- Haase, A., Rink, D. ir Grossmann, K. (2017). Shrinking Cities in Post-Socialist Europe: What Can We Learn from Their Analysis for Theory Building Today? *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 98(4), 305–319. <https://doi.org/10.1111/geob.12106>.
- Huang, J. ir kt. (2021). The image of the city on social media: Big data/small data in Poland's Tri City region. *Landscape and Urban Planning*, 214, 104170. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103977>.
- Jayasuriya, K. (2023). Polycrisis or crises of capitalist social reproduction. *Global Social Challenges Journal*, 2(2), 203–211. <https://doi.org/10.1332/KNJY6381>.
- Jucevičienė, Ž. ir Šakalinė, E. (2024). *Šiaulių miesto įvaizdžio vertinimas: lūkesčiai ir tobulinimas*. Mokslo medis / SMK.
- Juškienė, A., Kriauciūnas, M., Leiputė, B., Miežienė, J., Pusevaitė, I. ir Sabulytė, L. (2021). *Lietuvos žmogiškojo kapitalo būklė*. Strata. <https://strata.gov.lt/wp-content/uploads/2024/01/20210524-lietuvos-zmogiskojo-kapitalo-bukle-2021-1.pdf>.
- Kasnauskienė, G. ir Kavalnis, R. (2021). How has covid-19 affected migration of Lithuanian population? *Economic Profile*, 2(22), 8–15. <https://doi.org/10.52244/ep.2021.22.01>.
- Kavaliauskas, P., Krupickaitė, D. ir Kynė, G. (sud.). (2021). *Aiškinamasis geografinių terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kavaratzis, M. (2005). City branding: An effective assertion of identity or a transitory marketing trick? *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(5), 506–514. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2005.00482>.
- Kavaratzis, M. ir Ashworth, G. J. (2005). City branding: Beyond logos to policy and place making. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(5), 506–514. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2005.00482.x>.
- Kavaratzis, M. ir Hatch, M. J. (2013). The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory. *Marketing Theory*, 13(1), 69–86. <https://doi.org/10.1177/1470593112467268>.
- Kefallonitis, E. ir Dalkos, T. (2021). Mapping emotional responses to Thessaloniki's waterfront: Mental maps and place image. *Journal of Urban Design*, 26(6), 743–764. <https://doi.org/10.1080/13574809.2020.1863451>.
- Kirvaitienė, S. (2007). Miesto įvaizdžio formavimo galimybės ir uždaviniai plėtojant centro aplinką (p. 22–94) (disertacija). Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. <https://www.lituanistika.lt/content/10919>.
- Kojala, L. (2021). *Lithuania's response to the COVID-19: Two stages, mixed results* (BSR Policy Briefing series, No. 8). Centrum Balticum. https://www.centrumbalticum.org/files/5071/BSR_Policy_Briefing_8_2021.pdf.
- Kriauciūnas, E., Burneika, D., Ubarevičienė, R. ir Baranauskienė, V. (2024). *Lietuvos kaimiškoji periferija: raida ir perspektyvos migracijos kontekste*. Vilnius: LSMC Sociologijos institutas.
- Kumpikaitė-Valiūnienė, V. (2019). Endangered Lithuania. *Migration Letter*, 16(4), 637–646. <https://doi.org/10.59-670/ml.v16i4.619>.
- Lawrence, M., Homer-Dixon, T., Janzwood, S., Rockstöm, J., Renn, O. ir Donges, J. F. (2024). Global polycrisis: the causal mechanisms of crisis entanglement. *Global Sustainability*, 7(6), 1–16. <https://doi.org/10.1017/sus.2024.1>.
- Le Borgne, S. (2023). Re-scaling territorial stigmatization: Declining medium-sized cities as a stigmatizing imaginary in France. *International Journal of Urban and Regional Research*, 47(6), 975–994. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.13206>.
- Leetmaa ir kt. (2015). Strategies to Cope with Shrinkage in the Lower End of the Urban Hierarchy in Estonia and Central Germany. *European Planning Studies*, 23(1), 147–165.
- Li, H. ir Mykhnenko, V. (2018). Urban Shrinkage with Chinese Characteristics. *The Geographical Journal*, 184, 398–412. DOI: 10.1111/geoj.12266.
- Libanova, E. ir Pozniak, O. (2023). War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition new series*, 24(1), 259–276. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-014>.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6699.001.0001>.

- Mačiulis, D. (2009). Kolektyvinė atmintis ir miesto įvaizdis: Šiaulių atvejis. *Acta humanitarica Universitatis Saulensis*, 9, 218–234.
- Mallach, A., Haase, A. ir Hattori, K. (2017). The shrinking city in comparative perspective: Contrasting dynamics and responses to urban shrinkage. *Cities*, 69, 102–118. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.09.008>.
- Martinez-Fernandez, C., Audirac, I., Fol, S. ir Cunningham-Sabot, E. (2012). Shrinking cities: Urban challenges of globalization. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2), 213–225. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01092.x>.
- Maslauskaitė, A. (red.) (2023). *Lietuvos gyventojų demografinių struktūrų ir procesų kaita*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Migracijos departamentas. (2024, February 29). *Migracijos metraštyje – aktualiausi praėjusių metų statistiniai duomenys* [Press release]. <https://migracija.lrv.lt/lt/naujienos/migracijos-metrastyje-aktualiausi-praejusiu-metu-statistiniai-duomenys/>.
- Migracijos departamentas. (2024, February 29). *Migracijos metraštyje – aktualiausi praėjusių metų statistiniai duomenys* [Press release]. <https://migracija.lrv.lt/lt/naujienos/migracijos-metrastyje-aktualiausi-praejusiu-metu-statistiniai-duomenys/>.
- Mykhnenko, V. ir Turok, I. (2008). East European cities—patterns of growth and decline, 1960–2005. *International Planning Studies*, 13, 311–342. <https://doi.org/10.1080/13563470802518958>.
- Oswalt P. ir T. Rieniets (sud.) (2006). *Atlas of Shrinking Cities*. Hatje Cantz Publishers.
- Ozoliņa, L. (2021). A study of place and identity: The main features of distinctive place brand identity. *Culture Crossroads*, 17, 42–56. <https://doi.org/10.55877/cc.vol17.75>.
- Pallagst, K., Fleschurz, R. ir Said, S. (2017). What Drives Planning in a Shrinking City? Tales from Two German and Two American Cases. *Town Planning Review*, 88(1), 15–28. <https://doi.org/10.3828/tpr.2017.3>.
- Pew Research Center. (2018). *How people in urban, suburban and rural communities see each other*. Pew Research Center.
- Pociūtė-Sereikienė, G. (2019). Šiaulių miesto mažėjimas: depopuliaciją lėmusios priežastys, išryškėjusios pasekmės, miesto valdžios atsakas. *Lietuvos socialinė raida: Regioniniai socialinės diferenciacijos ypatumai*, 8, 47–65.
- Pociūtė-Sereikienė, G. (2021). Urban shrinkage in the periphery of post-communist country: the story of Šiauliai. *Journal of Baltic Studies*, 52(1), 103–125. <https://doi.org/10.1080/01629778.2020.1831561>.
- Pociūtė-Sereikienė, G. ir Burneika, D. (2022). Drivers, consequences, and governance of urban shrinkage in Lithuania: The case of Šiauliai. In W. C. Tong, M. Gunko, T. Strykiewicz ir K. Zhou (sud.), *Postsocialist Shrinking Cities* (p. 312–331). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367815011-24>.
- Pociūtė-Sereikienė, G., Baranauskienė, V. ir Daugirdas, V. (2019). [Spatial exclusion in Lithuania: peripheries as „losers“, metropolitan areas as „winners“](https://doi.org/10.7163/PrzG.2019.2.1). *Przegląd Geograficzny*, 91(2), 5–19. <http://dx.doi.org/10.7163/PrzG.2019.2.1>.
- Povilaitienė, I. (2021). *Miestovaizdžio identiteto vertinimas ir modeliavimas* (daktaro disertacija). Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
- Povilaitienė, I. (2025). Residents' sense of place in central Kaunas: Tangible heritage links. *Acta Universitatis Palackianae*.
- Povilaitienė, I. ir Kamičaitytė-Virbašienė, J. (2017). Vietos pojūčio fenomenas kaip integrali miestovaizdžio identiteto dimensija (Kauno atvejis). *Mokslas – Lietuvos ateitis*, 9(1), 16–29. <https://doi.org/10.3846/mla.2017.996>.
- Reckien, D. ir Martinez-Fernandez, C. (2011). Why Do Cities Shrink? *European Planning Studies*, 19(8), 1375–1397.
- Rieniets, T. (2009). Shrinking cities: Causes and effects of urban population losses in the twentieth century. *Nature and Culture*, 4(3), 231–254. <https://doi.org/10.3167/nc.2009.040302>.
- Rink, D. ir kt. (2010). *Addressing Urban Shrinkage Across Europe—Challenges and Prospects Shrink Smart Research Brief No. 1*, November 2010 on behalf of the Shrink Smart consortium [online]. Helmholtz Centre for

Environmental Research – UFZ, Leipzig. Available from: http://www.ufz.de/export/data/400/39030_D9_Research_Brief_FINAL.pdf.

- Rumpel, P. ir Slach, O. (2022). Why is Ostrava in Czechia still shrinking? In W. C. Tong, M. Gunko, T. Stryjakiewicz ir K. Zhou (sud.), *Postsocialist Shrinking Cities* (p. 256–275). Routledge.
- Sampson, R. J. (2005). Neighborhood stigma and the perception of disorder. *Focus*, 24(1), 7–11.
- Sederevičiūtė-Pačiauskienė, Ž. (2020). Communicating Lithuania's destination branding. *Marketing and Languages for Specific Purposes*, 13(1), 75–91. <https://doi.org/10.3846/mla.2020.12542>.
- Sipavičienė, A. ir Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e) migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 22(4), 323–333.
- Sireika, J. (sud.). 2007. *Šiaulių miesto istorija 1940–1995 m.* Šiauliai: Saulės delta.
- Slach, O., Bosák, V., Krტიčka, L., Nováček, A. ir Rumpel, P. (2019). Urban Shrinkage and Sustainability: Assessing the Nexus between Population Density, Urban Structures and Urban Sustainability. *Sustainability*, 11(15), 4142.
- Slater, T. (2017). Territorial stigmatization: Symbolic defamation and the contemporary metropolis. In *The handbook of urban studies* (p. 1–20).
- Sousa S. ir Pinho, P. (2015). Planning for Shrinkage: Paradox or Paradigm. *European Planning Studies*, 23(1), 12–32. DOI: 10.1080/09654313.2013.820082.
- Stylidis, D. (2014). Residents' perception of place image. *Tourism Planning ir Development*, 11(4), 1–15.
- Stylidis, D., Sit, J. ir Biran, A. (2016). An exploratory study of residents' perception of place image: The case of Kavala. *Journal of Travel Research*, 55(5), 619–633. <https://doi.org/10.1177/0047287514563163>.
- Stryjakiewicz, T. ir Jaroszewska, E. (2022). Shrinking cities in Poland—recent trends of change and emerging policy responses. In W. C. Tong, M. Gunko, T. Stryjakiewicz ir K. Zhou (sud.), *Postsocialist Shrinking Cities* (p. 256–275). Routledge.
- Szymczyk, E., Bukowski, M. ir Kenworthy, J. R. (2024). Understanding the Relationship between Urban Form and Urban Shrinkage among Medium-Sized Cities in Poland and Its Implications for Sustainability. *Sustainability*, 16, Article 7030. <https://doi.org/10.3390/su16167030>.
- Šiaulių miesto savivaldybė. (2016). *2015–2024 metų Šiaulių miesto strateginis plėtros planas*. Šiauliai. (Vykdymo sąlygos UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“).
- Šiaulių miesto savivaldybė. (2018). *Šiaulių miesto savivaldybės 2018–2020 metų strateginis veiklos planas*. Šiauliai.
- Šiaulių miesto savivaldybės taryba. (2024). *Šiaulių miesto 2025–2033 metų strateginis plėtros planas*. Šiaulių miesto savivaldybė. <https://www.siauliai.lt/lt/list/view/t2025-2033-m-siauliu-miesto-strateginis-pletros-planas>.
- Tarnauskaitė, G. (2021). *Geografiniai Vilniaus miesto prekybos ženklo kūrimo aspektai* (bakaluro baigiamasis darbas). Vilniaus universitetas, Geografijos ir kraštotvarkos katedra.
- Teleišė, A. (2023). Poindustrinis miesto kūrimas: kultūriniai ir socialiniai deindustrializacijos procesai Alytaus, Marijampolės ir Plungės miestuose (mokslo daktaro disertacija). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas, Klaipėdos universitetas.
- Ubarevičienė, R., Van Ham, M. ir Burneika, D. (2016). Shrinking regions in a shrinking country: The geography of population decline in Lithuania 2001–2011. *Urban Studies Research*, 2016(1), Article 5395379. <https://doi.org/10.1155/2016/5395379>.
- Ubarevičienė, R., Žinys, T. ir Kriaučiūnas, E. (2025). Migration's Role in Shaping Socio-Demographic Structure in the Peripheral Rural Regions: A Case Study of Lithuania. *Population, Space and Place*, 31(2), e70010.
- Ucinavičiūtė, I. (2017). *Panevėžio kultūros išteklių vaidmuo formuojant miesto įvaizdį* (bakaluro baigiamasis darbas). Vilniaus universitetas, Geografijos ir kraštotvarkos katedra.
- Ucinavičiūtė, I. (2019). *Geografinis miestų įvaizdžio tyrimas Šiaulių ir Panevėžio miestų pavyzdžiu* (magistro baigiamasis darbas). Vilniaus universitetas, Geografijos ir kraštotvarkos katedra.

- Ucinavičiūtė, I. ir Prapiestienė, R. (2017). Panevėžio kultūros išteklių vaidmuo formuojant miesto įvaizdį. *Geologija. Geografija*, 3(3), 126–136. <https://doi.org/10.6001/geol-geogr.v3i3.3587>.
- Ucinavičiūtė, I. ir Prapiestienė, R. (2019). Lietuvos miestų įvaizdžio vertinimo metodologija. *Geologija. Geografija*, 5(1), 30–44. <https://doi.org/10.6001/geol-geogr.v5i1.3993>.
- Urry, J. ir Larsen, J. (2011). *The tourist gaze 3.0*. SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446251904>.
- US Department of State. (2023). *Refugees from Ukraine in Europe (January 2023 Snapshot): European Countries Implement Temporary Protection Schemes to Respond*. [Fact sheet]. https://products.hiu.state.gov/Ukraine_-_RefugeesinEurope_2023Jan11_HIU_U2700.pdf.
- Vaccaro, I., Harper, K. ir Murray, S. (sud.). (2017). *The Anthropology of Postindustrialism. Ethnographies of Disconnection*. Routledge.
- Valstybės duomenų agentūra. (2025). Oficialiosios statistikos portalo rodiklių duomenų bazė. <https://osp.stat.gov.lt/-/statistiniu-rodikliu-analize#/>.
- Wacquant, L. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*, 91(1), 66–77. <https://doi.org/10.1177/0725513607082003>.
- Wiechmann, T. ir Pallagst, K. M. (2012). Urban shrinkage in Germany and the USA: A comparison of transformation patterns and local strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2), 261–280. DOI: [10.1111/j.1468-2427.2011.01095.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01095.x).
- Wiechmann, T. ir Pallagst, K. M. (2012). Urban shrinkage in Germany and the USA: A comparison of transformation patterns and local strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(2), 261–280. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01095.x>.
- Wolff, M. ir Mykhnenko, V. (2023). COVID-19 as a game-changer? The impact of the pandemic on urban trajectories. *Cities*, 134, 104162. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104162>.
- Wolff, M. ir Wiechmann, T. (2018). Urban Growth and Decline: Europe's Shrinking Cities in a Comparative Perspective 1990–2010. *European Urban and Regional Studies*, 25(2), 1–18. <https://doi.org/10.1177/096977641-7694680>.
- Zeitlin, J., Nicoli, F. ir Laffan, B. (2019). Introduction: The European Union beyond the Polycrisis? Integration and Politicization in an Age of Shifting Cleavages. *Journal of European Public Policy*, 26(7), 963–76. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1619803>.
- Zenker, S. (2017). City branding: A critical review and future research agenda. *Journal of Place Management and Development*, 10(2), 122–128.
- Zenker, S. ir Braun, E. (2013). My city—My brand: The different roles of residents in place branding. *Journal of Place Management and Development*, 6(1), 18–28. <https://doi.org/10.1108/17538331311306087>.
- Zukin, S. (1993). *Landscapes of power: From Detroit to Disney World*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520913899>.
- Zukin, S. (2009). Changing landscapes of power: Opulence and the urge for authenticity. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(2), 543–553. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00867>.
- Žičkienė, S., Jankauskienė, A., Juozaitienė, L. ir Svirskienė, G. (2015). *Verslo sąlygų tyrimas Šiauliu mieste. Tyrimo ataskaita*. Šiauliai.

TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF THE CITY: VILNIUS RESIDENTS' OPINION ABOUT THE CITY OF ŠIAULIAI

Gintarė POČIŪTĖ-SEREIKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0003-0474-0607>

Department of Regional and Urban Studies at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
gintarei.pociutei@gmail.com

Danielius JURČIUKONIS | <https://orcid.org/0009-0004-1071-7432>

Department of Urban Design at the Vilnius Gediminas Technical University
Trakų st. 1, LT-01132 Vilnius, Lithuania
danielius.jurciukonis@vilniustech.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lsr-2025-14-2-2>

Summary

After Lithuania regained its independence in 1990 and the urban system shaped during the Soviet era collapsed, the country's cities – particularly those that had developed as industrial centers – underwent profound transformations. One of the most illustrative examples of these changes is Šiauliai. During the Soviet period, Šiauliai experienced rapid growth as a hub of industry and social infrastructure. However, in the three decades following independence, the city lost about one-third of its population and faced severe economic decline, accompanied by the deterioration of its social and engineering infrastructure. Once a symbol of modernization and industrial progress, Šiauliai gradually became a shrinking city, a process that contributed to the formation of new, often negative, representations of it in Lithuanian society.

Seeking to understand whether this negative image still persists, the article examines the perception of Šiauliai among residents of Vilnius. The empirical analysis is based on survey data collected in Vilnius in 2018 and 2023, allowing for a comparative perspective on the evolution of the city's image over time. The results reveal a considerable diversity of opinions about Šiauliai among different districts of the capital, reflecting both social and spatial variations in perception.

A comparative analysis of the two survey waves highlights the dynamics of Vilnius residents' attitudes towards Šiauliai and their links to ongoing urban transformations. Overall, the findings indicate a gradual improvement in the city's image. Šiauliai is increasingly viewed more positively, especially in areas related to culture, education, employment opportunities, and safety. Although economic challenges and difficulties in attracting young residents remain, the general perception of the city has shifted towards a more favorable one.

Between 2018 and 2023, respondents became notably more positive when evaluating Šiauliai's urban development and quality of life. A clear improvement in the perceived safety of the city is also evident – terms such as “crime,” once frequently associated with Šiauliai, appeared less often in the 2023 questionnaires.

The study also explores symbolic associations with Šiauliai, providing insight into the city's cultural image. In both 2018 and 2023, the Hill of Crosses and the title “City of the Sun” emerged as the most prominent symbols linked to Šiauliai. Other frequently mentioned associations included the bicycle factory, the “Golden Boy” sculpture, the “Rūta” chocolate factory, the Iron Fox sculpture, Lake Rėkyva, and the city's central boulevard. These references reflect both the persistence of traditional industrial and cultural landmarks in the collective imagination and the gradual emergence of more diverse and positive urban representations.

Keywords: image of the city, depopulation, urban decline, urban transformation, Šiauliai.

LIETUVOS SAVIVALDOS IŠŠŪKIAI STRUKTŪRINIŲ TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTE: KLAIPĖDOS REGIONO PERSPEKTYVA

Viktoras ANDREJEVAS | <https://orcid.org/0009-0002-6355-3860>

LSMC Sociologijos instituto Demografinių ir šeimos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

viktoras.andrejevas@lcss.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lsr-2025-14-1>

Santrauka. Straipsnyje analizuojama savivaldos veikėjų įtaka, politinės darbotvarkės formavimo, bendradarbiavimo ir demokratinio įsitraukimo pokyčiai. Nagrinėjama, kaip vykstant spar-tiems demografiniams, savivaldos instituciniams bei galios pasiskirstymo pokyčiams, Lietuvos savivaldoje susiduriama su naujais iššūkiais. Taip pat svarstoma, kokios pasekmės gresia depopuliacijos vietovėms ir kaip tai keičia savivaldybių tarybos narių galimybes atliepti savivaldos gyventojų poreikius bei spręsti gyventojams aktualias problemas. Apžvelgiami moksliniai tyri-mai, kuriais analizuotos Lietuvos savivaldybių tarybų narių nuostatos apie savivaldos valdžios institucijų ir nevyriausybinių sektoriaus savivaldoje veikėjų įtaką, politinės darbotvarkės forma-vimą bei valdžios bendradarbiavimo su nevyriausybinio sektoriumi tendencijas. Straipsnio pag-rindinis tikslas – tirti, kokios priežastys lemia tokią situaciją, ir nustatyti, ko reikėtų, kad politikų aktyvumas ir bendradarbiavimas savivaldoje būtų aktyvesnis.

Straipsnyje remiamasi duomenimis, gautais iš dviejų tyrimų: Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketine apklausa (N=694), projekto „Kaip keičiasi vietos politiko vaidmuo savivaldoje: lyderys-tė, institucijos ir bendruomenės“ (Nr. S-MIP-23-17) („European Councilor“⁶ apklausos vykusios 29-iose Europos šalyse, dalis); ir interviu su 27-iais šioje kadencijoje išrinktais savivaldybių tary-bų nariais ir vietos savivaldybių atstovais iš trijų skirtingo tipo savivaldybių (Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Kretingos rajono savivaldybės). Šiais tyrimais atskleista, kad savivaldos politikai nėra aktyvūs formuoti politinę savivaldos darbotvarkę, politikų bendradarbiavimas su savivaldos bendruomene nėra pakankamas. Tokia situacija neleidžia spręsti savivaldos problemų efekty-viai, užtikrinti aukštą viešųjų paslaugų kokybę arba tinkamai atliepti kitus gyventojų poreikius.

Raktažodžiai: savivalda, regionai, depopuliacija, bendruomenės, viešosios paslaugos, galios laukas.

Įvadas

Lietuvoje savivaldybių socialiniai-ekonominiai bei demografiniai parametrai gana stipriai skiriasi, tad gyvenimo kokybės ir viešosios infrastruktūros bei paslaugų prieinamumo skirtumai akivaizdūs. Nors

⁶ „Europos vietos politikas – II etapas“ (angl. *Return of European councilor*) apklausa vykdyta 29-iose Europos šalyse, (Islandija, Šveicarija), bet ir Balkanų regiono šalis bei Izraelį 2023 m. liepos mėn. – 2024 m. vasario mėn. laikotarpiu. N=36050.

pagal administracinių teritorijų įstatymą⁷, Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietovės skirstomos į miesto ir kaimo gyvenamąsias vietas, kai miesto gyvenamosioms vietovėms priskiriami miestai, kaimo gyvenamosioms vietovėms – miesteliai, kaimai ir viensėdžiai, sociologiniu požiūriu, galima išskirti tris aiškius rezidencinius subjektus, kuriuose savivaldos viešųjų paslaugų sritis susiduria su skirtingais iššūkiais (Stumbrys, 2021; Kriaučiūnas ir kt., 2024). Vykstant spartiems struktūriniais demografiniams ir savivaldos instituciniams pokyčiams, ypač periferinės Lietuvos savivaldybės susiduria su naujais ekonominiais, socialiniais bei viešųjų paslaugų efektyvumo iššūkiais. Šiems iššūkiams didelę įtaką daro demografiniai pokyčiai, depopuliacija ir savivaldos institucinės sąrangos naujovės.

Per pastaruosius dešimtmečius Lietuvos savivaldybėse vyko spartūs demografiniai pokyčiai, kuriuos lydėjo depopuliacija, ypač periferiniuose regionuose (Stumbrys, 2024). Kai kurios savivaldybės, pavyzdžiui, Ignalinos ir Zarasų, per 20 metų prarado beveik pusę gyventojų, o visoje šalyje sparčiai sensta gyventojų struktūra (Stumbrys, 2021). 2011–2021 m. ypač padidėjo 80 metų amžiaus ir vyresnių asmenų dalis – nuo 4,4 iki 5,9 proc., o demografinis senėjimas labiausiai išreikštas Rytų ir Pietų Lietuvoje (Mikulionienė, 2023). Šie procesai didina skirtumus tarp metropolinių ir periferinių regionų, kur mažėjančiose teritorijose daugėja vyresnio amžiaus ir žemesnio socialinio statuso gyventojų. Dėl to vis labiau ryškėja neatitikimas tarp viešųjų paslaugų pasiūlos ir vietos poreikių – miestuose paslaugų poreikis nepatenkinamas, o periferijoje jos prastėja.

Gyventojų skaičiaus mažėjimas yra kompleksinis reiškinys, apimantis ne tik gyventojų skaičiaus pokytį, bet ir demografinius, socialinius, ekonominius ir politinius procesus (Hart, 2019). Mažėjant gyventojų skaičiui teritorijose, mažėja rinkėjų ir kandidatų skaičius, silpnėja bendruomeninis dalyvavimas bei socialiniai ryšiai. Dėl to vietos demokratija tampa labiau centralizuota ir formali, o valdymo gebėjimai silpnėja dėl išteklių ir ekspertizės stokos. Tokiu būdu dėl depopuliacijos ne tik keičiasi fizinė erdvė, bet ir persitvarko politiniai santykiai, didėja periferinių teritorijų atskirtis bei simbolinis nematomumas.

Siekiant prisitaikyti prie tos besikeičiančios visuomenės poreikių, savivaldybių struktūros modelis Lietuvoje keitėsi ne vieną kartą nuo pat 1990-ųjų. Vienas reikšmingiausių ir paskutinių pokyčių buvo 2022 m., kai Seimas priėmė Konstitucijos pataisus, vėliau Vietos savivaldos įstatymo pakeitimus, įtvirtinančius naują savivaldos modelį su tiesiogiai renkamu meru. Pagrindiniai šio modelio pasikeitimai: savivaldybės taryba lieka atstovaujamoji, bet netenka savo vadovo, o meras tampa vykdomosios valdžios vieninteliu vadovu, atskirtu nuo tarybos, vicemerai ir administracijos direktorius tapo politinio (asmeninio) pasitikėjimo pareigūnais. Šis institucinės sąrangos pokytis padidino mero ir savivaldybės administracijos galias formuoti politinę darbotvarkę. Tuo pačiu metu sumažėjo tarybos narių įtaka, nes jiems tapo sunkiau koordinuoti sprendimus be savo vadovo. Ši galios asimetrija sukuria prielaidas mero vienvaldai ir savivalei, silpnindama tarybos vaidmenį. Taigi vėliausi Lietuvos savivaldos struktūrinės sąrangos pokyčiai buvo gana reikšmingi. Ryškiausi aplinkos pokyčiai – gyventojų skaičiaus divergencija, netolygus visuomenės amžėjimas atskirose savivaldybėse, skirtingi viešųjų paslaugų iššūkiai savivaldoje, didėjantys sociodemografiniai netolygumai ir besikeičiantis galių bei atsakomybės pasiskirstymas. Šie pokyčiai sukelia papildomus iššūkius savivaldai, o tuos iššūkius įveikti mažesnėms ir nuo metropolinių nutolusioms savivaldybėms gali būti sudėtingiau. Šių pokyčių kontekste savivaldai ir jos politikams svarbu ieškoti geriausių priemonių ir įrankių kylantiems iššūkiams spręsti, skatinti visuomenę prisidėti

⁷ 1994 07 19 Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas Nr. I-558, 1 straipsnis. *Straipsnio dalies pakeitimai: Nr. XI-709, 2010-03-30, Žin., 2010, Nr. 41-1934 (2010-04-10), i. k. 11010101STA00XI-709*. Galiojanti suvestinė redakcija (nuo 2022 01 28). Šaltinis internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5911/asr>.

prie vietos problemų sprendimų bei siekti kokybiškos demokratijos ir bendrų pastangų didinant vietos bendruomenių atsparumą.

Kiekybinis tyrimas – Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketinė apklausa (N=694) – patvirtino galios poslinkį: mero įtaka bendrai vietos valdžios veiklai vertinama kaip didžiausia (vidurkis 4,54 balo iš 5), savivaldybės tarybos įtaka vertinama kaip daug mažesnė (vidurkis 3,88 balo), tarybos nario (savo paties) įtaka vertinama kaip mažiausia (vidurkis 3,08 balo). Klaipėdos regiono tarybos narių ir bendruomenių narių kokybinio tyrimo (interviu) duomenys parodė, kad vietos politikai nesiima formuoti darbotvarkės ir siūlyti klausimus darbotvarkei arba inicijuoti tokių klausimų teikimą, nes, jų supratimu, tai yra administracijos atsakomybė, o ne politikų. Savivaldybių tarybų nariai naujų klausimų į politinę darbotvarkę taip pat nėra linkę teikti, nes visą dėmesį skiria jau pateiktiems klausimams, svarsto ir sprendžia išskirtinai tik jau pateiktus klausimus. Politikų supratimu, tarybos darbotvarkė yra užimta „ūkiniais-techniniais“ klausimais ir nebėra galimybių į apkrautą darbotvarkę įtraukti dar ir kitus klausimus, o klausimus politinei darbotvarkei dažniausiai siūlo ir teikia tarybai išskirtinai savivaldybės administracija, kuri pati, įskaitant savivaldybės administracijos direktorių, yra pavaldi merui. Kokybinis tyrimas taip pat atskleidė, kad vietos politikai bendradarbiavimą su kitomis organizacijomis dažniausiai mato kaip žemos rizikos, žemo poveikio viešųjų ryšių priemonę, o ne kaip esminį įrankį sudėtingoms socialinėms problemoms spręsti.

Straipsnio tikslas – pažvelgti į šiuo metu kintantį Lietuvos savivaldos lauką ir aptarti, kaip jame keičiasi jo veikėjų įtaka, kaip formuojama politinė darbotvarkė ir kokios egzistuoja vietos veikėjo bendradarbiavimo bei demokratinio įsitraukimo tendencijos. Šiam tikslui pasiekti buvo aptartas demografinis ir struktūrinis savivaldos valdymo kontekstas, kintantis savivaldos galios laukas. Taip pat apžvelgti depopuliacijos vietovių pasekmių ir galimo atsako į kylančias problemas teoriniai aspektai bei atlikti moksliniai tyrimai, kuriais analizuotos Lietuvos savivaldybių tarybų narių nuostatos apie savivaldos valdžios institucijų ir nevyriausybinių sektoriaus savivaldoje veikėjų įtaką, apie politinės darbotvarkės (be ne pagrindinės priemonės savivaldybės tarybų nariams siekiant išspręsti savivaldybės gyventojų jiems praneštas problemas ir atliepti rinkėjų lūkesčius) formavimą ir valdžios bendradarbiavimo su nevyriausybiniu sektoriumi tendencijas.

Siekiant iširti iškeltus klausimus, taikyti kiekybiniai ir kokybiniai metodai. Straipsnyje remiamasi duomenimis, gautais iš kiekybinio tyrimo – Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketine apklausa (N=694) iš projekto „Kaip keičiasi vietos politiko vaidmuo savivaldoje: lyderystė, institucijos ir bendruomenės“ (Nr. S-MIP-23-17) („European Councilor“⁸ sudedamoji apklausos dalis, kuri vyko 29-iose Europos šalyse). Remdamiesi kiekybiniais duomenimis, vietos politikai vertino tokius svarbius aspektus kaip politinės įtakos pasiskirstymo bei recentralizavimo tendencijos. Remiantis kokybinio tyrimo – interviu su 27 šioje kadencijoje išrinktais savivaldybių tarybų nariais ir vietos savivaldybių atstovais iš trijų skirtingo tipo Lietuvos savivaldybių (Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Kretingos rajono savivaldybės), bet priklausančių vienam regionui – duomenimis, buvo vertintos vietos politikų nuostatos dėl politinės darbotvarkės formavimo bei vietos valdžios bendradarbiavimo su kitais vietos veikėjais.

Straipsnio struktūrą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje aptariamas svarbus ir didelę įtaką darantis demografinis, teisinis ir paslaugų poreikio tendencijų kontekstas, pateikiami naujausi statistiniai duomenys, pagrindžiantys vyraujančius pokyčius, supažindinama su teorinėmis ir metodologinėmis

⁸ „Europos vietos politikas – II etapas“ (angl. „Return of European councilor“) apklausa vykdyta 29-iose Europos šalyse, įskaitant ne tik Europos Sąjungos šalis nares ir Europos ekonominei erdvei priklausančias šalis (Islandija, Šveicarija), bet ir Balkanų regiono šalis bei Izraelį 2023 m. liepos mėn. – 2024 m. vasario mėn. laikotarpiu. N=36050.

prieigomis keliamiems klausimams nagrinėti. Šioje dalyje taip pat apžvelgiamos depopuliacijos vietovių ekonominės ir socialinės pasekmės ir galimos atsakoj šias pasekmes priemonės. Antroje dalyje dėmesys skiriamas kiekybinės vietos politikos apklausos ir kokybinių interviu rezultatams aptarti, kai fokusuojamasi į politikų vertinimą apie vietos valdžios institucijų ir nevyriausybinių sektoriaus veikėjų įtaką bei svarbaus demokratijos instrumento – politinės darbotvarkės – formavimo ir vietos valdžios bendradarbiavimo su nevyriausybinių sektoriaus veikėjais aspektus. Trečioje dalyje pateikiami diskusijai plėtoti aktualūs klausimai.

1. Demografinis ir viešųjų paslaugų iššūkių savivaldoje kontekstas

Nors per pastarąjį dešimtį metų laikotarpį bendras Lietuvos gyventojų skaičius iš esmės nepakito (nuo 2,94 iki 2,89 mln.), tačiau šalies demografinė struktūra smarkiai pasikeitė. Pastebimas aiškus vidinis gyventojų persiskirstymas – Vilniaus ir Klaipėdos apskrityse gyventojų skaičius augo, o daugumoje kitų, ypač periferinių, regionų mažėjo (Valstybinė duomenų agentūra, 2025). Ypač ryškus augimas fiksuotas Klaipėdos rajono savivaldybėje, kur gyventojų skaičius per dešimtmetį išaugo net 67 proc. Tuo tarpu Tauragės, Utenos, Marijampolės ir Panevėžio apskrityse gyventojų sumažėjo daugiau nei dešimtadaliu. Tokia tendencija atskleidžia vis stiprėjančią rezidencinę diferenciaciją ir didėjantį kontrastą tarp metrologinių centrų ir nutolusių regionų (Baranauskienė, 2021; Ubarevičienė ir Burneika, 2019). Šie procesai rodo, kad Lietuvos demografinė raida tampa vis labiau netolygi, o labiausiai nepalankios tendencijos ryškėja periferinėse teritorijose.

Lietuvoje senstanti visuomenė ir auganti demografinė diferenciacija kelia rimtus iššūkius šalies demografinėi bei ekonominei politikai. Per pastarąjį dešimtmetį regionuose, esančiuose toliau nuo didžiųjų miestų, vaikų iki 14 metų amžiaus sumažėjo daugiau nei 10 proc., o vyresnių nei 65 metų amžiaus gyventojų padaugėjo iki 25 proc. Ypač spartus senėjimas stebimas Telšių ir Alytaus apskrityse, kur vyresnio amžiaus gyventojų dalis išaugo penktadaliu ar daugiau (Valstybės duomenų agentūra, 2025). Tyrimai rodo, kad labiausiai sensta tos savivaldybės, kuriose vyrauja kaimo vietovės ir kurios yra labiau nutolusios nuo urbanizuotų centrų (Stumbrys, 2021).

Kitais tyrimais atkreipiamas dėmesys, kad 2011–2021 m. Lietuvos gyventojų 65 metų amžiaus ir vyresnių gyventojų skaičiaus prieaugis vyko lėčiau lyginant su kitomis šalimis regione: Lietuvoje per dešimtmetį buvo tik 11 proc., Latvijoje – 13 proc., Estijoje – 17 proc. Tačiau 80 metų amžiaus ir vyresnių gyventojų grupė didėjo itin sparčiai – nuo 4,4 proc. 2011 m. iki 5,9 proc. 2021 m., kas sudarė 24,2 proc. prieaugį per dešimtmetį. 2011–2021 m. Lietuvoje buvo pastebimi tam tikri gyventojų demografinio senėjimo netolygumai. Teritoriniu pūviu tai: a) vis dar išliekantys regioniniai skirtumai (ypač ryškus Rytų ir Pietų Lietuvos gyventojų demografinis senėjimas); b) išnykę skirtumai tarp miesto ir kaimo gyventojų senatvės lygių – 2021 m. kas penktas (19,7 proc.) (Mikulionienė, 2023).

Tyrimai rodo, kad mažėjantis gyventojų skaičius keičia Lietuvos savivaldybių sociodemografinę struktūrą – depopuliacijos regionuose vyrauja vyresnio amžiaus ir žemesnio socialinio bei ekonominio statuso gyventojai, o prie didmiesčių telkiasi jauni ir išsilavinę žmonės (Stumbrys, 2021; Ubarevičienė ir Van Ham, 2017). Šie procesai gilina socioerdvinę poliarizaciją tarp centrinių ir periferinių regionų. Savivaldybės atlieka esminį vaidmenį užtikrindamos viešųjų paslaugų prieinamumą ir kokybę, nes jos yra arčiausiai gyventojų ir geriausiai supranta vietos poreikius. Vietos valdžia atsakinga už švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos, infrastruktūros ir kitų paslaugų teikimą. Tačiau Europos šalys skirtingai vertina savivaldos gebėjimą teikti aukštos kokybės paslaugas – kai kuriose, kaip Švedijoje ar Suomijoje,

šiam vaidmeniui pritaria apie pusę gyventojų. Tuo tarpu Lietuvoje savivaldybių kaip kokybiškų paslaugų teikėjų vaidmenį palankiai vertina mažiau nei ketvirtadalis respondentų (Bučaitė-Vilkė ir Gaižauskaitė, 2025).

Pastaraisiais metais Lietuvoje kintanti demografinė struktūra kelia naujų iššūkių savivaldybėms valdant viešąsias paslaugas. Valstybės duomenų agentūros (2025) duomenys rodo didelius regioninius skirtumus – kai kur paslaugų apimtys mažėja, o kitur sparčiai auga. Nors ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje per 10 metų padidėjo 3 proc., Vidurio ir vakarų Lietuvos regione jų sumažėjo 6 proc. Mokytojų skaičius per dešimtmetį sumažėjo 18 proc., kai kur net daugiau nei 30 proc. (Telšių apskrityje -35 proc., Tauragės apskrityje -40 proc.), o 60–64 metų amžiaus mokytojų skaičius išaugo 72 proc., 65 metų amžiaus ir vyresnių – net 137 proc. Moksleivių pavežėjimo autobusų skaičius šalyje padidėjo 32 proc., o kai kuriose apskrityse – daugiau nei 50 proc. (Marijampolės +57 proc.). Šeimos gydytojų ir slaugytojų skaičius, tenkantis 10 tūkst. gyventojų, Vilniaus apskrityje per 10 metų padidėjo atitinkamai 63 proc. ir 8 proc., Kauno – 10 proc. ir 21 proc., o Telšių sumažėjo 16 proc. ir 7 proc., Tauragės – 17 proc. ir 4 proc. Socialinių paslaugų namuose gavėjų skaičius šalyje išaugo 41 proc., tačiau kai kuriose apskrityse – daugiau nei dvigubai (Marijampolės +106 proc., Klaipėdos +118 proc.) arba net trigubai (Utenos +211 proc.).

Apibendrinant, per pastaruosius 10 metų reikšmingi demografiniai pokyčiai tęsiasi šalies viduje, ryškėja demografinės struktūros kontrastai tarp metropolinių regionų ir labiausiai nuo jų nutolusių regionų. Sovietų okupacijos metu kurta ir vėliau nepriklausomybės laikotarpiu plėtota viešąsias paslaugas teikiančių įstaigų sistema nebeatitinka šiandieninių vietos gyventojų poreikių ir atskiros savivaldybės susiduria su visiškai skirtingais iššūkiais – miestų savivaldybės ieško sprendimų dėl perpildytų darželių, mokyklų, ilgų eilių pas gydytojus ir pan., o nuo metropolinių nutolusios savivaldybės sunkiai randa sprendimų ugdymo įstaigų tinklui optimizuoti, vis augantis geltonųjų mokyklinių autobusų poreikis atvežti mokinius dar nelikviduotoms ugdymo įstaigoms, prastėjančiai viešųjų paslaugų kokybei pagerinti, pritraukti dirbti jaunesnius specialistus ir pan. Regionų savivaldoje ir mažėjančiuose regionuose dominuoja žemo socialinio ir ekonominio statuso gyventojai ir vyresnio amžiaus žmonės, tad norinčių bei gebančių būti politiškai aktyviais ir siekti gerinti gyvenimo kokybę savo gyvenamojoje vietoje gyventojų skaičius kritiškai mažėja.

2. Depopuliacijos teritorijų tendencijos ir perspektyvos

Gyventojų skaičiaus mažėjimas yra sudėtingas reiškinys, apimantis ne tik demografinius, bet ir giluminius socialinius, ekonominius bei politinius pokyčius. Depopuliacija, susijusi su populiacijos senėjimu, lemia paslaugų ir darbo vietų nykimą, didina socialinę atskirtį bei skatina gyventojų migraciją, silpnindama vietos bendruomenes. Šis procesas transformuoja politinę erdvę: mažėja rinkėjų skaičius ir kandidatų pasirinkimas, silpnėja socialiniai ryšiai bei vietos bendruomenių įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesus. Dėl to vietos demokratija tampa labiau centralizuota ir formali, o valdymo gebėjimai riboti dėl žmoniškųjų išteklių, ekspertizės ir socialinio kapitalo trūkumo. Iš esmės gyventojų skaičiaus mažėjimas ne tik fiziškai keičia teritoriją, bet ir stiprina periferinių vietovių atskirtį, didindamas jų simbolinį nematomumą politiniuose sprendimuose.

Periferizacija yra nulemta erdvinės išteklių centralizacijos – tai Peter Lang (2012) mato kaip struktūrinį, o ne vien demografinį procesą. Dėl globalizacijos ir urbanizacijos kapitalas, gyventojai ir paslaugos koncentruojasi augimo centruose, tuo pat metu didinami regioniniai skirtumai. Pasak Peter Lang, ši

koncentracija lemia funkcinę periferizaciją, kurioje regionai praranda ne tik gyventojus, bet ir politinę įtaką bei infrastruktūrą. Depopuliacijos teritorijos yra asimetriško vystymosi pasekmė, nes ekonominė veikla telkiama augančiuose regionuose, o tai sustiprina socialinę atskirtį. Iš esmės Peter Lang (2012) pabrėžia, kad demografinis mažėjimas tėra simptomas, o pagrindinė problema yra išteklių ir galios koncentracija centre.

Pasak Silvia Sousa ir Paulo Pinho (2015), depopuliacijos teritorijose susiduriama su reiškiniu, kai esama infrastruktūra tampa per didelė lyginant su likusiu gyventojų ir ekonominės veiklos mastu. Tai vadinama infrastruktūros pertekliumi (angl. *infrastructure surplus*). Autoriai pažymi, kad gyventojų skaičiui mažėjant, išlaidos infrastruktūrai palaikyti tampa didelės, todėl savivaldybėms darosi vis sunkiau ją išlaikyti. Neproporcingai didelė infrastruktūra lemia fizinę degradaciją – apleistus pastatus, nenaudojamus kelius ar paslaugų tinklus. Toks disbalansas parodo nesuderinamumą tarp erdvinio planavimo ir demografinių realiųjų, kai miestai ar miesteliai fiziškai suprojektuoti augti, bet faktiškai susiduriama su nykimu. Sousa ir Pinho siūlo pažvelgti į tai kaip į urbanistinės adaptacijos iššūkį – reikia planuoti „mažėjimą“, o ne vien plėtrą, siekiant tvariai valdyti infrastruktūros perteklių ir užkirsti kelią tolesnei degradacijai.

Pasak Josefina Syssner (2020b), mažėjančios populiacijos teritorijose viešųjų paslaugų sistema susiduria su finansavimo iššūkiais, nes gyventojų skaičiaus mažėjimas ir gyventojų senėjimas mažina mokesčių bazę, tačiau paslaugų tinklas išlieka toks pat platus. Todėl tokios sritys kaip švietimas, sveikatos priežiūra, kelių priežiūra, vandens ir nuotekų infrastruktūra, atliekų tvarkymas tampa per didelė finansine ir administracine našta vietos savivaldai. Josefina Syssner (2020b) pabrėžia, kad ši situacija sukuria „valdymo paradoksą“ – savivaldybės turi teikti tas pačias paslaugas vis mažesniai gyventojų skaičiui, dažnai didelėse teritorijose, o tai didina nelygybę tarp centrinių ir periferinių regionų. Tokiu būdu paslaugų teikimo išlaidos vienam gyventojui auga, infrastruktūra sensta, o viešojo sektoriaus tvarumas mažėja.

Panašiai per finansinę prizmę žvelgia ir Karina Sass ir Alexandre Porsse (2021). Jų teigimu, mažėjančios populiacijos teritorijose svarbi problema yra paslaugų vieneto sąnaudų augimas ir su tuo susijęs konkurencingumo silpnėjimas. Gyventojų skaičiui mažėjant, fiksuotos išlaidos viešosioms ir privačioms paslaugoms (pvz., švietimui, sveikatos priežiūrai, transportui ar komunalinėms paslaugoms) paskirstomos mažesniai vartotojų skaičiui, todėl vieneto sąnaudos didėja. Autoriai pabrėžia, kad toks procesas lemia: 1) ekonominį neefektyvumą – mažesnėms savivaldybėms ir įmonėms tampa sunku konkuruoti su didesniais centrais; 2) paslaugų kokybės mažėjimą arba jų praradimą, kai siekiant mažinti sąnaudas, paslaugos centralizuojamos ar nutraukiamos; 3) didėjančius skirtumus tarp efektyvumo ir prieinamumo – kuo labiau siekiama taupymo, tuo labiau nukenčia vietos gyventojų gerovė ir regiono patrauklumas.

Pasak Caterina Cortese ir kt. (2013) bei Karina Pallagst (2015), depopuliacijos teritorijose susiduriama ne tik su ekonomiais, bet ir su socialiniais padariniais, kurie ilgai gilina socialinę atskirtį ir silpnina sanglaudą. Autoriai pažymi, kad gyventojų mažėjimas ir ekonominis nuosmukis regionuose didina įvairias rizikas: 1) didėjančio skurdo ir bedarbystės, nes mažėja darbo vietų ir investicijų; 2) benamystės ir priklausomybių plitimo, kai socialiniai tinklai ir pagalbos sistemos silpnėja; 3) sveikatos būklės prastėjimo, ypač tarp vyresnio amžiaus gyventojų dėl prastesnio paslaugų prieinamumo; 4) silpnėjančios socialinės sanglaudos, nes mažėja bendruomeniškumas, pasitikėjimas institucijomis ir vietos identitetas. Cortese ir kt. (2013, p. 2050) bei Karina Pallagst (2015) teigia, kad šie procesai sukuria uždarą neigiamą ciklą – socialinės problemos skatina tolesnį migravimą ir demografinį nuosmukį, kuris dar labiau mažina vietovės gyvybingumą.

Pasak Justin Hollander (2018), depopuliacijos teritorijose pastebimas nuoseklus su darbu susijusių mokesčių pajamų mažėjimas, kuris yra tiesioginė gyventojų ir užimtumo mažėjimo pasekmė. Autorius pabrėžia, kad: 1) mažėjant dirbančiųjų skaičiui, susiaurėja vietos mokesčių bazė (pajamų, socialinio draudimo ir kitų su darbu susijusių mokesčių); 2) dėl to silpnėja savivaldybių finansinis pajėgumas teikti viešąsias paslaugas ir investuoti į infrastruktūrą; 3) šis procesas savaime stiprina mažėjimo tendencijas – mažesnis biudžetas riboja vystymąsi, o tai dar labiau skatina migraciją ir ekonominį sąstingį. Justin Hollander (2018) pabrėžia, kad darbo rinkos susitraukimas ir fiskalinės pajėgos silpnėjimas kelia mažėjančios populiacijos teritorijų fiskalinio tvarumo iššūkius.

Anot Johan Fjertorp (2013), mažėjančiose populiacijose kyla didėjanti našta ten gyvenantiems gyventojams, nes: 1) išlaidos socialinėms paslaugoms vienam gyventojui didėja, kadangi fiksuotos paslaugų sąnaudos (švietimas, sveikatos apsauga, socialinė pagalba) paskirstomos mažėjančiam gyventojų skaičiui; 2) siekiant finansuoti šias paslaugas, didėja mokesčių tarifai ir vietinės rinkliavos, kas gali dar labiau apsunkinti gyventojų ekonominę padėtį; 3) tokia situacija sukuria finansinį spaudimą tiek gyventojams, tiek savivaldybėms, didina socialinę įtampą ir gali skatinti tolesnę migravimą iš teritorijos. Johan Fjertorp (2013) atkreipia dėmesį, kad depopuliacija ir socialinių paslaugų poreikio augimas vienam gyventojui sukuria ciklą, kuriame mažėjančios populiacijos teritorija tampa vis mažiau tvari tiek ekonominiu, tiek socialiniu požiūriu.

Dean Carson ir kt. (2022) teigia, kad depopuliacijos teritorijose dažnai susiduriama su investicijų praradimu, kuris yra tiek priežastis, tiek mažėjančios populiacijos teritorijos pasekmė. Autoriai pažymi, kad: 1) privatūs ir viešieji investuotojai linkę koncentruotis augančiuose arba centrinėse vietovėse, todėl mažėjančiose teritorijose kapitalo srautai mažėja; 2) investicijų stoka sustiprina infrastruktūros degradaciją, riboja paslaugų modernizavimą ir darbo vietų kūrimą, taip skatinama gyventojų migracija; 3) dėl šio ciklo mažėjančios teritorijos tampa ekonomiškai nepatrauklios, o jų konkurencingumas ir socialinis gyvybingumas mažėja dar labiau. Dean Carson ir kt. (2022) pabrėžia, kad investicijų praradimas nėra atsitiktinis, o glaudžiai susijęs su demografiniu nuosmikiu, periferizacija ir centrų koncentracija.

Daugelis autorių mini, kad mažėjančios populiacijos teritorijose politinis dalyvavimas ir rinkėjų aktyvumas yra žemesnis dėl socialinės, ekonominės ir erdvinės atskirties nuo sprendimų priėmimo centrų. Pavyzdžiui, Josefa Syssner (2020b) ir Karina Pallagst (2015) pažymi, kad gyventojai jaučiasi nutolę nuo valdžios ir patiria bendruomenių silpimą, kas mažina jų įsitraukimą į viešąjį gyvenimą. Justin Hollander (2018) priduria, kad senstantis elektoratas, ekonominės krizės ir riboti instituciniai ištekliai menkina gyventojų motyvaciją dalyvauti vietos politikoje ir didina nepasitikėjimą valdžia. Dean Carson ir kt. (2022) tyrimai rodo tiesioginę koreliaciją tarp ekonominių-socialinių problemų periferijoje ir žemo rinkėjų aktyvumo. Galiausiai šis politinio įsitraukimo nykimas silpnina periferinių teritorijų padėtį ir gilina socialinę atskirtį.

Tuo pačiu mažėjančiose teritorijose politinė dinamika dažnai silpsta dėl kandidatų trūkumo, kas tiesiogiai mažina rinkimų konkurenciją. Karina Pallagst (2015) pabrėžia, kad demografinis nykimas ir senstanti gyventojų struktūra mažina naujų kandidatų į vietos valdžią skaičių, o Josefa Syssner (2020b) teigia, kad dėl socialinės atskirties ir nuolatinio gyventojų spaudimo atsiranda dalyvavimo nuovargis, kuris silpnina politinio įsitraukimo (kandidatavimo) motyvaciją. Dean Carson ir kt. (2022) pastebi, kad mažesnis kandidatų skaičius ir žemesnis rinkėjų dalyvavimas periferinėse teritorijose mažina demokratinės konkurencijos intensyvumą. Šie veiksniai kartu sukuria uždarą ciklą, kuriame periferinių teritorijų politinis gyvybingumas palaipsniui silpsta.

Nagrinėjant periferinių teritorijų demokratiją, svarbiausia skirti dėmesio demokratiniam atotrūkiui ir simboliniam nematomumui. Suvokiamas demokratinis atotrūkis reiškia, kad gyventojai jaučia, jog sprendimai priimami aukštesniuose, centriniuose lygmenyse, o jų balsas neturi realios įtakos, silpninant pasitikėjimą institucijomis (Syssner, 2020b; Pallagst, 2015). Simbolinis nematomumas (Hollander, 2018; Carson ir kt., 2022) apibūdina situaciją, kai teritorijos problemos, poreikiai ir tapatybė yra ignoruojami arba mažai pripažįstami politinėje ir ekonominėje erdvėje. Kartu šie reiškiniai kuria jausmą, kad teritorija simboliškai neegzistuoja sprendimų priėmimo procesuose. Tai lemia silpnesnį vietos demokratijos veikimą, mažesnę politinį įsitraukimą bei ilgalaikį politinės sanglaudos silpnėjimą.

Pasak Johan Rickardsson (2021), mažėjančiose teritorijose egzistuoja teigiama koreliacija tarp gyventojų skaičiaus nykimo ir paramos radikaliųjų dešiniųjų partijoms. Autorius teigia, kad gyventojų mažėjimas sukuria palankią dirvą radikaliems politiniams judėjimams dėl ekonominio nuosmukio ir socialinės atskirties. Radikaliųjų dešiniųjų populiarumas kyla periferijoje, nes jos siūlo problemų pripažinimą ir „centrui priešišką“ retoriką. Johan Rickardsson (2021) tyrimai patvirtino, kad nors individualios rinkėjų savybės ir imigracijos skirtumai paaiškina didelę miesto ir kaimo balsavimo skirtumų dalį, polinkis balsuoti už kraštutinių dešiniųjų populistus vis tiek išlieka didesnis lėtai augančiuose regionuose. Viešųjų paslaugų pasiūlos skirtumai taip pat susilpnina šiuos skirtumus, nes polinkis balsuoti už radikaliąsias dešiniąsias mažėja, kai didėja viešųjų paslaugų prieinamumas. Autorius patvirtina hipotezę, kad asmenys, gyvenantys mažėjančiose vietovėse su ribotomis viešosiomis paslaugomis, dažniausiai reaguoja balsuodami už kraštutinių dešiniųjų partiją protesto principu. Taigi gyventojų mažėjimas ne tik veikia ekonominį ir socialinį stabilumą, bet ir tiesiogiai lemia politines preferencijas, skatinant radikaliųjų dešiniųjų partijų populiarumą.

Tyrimai rodo, kad vietos valdžia ir planuotojai linkę ignoruoti mažėjančių ar periferinių teritorijų problemas, daugiausia dėmesio skirdami miesto plėtrai ir augimo politikai (Schatz, 2017; Syssner, 2020a). Dėl šios augimo orientacijos investicijos koncentruojamos urbanizuotuose centruose, tai nesuderinama su mažėjančių vietovių realybe, skatinamas infrastruktūros perteklių ir paslaugų nykimas (Sousa ir Pinho, 2015). Mažėjančių teritorijų gyventojai dėl to patiria simbolinį nematomumą ir demokratinį atotrūkį, nes jų problemos lieka neįtrauktos į planavimą (Syssner, 2020). Be to, vietos politikai dažnai vengia atvirai aptarti mažėjimo procesus, baimindamiesi, kad vieša diskusija paskatins dar didesnę migraciją ir investicijų trūkumą (Syssner ir Siebert, 2020). Tokia struktūrinė šališkumo tendencija galiausiai sustiprina centrų dominavimą ir periferijos marginalizaciją.

Atsakas į mažėjančių teritorijų iššūkius gali būti apibūdintas trimis pagrindinėmis strategijomis: ekspansine, priežiūros ir nuosmukio planavimo (Pallagst ir kt., 2017). Ekspansine strategija siekiama atgauti augimą pritraukiant investicijas, tačiau ji kritikuojama dėl resursų švaistymo ir realybės neigimo (Rutgers, Hospers 2018). Priežiūros strategija yra pragmatiškesnė, orientuota į gyvenimo kokybės išlaikymą, infrastruktūros optimizavimą ir viešųjų paslaugų efektyvumą (Wiechmann ir Bontje, 2015). Nuosmukio planavimo strategija laikoma pažangiausia, nes pripažįstamas mažėjimas kaip struktūrinis procesas ir siekiama adaptacijos. Čia dėmesys sutelkiamas į teritorijų konversiją, žaliųjų erdvių kūrimą ir ilgalaikį tvarumą mažesniu mastu (Haase ir kt., 2014). Svarbiausia, pasak Pallagst ir kt., yra ne išvengti mažėjimo, bet išmokti jį valdyti. Reakcijos į demografinį nykimą praeina kelis etapus – nuo neigimo iki bandymo panaudoti jį kaip galimybę (Hospers ir Reverda, 2015). Deja, dažnas augimo strategijos prioritetizavimas pirmuoju etapu gali sustiprinti periferinių teritorijų marginalizaciją.

Vienas iš atsako į depopuliaciją būdų yra tinkamo dydžio ir atskirų savivaldybių bendradarbiavimas paslaugų srityje, remiantis tankumo ekonomijos (angl. *economies of density*) principu. Tai reiškia, kad

atskiros savivaldybės galėtų bendradarbiauti teikiant viešąsias paslaugas – švietimą, sveikatos priežiūrą, atliekų tvarkymą ar transportą, kad išlaidos vienam gyventojui būtų mažesnės, o paslaugų kokybė išliktų aukšta. Tarpsavivaldybinis bendradarbiavimas leistų panaudoti masto efektą, optimizuoti infrastruktūrą bei išteklius ir užtikrinti, kad net mažėjančiose teritorijose gyventojai turėtų prieigą prie pagrindinių paslaugų, nepaisant demografinio nykimo.

Kitas atsakas į depopuliaciją yra tikslinės personalo ir įgūdžių ugdymo programos, orientuotos į vietos gyventojų ir administracijos gebėjimų stiprinimą. Tokios programos gali apimti: 1) būsto politiką ir išmokas, skatinančias jaunas žmones ar kvalifikuotus specialistus likti arba atvykti į mažėjančias teritorijas; 2) skaitmeninius ir nuotolinius administravimo įgūdžius, leidžiančius efektyviai teikti paslaugas net retai apgyvendintose ar geografiškai nutolusiose vietovėse; 3) tikslinius, prisitaikymo prie depopuliacijos, mokymus ir kvalifikacijos kėlimą, kad vietos administracija ir paslaugų teikėjai galėtų prisitaikyti prie nykimo iššūkių ir optimizuoti išteklių panaudojimą. Tokios iniciatyvos padeda stiprinti vietos valdymo pajėgumus, mažina demografinio nykimo neigiamą poveikį paslaugų kokybei ir padeda kurti patrauklesnę aplinką gyventojams.

Atsakas į mažėjančių teritorijų iššūkius apima keturias pagrindines strategines kryptis. Pirma, stiprinamas politinis dalyvavimas adaptuojant rinkimų mechanizmus ir įsteigiant nuolatinės piliečių komisijas. Antra, nuspėjamas tarpvyriausybiniis finansavimas (Ladner ir kt., 2019) per išlyginamąjį finansavimą ir rezultatais susietas sutartis garantuoja būtinųjų paslaugų stabilumą periferijoje. Trečia, policentrinis valdymas (Nagendra ir Ostrom, 2012) skatina institucines reformas, vietai adaptuotą valdymą ir išmaniąją specializaciją, įtraukiant depopuliacijos teritorijas į politinį diskursą. Galiausiai novatoriškas dalyvavimas (Fung ir Wright, 2001) per svarstymų forumus ir skaitmeninę įtrauktį padeda įveikti geografinės kliūtis ir mažina simbolinį nematomumą. Visos šios priemonės kartu stiprina vietos demokratiją ir kuria pozityvų naratyvą apie nykstančias teritorijas.

Apibendrinant galima teigti, kad depopuliacijos vietovėse kyla iššūkiai ne vien tik dėl mažesnio gyventojų skaičiaus, bet ir kitų ekonominių bei socialinių aspektų. Tai ir infrastruktūros perteklius, viešųjų paslaugų sistemos finansavimas, erdvių periferizacija, kuri lemia žmogiškųjų, finansinių ir kitų išteklių erdvinę centralizaciją, ir mokestinių pajamų mažėjimas bei kaštų, reikalingų teikti viešąsias paslaugas, vienam gyventojui didėjimas. Taip pat didėja įvairios rizikos, kaip skurdas, bedarbystė, benamystė, sveikatos būklės prastėjimas, socialinės sanglaudos mažėjimas ir kitos. Galiausiai tokiose vietovėse mažėja ir atstovų bei politikų kandidatų skaičius, didėja demokratinio atotrūkio ir simbolinis nematomumas. Šiems iššūkiams spręsti mokslininkai identifikuoja ir kai kurias atsakomasias priemones, kurios susijusios su dalyvavimo rinkimuose skatinimu, nuspėjamu finansavimu, policentrinio valdymo ir naujų valdysenos naratyvų, tokių kaip institucinės reformos, pripažinimo didinimas, vietai jautraus dizaino siekimas, decentralizacija, vieta pagrįsta politika, išmanioji specializacija, novatoriškas dalyvavimas, skaitmeninė įtrauktis ir kiti.

3. Savivaldos tyrimai Lietuvoje ir užsienyje

Tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje yra nemažai tyrimų, tiesiogiai susijusių su savivalda, vietos valdžia ir politikais bei politinės darbotvarkės sudarymu. Analizuojamas ir tarybos narių politinis vaidmuo vietos darbotvarkės sudaryme (Hanssen, Klausen ir Vabo, 2006; Egner ir Heinelt, 2008; Haus ir Klausen, 2011; Klok ir Denters, 2013) ir interesų derinimo strategijos (Getimis ir Hlepas, 2013), Lietuvoje yra pavienių mokslininkų, nagrinėjančių piliečių (bendruomenės) įtraukimą į savivaldą (Guogis ir kt., 2007; Bučaitė-

Vilkė ir Žilys, 2016; Bučaitė-Vilkė, 2019, 2021), savivaldos rinkimų sistemą ir politinį dalyvavimą, decentralizavimo reformas ir su decentralizacija susijusias problemas (Daugirdas ir Mačiulytė, 2006; Astauskas, 2007; Slavinskaitė ir Ginevičius, 2016), savivaldybių funkcijų ir galių kaitą (Burbulytė-Tsikařivili, Dvorak ir Žernytė, 2018), savivaldybių bendradarbiavimą (Bučaitė-Vilkė, 2019; Bučaitė-Vilkė ir kt., 2019; Bučaitė-Vilkė, Civinskas ir Lazauskienė, 2018; Lazauskienė ir Bučaitė-Vilkė, 2019).

Politinės darbotvarkės formavimas yra vienas stipriausių valdžios instrumentų ir esminė viešosios politikos proceso dalis, kurios metu identifikuojamos aktualios teritorijos problemos ir siūlomųjų sprendimo būdai (Baranauskienė, 2025). Šis procesas sulaukė didelio mokslininkų dėmesio (pvz., Schattschneider, 1961; Kingdon, 1995), o į jį dažniausiai įsitraukia trys veikėjų grupės: politinės partijos, interesų grupės ir institucijų atstovai. Nors piliečių įsitraukimas yra pagrindinis demokratinės valstybės tikslas (Carreira, Machado ir Vasconcelos, 2016), naujais tyrimais Lietuvoje rodo santykinai ribotą vietos gyventojų dalyvavimą formuojant darbotvarkę (Bučaitė-Vilkė, 2021; Lazauskienė ir Bučaitė-Vilkė, 2018). Todėl savivaldybių tarybų nariai išlieka pagrindiniai veikėjai, galintys įgyvendinti rinkėjų lūkesčius. Dalyvaujamosios demokratijos perspektyvose pabrėžiama, kad vietos politikai veikia ne tik kaip sprendimų priėmėjai, bet ir kaip pilietinio įsitraukimo skatintojai arba blokuotojai (Smith, 2009).

Tačiau realiai ne visos piliečių keliamos problemos patenka į darbotvarkę. Gana dažnu atveju probleminių aspektų įtraukimas priklauso nuo vietos politikų ir gyventojų motyvacijos bei veiksmų arba nuo to, ar problemų sprendimo imsis tam tikros valdžios institucijos (Kraft ir Furlong, 2004). Taip pat buvo pastebėta, kad vietos žiniasklaida, bendruomeninės organizacijos ir kiti nevyriausybinio sektoriaus veikėjai tampa vis svarbesni formuojant vietos politinius prioritetus (Denters ir Rose, 2005; Pratchett ir kt., 2009). Visgi tyrimai parodė, kad daugelis tarybos narių nuolat jaučia dviprasmiškumą dėl galios pasidalijimo su piliečiais ir gali spręsti, ar ir kaip bendruomeninis indėlis ir veiksmai bus paversti konkrečiais sprendimais (Karlsson, 2012).

Vietos politikai įvairiai reaguoja į piliečių dalyvavimą, susiskirstydami į dvi pagrindines grupes, nustatytas Belgijos tarybos narių tyrime (de Smedt ir kiti, 2025). „Priešininko ar blokatoriaus“ (angl. *resistors*) tipo politikai skeptiškai vertina dalyvavimo procesus, savo vaidmenį matydami kaip atstovaujamosios demokratijos viršenybės gynimą ir kritikuodami visuomenės indėlį (Torfing ir Ansell, 2017). Priešingai, „metavaldytojai“ (angl. *meta-governor*) save laiko piliečių dalyvavimo koordinatoriais, palaiko bendradarbiavimu grindžiamą valdymą ir aktyviai integruoja visuomenės indėlį (de Smedt ir kt., 2025). Tyrimas parodė, kad šis susiskirstymas iš dalies priklauso nuo asmeninės ideologijos ir politiko padėties koalicijoje (dauguma ar opozicija). Be to, tarybos narių požiūrį stipriai veikia tai, ar savivaldybėje diskutuojama apie dalyvaujamosios valdysenos elementus, pagrįstus tarpinstituciniais bendradarbiavimo tinklais ir pasitikėjimu (Klijn ir Koppenjan, 2000; Sørensen ir kt., 2020).

Taigi galima konstatuoti, kad yra nemažai tyrimų, tiesiogiai susijusių su savivalda, vietos valdžia ir politikais bei politinės darbotvarkės sudarymu. Daugelis mokslininkų sutinka, kad politinės darbotvarkės formavimas – viena svarbiausių viešosios politikos procesų dalis, o piliečių įsitraukimas į valdymo procesus – vienas iš pagrindinių demokratinės valstybės tikslų. Tačiau tyrimai taip pat parodo, kad sudarant politinę darbotvarkę, sprendimai, kurie klausimai atsidurs joje daugiausia priklauso nuo politikų, o vietos gyventojai įsitraukia į sprendimų priėmimą ir lokalsios politinės darbotvarkės formavimą santykinai ribotai (Bučaitė-Vilkė, 2021).

4. Atliktų tyrimų metodai ir duomenys

Straipsnyje keliamiems klausimams apie vietos politinės darbotvarkės sudarymą analizuoti buvo naudojami kiekybiniai duomenys, gauti pasitelkus Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketinę apklausą iš projekto „Kaip keičiasi vietos politiko vaidmuo savivaldoje: lyderystė, institucijos ir bendruomenės“ (Nr. S-MIP-23-17), kurio tikslas – išanalizuoti vietos politikų (savivaldos tarybos narių) formuojamus normatyvinius ir institucinius lyderystės pokyčius, siekiant įvertinti vietos politikos ir darbotvarkės formavimo, demokratijos bei gyventojų atstovavimo aspektus ir atsižvelgiant į savivaldybių institucinės struktūros reformų kontekstą Lietuvoje. Anketinė apklausa atlikta 2024 m. vasario–kovo mėnesiais. Minėta anketinė apklausa yra „European Councilor“⁹ sudedamoji apklausos dalis (tokio pat pobūdžio apklausa vyko 29-iose Europos šalyse¹⁰). Tikslinė tyrimo grupė – Lietuvos savivaldybių tarybų nariai, išrinkti po 2023 m. kovo 5 d. savivaldybių tarybų rinkimų. Vykdyta visuminė apklausa, anketos buvo išsiųstos visiems išrinktiems 1498-iems savivaldybių tarybų nariams (60 savivaldybių). Anketinė apklausa atlikta 2024 m. vasario–kovo mėnesiais (N=694, tai sudaro 46,3 proc. visų tarybų narių). Duomenims surinkti naudota „Qualtrics“ apklausos programinė įranga. Šia apklausa buvo siekiama atskleisti savivaldos tarybos narių požiūrį į besikeičiančias vietos politiko funkcijas, vaidmenis bei galios pozicijas, taip pat atskleisti, kaip pasikeitė institucinis santykis su tiesiogiai renkamu meru (po savivaldybių tarybų rinkimų 2023 m.). Tyrimu svarbu buvo įvertinti ir komunikacijos bei interesų derinimo strategijas tarp įvairių suinteresuotų grupių, įvertinti darbotvarkės suderinamumą su aktualiomis vietos problemomis, atskleisti, kiek yra autonomijos priimant kolektyvinius sprendimus dėl vietos klausimų ir kita. Duomenų analizė buvo atliekama „IBM SPSS Statistics“ programine įranga.

Papildomai straipsnyje keliamiems klausimams apie vietos politinės darbotvarkės sudarymą analizuoti buvo pasirinkta kokybinė prieiga, pagrįsta interpretatyvia epistemologija, kai pripažįstama socialiai konstruojama realybė ir siekiama suprasti tiriamųjų patirtis jų kontekste. Tyrimas apėmė 27 savivaldybių tarybų narius ir bendruomenių lyderius iš trijų skirtingo tipo savivaldybių (miesto, priemiesčio, kaimiškosios) Klaipėdos regione.

Konkrečių savivaldybių atrankai buvo naudojama daugiapakopė atvejų atranka, taikant skirtingų atvejų atrankos metodologinę prieigą (angl. *contrast case studies*), kuri reprezentuoja šias charakteristikas: 1. skirtingo tipo savivaldybes (miesto, priemiesčio ir kaimo); 2. skirtingas socioekonominio vystymosi ir demografinės situacijos trajektorijas; 3. skirtingos konfigūracijos politines koalicijas ir tarybų koalicijų formavimo patirtis (Bučaitė-Vilkė ir Baranauskienė, 2025). Tyrimo autorių nuomone, Klaipėdos regiono Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono ir Kretingos rajono savivaldybės buvo tinkamas atvejis analizei pagal pasirinktą metodologinę prieigą.

Duomenys buvo surinkti 2024 m. lapkričio mėn. – 2025 m. sausio mėn. naudojant pusiau struktūruotus interviu. Surinkti interviu duomenys buvo kategorizuoti ir koduoti – tai ciklinis, refleksyvus procesas, skirtas duomenų segmentus organizuoti į prasmingas kategorijas, palengvinant interpretavimą (Saldaña, 2021; Miles, Huberman ir Saldaña, 2019). Galiausiai duomenys buvo analizuojami taikant teminę analizę, kuri yra lankstus, tačiau sistemingas metodas, skirtas identifikuoti, analizuoti ir interpretuoti pasikartojančias temas arba reikšminius modelius (Braun ir Clarke, 2022). Ši metodologija leidžia niuansuotai atskleisti tarybos narių nuostatas dėl politinės darbotvarkės sudarymo.

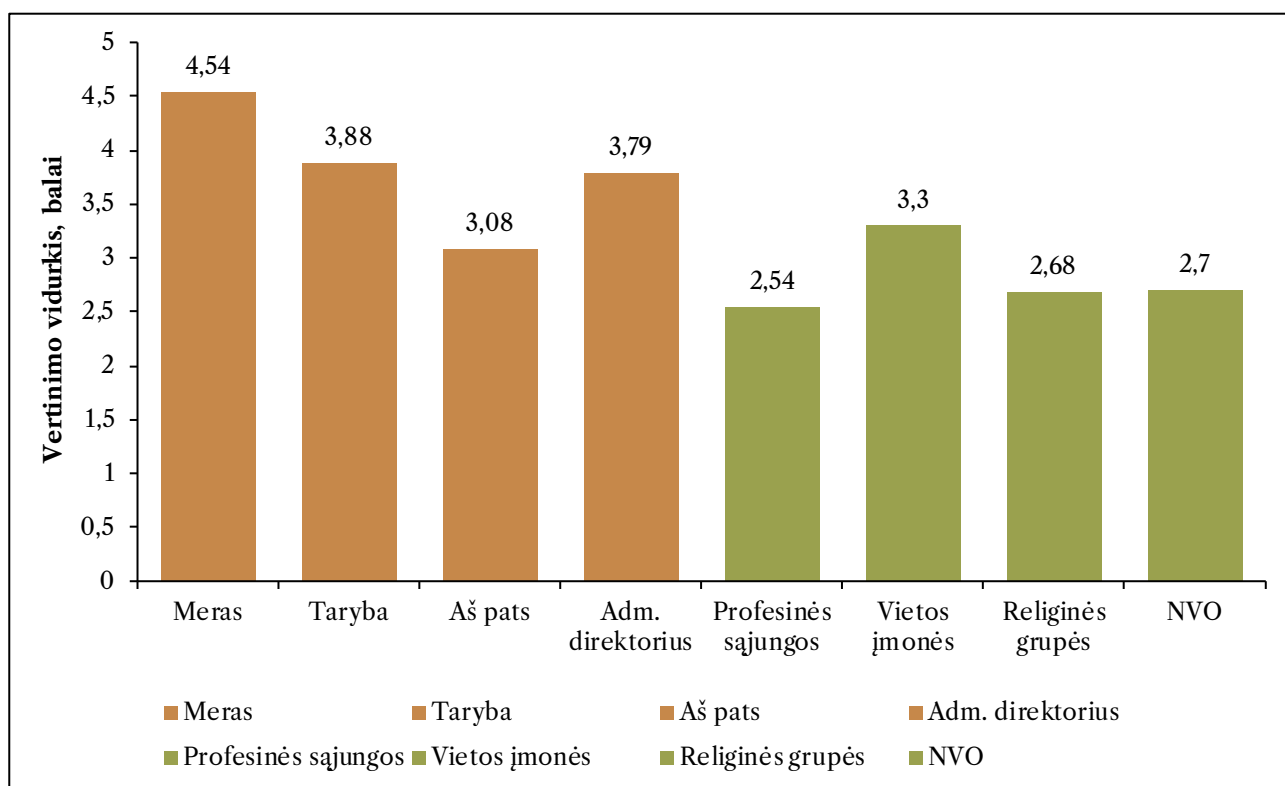
⁹ „Europos vietos politikas – II etapas“ (angl. „Return of European councilor“) apklausa vykdyta 29-iose Europos šalyse, įskaitant ne tik Europos Sąjungos šalis nares ir Europos Ekonominei erdvei priklausančias šalis (Islandija, Šveicarija), bet ir Balkanų regiono šalis bei Izraelį 2023 m. liepos mėn. – 2024 m. vasario mėn. laikotarpiu. N=36050.

¹⁰ Bendras apklausos duomenų failas nuo 2025 m. spalio mėn. yra Darmštato technikos universiteto (Vokietija) atviros prieigos duomenų saugykloje su identifikaciniais kodais. Šaltinis: Verhelst ir kt., 2025: Local Councillors in Europe II Dataset and Appendices. <https://doi.org/10.48328/tudatalib-1946>.

4.1. Apklausa: politikų požiūris į vietos valdžios vaidmenį ir veikėjų įtaką

Šiame straipsnyje išskirtiems klausimams atskleisti analizuota kiekybinio tyrimo dalis su anketos klausimais: „Remdamiesi savo patirtimi, nurodykite toliau išvardytų subjektų (vietos valdžios institucijos ir nevyriausybinių sektoriaus veikėjai) įtakos laipsnį bendrai jūsų vietos valdžios veiklai?“ Respondentų buvo prašoma išreikšti savo nuomonę apie atskirus vietos demokratijos teiginius, naudojant Likerto skalę nuo 1 (visiškai nesvarbu arba šiuo atveju nėra įtakos) iki 5 (labai svarbu arba šiuo atveju labai didelė įtaka).

Merų įtaka buvo vertinama didžiausiu reitingu, lyginant su kitais veikėjais, įtakos vertinimo vidurkis 4,54 balo 5 balų skalėje. Antru aspektu buvo vertinama savivaldybės tarybos įtaka. Šiuo atveju tik 27,6 proc. respondentų nurodė, kad jų pačių suformuota taryba turi labai didelę įtaką, 39 proc. respondentų nurodė, kad įtaka didelė, vertinimo balų vidurkis 3,88, tai yra apie 15 proc. mažesnis vertinimo vidurkis nei mero įtakos vertinimo vidurkis. Trečiu aspektu buvo vertinama tarybos nario įtaka, t. y. respondentų buvo prašoma įvertinti savo, kaip tarybos nario, vietos valdžios institucijos, įtaką („aš pats“). Duomenys parodė, kad tarybos nariai savo įtaką vertina mažiau nei mero ir mažiau nei visos tarybos. Tik 4,8 proc. respondentų nurodė, kad tarybos nario (savo paties) įtaka yra labai didelė, 25,4 proc. – didelė, vertinimo vidurkis 3,08. Kitu aspektu buvo prašoma įvertinti savivaldybės administracijos direktoriaus įtaką. Jo įtaką vietos politikai vertino vidutiniškai 3,79 balo, 19,5 proc. respondentų nurodė, kad administracijos direktoriaus įtaka yra labai didelė, o 41,1 proc. nurodė – didelė. Šis įtakos vertinimo vidutinis balas yra artimas savivaldybės tarybos įtakos vidurkiui, tačiau vis vien apie 17 proc. mažesnis nei mero įtakos vertinimo vidurkis. Tai parodo, kad vykdomosios valdžios institucijos išlaiko aiškia hierarchiją ir meras, pagal naują savivaldos struktūrinę sąrangą, turi didesnę įtaką. Apibendrinant, valdžios institucijų įtakos vertinimo analizė parodė, kad mero įtaka vertinama kaip didžiausia, individualaus tarybos nario įtaka vertinama mažiausiais balais. Tarybos narys mano, kad veikdamas taryboje kaip koalicijos narys turi didesnę įtaką, nei veikdamas pavieniui (1 pav.).

1 pav. Valdžios institucijų ir nevyriausybinių sektoriaus įtaka jūsų vietos valdžios veiklai, vertinimų vidurkiai.
Šaltinis: Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketinė apklausa (N=694), 2024. Autoriaus skaičiavimai

Kitame klausime vertinant nevyriausybinio sektoriaus veikėjų įtaką vietos valdžios veiklai, tarybos nariai ją vertina pastebimai mažesniu vidutiniu reitingu nei valdžios institucijų įtaką. Pavyzdžiui vietos įmonių įtaką tarybos nariai vertina vidutiniu 3,30 balo, palyginti mero įtaka vertinta 4,54 balo. Profesinių sąjungų, religinių grupių ir bažnyčios bei savanoriškos veiklos organizacijų įtaka buvo vertinama nuo 2,7 iki 2,54 balo (1 pav.). Lyginant du sektorius, valdžios ir nevyriausybinį, galima matyti, kad įtakos vertinimo tendencija yra mažėjanti, kur valdžios įtaka vertinama didesniais balais (mero – didžiausiais balais), o ne valdžios sektoriaus veikėjų įtaka vertinama mažesniais balais (profesinių sąjungų – mažiausiais balais). Toks mažas profesinių sąjungų įtakos vertinimo vidurkis yra beveik dvigubai mažesnis nei mero įtakos vertinimas (1 pav.)

Vietos politikai dažnai mažesnę prioritetą teikia nevyriausybiniam sektoriui (toliau – NVO), palyginti su administracija ar verslu, dėl kelių pagrindinių priežasčių. Viena iš jų – rinkimų perspektyva ir matomumas: politikai linkę remti tuos veikėjus, kurie užtikrina greitą naudą ir gerą matomumą rinkėjams, o NVO veikla dažnai susijusi su ilgalaikiais, netiesiogiai naudingais rezultatais (Dryžaitė ir kt., 2021). Kita esminė priežastis yra galios asimetrija: sprendimų priėmėjai teikia pirmenybę tiems, kurie kontroliuoja reikšmingus finansinius, infrastruktūros ar žiniasklaidos išteklius, o NVO derybinė galia yra mažesnė (Bouckaert ir Kuhlmann, 2016). Be to, institucinės sąrangos apribojimai Vidurio ir Rytų Europoje, įskaitant Lietuvą, lemia, kad savivaldybės yra labiau orientuotos į valstybės institucijas ir verslą, o ne į pilietinę visuomenę. Galiausiai tam tikra dalis vietos politikų NVO laiko mažiau profesionaliomis ar atskaitingomis, palyginti su viešojo administravimo arba privataus sektoriaus subjektais (Lowndes ir Sullivan, 2008). Dėl šių veiksnių NVO dažnai marginalizuojamos sprendimų priėmimo procesuose.

Taigi Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketinė apklausa parodė, kad mero įtaka vietos valdžioje yra vertinama aukštais balais ir jis, pagal naują savivaldos struktūrinę sąrangą, turi didžiausią įtaką, vykdomosios valdžios institucijos (meras ir savivaldybės administracija) išlaiko gana aiškią hierarchiją. Tuo tarpu individualiai savivaldybės tarybos nariai savo įtaką vertina žemais balais. Mažas tiek nevyriausybinio sektoriaus veikėjų įtakos reitingas, tiek mažas juos vertinti pasirinkusių tarybos narių skaičius parodo, kad vietos politikai skiria mažesnę dėmesį ir suteikia mažesnę prioritetą nevyriausybiniam sektoriui ir jo potencialui vietos problemoms spręsti.

4.2. Interviu: vietos politikų požiūris į politinės darbotvarkės sudarymą

Atliekant kokybinio tyrimo dalį, buvo taikomas pusiau struktūruotas interviu duomenų rinkimo metodas. Šis etapas buvo įgyvendintas 2024 m. lapkričio mėn. – 2025 m. sausio mėn. laikotarpiu. Planuojant šį tyrimo dizaino etapą, buvo siekiama išsiaiškinti, kaip pasirinktos savivaldybių tikslinės grupės (vietos politikai, aktyvūs bendruomenių nariai ir lyderiai, verslo atstovai) apibrėžia ir apibūdina savivaldybių tarybos narių, kaip politinių lyderių, vaidmens kaitą, jų pasikeitusias galias ir vaidmenis; požiūrį į vietos demokratijos pokyčius. Konkrečių savivaldybių atrankai buvo naudojama daugiapakopė atvejų atranka, taikant skirtingų atvejų atrankos metodologinę prieigą (dar vadinama kontrastinių atvejų atranka), kuri reprezentuoja šias charakteristikas: 1) skirtingo tipo savivaldybes (miesto, priemiesčio ir kaimo); 2) skirtingas socioekonominio vystymosi ir demografinės situacijos trajektorijas; 3) skirtingos konfigūracijos politines koalicijas ir tarybų koalicijų formavimo patirtis. Planuojant šio tyrimo įgyvendinimą, buvo pasirinktos trys skirtingo tipo Lietuvos savivaldybės, remiantis regionų socialinės-ekonominės ir demografinės situacijos įvertinimu, bet priklausančios vienam regionui (Klaipėdos regionas): miesto savivaldybė (Klaipėdos miesto), priemiesčio savivaldybė (Klaipėdos rajono) ir kaimiškosios periferinės teritorijos savivaldybė (Kretingos rajono).

Analizės metu buvo siekiama identifikuoti pasikartojančias temas, susijusias su politinės darbotvarkės formavimu (interview klausimas: „Papasakokite, kaip įprastai yra sudaroma savivaldybės politinė dienotvarkė?“) skirtingų veikėjų, dalyvaujančių politinės darbotvarkės formavime, vietos politikų motyvacija ir argumentacija naudoti šį svarbų sveikos atstovaujamosios demokratijos elementą. Siekiant identifikuoti pasikartojančius naratyvus, susijusius su bendradarbiavimu su kitomis įstaigomis ir organizacijomis, buvo analizuojami duomenys, gauti atsakant į politikų ir aktyvių bendruomenės lyderių interview klausimus: „Ar Jūs, vykdydami politinę veiklą, bendradarbiaujate su kitomis vietos institucijomis ir organizacijomis? Jei taip, su kokiomis? Kokiais klausimais bendradarbiaujate? Kaip šis bendradarbiavimas veikia Jūsų politinę veiklą? Kokias bendradarbiavimo formas renkatės (partnerystė, koalicija, aljansas)? Jei ne, dėl kokių priežasčių nevyksta bendradarbiavimas?“

Analizuojant interview duomenis, informantai dažnai teigė, kad nesiiama formuoti darbotvarkės, siūlyti klausimus darbotvarkei ar inicijuoti tokių klausimų teikimą, nes tai yra administracijos atsakomybė, o pats klausimo parengimas darbotvarkei reikalauja daug laiko, teisinių žinių, reikia išmanyti biurokratijos procesus. Pasikartojančio naratyvo reprezentatyvi ištrauka iš interview su tarybos nariu Nr. 1:

„Tikrai nesu daręs nė vieno tarybos sprendimo projekto, o gyvenime esu daug daręs. Ir ne, nenoriu, tegul dirba žmonės, kurie administracijoje dirba ir tuo rūpinasi. Tuo labiau kad tai nėra lengva, reikia suderinti su daug asmenų, reikia patikrinti įstatyminę bazę, labai gerai patikrinti ir tam reikia daug laiko. Nėra taip, kad atsisėdau, parašiau ir bus nuostabus dviratis, kuris važiuos.“¹¹ (Tarybos narys Nr. 1)

Kitas tarybos narys atspindėjo bendrą tendenciją, kad naujų klausimų, kuriuos norėtų įtraukti į politinę darbotvarkę, vietos politikai neteikia, tačiau visą dėmesį skiria jau pateiktiesiems, juos svarsto ir sprendžia. O pateiktus klausimus, jei dėl jų dar kyla diskusijos, reikia papildomos informacijos arba pataisymų, tiesiog išima iš darbotvarkės užuot teikę savo siūlymus pataisymams:

„Aptariame tuos pateiktus klausimus. O jeigu kokie nors neaiškumai ar kokie trūkumai pastebimi, kas nors neatitinka, ar stovyklos nariai iškelė, ar iš gyventojų kažkokie nepasitenkinimai kažkas tai, tai paprasčiausiai išimam tuos klausimus iš darbotvarkės.“ (Tarybos narys Nr. 2)

Dar vienas iš pasikartojančių naratyvų tarp informantų buvo tai, kad tarybos darbotvarkė yra užimta „ūkiniais-techniniais“ klausimais ir nebėra galimybių į apkrautą darbotvarkę įtraukti dar ir kitų klausimų. Šie naratyvai atspindėjo tendenciją, kai tarybos posėdžiams daugiausia teikiami klausimai, kurie yra vykdomosios valdžios prerogatyva bei prioritetai ir tarybos nariai didesnę laiko ir energijos dalį posėdžiuose skiria savivaldybės būtiniais sprendimams priimti, o ne savo politinės darbotvarkės galimiems klausimams teikti ir svarstyti:

„praktiškai vos ne visi turto klausimai yra sprendžiami per tarybą, kadangi taryba yra savininkas, na, savivaldybė yra savininkas, o taryba priima sprendimus ir įgyvendina savo valdymo teises, tai labai daug yra tų ūkiniu klausimų ir ta, kaip sakot, politinė darbotvarkė, jinai kartais, na, paskęsta tuose ūkiniuose klausimuose, nors be jų, aišku, vėlgi ne visas gyvenimas gi mūsų.“ (Tarybos narys Nr. 1)

arba

„Mūsų tai didžioji dalis klausimų yra techninio pobūdžio, tarkime, dabar atiteko pagal naują vietos savivaldos įstatymą perleista funkcija iš Nacionalinės žemės tarnybos. <...> Iš Nacionalinės žemės tarnybos gauti klausimai, jie pas mus sukrenta komitete, jie vėliau keliauja į tarybą ir būna kokie 20–30 tokių

¹¹ Atsakymų kalba netaisyta (taikoma visiems straipsnyje cituojamiems informantų atsakymams).

klausimų. Mano nuomone, ten turėtų administracijos direktorius arba meras tiesiog dėti parašus, be tarybos, nes ten nieko svarstyti kaip ir nereikia.“ (Tarybos narys Nr. 3)

Ketvirtas naratyvas, pasikartojantis kokybinio tyrimo duomenyse, yra tai, kad vietos politikai teigia, jog klausimus politinei darbotvarkei ir tarybai teikia išskirtinai savivaldybės administracija, kuri pati, įskaitant ir savivaldybės administracijos direktorių, yra pavaldi merui. Taip pat pridodama, kad tokių klausimų kiekis yra didelis, kartojama perkrautos darbotvarkės tendencija (Tarybos nariai Nr. 2, Nr. 4, Nr. 15):

„ne tik Kretingos rajone, bet ir kitose savivaldybėse, tas pats principas, jįsai truputį yra išsikreipęs. Popieriuje tai atrodo taip: mes balsuojam už tuos sprendimo projektus, bet esmė tokia, kad tuos projektus, didžiąją jų dalį, devyniasdešimt penki procentai gal kokius net, parengė administracija, tai mes tikrai pateikiame dalį pasiūlymų, kažkokių korekcijų įnešame, bet pačią tą mintį, tą visą idėją, na, mums, kaip bebūtų taip, pakiša administracija.“ (Tarybos narys Nr. 4)

arba

„O, pavyzdžiui, kaip ir miesto tarybos klausimai vis dėlto yra iš administracijos pusės, nes administracija neša ir tuos klausimus deda, savivaldybės tarybos nariai retai kada neša savo klausimus sukurtus, nebent aktyviai dalyvauja sprendžiant vieną kitą klausimą, tai būna vienas kitas tarybos narys, kuris gali atnešti savo klausimą.“ (Tarybos narys Nr. 5)

Tarp kitų teiginių, kuriais vietos politikai apibūdina politinės darbotvarkės sudarymą, yra savivaldybės tarybos koalicijos susitarimų arba politinės partijos programos referavimas. Politikai teigia, kad politinė darbotvarkė būna nustatyta ir patvirtinta kadencijos pradžioje ir nauji klausimai retai kada būna įtraukiami, o pati koalicijos sutartis ar partijos programa nebūna peržiūrima:

„Kiti klausimai yra paruošti administracijos, eina iš eigos. Tai yra vystomi projektai, kur kažkada buvo suplanuotas koks projektavimas, apsispręsta juos daryti, bet dažniausiai yra toks procesas, kad administracija ruošia arba iš savo eigos klausimus paruošė, arba būna gavę kaip politinį nurodymą, nes į valdančiosios koalicijos programą būna įtraukti priemonės, tikslai ir pagal juos būna formuojami tikslai administracijai ir administracija arba vadovaudamasi tais tikslais. Arba tiesiog iš eigos kitų prieš tai buvusių valdžių pradėti projektai, kurie atėjo iki kažkokios stadijos ir kuriems reikia gauti iš naujo tarybos pritarimą, arba tęsiant tuos darbus iškyla tam tikrų klausimų ir ateina į darbotvarkę.“ (Tarybos narys Nr. 3)

arba

„Politinė dienotvarkė prasideda nuo tokios, sakykim, gana ne neapibrėžtos, laisvų pokalbių formos. Tai yra prieš rinkimus, kai yra sudarinėjama programa, logiškai tada jinais yra, tada yra išsakomi visi lūkesčiai, visi matymai, pagal visą tą vadinamą minčių košę bandoma formuoti, tą vadinamą to politinio komiteto ar partijos ta prasme programą rinkimams. Tai yra faktiškai, kiek aš jau turiu vat patirties, tai yra jau trečia kadencija, jeigu nepavyko kažko tai prastumti tada, tai yra įtraukti į programą, tai vadinasi, nepavyks ir per visus keturis metus.“ (Tarybos narys Nr. 6)

Interviu metu vietos politikai taip pat dažnai teigėdavo, kad politinę darbotvarkę teoriškai galima formuoti ir klausimus teikti patiems, bet be sudėtingai ir biurokратиškai atrodančios tokiems klausimams teikti procedūros, meras dažnai turi įtakos, kurie klausimai gali atsidurti darbotvarkėje. Vietos politikai be entuziazmo tvirtino, kad be mero pritarimo klausimai retai kada atsiduria darbotvarkėje, kas atspindi, kad meras naujo savivaldos modelio aplinkoje įgijo daugiau politinės įtakos ir galios:

„bet dažniausiai tai būna, kad ta nauja darbotvarkė eina per merą, nes administracija derina darbotvarkės klausimus su meru ir kaip tik su mero palaiminimu tie klausimai keliauja į tarybą.“ (Tarybos narys Nr. 3)

arba

„Aišku, galim patys parengti sprendimų projektus. Yra tekę tą daryti. Būnant opozicijoje gal yra sunkiau, nes dažniausiai nepraeina tavo tie pasiūlymai. O administracija dabar, kai meras pats skiria administracijos direktorių, kuris yra jo politinio pasitikėjimo asmeninis tarnautojas, tai yra toks įrankis, priklausomas nuo mero ir daugumos, ir ką jie nusprendžia, tas ateina [aut: į darbotvarkę].“ (Tarybos narys Nr. 4)

Tyrimas atskleidė, kad vietos politikai žino apie naujų įstatyminiu reglamentavimu atsiradusių galimybių perskirstymą ir opozicijai. Opozicijos valandas¹² kaip instrumentą, kurios teisės aktų nustatyta tvarka yra privalomi kas šešis mėnesius, paminėjo ne vienas vietos politikas. Tiesa, vietos politikai minėjo apie tokios opozicijos valandos egzistavimą, teigė, kad ja opozicijoje esantys vietos politikai naudojasi, tačiau akcentavo, kad ji nėra traktuojama labai rimtai. Opozicijos valandoje pristatomus klausimus koalicijoje esantys vietos politikai paprastai išklauso, tačiau nesiima jų rimtai diskutuoti arba tuo labiau ieškoti konsensuso juos priimant:

„Na, ta darbotvarkė vėlgi dabar paskutiniame savivaldos įstatyme jau yra numatyta privaloma opozicijos valanda ir taryboje dabar, bijau pameluoti, kas ketvirtį ar kas pusę metų. Tai, sakysim, ji irgi įneša tokio oficialumo ir oficializuoja opozicijai rūpimus klausimus. Ir tegul jie būna kitąkart gal ir neskanūs, bet tenka išklausti, pasvarstyti, <...> ir mano akimis, kartais atsižvelgiama. Po kurio laiko atsiranda pataisymai, ar ten statutuose kažkokiuose, finansavimuose ir panašiai, tikrai ne iškart.“ (Tarybos narys Nr. 1)

Taigi kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad vietos politikai, dalyvavę tyrime, nesiėmė formuoti darbotvarkės ir siūlyti klausimus darbotvarkei arba inicijuoti tokių klausimų teikimą, nes, jų supratimu, tai yra administracijos atsakomybė, o ne politikų. Savivaldybių tarybų nariai naujų klausimų siūlyti įtraukti į politinę darbotvarkę nėra linkę, tačiau visą dėmesį skiria jau pateiktiems klausimams, juos svarsto ir sprendžia. Politikų supratimu, tarybos darbotvarkė yra užimta „ūkiniais-techniniais“ klausimais ir nebėra galimybių įtraukti į apkrautą darbotvarkę dar ir kitų klausimų, o klausimus politinei darbotvarkei ir tarybai dažniausiai teikia išskirtinai savivaldybės administracija, kuri pati, įskaitant savivaldybės administracijos direktorių, yra pavaldi merui.

4.3. Interviu: bendradarbiavimas tarp vietos politikų ir kitų organizacijų

Kiekybinis tyrimas atskleidė, kad vietos politikai NVO įtaką vertina gerokai žemiau nei valdžios veikėjų, nors bendruomenių įtraukimas yra būtinas stipriai savivaldai ir demokratijai. Kadangi demografinius pokyčius patiriantiems regionams reikia efektyviai atliepti gyventojų poreikius, vietos bendruomenių įtraukimas tampa neišvengiamai svarbus naujiems iššūkiams įveikti. Todėl siekiant išsiaiškinti, kaip vietos valdžia suvokia ir vertina šį potencialą, buvo analizuojami interviu duomenys. Analizės tikslas – identifikuoti naratyvus apie bendradarbiavimo tendencijas, formas ir naudą politinėje veikloje. Tam tikslui ir siekiant identifikuoti pasikartojančius naratyvus, susijusius su bendradarbiavimu su kitomis įstaigomis ir organizacijomis, buvo nagrinėjami duomenys, gauti atsakant į interviu klausimus: „Ar Jūs, vykdydami savo politinę veiklą, bendradarbiaujate su kitomis vietos institucijomis ar organizacijomis, ir jeigu taip, tai su kokiomis? Kokiais, pavyzdžiui, klausimais bendradarbiaujate ir kaip tas bendradarbiavimas veikia Jūsų politinę veiklą? Kokios būna bendradarbiavimo formos, kokios partnerystės ar koalicijos, kokie aljansai sudaromi, ar pagaliau netgi tai formaliai ar neoficialiai kažką sutarėte?“

¹² Teisės aktais nustatytas laiko tarpas tarybos posėdyje, skirtas opozicijos atstovams viešai kelti klausimus, kritikuoti politiką ir reikalauti paaiškinimų. Jos tikslai – užtikrinti politinį kontrolės mechanizmą, viešą diskusiją apie valdžios sprendimus, skaidrumą ir galimybę opozicijai pristatyti alternatyvas. Praktikoje tai suteikia opozicijai minimalią formalią platformą viešai kontroliuoti vykdomąją valdžią ir informuoti visuomenę apie alternatyvius sprendimus.

Gana ryškiai visų interviu metu buvo stebimas deklaratyvus, formalios retorikos išraiškos ir šabloninis bendradarbiavimo apibūdinimas: situacija, kai politikai kalba apie bendradarbiavimą abstrakčiai, vengia konkrečių pavyzdžių ar neįvardija organizacijų. Tokia kalba atskleidžia, kad bendradarbiavimas greičiausiai tėra politinis šablonas ar imitacija, kurios tikslas – įvykdyti protokolinę pareigą, o ne nurodyti realiai veikiančius mechanizmus arba pasiektus rezultatus. Negebėjimas pateikti jokių detalių, pavyzdžiui, projekto pavadinimo ar partnerio organizacijos, pabrėžia konkretumo stoką ir leidžia manyti, kad aptariamas bendradarbiavimas yra pavienis arba apsiriboja tik formaliu, biurokratiiniu lygiu, neturėdamas jokios praktinės vertės (Tarybos narys Nr. 1, Nr. 5, Nr. 7, Nr. 15):

„O gali savivaldybė nebendradarbiauti? Jeigu yra kažkokios suinteresuotos grupės, na tarkim, yra vietos veiklos grupės, kurios vėlgi, kaip ir visoj Respublikoje, turi savo biudžetus. Ten savivaldybė yra partnerio teisėmis ir turbūt tankiai su didesnėmis pareigomis negu su teisėmis. <...> Vis tiek dažniausiai tai būna kažkokie projektai, kur reikalingas finansavimas arba bent finansinis laidavimas, kažkoks tai savivaldybės prisidėjimas prie nefinansuojamų išlaidų.“ (Tarybos narys Nr. 1)

arba

„Taip, taip. Nu, sakykim, su nevyriausybinėm organizacijom. Tie patys šauliai, kitos nevyriausybinės organizacijos. Dabar taip greit neateina į galvą, bet būna tikrai, kad tiesiog bendradarbiaujam dar kažką. <...> jei kažkokios nors pagalbos reikia, kai vykdomi tam tikri projektai. Kur mes matytumėm prasmę dalyvauti bendruose projektuose ar kur matom prasmę, kad galėtumėm pasidalint gerą patirtim, ar dar kažkuo.“ (Tarybos narys Nr. 15)

Kita gana ryški tendencija buvo tai, kad bendradarbiavimą politikai apibrėžė kaip dalyvavimą renginiuose, nors tai nesukuria jokių realių bendrų veiksmų. Tokią situaciją galima apibūdinti kaip simbolinį arba protokolinį bendradarbiavimą¹³. Toks politikų veiksmas geriausiai įvardijamas kaip bendradarbiavimo fasadas arba simbolinis dalyvavimas. Užuot būtų generuojami konkretūs projektai, veiklos plano taškai ar sprendžiami realūs klausimai, visas „bendradarbiavimas“ apsiriboja vien tik viešuoju matumu ir protokolinių reikalavimų įvykdymu. Kai politikai tik vaikšto į renginius, susitikinėja ir daro bendras nuotraukas, tačiau tai neduoda jokių apčiuopiamų rezultatų, netampa bendrais veiksmais ar pasirašytais susitarimais, tai liudija apie veiklos imitavimą ir turinio stoką. Toks elgesys tarnauja tik asmeninei ar institucinei reputacijai, bet neturi jokios realios praktinės naudos, todėl tai tėra tuščias formalumas (Tarybos narys Nr. 11, Nr. 1, Nr. 5):

„Mes turim Verslo forumą, mes turim verslo apdovanojimus, mes turim jaunimui, ten jau jaunuolių, kur patys siūlo, mes turim Garbės piliečių apdovanojimus, mes turim Socialinio darbuotojo, Metų mokytojo, Metų gydytojo, metų dar kažkuo, tai mes turim tų apdovanojimų ir bendradarbiavimų ta prasme labai daug.<...> Mes dabar turim jau net ir Spiečių savo rajone, Inovacijų agentūrą, <...> su policija bendradarbiaujam, su ministerijom bendradarbiaujam, mūsų meras yra Savivaldybių asociacijos atstovas, važiuoja visi į Briuselį.“ (Tarybos narys Nr. 11)

arba

„Su verslu irgi [bendradarbiaujame], jau eilę metų, kasmet. Buvo praeitą savaitę pas mus verslo forumas, jau bijau pasakyti, gal 8 ar 9 kartą, kur kviečiamasi nuo milijonierių, Lietuvos inovatorių, vienaragių ir

¹³ Nors terminai „simbolinis“ ir „protokolinis bendradarbiavimas“ yra bendrosios analizės frazės ir aiškus teorinis pagrindas, kai kritikuojamas tuščias formalumas politinėje veikloje, jos vartojamos klasikinių sociologų darbuose apie socialinių vaidmenų atlikimą, biurokratijos įsigalėjimą ir simbolinio kapitalo svarbą politikoje: E. Goffmanas (1959, 1967) rašė apie vaidmenų atlikimą viešojoje erdvėje ir dramaturginę analizę, M. Weberis – apie biurokrtiją ir racionalų valdymą bei protokolinį bendravimą, P. Bourdieu (1986) – apie simbolinę galią ir kapitalą.

taip toliau, rimta vienos dienos konferencija. Plius kasmet smulkiajam verslui yra skiriamas gana gražus fondas ir, ir, ir, ir jeigu gali, gali gaut ten iki, tarkim, dešimties 1000 jaunas verslas paramą, tai tai, man atrodo, irgi yra gana, gana solidus indėlis į gražias naujas idėjas.“ (Tarybos narys Nr. 1)

Kita duomenų grupė buvo apie politikų elgesį, kai jie renkasi bendradarbiauti tik saugiose, lokaliuose ir neformaliuose situacijose, vengdami sunkių sprendimų ir reputacijos rizikos, tai galima apibūdinti kaip rizikos vengimo arba politinės komforto zonos strategiją. Toks elgesys atspindi griežtą politinės rizikos vengimo strategiją, kurios esmė – veikti tik politinės komforto zonos ribose. Rinkdamiesi bendradarbiauti saugiose, lokaliuose ir neformaliuose aplinkose, politikai užtikrina minimalų viešąjį matomumą ir kontroliuojamą rezultatą, kas yra tiesioginė baimė dėl reputacijos. Tai liudija apie politinės valios stoką imtis sunkių, tačiau būtinų sprendimų, kurie kelia didelę riziką, kad kažkas nepavyks arba kad visuomenė (ar oponentai) kritiškai įvertins jų veiksmus. Iš esmės, tai yra žemos rizikos, žemo poveikio bendradarbiavimo imitavimas, kurio tikslas – išsaugoti populiarumą ir išvengti bet kokios galimos kritikos.

„asmeniškai tai va čia per kaimynus, kad kad mūsų parkelyje dar atsirastų daugiau sporto renginių, nežinau, ar paeis tas projektas, bet viliuosi, o tai taip, nu, sakysim, labai jaučiasi lokaliai. Vėlgi, neformalus, kadangi seniūnaitė, kai kaimynė per per kiek čia dabar gautysi per langą žiūriu, per kokius nuo nuo senai pa grįžtami ir tėvai, ir ir šnekantis parkelis abejiem ar per šalia, tai tai besivaikštant po parką susitinki, va kaip fainai, kaip kaip gerai, kad yra tas, kad reikėtų dar, nu, sakau, rašyk, jo, rašė, balsavau.“ (Tarybos narys Nr. 1)

arba

„Su bendruomenėm bendraujam kažkiek, nu, kaip bebūtų taip, visiems ten mylimas nebūsi, kiekvienas tarybos narys turi tų bendruomenių, kuriose ar iš ten augęs, kilęs, ar kitokių tų ryšių ir su jom labiau bendrauja, tai vat iš ten atsinešam tų minčių ir idėjų.“ (Tarybos narys Nr. 6)

Dar viena duomenų kategorija identifikuoti reiškiniai, kai bendradarbiavimo stygius grindžiamas ne apibrėžta politika, o vidinėmis nuostatomis ir politikų vidinio saugumo trūkumu. Įprastai toks izoliuotas politinis veikimas atsiranda dėl kelių glaudžiai susijusių priežasčių. Pirma, organizacijos vertinamos kaip nereikalinga kliūtis arba tiesioginiai konkurentai dėl išteklių, dėmesio ar politinės įtakos, o ne kaip vertingi partneriai. Antra, atsisakymas bendradarbiauti dažnai kyla iš institucinio nepasitikėjimo savimi – baimės, kad įsitraukus į sudėtingą partnerystę, bus atskleistas nepakankamas pajėgumas spręsti problemas arba kad organizacija bus priversta pripažinti, jog neturi visų reikiamų resursų. Todėl vengimas tapti priklausomam nuo kitų institucijų tampa politinės apsaugos mechanizmu, leidžiančiu išlaikyti visiškos kontrolės ir kompetencijos iliuziją, net jei tai kenkia ilgalaikiam problemų sprendimui. Tiesa, dažniau apie bendradarbiavimo stoką interviu pasisakė bendruomenių nariai ir lyderiai (Tarybos narys Nr. 14, Bendruomenės atstovas Nr. 12, Nr. 17):

„bet mes pasigendame būtent, kad politikai atėję pirmiausia išgirstų mus, tuos žmones, kurie veikiame iš apačios, ir kad jie savo programą derintų būtent prie mūsų ir mūsų tuos projektus, jie durni, ne durni, bet tai yra mūsų, tai yra tų apačių idėjos ir matymas, kaip toliau mes norim matyti savo rajoną, savo kraštą ir savo šalį, tai tai būna taip, kad mes turim paklusti jų matymui, nes mūsų idėjos ir ir tie projektai yra atmetami, nes būtent jie mato, kad tai yra pinigų švaistymas, kad tai yra neremta bylą, kad tai nekuria pridėtinės vertės ir ir taip toliau. Tai yra jų nuomonė ir dažnai nuomonė jų ir mūsų, tų nevyriausybinių sektoriaus atstovų nuomonės kertasi, ir tai jie traktuoja kaip karą, sako, jūs ateinat su mumis kariaut.“ (Bendruomenių atstovas Nr. 12)

arba

„Ne, nelabai. <...> [svarbu ar] aš matau rezultatą ir to, ar bus iš to miestui, sakykim, pridėtinės vertės, ar sukurs, ar nesukurs? <...> bet aplamai paskui yra matoma, kad, na, nesigauna taip, kaip norėtusi, ir dėl įvairių priežasčių – silpnas vadovas, silpna ta organizacija, silpni siekiai yra tos organizacijos, ką nori padaryti.“ (Tarybos narys Nr. 14)

Apibendrinant, interviu metu nustatytos trys ryškios politikų bendradarbiavimo tendencijos. Visų pirma, dominuoja deklaratyvi, šabloninė retorika, pasižyminti konkretumo stoka – politikai kalba abstrakčiai, neįvardija organizacijų ar projektų, o tai rodo, kad bendradarbiavimas tėra protokolinis formalumas be realios praktinės vertės. Antra, bendradarbiavimas apribojamas simboliniu dalyvavimu – politikai dalyvauja renginiuose ir daro bendras nuotraukas, tačiau tai nesukuria jokių apčiuopiamų bendrų veiksmų. Toks veiklos fasadas tarnauja tik viešajam matomumui ir asmeninei reputacijai stiprinti. Galiausiai, elgesys parodo griežtą politinės rizikos vengimo strategiją (politinės komforto zonos siekimą): rinkdamiesi bendradarbiauti tik saugiose, lokaliuose ir neformaliuose aplinkose, politikai užtikrina kontroliuojamą rezultatą ir išvengia sunkių sprendimų rizikos, taip išsaugodami populiarumą ir išvengdami kritikos.

Apibendrinimas ir diskusija

Lietuva patiria didelę demografinę diferenciaciją. Didžiųjų miestų ir priemiesčių gyventojų skaičius yra gana stabilus arba auga, o periferiniuose regionuose gyventojų mažėja, visuomenė sensta. Savivaldai tai sukuria skirtingus iššūkius: miestuose – didesnis nei galimybės viešųjų paslaugų poreikis nepatenkinamas – perpildyti darželiai ir mokyklos, ilgos eilės sveikatos priežiūros įstaigose ir pan., o regionuose viešosios paslaugos degraduoja – mokyklos uždaromos, trūksta įvairių specialistų, viešosios paslaugos kaštai stipriai auga, spaudimas viešiesiems finansams vis labiau didėja. Tiek miestuose, tiek regionuose prieš dešimtmečius kurta viešųjų paslaugų infrastruktūra jau nebeatitinka šių dienų poreikių.

Dėl vietos valdžios struktūrinių pokyčių, vietos valdžios recentralizavimosi, mažo politikų aktyvumo ir mažėjančio vietos veikėjų bendradarbiavimo sunku identifikuoti, kurie prioritetai turėtų būti svarbiausi sprendžiant savivaldos problemas. Pavyzdžiui, nebeaišku, koks realus kelių, šaligatvių, kitos infrastruktūros tinklo poreikis, kaip turėtų būti tvarkomos atliekos, užtikrinama vandens kokybė, vykdoma kelių priežiūra, atliekamas gerbūvio tvarkymas, organizuojamas viešasis susisiekiavimas, plečiamos paštomatų paslaugos. Visa tai kelia naujų iššūkių savivaldybių tarybos nariams ir mažina jų galimybes atliepti gyventojų poreikius bei efektyviai spręsti gyventojams aktualias problemas.

Galima teigti, kad depopuliacijos vietovėse (angl. *shrinking spaces*) kyla iššūkiai ne vien tik dėl mažesnio gyventojų skaičiaus, bet ir kitų ekonominių bei socialinių aspektų. Tai ir infrastruktūros perteklius, tvaraus viešųjų paslaugų sistemos finansavimo poreikis, išteklių erdvinė centralizacija, mokesčių pajamų mažėjimas bei kaštų, reikalingų teikti viešąsias paslaugas, vienam gyventojui didėjimas. Taip pat didėja įvairios rizikos, kaip skurdas, bedarbystė, benamystė, sveikatos būklės prastėjimas, socialinės sanglaudos mažėjimas ir kitos. Galiausiai tokiose vietovėse mažėja ir atstovų bei politikų kandidatų skaičius, didėja demokratinio atotrūkio ir simbolinis nematomumas. Šiems iššūkiams spręsti mokslininkai identifikuoja ir kai kurias atsakomasias priemones, kurios susijusios su dalyvavimo rinkimuose skatinimu, nuspėjamu finansavimu, policentrinio valdymo ir naujų valdysenos naratyvų, tokių kaip institucinės reformos, pripažinimo didinimas, vietai jautraus dizaino siekimas, decentralizacija, vieta pagrįsta politika, išmanioji specializacija, novatoriškas dalyvavimas, skaitmeninė įtrauktis ir kiti.

Remiantis Lietuvos savivaldybių tarybų narių anketinės apklausos duomenimis, savivaldybių tarybos

nariai mano, kad jų įtaka vietos valdymui yra mažesnė nei mero ir vykdomosios valdžios, o vietos politikai skiria mažesnę dėmesį ir suteikia mažesnę prioritetą nevyriausybiniam sektoriui ir jo potencialui vietos problemoms spręsti. Remiantis 2024 m. lapkričio mėn. – 2025 m. sausio mėn. atliktu kokybiniu tyrimu su tarybų nariais iš skirtingo tipo savivaldybių Klaipėdos regione (miesto, priemiesčio ir kaimo), vietos politikai yra gana pasyvūs formuodami savivaldybės politinę darbotvarkę, nors tai yra pagrindinė priemonė sprendžiant gyventojų problemas ir atliepiančių lūkesčius. Be to, vietos politikai nėra aktyvūs ieškoti bendradarbiavimo taškų su kitomis vietos organizacijomis ir bendruomenėmis, o suvokiamas bendradarbiavimas apsiriboja deklaratyviais ir fasadiniais bendradarbiavimo teiginiais.

Apžvelgus mokslinę literatūrą ir atliktus empirinius tyrimus, galima daryti išvadą, kad Lietuvos savivalda re-entralizuojasi, o vietos politikai veikia vadovaudamiesi politinės saviizoliacijos ir politinės rizikos mažinimo strategija. Nors tarybos nariai vis dar išlaiko stiprias pozicijas betarpiškai išgirsdami gyventojų lūkesčius ir problematiką, o gyventojai tarybos nariams pirmiesiems siekia pranešti savivaldos problemas, vietos politikai nepasinaudoja jiems prieinamais įrankiais: politinės darbotvarkės formavimo galimybe, bendradarbiavimu su kitais savivaldos veikėjais. Bet ar tai tinkama trajektorija spręsti kylančius naujus iššūkius? Ar pakaks savivaldos politikams individualistinių resursų, t. y. neįtraukiant visų galimų savivaldos veikėjų potencialo, tinkamai reaguoti į kylančias problemas? Išlieka klausimas, kaip besikeičiančios demografinės situacijos regionuose vietos politikai galėtų aktyviau formuoti politinę savivaldos darbotvarkę? Kaip depopuliacijos vietovėse reikia efektyviai atstovauti tiems regionams, kurie neturi aktyvios piliečių grupės, neturi aktyvių politinių lyderių? Visus šiuos klausimus svarbu kelti viešose diskusijose ir ieškoti mokslu bei duomenimis grįstų sprendimų, individualizuotų sprendimų skirtingų iššūkių aplinkose susidūrusiai savivaldai. Politikai neturėtų ignoruoti struktūrinių demografijos ir socialinės aplinkos pokyčių, o remdamiesi gerosiomis praktikomis, turėtų siekti atliepti tiek augančių miestų poreikius, tiek depopuliacijos realybėje gyvenančius regionus.

Šiuo straipsniu pažvelgėme į vieno konkretaus Lietuvos regiono situaciją ir perspektyvas, į mažą dalį viso bendro Lietuvos ar Europos paveikslą. Tačiau ši maža dalis yra svarbi plėtojant lyginamąją perspektyvą teritorijų depopuliacijos ar netvaraus miestų augimo klausimu, taip pat siekiant peržengti pavienių atvejų tyrimus, kurie šiuo metu vis dar dominuoja akademinėse diskusijose. Tad tiek savivaldos temas nagrinėjančių Lietuvos ir užsienio mokslininkų, kaip Bučaitė-Vilkė, Burneika, Dryžaitė, Lazauskienė, Egner, Heinelt, Carreira, Karlsson ir kt., tiek Lietuvos demografų, kaip Jasilionis, Maslauskaitė, Stumbrys ir kt., tiek depopuliacijos temas tiriančių mokslininkų, kaip Baranauskienė, Boin, Bontje, Carson, Fung, Hospers, Sysner, Ubarevičienė ir kt., darbai jungtųsi į vieną aktualią temą. Iš praktinės pusės svarbu įtikinti daugiau planavimo specialistų ir sprendimų priėmėjų, kad depopuliacijos planavimas yra įdomus iššūkis, o ne grėsmė ar kažkas, ko reikia vengti.

Padėka

Šis straipsnis parengtas doktorantūros studijų Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institute metu. Tyrimo duomenys gauti iš Vytauto Didžiojo universiteto Vytauto Kavolio transdisciplininių tyrimų instituto, Lietuvos mokslo tarybos Mokslininkų grupių programos projekto „Kaip keičiasi vietos politiko vaidmuo savivaldoje: lyderystė, institucijos ir bendruomenės“, sutarties Nr. S-MIP-23-17. Dėkoju projekto vadovei doc. dr. Jurgai Bučaitėi-Vilkei už įtraukimą į projektą ir leidimą naudoti šiuos duomenis doktorantūros studijų metu. Taip pat dėkoju doktorantūros studijų vadovui dr. Daumantui Stumbriui už patarimus, kuriuos gavau rengdamas šį straipsnį.

Literatūra

- Albrecht, M., Halonen, M. ir Syssner, J. (2023). Depopulation and shrinkage in a Northern context: geographical perspectives, spatial processes and policies. *Fennia – International Journal of Geography*, 200. <https://doi.org/10.11143/fennia.122933>.
- Astrauskas, A. ir Čelkė, K. (2024). The Legal Status of Mayors of Lithuanian Municipalities After Changes to the Municipal Structure Model in 2023. *Viešoji politika ir administravimas*, 23(2), 123–134. <https://doi.org/10.13165/VPA-24-23-2-01>.
- Baranauskienė, V. (2019). Kaimiškų teritorijų identifikavimo problema: Lietuvos seniūnijų atvejis. *Geografijos metraštis*, 52, p. 55–72.
- Baranauskienė, V., Bučaitė-Vilkė, J., Lazauskienė, A. ir Dryžaitė, I. (2025). Lietuvos savivaldybių tarybų narių darbotvarkės prioritetai: regioniniai skirtumai ir miesto-kaimo dichotomija. *Viešoji politika ir administravimas*, 24(1), 24–40. <https://doi.org/10.5755/j01.ppa.24.1.40467>.
- Baranauskienė, V. (2021). *Socio-spatial exclusion in sparsely populated territories of Lithuania*. Summary of doctoral dissertation. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Boin, A., Hart, P., Stern, E. ir Sundelius, B. (2007). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership under Pressure*. Cambridge University Press.
- Hollander, J. (2018). *A research agenda for shrinking cities*. Cheltenham/Northampton: Regional Science Policy & Practice. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12139>.
- Bouckaert, G. ir Kuhlmann, S. (2016). Introduction: Comparing local public sector reforms: Institutionalism, performance and democracy. *The Future of Local Government in Europe*. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783845280639>.
- Carson, D. B., Carson, D. A., Lundmark, L. ir Hurtig, A. K. (2022). Resource deserts, village hierarchies and de-growth in sparsely populated areas: the case of Southern Lapland, Sweden. *Fennia*, 200(2), 210–227. DOI: <https://doi.org/10.11143/fennia.120788>.
- Cortese, C., Haase, A., Grossmann, K. ir Ticha I. (2014). Governing Social Cohesion in Shrinking Cities: The Cases of Ostrava, Genoa and Leipzig. *European Planning Studies*. Routledge 22(10), 2050–2066. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.817540>.
- Daugirdas, V., Burneika, D., Stanaitis, S., Kriaučiūnas, E., Ribokas, G. ir Ubarevičienė, R. (2013). *Lietuvos retai apgyventos teritorijos*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Daugirdas, V., Baranauskienė, V., Burneika, D., Kriaučiūnas, E., Mačiulytė, J., Pocius, A., Pociūtė-Sereikienė, G. ir Ribokas, G. (2019). *Netolygaus regioninio vystymosi problema Lietuvoje: socioekonominiai gerovės aspektai*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos socialinio tyrimų centro Visuomenės geografijos ir demografijos institutas.
- Daugirdas, V. ir Pociūtė-Sereikienė, G. (2018). Depopulation tendencies and territorial development in Lithuania. *Regional Statistics*, 8, 1–23. <https://doi.org/10.15196/RS080203>.
- Dryžaitė, I., Bučaitė-Vilkė, J., Lazauskienė, A. ir Baranauskienė, V. (2025). Arčiau piliečių, ar arčiau rinkos? Lietuvos savivaldybių tarybų narių veiklos prioritetų vertinimas. *Filosofija. Sociologija*, 36(2), 132–144. <https://doi.org/10.6001/fil-soc.2025.36.2.3>.
- Fjertorp, J. (2014). Population Changes in Swedish Municipalities: What are the Reported Economic Impacts on Fee Financed Local Technical Services? *Scandinavian Journal of Public Administration*, 18(2), 49–62. <https://doi.org/10.58235/sjpa.v18i2.15691>.
- Fung, A. ir Wright, E. (2001). Deepening Democracy: Innovations in Empowered Participatory Governance. *Politics & Society - POLIT SOC*, 29, 5–41. <https://doi.org/10.1177/0032329201029001002>.
- Haase, A., Rink D., Grossmann, K., Bernt M. ir Mykhnenko, V. (2014). Conceptualizing Urban Shrinkage. *Environment and Planning A*, 46, 1519–1534. <https://doi.org/10.1068/a46269>.
- Hartt, M. (2019). The prevalence of prosperous shrinking cities. *Annals of the Association of American Geographers*, 109(5), 1651–1670. <https://doi.org/10.1080/24694452.2019.1580132>.

- Hospers, G. J. ir Reverda, N. (2015). *Managing Population Decline in Europe's Urban and Rural Areas*. (Springer Briefs in Population Studies). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-12412-4>.
- Jasilionis, D., Grigoriev, P., Stumbrys, D. ir Stankūnienė, V. (2020). Individual and contextual determinants of male suicide in the post-communist region: The case of Lithuania. *Population, Space and Place*, 26(8), p.e2372. <https://doi.org/10.1002/psp.2372>.
- Jasilionis, D., Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A. ir Stumbrys, D. (2015). *Lietuvos demografinių procesų diferenciacija* (p. 200). Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Kovanen, S. (2022) Learning from and with shrinking regions for global transformations - commentary to Syssner. *Fennia*, 200(2), 255–257. <https://doi.org/10.11143/fennia.122756>.
- Kriaučiūnas, E., Burneika, D., Ubarevičienė, R. ir Baranauskienė, V. (2024). *Lietuvos kaimiškoji periferija: raida ir perspektyvos migracijų kontekste* [The Rural Periphery of Lithuania: Development and Prospects in the Context of Migration]. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centras.
- Lipsky, M. (2010). Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Service. *American Political Science Review*, 76(1), 1–275. <https://doi.org/10.2307/1960475>.
- Mačiulytė, J. ir Mačiulis, A. (2018). Vietos politikos lyderystė Lietuvoje po tiesioginių merų rinkimų. *Viešoji politika ir administravimas*, 17(4), 543–556.
- Maslauskaitė, A. (2023). *Lietuvos gyventojų demografinių struktūrų ir procesų kaita*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Mikulionienė, S., Rapolienė, G. ir Valavičienė, N. (2018). *Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenimas po vieną ir socialinė atskirtis*. Monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. ir Saldaña, J. (2019). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (4th ed.). SAGE.
- Nalivaikė, A. (2020). Religious influence in policy-making: a case of sexual education in Lithuania. *Viešoji politika ir administravimas*, 19(1), 126–138. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.19.1.25082>.
- Pallagst, K. ir Fleschurz, R. (2015). Shrinkage in Suburbia – the American Perspective. In *Exploring the Future of Suburban Neighbourhoods under Conditions of Declining Growth* (p. 42–54). Dortmund: ILS (Hrsg).
- Pocius, A. ir Gruževskis, B. (2016). Demografinių pokyčių ypatumai šalies didžiuosiuose miestuose. *Lietuvos socialinė raida*, 5, 25–43.
- Pociūtė-Sereikienė, G., Baranauskienė, V. ir Daugirdas, V. (2019). Spatial exclusion in Lithuania: peripheries as “losers”, metropolitan areas as “winners”. *Przegląd Geograficzny*, 91, 5–19. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2019.2.1>.
- Rickardsson, J. (2021). The urban–rural divide in radical right populist support: the role of resident’s characteristics, urbanization trends and public service supply. *The Annals of Regional Science*, 67, 1–32. <https://doi.org/10.1007/s00168-021-01046-1>.
- Peters, B. Guy (2018). The challenge of policy coordination. *Policy Design and Practice*, 1(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/25741292.2018.1437946>.
- Rutgers, H. (2018). Chapter 6, Regional cooperation in rural areas: the case of the Achterhoek. In *Dealing with urban and rural shrinkage: formal and informal strategies* (p.87–99), LIT Verlag.
- Sass, K. S. ir Porsse, A. A. (2021). Urban sprawl and the cost of providing local public services: Empirical evidence for Brazilian municipalities. *Regional Science Policy & Practice*, 13(4), 1371-1388. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12345>.
- Sousa, S. ir Pinho, P. (2015). Planning for Shrinkage: Paradox or Paradigm. *European Planning Studies*, 23. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.820082>.
- Syssner, J. ir Meijer, M. (2020b). Innovative Planning in Rural, Depopulating Areas: Conditions, Capacities and Goals. Book. *Innovation in Public Planning*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-46136-2_9.
- Stumbrys, D. (2016). *Lietuvos vyrų mirtingumo diferenciacijos sociologiniai demografiniai veiksniai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Stumbrys, D. (2021). Gyventojų struktūros pokyčiai Lietuvoje 2001–2021 metais: didėjanti demografinė diferenciacija tarp miesto, priemiesčio ir kaimo savivaldybių. *Lietuvos socialinė raida*, 10, 7–20. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/99033> (žiūrėta 2025-08-13).

- Tereškinas, A., Baranauskienė, V. ir Bučaitė-Vilkė, J. (2022). Territorial profiles: Spatial inequalities and the importance of socioeconomic differences. In *Social investment and territorial inequalities: mapping policies and services in the Baltic states* (p. 69–116). Bern: Peter Lang.
- Ubarevičienė, R., Van Ham, M. (2017). Population decline in Lithuania: who lives in declining regions and who leaves? *Regional Studies, Regional Science*, 4(1), 57–79.
- Ubarevičienė, R., Van Ham, M. ir Burneika, D. (2016). Shrinking regions in a shrinking country: The geography of population decline in Lithuania 2001–2011. In *Urban Studies Research*. Hindawi Publishing.
- Valstybės duomenų agentūra. *Statistinių rodiklių analizė*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.
- Wiechmann, T. ir Bontje, M. (2015). Responding to Tough Times: Policy and Planning Strategies in Shrinking Cities. *European Planning Studies*, 23, 1–11. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.820077>.

CHALLENGES OF LITHUANIAN LOCAL GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS: A PERSPECTIVE FROM THE KLAIPĖDA REGION

Viktoras ANDREJEVAS | <https://orcid.org/0009-0002-6355-3860>

Department of Demographic and Family Research at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
viktoras.andrejevas@lcss.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lr-2025-14-1>

Summary

The article analyzes the influence of local actors in Lithuania, changes in the formation of the political agenda, cooperation and democratic engagement, especially in light of the ongoing structural demographic and institutional transformations of the regions. It examines how the Lithuanian local government is facing diverse challenges. It also considers the consequences of depopulation (shrinking) areas and how this changes the possibilities of municipal council members to respond to the needs of the municipality's residents and solve problems relevant to residents.

The article reviews scientific studies on the attitudes of Lithuanian municipal councilors about the influence of local government authorities and non-governmental sector actors, the formation of the political agenda and the trends in councilor cooperation with the non-governmental sector.

The article is based on data obtained from two studies: a questionnaire survey of Lithuanian municipal council members (N=694) from the project "How is the role of local politicians in local government changing: leadership, institutions and communities" (No. S-MIP-23-17) (a part of the European Councilor survey in 29 European countries); and interviews with 27 municipal council members elected in this term and local municipality representatives from three different types of Lithuanian municipalities, but belonging to one region (i.e. Klaipėda City Municipality, Klaipėda District Municipality, Kretinga District Municipality). These studies revealed that local government politicians are not active in shaping the political agenda of local government, and the cooperation of politicians with the local government community is not sufficient. Such a situation does not allow ensuring high quality of public services or adequately responding to other needs of residents. The main goal of this article is to investigate, what are the reasons for this situation and what should be done to make politicians more active and cooperate in local government.

Keywords: Self-government, regions, depopulation, shrinking territories, communities, public services, power field.

DARBO RINKOS IR SOCIALINĖS-EKONOMINĖS RAIDOS TARPUSAVIO RYŠYS: REGIONINIS PJŪVIS

Laima OKUNEVIČIŪTĖ NEVERAUSKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-7969-3254>

Arūnas POCIUS | <https://orcid.org/0000-0002-4045-511X>

LSMC Sociologijos instituto Užimtumo ir socialinės gerovės tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

laima.okuneviciute@dsti.lt, arunas.pocius@dsti.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lsr-2025-14-3>

Santrauka. Autorių atlikta analizė apima situacijos darbo rinkoje stebėseną šalies ir jos regionų (regionų grupių) lygmeniu. Analizuojant bendruosius situacijos darbo rinkoje pokyčius šalies mastu, prioritetas šiame straipsnyje teikiamas bendrosioms užimtumo tendencijoms (lyginant su ES vidurkiu) ir pažeidžiamų tikslinių grupių (pagyvenusių žmonių ir jaunimo) situacijos darbo rinkoje raidos skirtumams šalyje vertinti. Publikacijoje didelis dėmesys skiriamas ryšio tarp ekonominės-socialinės raidos ir situacijos darbo rinkoje skirtumams nustatyti. Atliekant regioninę situacijos darbo rinkoje analizę, buvo labiau atsižvelgta į ją lemiančius veiksnus. Tokiu būdu šioje publikacijoje buvo atliktas situacijos darbo rinkoje teritorinės diferenciacijos vertinimas, kuris apima ir regionų skirtumus lemiančių socialinių ir ekonominių veiksnių analizę. Regionų lygmeniu esminiai prioritetai, viena vertus, teikiami itin svarbiems ekonominės raidos lygio (ekonomikos potencialo) rodikliams, kurie tiesiogiai turi įtakos situacijai darbo rinkoje, kita vertus – socialinės raidos rodikliams. Pastarųjų pokyčius galima būtų interpretuoti ir kaip netolygios regionų ekonominės raidos ir situacijos darbo rinkoje pokyčių rezultata. Regioninių skirtumų vertinimą papildo koreliacinės analizės rezultatai. Esminis duomenų šaltinis – Valstybinės duomenų agentūros (toliau – VDA) duomenys, tačiau nagrinėjant bendrąsias situacijos darbo rinkoje tendencijas, analizėje buvo naudojami ir Eurostato duomenys.

Raktažodžiai: nedarbas, užimtumas, darbo rinka, pažeidžiamos grupės, darbo rinkos politika, skurdo rizikos lygis, disponuojamos pajamos, socialinė atskirtis.

Įvadas

Šiuo tyrimu siekiama įvertinti bendrąsias situacijos darbo rinkoje tendencijas Lietuvoje ir jos regionuose bei juos lemiančius veiksnus.

Tyrimo tikslai: įvertinti užimtumo pokyčius, nustatyti labiau pažeidžiamų grupių (pagyvenusių asmenų ir jaunimo) situacijos šalies darbo rinkoje skirtumus, įvertinti situacijos darbo rinkoje diferenciacijos raidą pagal regionus bei ją lemiančius veiksnus.

Situacijos darbo rinkoje vertinimo iširtumo laipsnis Lietuvos mastu skiriasi. Daugiau yra ištyrinėti makrolygio rodikliai šalies mastu, tačiau trūksta lyginamųjų analizių su ES rodikliais, nepakankamas dėmesys skiriamas labiau pažeidžiamų tikslinių grupių pokyčių darbo rinkoje priežastingumui vertinti.

Dar mažiau yra tyrinėjami situaciją darbo rinkoje regionuose ir jos teritorinę diferenciaciją lemiantys veiksniai. Taigi šio straipsnio naujumą liudija naujesnių mokslinių žinių apie situaciją darbo rinkoje trūkumas (ypač apie teritorinę diferenciaciją lemiančius veiksnius regionų lygmeniu). Publikacijos aktualumą sąlygoja tai, kad nepaisant pastaraisiais metais vis dar tebesitęsiančio ekonomikos augimo, situacija šalies darbo rinkoje blogėja. Vidutinis metinis nedarbo lygio rodiklis Lietuvoje augo bent kelerius metus iš eilės (nuo 2022 iki 2024 m.).

Tyrimo metodai – lyginamoji analizė, porinė koreliacinė analizė, grafinis duomenų vaizdavimo metodas, regionų grupavimai, indeksų metodas.

Tyrimo metodologija. Atliekant situacijos darbo rinkoje analizę, šiame darbe plačiai buvo taikomi VDA duomenys, kurie nustatomi remiantis darbo jėgos (užimtumo) tyrimų metodologija, kuri yra naudojama skirtingiems darbo rinkos rodikliams palyginti ES šalyse. Šio tyrimo teorinė prieiga remiasi darbo jėgos tyrimų metodologija, pastaroji siejama su Tarptautinės darbo organizacijos (toliau – TDO) suformuluota ekonomiškai aktyvių gyventojų koncepcija. Pagal ją, tyrime dalyvaujantys individai klasifikuojami į tris kategorijas: užimtieji, bedarbiai ir nepriklausantys darbo jėgai asmenys¹⁴. Pagal minėtą metodologiją ekonomiškai aktyviais gyventojais laikomi bedarbiai ir užimtieji, o darbo jėga, nuo kurios skaičiuojamas nedarbo lygis, nustatoma kaip šių dviejų komponentų suma. Darbo jėgos rodiklis naudojamas taip pat gyventojų aktyvumo ir nedarbo lygiui nustatyti. Darbo jėgos (jos statuso) tyrimų metodologija remiasi Eurostato duomenų agentūra, kuri skelbia atskirų šalių palyginamuosius duomenis apie užimtumą, nedarbą, gyventojų aktyvumą ir neaktyvumą. Svarbu pastebėti, kad Lietuvos valstybinė užimtumo tarnyba skaičiuoja santykinį registruoto nedarbo lygio rodiklį. Jis skaičiuojamas kaip registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus santykis. Šis rodiklis metodologiškai skiriasi nuo įprastinio nedarbo lygio, kurio skaičiavimai remiasi ekonomiškai aktyvių gyventojų koncepcija, todėl gali pastebimai skirtis ir skirtingomis metodikomis apskaičiuojamų rodiklių reikšmės (ypač pagal šalies regionus).

Apibendrinus šiame straipsnyje analizuojamų duomenų ir tyrimų lauko ypatumus, galima teigti, kad šalia bendrųjų užimtumo, aktyvumo ir nedarbo rodiklių taikomi ir kiti specifiniai rodikliai. Specifinių rodiklių taikymo pavyzdys – pagyvenusių žmonių užimtumo ir nedarbo indeksai, kuriuos skaičiuodami autoriai lygino atitinkamus Lietuvos rodiklius su ES vidurkiais. Kitas iš specifinių analizėje taikomų rodiklių – NEET (nesimokančio, nedirbančio ir mokymuose nedalyvaujančio jaunimo) rodiklis. Pastarąjį skaičiuoja ES šalių nacionalinės statistikos agentūros. Tačiau skaičiuojant šį rodiklį nukrypstama nuo ekonomiškai aktyvių gyventojų koncepcijos esminės metodologinės nuostatos: kadangi jaunimo NEET rodiklis skaičiuojamas ne nuo darbo jėgos, o nuo atitinkamos gyventojų grupės skaičiaus, įskaitant ir ekonomiškai neaktyvius žmones. Tačiau tai nėra šio rodiklio trūkumas, nes esama skaičiavimo metodika atspindi specifinius jo taikymo tikslus, įvertinus neaktyvių žmonių pasitraukimą iš švietimo sistemos ir darbo rinkos.

Tikslinga plačiau aptarti tyrime išskirtas jaunimo ir vyresnio amžiaus gyventojų grupes. Svarbu pastebėti, kad priklausomai nuo analizės konteksto ir duomenų disponavimo galimybių, tiek jaunimo, tiek pagyvenusių žmonių grupių amžiaus intervalai įvairiais analizės atvejais atskiruose tyrimuose gali gana ryškiai skirtis. Vertinant situaciją šalies mastu, šiam tyrimui buvo išskirtos tikslinės 15–24 metų amžiaus jaunimo ir 55–64 metų amžiaus pagyvenusių (vyresnio amžiaus) žmonių grupės. Tai susiję su jų pažeidžiamumu darbo rinkoje. Oficialiame statistikos portale jos įvardijamos kaip tikslinės. 15–24 metų am-

¹⁴ EU labour force survey – methodology, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_labour_force_survey_-_methodology.

žiaus jaunimo nedarbo lygis, VDA duomenimis, gerokai viršija šalies vidurkį – apytikriai du kartus (nors ilguoju laikotarpiu ir galimi gana žymūs nukrypimai nuo šio skaičiaus). Skirtingai nei minėto amžiaus jaunimo, kurį Lietuvoje galima laikyti tradiciškai pažeidžiama asmenų grupe, 55–64 metų amžiaus pagyvenusių asmenų pažeidžiamumas darbo rinkoje išryškėjo palyginti neseniai (jų nedarbo lygis buvo nuolat aukštesnis už šalies vidurkį tik nuo 2017 m.). Atsižvelgiant į stebimus pokyčius, šios darbo rinkoje pažeidžiamos žmonių grupės išskyrimas labiau atspindi šiuolaikines nedarbo raidos aktualijas šalyje. Be to, dėl blogėjančios demografinės situacijos vyresnio amžiaus bedarbių dalis šalyje ilgą laiką gausėja. Svarbu pastebėti, kad šalies oficialiosios statistikos bei Eurostato duomenys pateikia ir 15–29 metų amžiaus jaunimo darbo rinkos (užimtumo, nedarbo ir NEET) rodiklius, kuriuos galima būtų laikyti svariais jaunų žmonių padėties vertinimo kriterijais, tačiau dėl gerokai geresnės vyresnio amžiaus jaunimo situacijos darbo rinkoje, autoriai atsiriboja nuo jų analizės. Kita vertus, galimi ir kitokie amžiaus intervalų skirstymai.

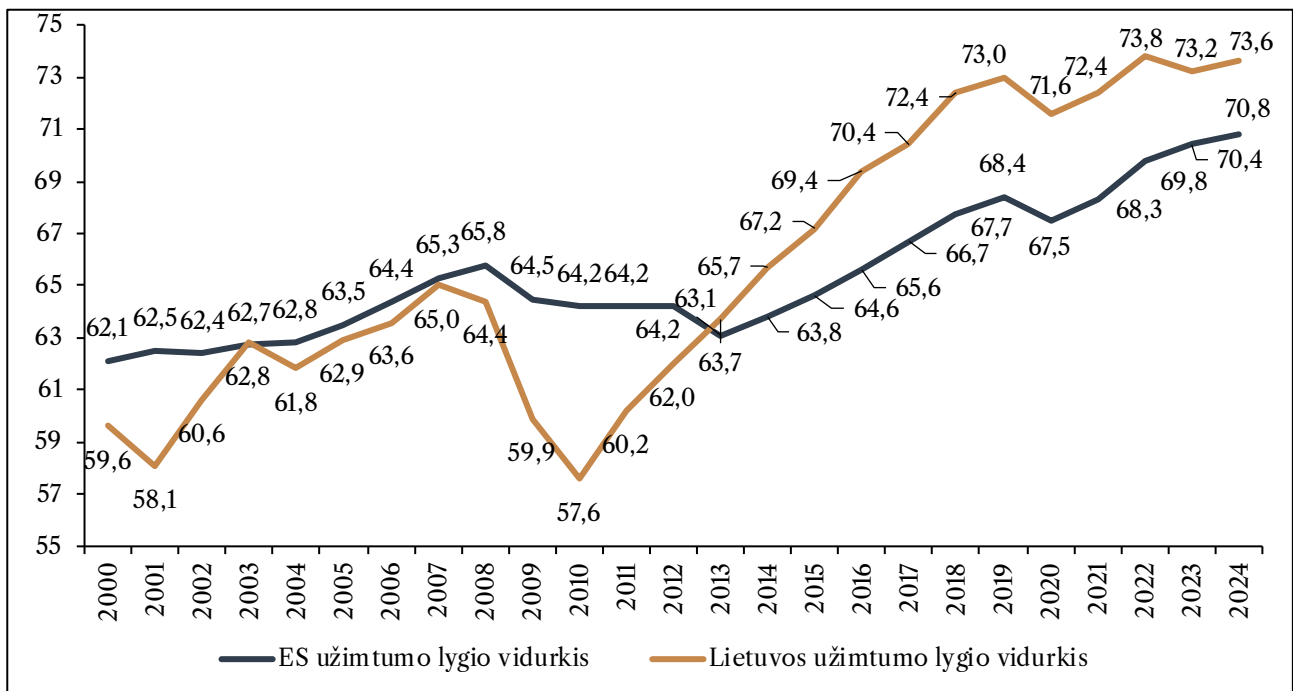
Vienas iš autorių išsikeltų tyrimų uždavinių – nustatyti labiau pažeidžiamų grupių (pagyvenusių asmenų ir jaunimo) situacijos šalies darbo rinkoje skirtumus. Tačiau vertinant šių grupių padėtį darbo rinkoje, faktiškai nėra statistinių duomenų apie jaunimo ir pagyvenusių žmonių užimtumą, aktyvumą šalies regionuose, neturime taip pat galimybės palyginti ir šių tikslinių grupių nedarbo bei užimtumo lygio ir NEET rodiklių. Todėl šių rodiklių analize apsiribota tik makrolygiu. Be to, siekiant išvengti prieštarų išvadų apie makrolygio ir regionų lygio rodiklių tendencijų skirtumus pagal tikslines grupes, atsiribota nuo nedarbo rodiklių, kurie nėra nustatomi darbo jėgos tyrimų duomenimis regionų lygmeniu.

Autorių atliktame tyrime šalies apskritys suskirstytos į didžiųjų, vidutinių ir mažųjų regionų grupes. Toks skirstymas atitinka tyrimo specifiką, vertinant nagrinėjamų teritorinių rodiklių skirtumus ir jų dinamiką pagal regionų (jų grupių) urbanizacijos laipsnį. Stebimi rodiklių pokyčiai didžiausių regionų grupėje atspindi teritoriniu požiūriu palankiausias jos apskričių socialinės-ekonominės raidos scenarijus. Nors vidutinieji regionai turėtų labiau atspindėti šalies vidurkį atspindinčias bendrąsias tendencijas, tačiau dėl socialinės ir ekonominės raidos netolygumų jie yra gerokai panašesni į mažuosius, silpniausiai urbanizuotus, regionus, kuriems būdingas santykinai aukštesnis nedarbas, didesnis skurdas bei socialinė atskirtis. Mažieji regionai reprezentuoja mažiausiai urbanizuotas šalies apskritis. Tarp jų ir didžiausių šalies apskričių egzistuoja ryškūs urbanizacijos ir socialinės-ekonominės raidos skirtumai, tačiau lyginant su vidutiniais regionais, mažieji regionai turi tam tikrų pranašumų (pvz., pagal investicijų lygį). Kita vertus, nedidelis užterštumas ir mažesnis gyventojų tankumas gali padėti sukurti mažuosiuose šalies regionuose palankesnę ekologinę bei socialinę aplinką, kuri tiesiogiai neišreiškiama didesniais ekonominės raidos arba gyventojų gerovės rodikliais. Tyrime gautus regioninės analizės grupavimų rodiklius papildė koreliacinės analizės rezultatai, kurie atspindi bendruosius situacijos darbo rinkoje raidos dėsningumus, susijusius su ją lemiančiais veiksniais. Straipsnyje remiamasi mokslo projekto „Užimtumo iššūkiai ir atsparumas darbo rinkoje: socialiniai ir individualūs išteklių bei jų stiprinimo kryptys“ (Nr. S-MIP-24-27), finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos lėšomis, rezultatais.

1. Bendrosios šalies darbo rinkos raidos tendencijos

Įprastai spaudoje ir netgi mokslinėje literatūroje nepelnytai užmirštami gyventojų užimtumo rodikliai, ignoruojant tą faktą, kad esminė realaus nedarbo priežastis yra dirbančiųjų skaičiaus mažėjimas (Pocius, 2016). Vertinant situaciją darbo rinkos politikos požiūriu, svarbu atsižvelgti į gyventojų užimtumo rodiklius. Bene tinkamiausi rodikliai padėties darbo rinkoje skirtumams iliustruoti – užimtumo lygio rodik-

liai, kurių kaitos ypatumai straipsnyje aptariami plačiau. Užimtumo tendencijos yra priešingos nedarbo pokyčiams, tačiau lyginant Lietuvos su ES užimtų darbo vietų santykinio rodiklio reikšmes, galima pastebėti ir kitokių skirtumų. Užimtumas po pasaulinės krizės Lietuvoje augo gerokai sparčiau nei vidutiniškai ES. Tai liudija, kad naujai sukurtų darbo vietų skaičius Lietuvoje augo gerokai sparčiau nei vidutiniškai ES. Be to, Lietuvoje užimtumo augimo laikotarpis buvo gerokai ilgesnis nei vidutiniškai ES. Tai reiškia didesnę teigiamų pokyčių tvarumą mūsų šalyje. Kita vertus, užimtumo lygis jau gana ilgą laiką šalyje (nuo 2013 m.) buvo aukštesnis už ES vidurkį (1 pav.). Atrodytų, kad palankesnė užimtumo situacija Lietuvoje turėtų užtikrinti ir žemesnį nedarbo lygį, palyginti su ES vidurkiu. Tačiau pastaraisiais metais nedarbo lygis Lietuvoje buvo žemesnis nei ES vidurkis (2024 m. nedarbo lygis Lietuvoje siekė 7,3 proc., ES – 5,9 proc.). Šios formaliai atvirkštinės užimtumo ir nedarbo tendencijos nėra visiškai adekvačios, nes aukštesnis nedarbo lygis didesnio užimtumo sąlygomis Lietuvos atveju pastaraisiais metais, viena vertus, netiesiogiai liudija apie galimai menkesnę bedarbių motyvaciją integruotis į darbo rinką, kita vertus – didesnę darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimą.

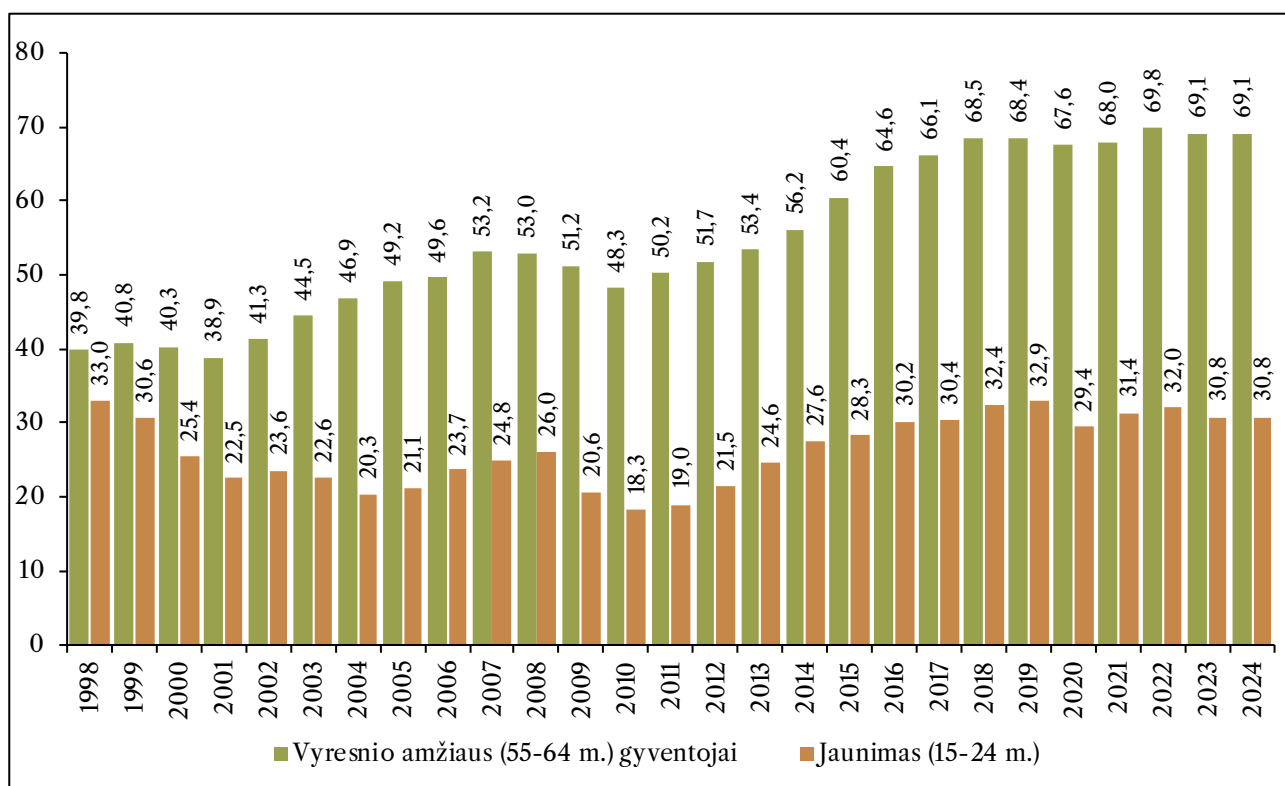
1 pav. Lietuvos gyventojų užimtumo lygio¹⁵ dinamikos palyginimas su ES vidurkiu, Eurostato duomenimis (proc.)

Nepaisant aukšto atskirų demografinių grupių (15–24 ir 55–64 metų amžiaus gyventojų) užimtumo raidos ciklų sinchroniškumo, pagyvenusių žmonių užimtumo raidos tendencijos šalyje gerokai skyrėsi. Vyresnio amžiaus žmonių užimtumo banga beveik nuolat kilo, tačiau 2004–2007 m. jų užimtumo augimo tempai buvo lėtesni nei kitais laikotarpiais. 1998–2004 m. pasireiškė ryškus pagyvenusių gyventojų užimtumo kaitos ciklo sinchroniškumas. Pagyvenę asmenys – tai demografinė grupė, kurių užimtumas stabiliai augo iki 2007 m., beveik nepriklausomai nuo šalies ekonomikos ciklų raidos. Pasireiškus ankstesnės pasaulinės krizės įtakai, 2010 m., palyginti su 2007 m., vyresnio amžiaus žmonių užimtumo lygis sumažėjo nuo 53,2 iki 48,3 proc., tačiau šis neigiamas pokytis buvo gerokai mažesnis, palyginti su jaunimo amžiaus grupe. Apie santykinai geresnę pagyvenusių žmonių padėtį darbo rinkoje galima spręsti iš to, jog esant nepalankiai ekonominei situacijai 2008–2009 m., jų užimtumo lygis sumažėjo nedaug.

¹⁵ 15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis.

Žinant, kad taikant aktyvias darbo rinkos politikos priemones, prioritetas tradiciškai teikiamas jaunimui, galima teigti, jog vyresnio amžiaus gyventojų užimtumo augimas buvo rezultatyvesnis, nors itin akivaizdus užimtumo augimas stebimas ir jaunų žmonių amžiaus grupėje. Ypač didelis pagyvenusių žmonių užimtumo augimo proveržis buvo stebimas prieš pandemijos krizę vykusio ankstesnio ekonominio pakilimo metu. 2010–2018 m. pagyvenusių žmonių užimtumas išaugo nuo 48,3 iki 68,5 proc. (2 pav.).

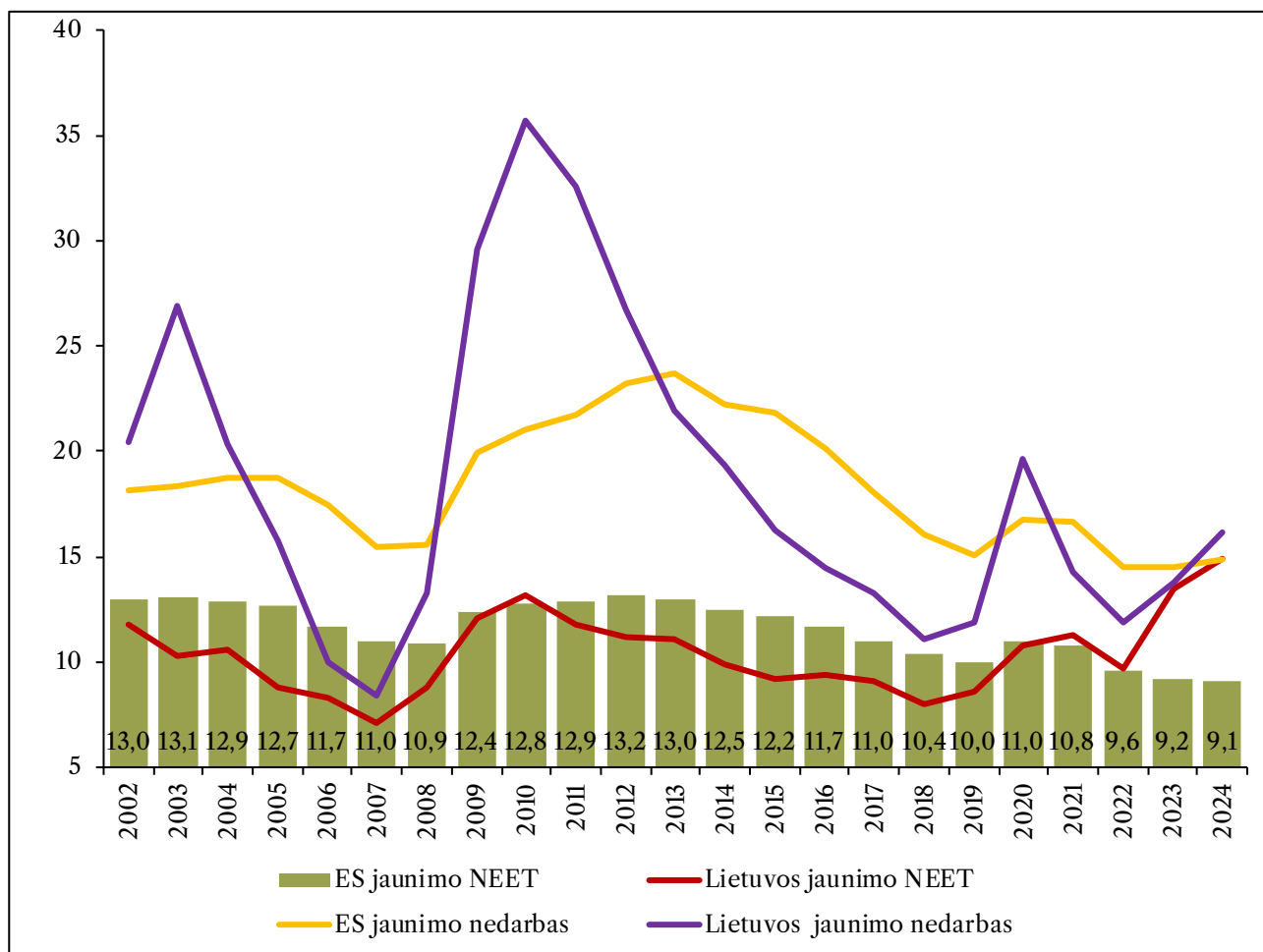
Nepaisant to, kad pagyvenusių žmonių užimtumas gana ilgą laiką šalyje augo, jaunimo užimtumas nuo stebimo laikotarpio pradžios gana ilgai mažėjo ir po Rusijos krizės. Jaunimo užimtumas pradėjo augti tik po Lietuvos įstojimo į ES. Tačiau šis ryškus jaunimo užimtumo augimo proveržis buvo gana trumpalaikis ir buvo nutrauktas dėl itin skaudžių pasaulinės ekonominės krizės pasekmių poveikio šalyje. 2010 m. Lietuvoje buvo užimtas tik apytikriai kas penktas jaunas žmogus. Jaunimo užimtumo augimas po pasaulinės ir pandemijos krizės buvo gana spartus. Tačiau faktiškai netgi šiame dešimtmetyje, kai šalyje yra sukuriama pakankamai daug darbo vietų, vis dar taip ir nepavyko pasiekti maksimalaus užimtumo lygio, kuris buvo nagrinėjamo laikotarpio pradžioje – 1998 m. (33 proc.). Nerimą kelia tai, kad jaunimo užimtumo augimas Lietuvoje jau faktiškai „užstrigo“ dar prieš pandemijos krizę (2018 m.). Nors tais metais 15–24 metų amžiaus jaunimo užimtumas buvo išaugęs iki 32,4 proc., tačiau šio rodiklio didėjimo proveržis po pandemijos krizės nebuvo pakankamas, kad užtikrintų šios labiau pažeidžiamos grupės padėties darbo rinkoje gerėjimą Lietuvoje 2018–2024 m. laikotarpiu. Iškyla klausimas, ar jaunimo užimtumas Lietuvoje jau pasiekė savo „rekordinės aukštumas“, dėl kurių nėra galimybių jam toliau didėti? Eurostato statistikos duomenys į šį klausimą atsako neigiamai. Antai Suomijoje ir Švedijoje šios tikslinės grupės jaunimo užimtumas 2023 m. siekė 45,9 ir 44,8 proc., Vokietijoje – net 50,8 proc. Dar didesnis jaunimo užimtumas nei Vokietijoje buvo Maltoje, Austrijoje bei Nyderlanduose. Bene didžiausias jaunimo užimtumo didinimo rezervas Lietuvoje – darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimo didinimas, keičiant rengiamų jaunų darbuotojų profesinę struktūrą.

2 pav. Lietuvos gyventojų užimtumo lygio dinamika pagal demografines grupes 1998–2024 m., VDA duomenimis (proc.)

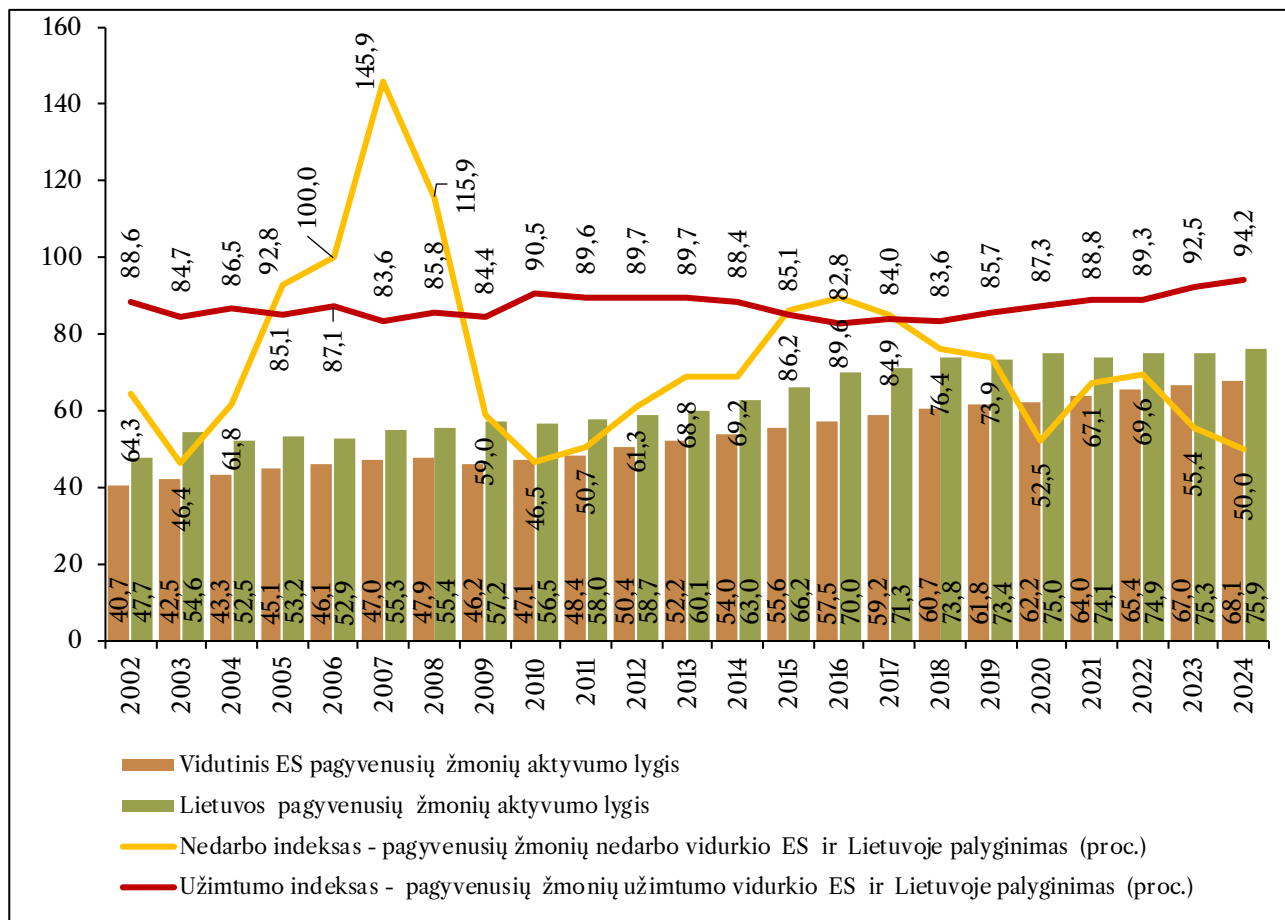
3 pav. gerai iliustruoja silpnąsias jaunimo padėties darbo rinkoje puses. 15–24 metų amžiaus jaunimo nedarbo rodiklis Lietuvoje ypač išaugo kriziniais laikotarpiais gerokai atitoldamas nuo ES vidurkio. Galima teigti, kad Lietuvoje stebime net tris nedarbo lygio augimo bangas, kurios buvo ryškiausios pasaulinės ir Rusijos krizės poveikio laikotarpiais. Daug mažesnė nedarbo lygio augimo banga buvo pandemijos krizės poveikio metu, nors ir tuo atveju buvo stebimas gana žymus jaunimo nedarbo lygio augimo proveržis. Tam tikras jaunimo nedarbo augimo signalas pastebimas ir 2024 m., kai vėl jo reikšmė viršijo ES vidurkį. Kita vertus, spartų jaunimo nedarbo mažėjimą po pasaulinės krizės (2010–2018 m.) galima įvardyti tikrai kaip didelį Lietuvos užimtumo politikos laimėjimą (3 pav.).

Tačiau pastaraisiais metais didesnį nerimą kelia ne tik gana spartus jaunimo nedarbo augimas 2022–2024 m., bet ir ryškus NEET rodiklio didėjimas Lietuvoje, kuris liudija ne tik apie augančią įtampą Lietuvos darbo rinkoje, bet ir apie blogėjančias besimokančių jaunų žmonių tolesnės integracijos galimybes, nes santykinai daug jaunimo baigę mokslus neįsidarbina. Jaunimo NEET rodiklis Lietuvoje 2018–2024 m. išaugo net 1,9 karto ir pasiekė rekordinį 14,9 proc. lygį. Tuo tarpu ES mastu šiuo laikotarpiu jaunimo NEET netgi sumažėjo. Todėl atsakingoms institucijoms tiesiog būtina „skambinti pavojaus varpais“ dėl jaunimo integracijos į švietimą ir darbo rinką. Jaunimo NEET visada būna mažesnis už jaunimo nedarbo lygį. Tačiau jo reikšmingumas pastaraisiais metais turėtų būti daug didesnis nei nedarbo lygio šiems rodikliams priartėjus vienas prie kito. Skirtingai nuo nedarbo lygio, jaunimo NEET skaičiuojamas nuo atitinkamos gyventojų amžiaus grupės skaičiaus, todėl jo reikšmė yra mažesnė nei nedarbo lygio.

3 pav. Jaunimo NEET rodiklio (15–24 m.) ir jaunimo nedarbo lygio (15–24 m.) dinamika Lietuvoje 2002–2024 m., Eurostato duomenimis (palyginti su ES vidurkiu) (proc.)

Toliau kiek detaliau aptarkime pagyvenusių žmonių padėtį darbo rinkoje. Lyginant pagyvenusių žmonių užimtumo ir nedarbo lygio vidurkius ES mastu su atitinkamais Lietuvos rodikliais, remiantis žemiau pateiktų linijinių diagramų indeksų reikšmėmis (4 pav.), išryškėjo bent keletas dėsningumų. Pirma, ES vidurkio ir Lietuvos gyventojų užimtumo lygio rodiklių santykis pagyvenusių žmonių grupėje buvo žemesnis nei 100 proc. per visą stebimą laikotarpį. Tai liudija, kad vyresnio amžiaus Lietuvos žmonių užimtumas yra didesnis nei ES vidurkis. Tačiau ilguoju laikotarpiu nagrinėjamo užimtumo lygio rodiklio indeksas, nors ir su tam tikrais svyravimais, pamažu artėjo prie 100 proc. (2024 m. siekė beveik 95 proc.). Kitaip tariant, vyksta Lietuvos ir ES vidurkio pagyvenusių žmonių užimtumo rodiklio reikšmių supanašėjimas (4 pav.).

4 pav. ES pagyvenusių (55–64 m.) žmonių aktyvumo, užimtumo ir nedarbo rodiklių vidurkių palyginimas su atitinkamomis Lietuvos reikšmėmis, Eurostato duomenimis (proc.)¹⁶

Antra. Kadangi analogiškas nedarbo indeksas beveik visada žemesnis nei 100 proc., tai pagyvenusių žmonių atveju negalioja įprastinis atvirkštinės priklausomybės dėsningumas tarp užimtumo ir nedarbo, nes esant santykinai aukštesniam pagyvenusių žmonių užimtumo lygiui Lietuvoje (palyginti su ES vidurkiu), aukštesnis yra ir nedarbo lygis. Minėtą prieštaravimą turėtų paaiškinti pagyvenusių žmonių aktyvumo lygio rodiklių skirtumai. 2020–2024 m. Lietuvoje buvo ekonomiškai aktyvūs net apie tris ketvirtadalius vyresnio amžiaus žmonių. Tuo tarpu vidutinis ES pagyvenusių žmonių aktyvumas visą laiką buvo daug mažesnis, nors ilgą laiką gana sparčiai augo. Bendras vyresnio amžiaus (55–64 m.) ekonomiškai

¹⁶ Linijinėmis diagramomis atvaizduoti išvestiniai santykiniai rodikliai (indeksai). Pastarųjų reikšmės apskaičiuotos kaip vidutinių ES ir Lietuvos užimtumo lygio rodiklių procentinis santykis. Analogiškai apskaičiuoti ir nedarbo indeksai. Šie rodikliai iliustruoja santykinius situacijos darbo rinkoje skirtumus. Kuo šių nagrinėjamų rodiklių reikšmės yra panašesnės, tuo atitinkamo indekso reikšmė artimesnė 100 proc.

aktyvių gyventojų skaičius Lietuvoje 1998–2024 m. padidėjo net 155 tūkst. Didžiąją dalį šio pokyčio sudarė užimtųjų skaičiaus didėjimas. Deja, tam tikra dalis šalies nagrinėjamos amžiaus grupės pagyvenusių asmenų, užuot papildę užimtųjų skaičių, papildė bedarbių gretas. Todėl ilguoju laikotarpiu Lietuvoje vyresnio amžiaus žmonių aktyvumas augo ne tik užimtumo didėjimo, bet ir nedarbo augimo sąskaita.

Tokiu būdu gyventojų aktyvumo požiūriu mūsų šalyje vyravo dvi pagrindinės vyresnio amžiaus žmonių darbo išteklių judėjimo kryptys iš neaktyvumo į užimtumą ir iš aktyvumo į nedarbą. Nors pagyvenusių žmonių aktyvumas darbo rinkoje didžiąja dalimi išaugo dėl jų užimtumo didėjimo, ilguoju laikotarpiu negali nekelti nerimo itin spartus bedarbių skaičiaus didėjimas nagrinėjamoje amžiaus grupėje. 55–64 metų amžiaus bedarbių skaičius Lietuvoje, VDA duomenimis, 1998–2024 m. laikotarpiu padidėjo net apie 2,5 karto, nors ši grupė kol kas dar nėra kiek labiau didesnė nei kitos gausios bedarbių grupės (2024 m. pagyvenusių bedarbių skaičius joje siekė 27,8 tūkst.).

Trečia. Vertėtų aptarti diagramoje pateikto nedarbo indekso dinamiką, kuri rodo, kad Lietuvos pagyvenusių žmonių nedarbo reikšmė nuo praėjusio dešimtmečio vidurio gerokai nutolo nuo ES vidurkio. Šis santykinis atotrūkis ypač išryškėja nedarbo lygio augimo sąlygomis. Tuo tarpu kiek sparčiau mažėjant pagyvenusių žmonių nedarbui Lietuvoje, šis indeksas labiau priartėdavo prie 100 proc. reikšmės. 2022–2024 m. pagyvenusių žmonių nedarbo lygis, VDA duomenimis, nepaisant ekonominio pakilimo, išaugo nuo 6,9 iki 8,7 procento. 55–64 metų amžiaus gyventojų ES nedarbo lygio vidurkis 2024 m. buvo net apie du kartus mažesnis nei Lietuvoje.

2. Situacijos darbo rinkoje skirtumus lemiančių veiksnių įvertinimas Lietuvos regionuose (jų grupėse)

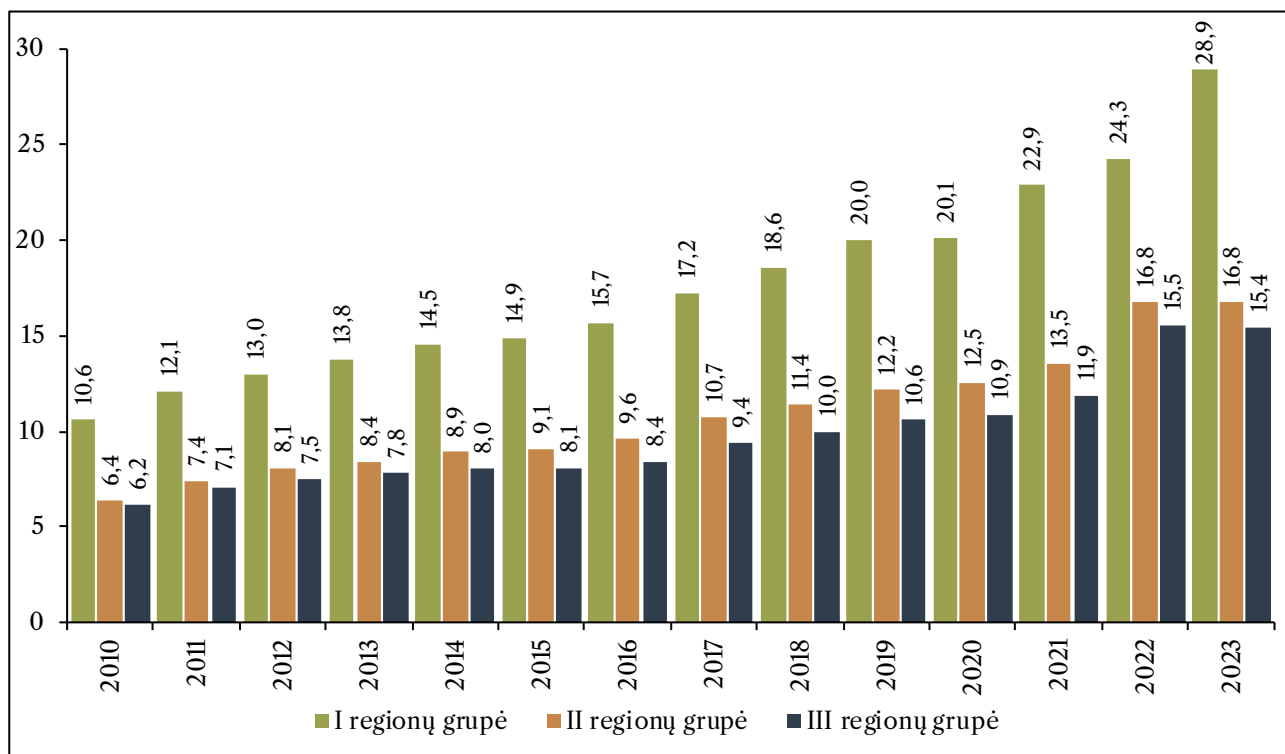
Pirmame šios publikacijos skyriuje akcentuojamos situacijos darbo rinkoje raidos ypatybės šalies mastu. Antrajame plačiau analizuojamas darbo rinkos ir socialinės-ekonominės raidos tarpusavio ryšys. Atskirų regionų (jų grupių) gyventojų integracijos į darbo rinką galimybių skirtumams įtakos turi įvairūs socialiniai-ekonominiai veiksniai, kuriems regionų lygmeniu kreipiamas ypatingas dėmesys. Svarbu pastebėti, kad tiek regioninius, tiek visos šalies darbo rinkos rodiklius šiame tyrime sieja vieninga darbo jėgos tyrimų metodologija, kuria remiantis galima atskleisti bendrąsias darbo rinkos tendencijas, stebimus skirtumus siejant su jas lemiančiais veiksniais.

Nagrinėjant situaciją darbo rinkoje lemiančius veiksnius, detalesnę apibendrinančią analizę leidžia atlikti visų šalies regionų suskirstymas į grupes pagal atskirus rodiklius. Pirmąją regionų grupę sudaro didžiausios šalies apskritys (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos), antrąją – vidutinės (Šiaulių, Panevėžio, Alytaus), trečiąją – likusios mažosios apskritys. Regionų grupavimas buvo atliktas remiantis jau anksčiau atliktų Lietuvos socialinių tyrimų centro tyrimų patirtimi (Pocius ir Burneika, 2017; Okunevičiūtė Neverauskienė ir Pocius, 2024). Šalia jau anksčiau naudotų BVP lygio vienam gyventojui, vidutinio darbo užmokesčio bei skurdo rizikos lygio rodiklio buvo įtraukti ir kiti papildomi rodikliai.

2.1. Ekonominių rodiklių diferenciacijos pagal regionus ypatumai

Ieškančiųjų darbo integracijos į darbo rinką galimybių realizavimas didele dalimi priklauso nuo atskirų šalies regionų ekonominio potencialo (BVP lygio rodiklio vienam gyventojui). Statistiniai duomenys atskleidė didelius ekonominio potencialo skirtumus tarp didžiųjų ir mažesnių šalies regionų. Bet šio dešimtmečio pradžioje (2020 ir 2022 m.) regionų grupių ekonominiai skirtumai buvo gerokai sumažėję (5 pav.). Tačiau 2023 m. vėl įvyko ryškesnis BVP lygio diferenciacijos augimo proveržis. Didžiausiose

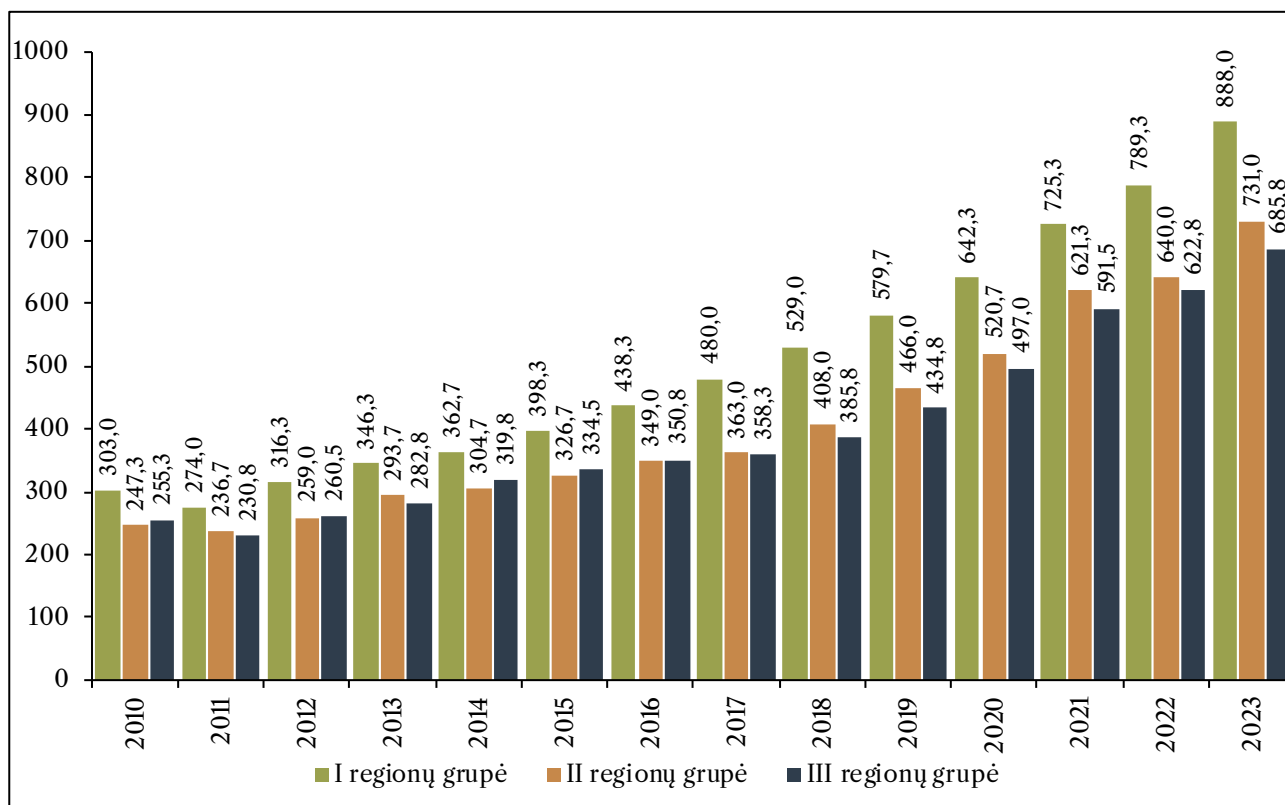
šalies apskrityse 2023 m. vienam gyventojui buvo sukuriama net 1,9 karto daugiau pridėtinės vertės nei mažiausiose. Analogiškas BVP rodiklio santykinis skirtumas buvo prieš pandemijos krizę. 2023 m. didžiausiose šalies apskrityse vienam gyventojui teko net 28,9 tūkst. eurų sukurto BVP, mažiausiose – tik 15,4 tūkst. eurų. Todėl galima teigti, kad šalies regionuose itin trūko socialinės-ekonominės raidos stabilumo dėl ilgą laiką egzistuojančios aukštos BVP vienam gyventojui lygio rodiklio diferenciacijos, kuri buvo gana nepalanki darbo rinkai. Jeigu BVP lygis vienam gyventojui pirmoje regionų grupėje 2022–2023 m. augo, tai antrojoje ir trečiojoje – mažėjo. Netgi išlaikę pakankamai palankų užimtumo lygio rodiklį, mažesni šalies regionai turi gerokai mažesnes galimybes kurti patrauklesnes darbo vietas.

5 pav. BVP vienam gyventojui (to meto kainomis) rodiklio dinamikos 2010–2023 m. palyginimas pagal šalies regionų grupes, VDA duomenimis (tūkst. eurų)

Dar didesni diferenciacijos skirtumai pagal regionų grupes išryškėja nagrinėjant tiesioginių užsienio investicijų lygio rodiklį. Investicijų lygio skirtumas tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupių 2023 m. siekė net 5,3 karto ir šio rodiklio diferenciacijos mažėjimo proveržio faktiškai nematyti (2010 m. buvo 2,3 karto). Todėl užsienio investicijos mažiausių šalies regionų grupėse augo gerokai lėčiau nei didžiuosiuose šalies regionuose. Sprendžiant pagal gerokai išaugusį BVP ir investicijų lygio atotrūkį pagal regionus, galima teigti, kad mažesnieji šalies regionai faktiškai neturėjo galimybės kurti patrauklesnes darbo vietas. Todėl juose įsidarbinantys asmenys bent jau formaliai galėtų pretenduoti į mažesnę vidutinę darbo apmokėjimą nei didžiuosiuose šalies regionuose. Investicijos generuoja naujų ir patrauklesnių darbo vietų kūrimą tiek jaunimui, tiek kitoms gyventojų grupėms. Atvirkštinis nedarbo ir investicijų lygio koreliacinis ryšys pagal regionus yra pakankamai stiprus (žr. 1 lentelę). Itin žymus investicijų lygio atotrūkis buvo tarp atskirų apskričių. 2023 m. vienam Vilniaus apskrities gyventojui teko beveik 31 tūkst. eurų tiesioginių užsienio investicijų. Netgi didžiosiose Kauno ir Klaipėdos apskrityse investicijų lygis tesiekė apie 6,5 tūkst. eurų, nekalbant jau apie žemas šio rodiklio reikšmes mažesniuose šalies regionuose. Investicijų skirtumai tarp šalies regionų grupių beveik kasmet nuolat augo. Jeigu 2023 m. didžiausių regionų grupėje vidutinis investicijų lygis siekė net 14,5 tūkst. eurų, tai mažiausių – tik 2,7 tūkst.

Darbo apmokėjimo skirtumai regionuose yra visada jautrus socialinis–ekonominis klausimas. Kaip matyti iš statistinių duomenų analizės, mažiausia iš šiame tyrime išskirtų ekonominių rodiklių santykinė diferenciacija yra būdinga būtent tyrime išskirtam neto darbo apmokėjimo rodikliui. Tačiau šio nagrinėjamo ekonominio rodiklio diferenciacijos pobūdis irgi skyrėsi. Todėl manome, kad galima kalbėti apie tam tikrą regioninių skirtumų diferenciacijos tipologiją, nes vidutiniai regionai yra gerokai labiau panašūs į mažuosius nei į didžiuosius šalies regionus. Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis 2023 m. tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupės skyrėsi tik 1,19 karto ir faktiškai beveik nepakito nuo stebimo laikotarpio pradžios. Apibendrinant galima teigti, kad vidutinis darbo apmokėjimas didžiausių regionų grupėje nagrinėjamu laikotarpiu buvo apie 20 proc. didesnis nei mažiausių. Todėl darbo užmokestis atskirose regionų grupėse augo beveik proporcingai. Vidutinis neto mėnesinis darbo užmokestis didžiausių šalies regionų grupėje 2023 m. siekė apie 1263 eurus, mažiausių – 1061,5 euro. Be to, skirtumas tarp darbo užmokesčio vidurkių vidutinių ir mažiausių regionų grupėse 2023 m. itin sumažėjo. Nors vidutinis darbo užmokestis trečioje regionų grupėje buvo tradiciškai mažiausias, tačiau nuo antros regionų grupės jis tesiskyrė tik penkiais eurai. Tradiciškai didžiausias darbo apmokėjimo skirtumas atskirų regionų lygmeniu buvo stebimas tarp Vilniaus ir Tauragės apskričių. Tačiau 2023 m. žemiausias darbo užmokestis buvo Utenos apskrityje (1034 eurai), didžiausias – Vilniaus apskrityje (1378 eurai). Vidutinis darbo užmokestis Vilniaus apskrityje buvo net trečdaliu didesnis nei Utenos apskrityje. Tačiau darbo apmokėjimo kitimui neigiamos įtakos turėjo infliacija. Kadangi 2022 m. itin sparčiai augo kainos, tai darbo apmokėjimo augimas tiek šalyje, tiek jos regionuose buvo daugiau nominalaus pobūdžio.

6 pav. Vidutinių disponuojamų pajamų vienam gyventojui rodiklio dinamikos 2010–2023 m. palyginimas pagal regionų grupes, VDA duomenimis (eurais)

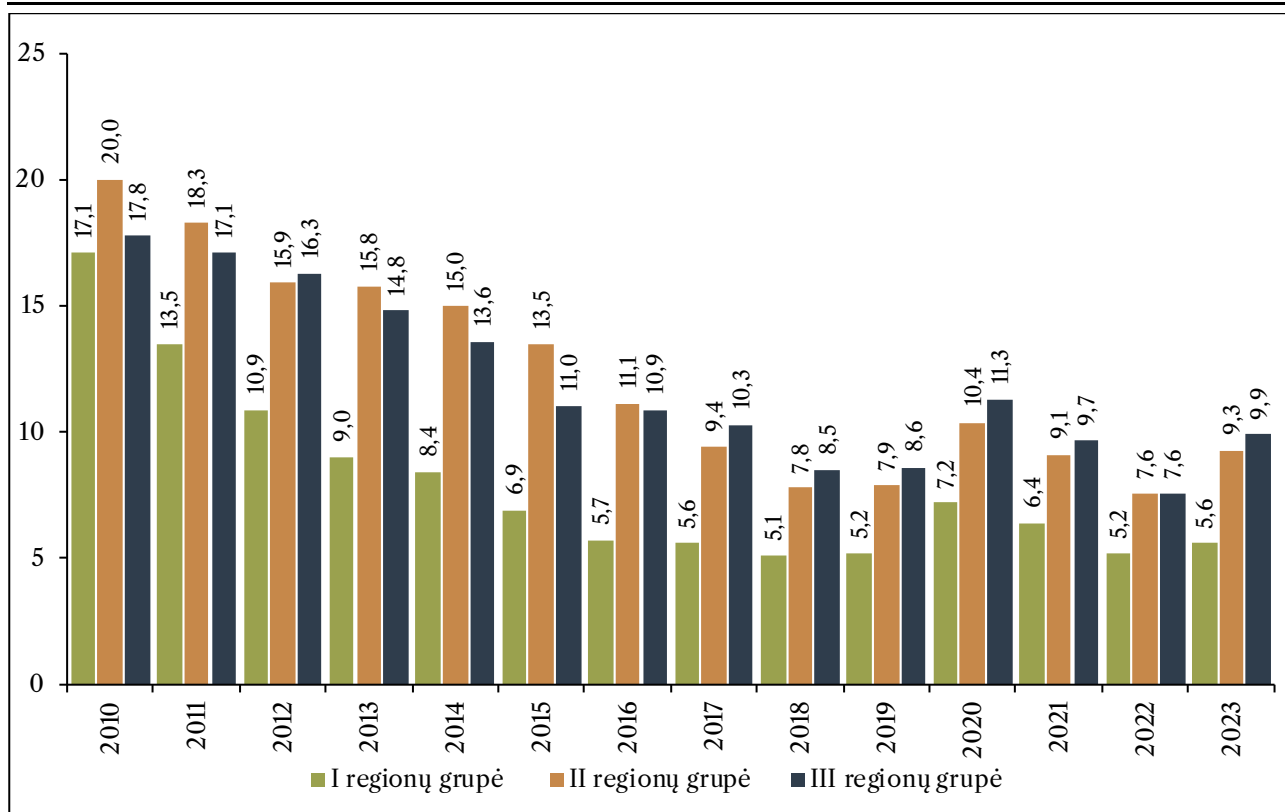
Tiek disponuojamų pajamų lygio, tiek darbo apmokėjimo vidutiniai rodikliai glaudžiai koreliuoja tarpusavyje. Šalies gyventojų vidutines disponuojamas pajamas didele dalimi apsprendžia darbo apmokėjimo skirtumai, nes dauguma darbuotojų dirba sandomąjį darbą. Tačiau lyginant šių rodiklių raidos

tendencijas ir rodiklių reikšmes pagal regionų grupes, irgi išryškėjo tam tikri skirtumai. Galima teigti, kad antros ir trečios regionų grupės nagrinėjamų gyvenimo lygio rodiklių santykiniai skirtumai yra didesni disponuojamų pajamų nei darbo apmokėjimo rodiklių atveju (2023 m. jie siekė atitinkamai 1,065 ir 1,005 karto). Esminė vidutinių disponuojamų pajamų rodiklio diferenciacija stebima tarp didžiųjų ir mažesnių šalies regionų grupių. Spartų šio rodiklio skirtumų didėjimą sąlygojo gerokai dinamiškesnis disponuojamų pajamų lygio augimas didžiausių šalies regionų grupėje (6 pav.). Didžiausių ir mažiausių regionų grupių disponuojamų pajamų lygis 2023 m. skyrėsi apie 1,3 karto ir buvo didesnis nei darbo apmokėjimo atveju, kai jis tesiekė 1,2 karto. Didesniems disponuojamų pajamų lygio skirtumams įtakos galėjo turėti santykinai aukštesnės gyventojų pajamos iš verslo pirmoje regionų grupėje, kur yra sukoncentruota didesnė dalis šalies ekonomikos potencialo. Be to, disponuojamas pajamas gerokai sumažina mažesnių regionų gyventojų aukštesnis nedarbo lygis (nuo 2010 m. didžiuosiuose šalies regionuose daugeliu atvejų nedarbas ilguoju laikotarpiu mažėjo gerokai sparčiau nei mažesnėse šalies teritorijose). Tai taip pat turėjo neigiamos įtakos išaugusiam disponuojamų pajamų lygio rodiklio diferenciacijos mastui pagal regionų grupes. Reikėtų atsižvelgti į tai, kad disponuojamų pajamų lygio vidurkį sumažina visų ekonomiškai neaktyvių gyventojų grupių piniginės įplaukos, kurios yra daug mažesnės nei dirbančiųjų. Kita vertus, gali skirtis ir vidutinės didesnių ir mažesnių namų ūkių gyventojų pajamos.

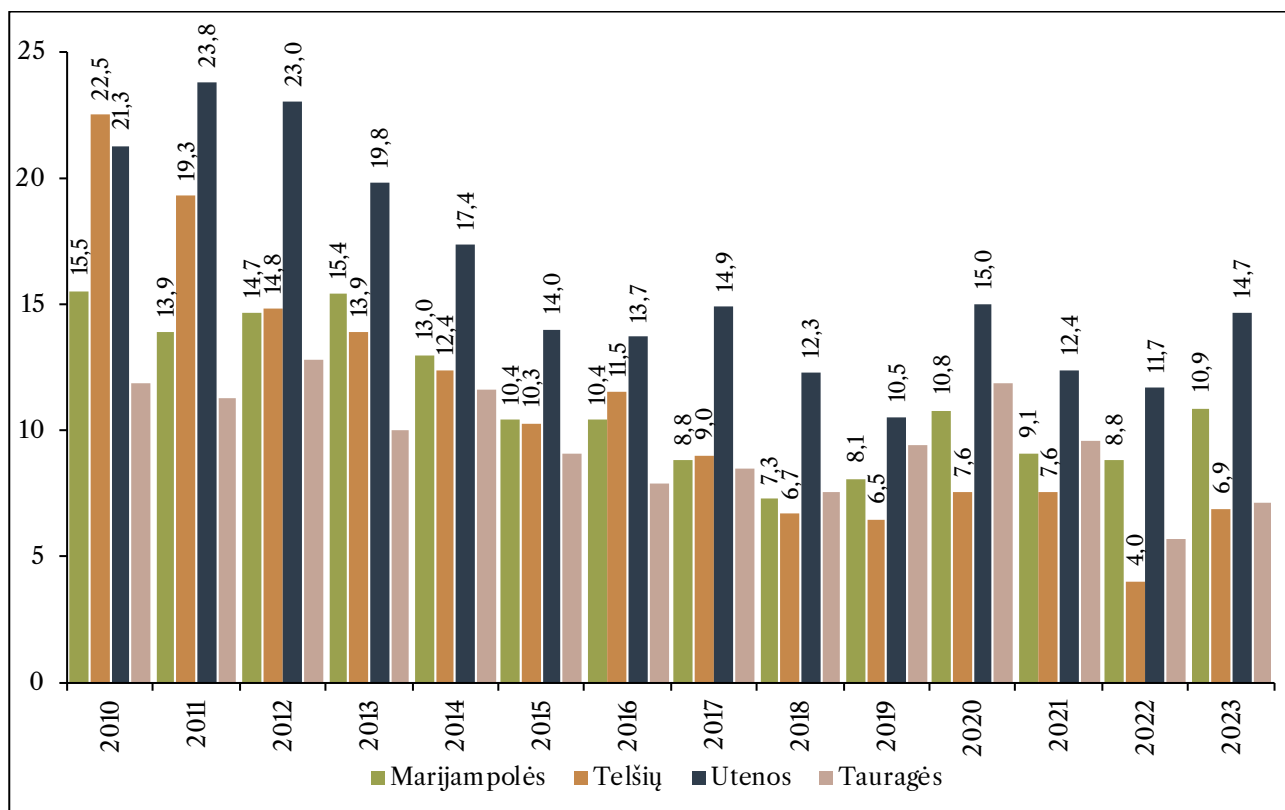
2.2. Detalesnis nedarbo diferenciacijos įvertimas pagal šalies regionus

Tarp nedarbo lygio ir nagrinėjamų ekonominės raidos rodiklių regionų lygmeniu egzistuoja atvirkštinė priklausomybė. Kuo palankesni (aukštesni) ekonominės raidos rodikliai, tuo žemesnis yra nedarbo lygis. Analizuojant nedarbą, stebimas itin didelis situacijos skirtumas tarp didžiausių bei labiausiai urbanizuotų šalies apskričių grupės ir mažesnių šalies regionų grupių. Esminis dėsningumas – santykinai aukštesnis nedarbo lygis mažesnių regionų grupėse, tik didžiųjų šalies regionų grupėje jis paprastai išlieka gerokai žemesnis. Tačiau vidutiniai nedarbo lygio skirtumai tarp regionų grupių kiek sumažėja ekonominių krizių poveikio metais, bet ir tuomet nedarbo lygis mažesniuose regionuose aukštesnis. Nepaisant nedarbo lygio sumažėjimo šalyje ir jos regionuose po pandemijos krizės, 2022–2023 m. laikotarpiu šis rodiklis pradėjo augti. Sparčiausiai nedarbo lygis tuo laikotarpiu augo mažiausiuose šalies regionuose, lėčiausiai – labiausiai urbanizuojamose šalies teritorijose, kur darbo vietų mažiausiai stokojama. Be to, pastaraisiais metais išaugo ir teritorinė nedarbo diferenciacija. „Kraštutinių“ regionų grupių nedarbo rodiklių skirtumai 2023 m. išaugo net iki 1,8 karto. Mažiausiuose šalies regionuose 2023 m. darbo neturėjo net kas dešimtas ekonomiškai aktyvus gyventojas, tuo tarpu didžiausiose šalies apskrityse nedarbo lygio vidurkis tesiekė 5,6 proc. (7 pav.).

Situacijos darbo rinkoje palankumo požiūriu nedarbo lygio rodiklis regionų grupių lygmeniu dažniausiai pasiskirsto taip pat kaip ir ekonominės raidos rodikliai. Palankiausia situacija būna didžiuosiuose šalies regionuose, nepalankiausia – mažesnėse šalies teritorijose. Tačiau vertinant padėtį pagal rodiklių diferenciacijos ypatybes regionų grupėse, galima pastebėti keletą esminių skirtumų. Nedarbo lygio skirtumai anaipol nerodo tokios ryškios didžiųjų šalies regionų palankesnės situacijos lyderystės, kaip kad ekonominių rodiklių atveju. Tai ypač išryškėjo 2010 m. po pasaulinės krizės, kai skirtumai tarp didžiausių ir mažiausių šalies regionų nedarbo rodiklio reikšmių buvo itin maži. Kita vertus, galima išskirti 2010–2016 m. laikotarpį, kai nedarbas vidutinių regionų grupėje buvo net didesnis nei mažiausių regionų grupėje. Tai rodo, kad nedarbo priklausomybė nuo regionų urbanizacijos masto buvo mažesnė. Tuo tarpu teritorinių skirtumų dėsningumai buvo labiau susiję su šalies ekonominės raidos rodikliais ir yra priklausomi nuo jų dydžio.

7 pav. Bendro Nedarbo lygio dinamikos 2010–2023 m. palyginimas pagal regionų grupes, VDA duomenimis (proc.)

8 pav. Nedarbo lygio rodiklis III regionų grupėje 2010–2023 m., VDA duomenimis (proc.)

Detaliau paanalizuokime situaciją trečioje regionų grupėje. Jau minėta, kad mažieji šalies regionai pasižymi žymesniais nedarbo lygio svyravimais. Tačiau ryškiu nedarbo lyderiu beveik visą laiką šioje regionų grupėje buvo Utenos apskritis, kurią galima įvardyti kaip nuolatinę problemingą itin aukšto ne-

darbo lygio teritoriją. Rekordiškai aukštas nedarbo lygis dėl pasaulinės krizės įtakos 2010 m. buvo užfiksuotas Telšių apskrityje (22,5 proc.), o 2011 m. – Utenos apskrityje (23,8 proc.). Pandemijos krizės poveikio metu aukšto nedarbo lygio lyderiu taip pat išliko Utenos apskritis, kur bedarbių sparčiai daugėjo ir 2022–2023 metais. Patraukliausias situacijos darbo rinkoje raidos požiūriu buvo Telšių apskrities regionas, kur nedarbo lygio sumažėjimo tendencija buvo tvariausia ir ilgalaikio pobūdžio, nors dar 2010 m. nedarbas joje buvo didžiausias tarp mažiausių regionų. Pandemijos krizės metu nedarbo augimas Telšių apskrityje buvo palyginti nežymus ir per visą 2018–2023 m. laikotarpį buvo mažiausias tarp aptariamų regionų. Svarbu pastebėti, kad daugumoje šios grupės regionų nedarbo lygio augimas išryškėjo dar prieš pandemijos krizę, išskyrus Utenos apskritį, kur šio rodiklio šuolis tuomet buvo stebimas tik pandemijos krizės metu, tačiau jis buvo daug didesnis nei kitose gretimose teritorijose (8 pav.). Būtina pabrėžti, jog nedarbo situacijos stebėseną regionuose apsunkina duomenų trūkumas, todėl plačiau būtų galima naudoti Užimtumo tarnybos duomenis nedarbo tendencijoms nustatyti ar patikslinti.

Apibendrinant gautus analizės rezultatus, galima teigti, kad tarp vidutinių ir mažiausių regionų grupių nedarbo lygio rodiklių reikšmių vidurkių yra daug panašumų. Tačiau mažiausių regionų grupėje už šių vidurkių „slepiasi“ itin žymūs teritoriniai nedarbo skirtumai. Tuo tarpu vidutinių regionų grupėje teritoriniai nedarbo skirtumai yra gerokai mažesni (2023 m. skirtumas tarp didžiausio ir mažiausio nedarbo rodiklio reikšmių tesiekė tik 1,2 karto). Vadinasi, nedarbo požiūriu vidutiniai regionai yra labiau panašūs vienas į kitą, o mažieji – gerokai labiau skirtingi. Situacijos darbo rinkoje teritoriniai skirtumai mažiausioje regionų grupėje gali varijuoti tarp jos „perkaitimo“ ir aukšto nedarbo lygio, kuris kelia grėsmę atskiro regiono (ar atskirų regionų) socialinei raidai. Pavyzdžiui, 2022 m. žemiausias nedarbo lygis buvo Telšių apskrityje (4 proc.), aukščiausias – Utenos apskrityje (11,7 proc.). Kaip rodo statistiniai duomenys, nedarbo lygio rodiklio svyravimo amplitudė mažiausių regionų grupėje nagrinėjamu laikotarpiu buvo itin aukšta (jis svyravo nuo 23,8 iki 4 proc.). Nedarbo analizės rezultatai pagal šalies regionus, viena vertus, liudija apie krizines situacijas aukšto nedarbo lygio teritorijose, kita vertus – ekonominio perkaitimo riziką. Šalies regionuose turėtų būti sprendžiamos specifinės darbo rinkos problemos: vienais atvejais labiau skatinamas darbo vietų kūrimas ir intensyviau taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, kitais atvejais – sprendžiamos darbo išteklių trūkumo problemos didinant teritorinių jų mobilumą. Regioninės darbo rinkos politikos atsparumas pasižymi gebėjimu efektyviai reaguoti abiem priešingais atvejais – tiek esant darbo pasiūlos, tiek darbo paklausos trūkumui. Analizės rezultatai liudija, kad vieno universalaus recepto visoms regioninėms darbo rinkos problemoms spręsti nėra, netgi tuo atveju, kai nedarbo lygio vidurkis šalies mastu yra palyginti neaukštas. Tuo pačiu metu vienoms šalies teritorijoms būtina labiau spręsti nedarbo mažinimo problemas, kitoms – labiau būdingos darbo išteklių trūkumo problemos. Regioninės darbo rinkos politikos atsparumas turėtų pasižymėti gebėjimu spręsti užimtumo problemas ne tik dabartinėmis sąlygomis, bet ir esant krizinės situacijos grėsmei, kai nedarbas išauga 20 proc. ir daugiau.

2.3. Santykių skurdo rodiklių diferenciacijos skirtumai šalies regionų grupėse

Vertinant situaciją teritoriniu požiūriu, svarbu pastebėti, kad skurdo rizikos lygiui būdingas tiesioginis ryšys su nedarbu. Kitaip tariant, nedarbas yra nuolatinis skurdo palydovas. Todėl mažiausių regionų grupėje, kur nedarbo lygis yra aukščiausias, skurdo rizikos lygis – didžiausias. Išimtis buvo 2010 m. situacija, kai skurdo rizikos rodiklis regionų grupėse buvo panašus (didžiausių ir mažiausių regionų vidutinė jo reikšmė tesiskyrė tik 0,6 procentinio punkto.). Tačiau kitaip, nei teritoriniai skirtumai, vertintini jo dinamikos pokyčiai. Skurdo rizikos lygio rodiklio kaita dėl stebimų svyravimų pakankamai sudė-

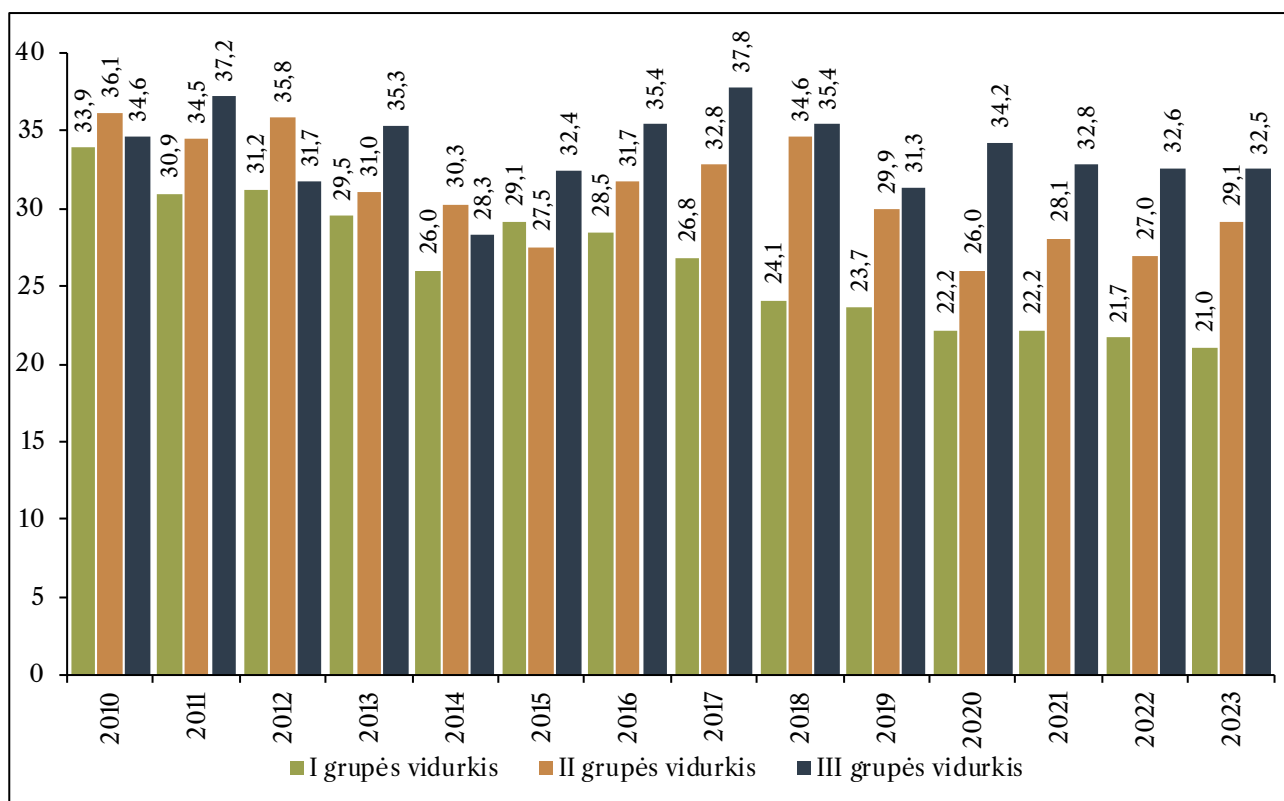
tinga, nes ekonominių rodiklių gerėjimas ir netgi ilgiau stebimas nedarbo mažėjimas regionuose atskirais laikotarpiais anaipol nesumažino skurstančių asmenų dalies. Nepaisant ankstesnio ekonominio pakilimo, skurdo rizikos lygis 2010–2018 m. sparčiausiai augo mažiausių regionų grupėje (nuo 21 iki 33 proc.), lėčiau – vidutiniuose regionuose (nuo 23,6 iki 27,8 proc.). Kartu pastebimai išaugo ir skurdo rizikos lygio diferenciacija.

2018 m. skurdo rizikos lygio reikšmė šalyje buvo aukščiausia. Ryškesnė jo rodiklio mažėjimo tendencija atskiruose šalies regionuose pasireiškė 2019 m., tačiau vėliau didesnėje dalyje šalies teritorijų padėtis nedaug keitėsi. Nepaisant to, vidutinėje regionų grupėje šis rodiklis 2021–2023 m. laikotarpiu gana pastebimai išaugo (nuo 21,8 iki 25,1 proc.).

Statistiniai duomenys rodo, kad skurdo rizikos lygio rodiklio santykinis variacijos mastas pagal šalies regionų grupes grėsmingai augo 2010–2023 m. laikotarpiu (nuo 1,16 iki 1,57 karto). Dar didesnis šio rodiklio variacijos mastas buvo apskričių lygmeniu. Tokiu būdu skurdo rizikos lygis Marijampolės apskrityje 2023 m. buvo net 2,2 karto didesnis nei Vilniaus. Marijampolės apskrityje šis rodiklis tais metais buvo didžiausias (32,4 proc.), Vilniaus apskrityje – mažiausias (15,2 proc.). Tačiau ypač sudėtinga situacija buvo 2018 m., kai mažiausių regionų grupėje skurdo net kas trečias žmogus. Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad nepaisant ankstesnių neigiamų tendencijų, ilgalaikis užimtumo augimas ir nedarbo mažėjimas turėjo teigiamos įtakos skurdo rizikos lygio sumažėjimui regionų grupėse praėjusio dešimtmečio pabaigoje ir šio dešimtmečio pradžioje, nors jis išliko vis dar aukštas, ypač mažesnėse šalies apskrityje. Tuo pačiu stebimos ir yra išlikusios nepalankių trumpalaikių svyravimų grėsmės, kurios faktiškai gali komplikuoti skurdo lygio sumažėjimo galimybes. Pavyzdžiui, nepaisant pozityvesnių pokyčių, skurdo rizikos lygis didžiausių regionų grupėje 2019–2022 m. laikinai išaugo nuo 17,2 iki 18,9 proc., dar sparčiau jis augo vidutinių regionų grupėje 2021–2023 m. (nuo 21,1 iki 25,1 proc.).

Kitas panašus nagrinėjamas rodiklis liečia ne tik skurdą, bet ir socialinę atskirtį. Asmenų, gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, rodiklis rodo, kad 2010 m. skirtumas tarp regionų grupių buvo labai mažas, tačiau vėliau šio rodiklio pasiskirstymas pastebimai pasikeitė (9 pav.). Didžiausiuose šalies regionuose situacija ilguoju laikotarpiu keitėsi teigiama kryptimi, mažesniuose regionuose nagrinėjamo rodiklio reikšmės, nepaisant kiek didesnių svyravimų, išlieka panašios. Beveik nuolat mažėjo asmenų, gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, rodiklis didžiausiuose šalies regionuose. 2010–2023 m. jis sumažėjo nuo 33,9 iki 21 proc. Šio rodiklio skirtumai laiko skalėje yra akivaizdūs. Jeigu 2010 m. skurde ir socialinėje atskirtyje gyveno apie trečdali didžiausių šalies regionų gyventojų, tai 2023 m. tokių tebuvo tik apie penktadali. Tačiau skurdo ir socialinės atskirties mažinimas mažiau palietė vidutinių šalies regionų gyventojus, o mažiausiai – menkiausiai urbanizuotų ir kaimiškųjų teritorijų žmones. Nors socialinė atskirtis sietina su skurdu, tačiau ši sąvoka apibrėžiama gerokai plačiau. Prof. A. V. Matulionis socialinę atskirtį apibūdina išskirdamas atskirus jos požymius. Socialinė atskirtis, individo ar socialinės grupės nutoli(ni)mas nuo visuomenei būdingo gyvenimo lygio. Socialinei atskirčiai būdinga: gyvenimas žemiau skurdo ribos, ekonominių ir socialinių santykių ribojimas, socialinio kapitalo, kultūrinio kapitalo, žmogiškojo kapitalo sumenkinimas. Socialinė atskirtis daugiausia reiškiasi poliarizuotoje visuomenėje, kurioje aukščiausių ir žemiausių socialinių klasių ar grupių ekonominiai ir socialiniai skirtumai yra labai dideli (Matulionis, 2015). Minėta platesnė šio rodiklio aprėptis sąlygoja ne tik reikšmių, bet ir tendencijų skirtumus, lyginant su skurdo rodikliu. Būtina atkeipti dėmesį, kad jeigu skurdo rizikos lygis per visą stebimą laikotarpį (2010–2023 m.) vidutinių ir mažiausių regionų grupėse išaugo, tai gyvenančiųjų skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje rodiklis sumažėjo visose regionų grupėse. Abu nagrinėjami ro-

dikliai sumažėjo tik didžiausių regionų grupėje. Svarbu pastebėti, kad tiek skurdas, tiek socialinė atskirtis yra rimti integracijos į darbo rinką stabdžiai.

9 pav. Gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje dinamika 2010–2023 m. (palyginimas pagal šalies regionų grupes, proc.)

2.4. Koreliacinės analizės rezultatai

Autorių atliktas statistinis tyrimas atskleidė keletą įdomių dėsningumų, kurie vyko palankiu darbo rinkos raidos laikotarpiu praėjusiam dešimtmetyje ir apėmė popandeminį laikotarpį (1 lentelė). Gerėjant situacijai darbo rinkoje, 2010–2024 m. koreliacinio ryšys tarp pagrindinių darbo rinkos ir socialinės-ekonominės raidos rodiklių pagal regionus gerokai sustiprėjo. Kita vertus, reikia pastebėti, kad beveik visais nedarbo vertinimo atvejais 2010 m. nustatyto koreliacinio ryšio reikšmingumas buvo gana mažas. Koreliacinis ryšys tarp užimtumo ir daugumos socialinės-ekonominės raidos rodiklių sustiprėjo. Taigi nustatytas dėsniumas galiojo daugumai nagrinėtų socialinės-ekonominės raidos rodiklių. Antra. Tiek 2010 m., tiek 2023–2024 m. ryšys tarp regionų užimtumo ir jų socialinės-ekonominės raidos rodiklių buvo didesnis nei nedarbo atveju. Tačiau egzistuoja viena ryškesnė išimtis 2010 metais. Lyginant skurdo rizikos ir socialinės atskirties rodiklio ryšį su atitinkamais darbo rinkos rodikliais, buvo pastebėta, kad koreliacijos koeficiento reikšmė 2010 m. buvo aukštesnė nedarbo lygio atveju. Kitaip tariant, nedarbo lygio skirtumai pagal regionus skurdui ir socialinei atskirčiai 2010 m. buvo reikšmingesni nei atitinkami užimtumo skirtumai. Nors pastarųjų metų duomenimis, užimtumo koreliacinis ryšys su skurdu ir socialine atskirtimi pagal regionus tapo kiek reikšmingesnis nei nedarbo, tačiau nagrinėjamų rodiklių modulių skirtumas buvo itin nedidelis. Apibendrinant galima teigti, kad teigiamas ryšys tarp užimtumo ir socialinės-ekonominės raidos rodiklių pagal regionus beveik visada buvo stipresnis nei analogiškas neigiamas ryšys tarp nedarbo rodiklių. Reikia atkreipti dėmesį, kad lyginant neigiamą ir teigiamą darbo rinkos rodiklių koreliaciją, buvo naudojamos atitinkamų rodiklių modulių reikšmės neatsižvelgiant į stebimo ryšio kryptį. Tokiu būdu, atsižvelgiant į nagrinėjamų rodiklių reikšmių modulius, galima teigti,

jog ekonominės gerovės augimas regionuose dažniausiai labiau adekvatus užimtumo augimui nei nedarbo mažėjimui. Tarp priežasčių, kurios sąlygoja nagrinėtų darbo rinkos koreliacijos rodiklių skirtumus regionų lygmeniu, galima išskirti institucinio nedarbo poveikį, šėšėlinės ekonomikos įtaką, struktūrinį nedarbą, darbo pasiūlos bei paklausos neatitikimą, nepakankamą ieškančių darbo asmenų darbinę motyvaciją ir ekonominės raidos cikliškumą.

1 lentelė. Ryšio tarp gyventojų aktyvumo komponentų (užimtumo ir nedarbo) ir socialinės-ekonominės raidos rodiklių įvertinimas šalies regionų lygmeniu (pagal apskritis), remiantis 2010 ir 2023–2024 m. VDA duomenimis^{17*}

Koreliacijos koeficientai ir statistinio reikšmingumo reikšmės	BVP vienam gyventojui (to meto kainomis)		Investicijos (vienam gyventojui)		Neto darbo užmokestis		Bendros vidutinės disponuojamos pajamos (Eur)	
	2010	2023–2024	2010	2023–2024	2010	2023–2024	2010	2023–2024
Metai	2010	2023–2024	2010	2023–2024	2010	2023–2024	2010	2023–2024
Nedarbo lygio rodiklis	-0,01	-0,68	0,10	-0,56	-0,01	-0,66	-0,47	-0,59
p-value	0,9702	0,0295	0,7781	0,0906	0,9824	0,038	0,1738	0,071
15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis	0,69	0,83	0,39	0,71	0,70	0,84	0,81	0,77
p-value	0,0261	0,003	0,2664	0,0201	0,0230	0,0025	0,0047	0,0088
	Asmenys, gyvenantys skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje		Nedarbo lygio rodiklis		15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis			
	2010	2023–2024	2010	2023–2024	2010	2023–2024		
Nedarbo lygio rodiklis	0,57	0,72	1,00	1,00	-0,65	-0,77		
p-value	0,0861	0,019	-	0,0000	0,0427	0,009		
15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis	-0,35	-0,75	-0,65	-0,77	1	1		
p-value	0,3186	0,013	0,0427	0,009	-	-		

Išvados

Situacijos darbo rinkoje raidos tendencijos šalyje. Ryškus Lietuvos ir jos regionų darbo rinkos raidos bruožas – jos cikliškumas, kuris pasireiškia per ilgesnį laikotarpį. Ypač akcentuotinas neigiamas ekonominių krizių poveikis. Tačiau svarbu pastebėti, kad skirtingai nei ankstesnės ekonominės krizės, karas Ukrainoje kiek reikšmingesnės neigiamos įtakos Lietuvos darbo rinkos cikliškumo raidai neturėjo. Galima būtų tvirtinti netgi priešingai – nepaisant stebimų svyravimų, atskirais 2022–2024 metais bendras šalies gyventojų užimtumas, lyginant su pandemijos poveikio laikotarpiu, gana ženkliai išaugo pasiekdamas maksimalų lygį per visą stebimą laikotarpį.

Galima teigti, kad Lietuvoje stebime net tris jaunimo nedarbo lygio augimo bangas, kurios buvo ryškiausios pasaulinės ir Rusijos krizės poveikio laikotarpiais. Daug mažesnė nedarbo lygio augimo banga buvo pasaulinės krizės poveikio metu, nors ir tuo atveju buvo stebimas gana žymus jaunimo nedarbo lygio augimo proveržis. Tam tikras jaunimo nedarbo augimo signalas pastebėtas ir 2024 m., kai jo reikšmė vėl viršijo ES vidurkį. Kita vertus, spartų jaunimo nedarbo mažėjimą po pasaulinės krizės (2010–2018 m.) galima įvardyti tikrai kaip didelį Lietuvos užimtumo politikos laimėjimą. Tačiau pastaraisiais metais didesnę nerimą kelia spartus NEET rodiklio didėjimas. Jis 2018–2024 m. išaugo net 1,9 karto ir pasiekė rekordinį 14,9 proc. lygį.

Analizės rezultatai išryškino gana žymius ilgalaikės užimtumo raidos skirtumus pagal tikslines gyventojų grupes. Nepaisant to, kad pagyvenusių žmonių užimtumas gana ilgą laiką (nuo 2002 m.) Lietuvoje augo, jaunimo užimtumas gana ilgai mažėjo ir po Rusijos krizės, tik po Lietuvos įstojimo į ES pradėjo

¹⁷ lentelėje patamsintos aukšto ir vidutinio reikšmingumo koreliacijos koeficientų reikšmingumo reikšmės, likusios silpniau reikšmingos arba nereikšmingos.

augti. Tačiau šis ryškus jaunimo užimtumo augimo proveržis buvęs trumpalaikis ir buvo sustabdytas dėl itin skaudžių pasaulinės ekonominės krizės pasekmių poveikio šalyje. 2010–2018 m. jaunimo užimtumas Lietuvoje nuolat augo, tačiau šio rodiklio didėjimo proveržis po pandemijos krizės nebuvo pakankamas, kad užtikrintų šios labiau pažeidžiamos grupės padėtį darbo rinkoje gerėjimą Lietuvoje per visą 2018–2024 m. laikotarpį.

Ekonominių ir socialinių rodiklių diferenciacijos pagal regionus ypatumų įtaka darbo rinkai. Svarbu pastebėti, kad mažesniuose šalies regionuose trūko itin socialinės-ekonominės raidos stabilumo dėl ilgą laiką egzistuojančios didelės BVP vienam gyventojui lygio rodiklio diferenciacijos, kuri buvo itin nepalanki darbo rinkai. Sprendžiant pagal gerokai išaugusį BVP ir tiesioginių užsienio investicijų lygio rodiklių atotrūkį pagal šalies teritorijas, galima teigti, kad mažesnieji šalies regionai faktiškai neturėjo galimybės sukurti daugiau patrauklesnių darbo vietų. Itin žymus investicijų lygio atotrūkis buvo tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupių. Investicijų lygio skirtumas tarp šių regionų grupių 2023 m. siekė net 5,3 karto. Mažesniuose šalies regionuose įsidarbinantys asmenys gali pretenduoti į mažesnę vidutinę darbo apmokėjimą nei didžiosiose šalies apskrityse. Gausesnės užsienio investicijos generuoja naujų ir patrauklesnių darbo vietų kūrimą atskirioms gyventojų grupėms. Didesnės investicijos atskiruose šalies regionuose gerokai sumažino nedarbą, todėl atvirkštinis koreliacinis ryšys tarp nedarbo ir investicijų lygio yra pakankamai stiprus.

Vidutinės disponuojamos pajamos vienam gyventojui 2010–2023 m. sparčiausiai augo didžiausiuose šalies regionuose, lėčiausiai – mažiausiuose, todėl šio rodiklio atotrūkis tarp didžiausių ir mažiausių šalies regionų padidėjo iki 1,3 karto. Nepaisant stebimo augimo, kitoks buvo vidutinio darbo užmokesčio tendencijų pobūdis. Neto darbo užmokestis tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupių 2023 m. skyrėsi tik 1,2 karto ir faktiškai beveik nepakitė nuo stebimo laikotarpio pradžios, todėl darbo užmokestis atskirose regionų grupėse augo beveik proporcingai. Vidutinis darbo apmokėjimas tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupės nagrinėjamu laikotarpiu skyrėsi apie 20 proc. Galima daryti išvadą, kad santykiniai didžiausių ir mažiausių regionų gyventojų disponuojamų pajamų lygio skirtumai nagrinėjamu laikotarpiu didėjo, tačiau santykinis darbo apmokėjimo atotrūkis nedidėjo ir išliko daugmaž stabilus.

Vertinant situaciją darbo rinkoje, išryškėjo pakankamai dideli nedarbo lygio rodiklio teritoriniai skirtumai. Esminis dėsningumas – santykinai aukštas nedarbo lygis mažesnių šalies regionų grupėse. Viena vertus, nedarbo lygio analizės rezultatai pagal šalies regionus liudija apie krizines situacijas aukšto nedarbo lygio teritorijose, kita vertus – jie rodo ekonominio perkaitimo riziką. Šalies regionų lygmeniu turėtų būti aktyviau sprendžiamos specifinės darbo rinkos problemos: vienais atvejais skatinamas darbo vietų kūrimas bei intensyviau taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, kitais – sprendžiamos darbo išteklių trūkumo problemos.

Nepaisant ankstesnio ekonominio pakilimo, skurdo rizikos lygio rodiklis 2010–2018 m. sparčiausiai augo mažiausių regionų grupėje, kiek lėčiau – vidutiniuose regionuose. Kartu labai išaugo skurdo rizikos lygio diferenciacija. Peršasi išvada, kad ekonominių rodiklių gerėjimas ir netgi ilgiau stebimas nedarbo mažėjimas regionuose atskirais laikotarpiais anaiptol nesumažino skurstančių asmenų dalies. Todėl skurdo rizikos lygio rodiklio dinamikos tendencijos dėl stebimų netipiškų svyravimų pakankamai sudėtingos. Ryškesnė skurdo rizikos lygio rodiklio mažėjimo tendencija atskiruose šalies regionuose pasireiškė 2019 m., tačiau vėliau didesnėje šalies teritorijos dalyje padėtis beveik nesikeitė. Nepaisant to, vidutinėje regionų grupėje šis rodiklis 2021–2023 m. laikotarpiu gana žymiai išaugo.

Svarbu pastebėti, kad tiek skurdas, tiek socialinė atskirtis yra rimti integracijos į darbo rinką stabdžiai. Rezultatai rodo, jog aukščiausias nedarbo lygis Utenos apskrityje dažniausiai atitinka aukščiausią

skurdo rizikos ar socialinės atskirties rodiklį tarp šalies regionų. Aukštas nedarbo lygis ilgą laiką buvo stebimas ir Marijampolės apskrityje. Antai didžiausias skurdo rizikos ar socialinės atskirties rodiklis tarp šalies regionų, VDA duomenimis, nuo 2011 m. buvo Utenos ir Marijampolės apskrityse. Maksimali šio rodiklio reikšmė 2023 m. buvo Marijampolės apskrityje (40,2 proc.), antrą vietą tarp šalies regionų pagal šį rodiklį tais metais užėmė Utenos apskritis (31,8 proc.).

Koreliacinės analizės rezultatai liudija apie išaugusią socialinės-ekonominės raidos rodiklių svarbą šalies regionams ir jų darbo rinkai. Stipriausias tiesioginis koreliacinis ryšys, 2023–2024 m. duomenimis, tarp užimtumo ir socialinės-ekonominės raidos rodiklių buvo nustatytas vertinant neto darbo užmokesčio ir BVP vienam gyventojui lygio rodiklių sąveiką su nedarbu (koreliacijos koeficientų reikšmės siekė atitinkamai 0,84 ir 0,83), kitos nagrinėjamų dydžių reikšmės buvo kiek žemesnės. Didžiausia teigiama asmenų, gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, rodiklio koreliacija 2023–2024 m. buvo nedarbo rodiklio atveju (0,72). Tai patvirtina santykinai didesnę minėto skurdo rodiklio svarbą netekusiems darbo bedarbiams, lyginant su kitais, šiuo atveju mažiau reikšmingais, regionų raidos rodikliais.

Teigiamas koreliacinis ryšys tarp užimtumo ir socialinės-ekonominės raidos rodiklių pagal regionus beveik visada buvo stipresnis nei analogiškas neigiamas ryšys tarp nedarbo rodiklių. Be to, nedarbo lygio rodiklio ryšys su ekonominiais rodikliais 2010 m. buvo silpnas. Tai sietina su neigiamomis pasaulinės krizės pasekmėmis regionams, kai sumažėjo ekonominės raidos parametrų skirtumų poveikis nedarbo lygio rodikliams. Pavyzdžiui, nedarbo rodiklių skirtumas tarp pirmos ir trečios regionų grupės 2010 m. tesiekė vos 0,7 procentinio punkto, tuo tarpu 2023 m. šis atotrūkis sudarė net 4,3 procentinio punkto (nedarbo rodikliai skyrėsi 1,8 karto). Gauti rezultatai leidžia daryti išvadą apie darbo rinkos politikos veiksmingumo didinimo svarbą kriziniais laikotarpiais, kai netgi santykinai geresni ekonominiai rodikliai negali veiksmingai užtikrinti palankesnių nedarbo raidos tendencijų atskiruose regionuose (jų grupėse).

Literatūra

- Brazienė, R., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., Vyšniauskienė, S. ir Krauledaitė, J. (2024). Housing Inequalities and Housing Provision for the Youth in Lithuania. *Calitatea Vieții*, 35(3), 131–146. <https://doi.org/10.46841/RCV.2024.03.01>.
- Brazienė, R., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Vyšniauskienė, S., Pocius, A. ir Krauledaitė, J. (2025). Jaunimo gyvenimiškų galimybių diferenciacijos socioekonominiai veiksniai Lietuvoje. Monografija. Vilnius: LSMC.
- Caro, P. D. ir Fratesi, U. (2023). The role of Cohesion Policy for sustaining the resilience of European regional labour markets during different crises. *Regional Studies*, 57(12), 242–244. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2118252>.
- Cefalo, R. ir Scandurra, R. (2021). Territorial disparities in youth labour market chances. *Europe Regional Studies*, 8(1), 228–238. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/21681376.2021.1925580>.
- Eurostato duomenų bazė. (2024). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- Gruževskis, B. ir Pocius, A. (2022). Lietuvos jaunimo ir pagyvenusių žmonių padėties darbo rinkoje kaitos transformacijos: demografinis požiūris. *Filosofija. Sociologija*, 33(4), 33(4). Prieiga per internetą: <https://www.lma-leidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija>.
- Matulionis, A. V. (2015). Socialinės struktūros tyrimo kryptys. *Filosofija. Sociologija*, 24(4). <https://doi.org/10.6001/fil-soc.2014.25.4.3>.
- Muhammad, R. ir Arif, M. (2024). Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on Unemployment Rate: Evidence in ASEAN. *Indonesian Interdisciplinary Journal of Sharia Economics (IJJSE)*, 7(2), 2910–2926. <https://doi.org/10.31538/ijjse.v7i2.4924>.

- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. ir Pocius, A. (2024). Padėties darbo rinkoje diferenciacija Lietuvos regionuose ir ją lemiantys veiksniai. *Lietuvos socialinė raida*, 13. Vilnius: LSTC.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. ir Pocius, A. (2024). Darbo rinkos raidos tendencijų vertinimas Lietuvoje: jaunimo padėties lyginamoji analizė. *Regional formation and development studies*, 42(1), 86–100. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15181/rfds.v42i1.2604>.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Žalimienė, L. ir Junevičienė, J. (2025). "Yes or No? What do Lithuanian Unemployed Young People Think about Employment in Elderly Care Sector?" *Calitatea Vieții*, 35(4), 245–263. <https://doi.org/10.46841/RCV.2024.04.03>.
- Pocius, A. (2016). Demografinių grupių padėties pokyčiai Lietuvos darbo rinkoje ir metodinių skirtumų įtaka santykiniams nedarbo rodikliams. *Lietuvos statistikos darbai*, 55(1).
- Pocius, A. ir Burneika, D. (2017). Padėties darbo rinkoje skirtumai Lietuvos regionuose. *Lietuvos statistikos darbai*, 56(1).
- Pocius, A., Moskvina, J. ir Gruževskis, B. (2023). Bedarbių perėjimas į užimtumą: stebėseną, rodikliai, lyginamoji analizė. *Lietuvos statistikos darbai*, 62, 20–36. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/ljs.2023.33983>.
- Scandurra, R., Cefalo, R. ir Kazepov, Y. (2021). Drivers of youth labour market integration across European regions. *Social Indicators Research*, 154(3), 835–856. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02549-8>.
- Sloka, B., Buligina, I., Tora, G., Dzelme, J., Brante, I., Angena, A. ir Liepiņa, K. (2024). The Labour Market, Human Capital and Migration: Ageing and Stratification of Society. In *Economic Development and Resilience by EU Member States* (p. 231–247). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1569-375920240000115013>.
- Skučienė, D., Brazienė, R. ir Vencius, T. (2025). Resilience of Socially Vulnerable Populations to Disinformation in Lithuania: The Role of the Welfare State. *Social Inclusion*, 13. <https://doi.org/10.17645/si.10100>.

THE RELATIONSHIP BETWEEN LABOR MARKET DYNAMICS AND SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT: A REGIONAL PERSPECTIVE

Laima OKUNEVIČIŪTĖ NEVERAUSKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-7969-3254>

Arūnas POCIUS | <https://orcid.org/0000-0002-4045-511X>

Department of Employment and Social Welfare Research at the LCSS Institute of Sociology

A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania

laima.okuneviciute@dsti.lt, arunas.pocius@dsti.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/ljr-2025-14-3>

Summary

The study provides a comprehensive assessment of labour market developments at both national and regional levels. At the national level, it examines overall employment trends in comparison with the EU average.

A key focus is the labour market outcomes of vulnerable groups, specifically younger and older individuals, and their relation to economic development across EU member states.

At the regional level, the analysis explores territorial disparities in labour market conditions, considering both economic potential and social development indicators. Changes in social indicators often reflect uneven economic growth and regional labour market performance.

Regional disparities are further examined through correlation analysis, using data from the State Data Agency and supplemented with Eurostat statistics to provide a broader EU perspective.

Keywords: unemployment, employment, labour market, labour market policy, vulnerable groups, at-risk-of-poverty rate, disposable income, social exclusion.

BELARUSIAN MIGRATION TO LITHUANIA: ESTIMATING THE FAMILY DIMENSION¹⁸

Alexander CHUBRIK | <https://orcid.org/0009-0006-4096-1588>

Aušra MASLAUSKAITĖ | <https://orcid.org/0000-0002-8641-3492>

Department of Demographic and Family Research at the LCSS Institute of Sociology

A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania

achubrik@gmail.com, amaslauskaite@lstc.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lstc-2025-14-4>

Summary. This paper examines the structure of Belarusian migration to Lithuania with a focus on family migration, drawing on Eurostat data, Belarus Census-2019 benchmarks, and derived estimates. All estimates presented in this paper should be understood as approximations derived from indirect extrapolations, rather than exact measurements.

While official statistics and public discourse often frame Belarusian migration as primarily labour-driven, our analysis suggests a more complex picture. According to our estimates, as of the end of 2024, nearly 10,000 Belarusian citizens – minors, their parents, young adults, and elderly dependents – resided in family households in Lithuania. Broader estimates, though necessarily approximate, indicate that roughly one-third of Belarusian immigrants are individual migrants, while two thirds are family-linked. Within this family-linked group, most are connected to Lithuania through their households, with a smaller but still significant share maintaining transnational family ties to Belarus.

These findings rest on strict but transparent assumptions, including the treatment of minors as family-attached, the allocation of elderly by residence-permit categories, and the extrapolation of census patterns to immigrant populations. Despite these limitations, the decomposition challenges the narrow view of Belarusian migration as labour-centric and underscores the importance of recognizing resident family households as a central component of the immigrant community. Policy implications include the need to adapt integration measures to the realities of family-based settlement in Lithuania, particularly in the areas of children’s education, language acquisition, and long-term social inclusion. In addition, the analysis highlights significant data gaps on marital status and household composition, which, if addressed, would enable more accurate assessments of family migration and better-targeted integration strategies.

Reframing Belarusian migration as family-oriented not only provides a more accurate understanding of migrant experiences but also supports the development of inclusive policies that strengthen integration, social cohesion, and demographic sustainability in Lithuania.

Keywords: family migration, Belarusian migration to Lithuania after 2020, migration statistics.

¹⁸ This paper was prepared within the project “Making migration policy more family-oriented: The case of Belarusian migration to Lithuania” co-funded by the European Union under the EU4Belarus – Support for Advanced Learning and Training (EUSALT II) program (NDICI-GEO-NEAR/2022/434-092-0067) and implemented by the Institute of Sociology at the Lithuanian Centre for Social Sciences. Its contents are the sole responsibility of the author and do not necessarily reflect the views of the European Union or any organization that the author can be associated with.

1. State of the Problem

In the first half of the 2010s, migration flows from Belarus to Lithuania were insignificant. Between 2009 and 2016, Lithuania issued several hundred first residence permits to Belarusian citizens annually (annual average 853). Of this number, almost a quarter were family reunification cases, slightly more than half were employment-related residence permits, and almost 20% were education-related cases. These flows had virtually no impact on the stock of valid residence permits, which ranged from 4,800 to 6,200 during that period. Since 2017, the issuance of new residence permits (and their stock) has begun to grow rapidly due to a significant increase in labour migration (more than 90% of first residence permits between 2017 and 2019 were issued for employment reasons). Due to the accelerated growth of wages in Lithuania, work in it has become attractive for Belarusian workers in a number of professions. Since late 2020, political factors have been added to the economic attractiveness: mass repressions following the 2020 presidential elections in Belarus and later Russia's full-scale military invasion of Ukraine have generated a significant wave of immigration from Belarus to Lithuania. Assessing the total number and structure of Belarusian citizens residing in Lithuania has become an important analytical task.

Several methodological problems arise when considering Belarusian immigration to Lithuania. First, it is usually considered from the perspective of the legal status of immigrants: whether an individual has a permit to reside in Lithuania for family, education, employment, humanitarian reasons, or based on refugee or subsidiary protection status. This approach reflects only the formal mechanism through which legal status is obtained and reveals little about the personal circumstances surrounding immigration. Second, the definition of 'immigrants' is sometimes too weakly formulated, leaving room for both unintentional and intentional misinterpretations. For example, Migration Yearbooks include a table titled 'Number of foreigners *residing* in the Republic of Lithuania by citizenship'¹⁹, which presents the number of foreigners *with valid residence permits*, disaggregated by citizenship²⁰. Even intuitively, these two concepts are not equivalent: *holding* a valid residence permit²¹ does not necessarily mean that a person actually *resides* in the country.

The most evident case arises when a person obtains a residence permit for employment as a driver of international freight vehicles. Such individuals often do not reside in Lithuania, as they spend most of their time driving across Europe during their work cadence and return to their country of residence afterward. According to the Lithuanian Employment Service, 24.4 thousand Belarusian citizens were employed as international freight drivers as of the beginning of 2024²². By the definition of immigration as 'the action by which a person establishes his or her usual residence on the territory of a member state for a period that is or is expected to be at least 12 months' (see European Parliament and the Council (2020), Article 2(b)), this group cannot be considered an immigrant, as their usual residence remains unchanged.

Returning to the personal circumstances of immigration, some evidence was collected through a poll conducted between June and September 2022. The poll surveyed 335 respondents who arrived from Belarus to Lithuania in 2020 or later (see Chulitskaya et al. (2022) for details). According to the

¹⁹ See e.g. Migris (2025a), Table 1.3, p. 11.

²⁰ See e.g. Migris (2025b), Table "Užsieniečiai, turintys galiojančius leidimus gyventi pagal pilietybes", p.1.

²¹ Eurostat defines residence permit as "any authorisation valid for at least 3 months issued by the authorities of a Member State allowing a third-country national to stay legally on its territory" (including national long-term visas see European Parliament and the Council (2020), Article 6.2, and not including temporary protection status, see Eurostat (2025).

²² "Belarusian citizens are mostly employed as drivers of international freight vehicles (24.4 thousand)", see LRT (2024).

results of that survey, “31.07% of the respondents stated that they left for job-related or economic reasons”, and 86,07% mentioned political reasons as the driving force to leave Belarus (overlapping categories). Furthermore, “around 65%” of the respondents arrived in Lithuania with family members. However, these figures may not reflect the actual family structure of Belarusian immigrants in Lithuania²³. Furthermore, data on valid residence permits disaggregated by reason²⁴ provide this information, as it includes only those who obtained a permit for family formation or reunification, in accordance with the Law on the Legal Status of Foreigners (LRV, 2025). This paper seeks to address this gap and propose approaches to estimate the scale of Belarusian family immigration to Lithuania.

2. Data and Assumptions

2.1. Data

The available data include statistics published by Eurostat in the section 'Population and social conditions – Migration – Managed migration – Residence permits' of the Eurostat database. For the purposes of this paper, we use data on all valid permits by age, sex and citizenship as of 31 December of each year²⁵, and first permits by reason, age, sex and citizenship²⁶. Additionally, we draw on the Belarus Census 2019 (database 'Population Census Data of the Republic of Belarus'²⁷; Belstat, 2021).

As data on immigrant marital status and family composition are not published by the Migration Department, the State Data Agency, or Eurostat, several assumptions must be made in order to estimate the scale of migration of the Belarusian family to Lithuania.

2.2. Assumptions

Even if we knew the exact family structure of Belarusian emigrants at the time of their arrival in Lithuania, the situation would probably be different a few years later. Families break up and new ones form; some family members pass away and children are born; some leave, while others join. Even if the Belarusian immigrant community initially constituted a representative sample of the Belarusian population (more likely, its urban segment), this would not imply that its structure remained unchanged over time. Furthermore, the structure of an immigrant community does not replicate that of the home country – it differs in age, sex, education level, income and other characteristics. Therefore, any estimates of family migration based on the demographic structure of the home country cannot be considered precise. However, they may still provide a general sense of the scale of the phenomenon.

The main 'constant' provided by migration statistics is the number of minor children who hold valid residence permits. First, it is almost certain that all of them reside in Lithuania. Second, it is highly likely that they live in families (or at least with an adult). For example, if we assume that a child who graduated from high school in Belarus at age 17 received a residence permit upon entering university and began living in a dormitory, then by December 31, that year, they would have already turned 18 – meaning they would be counted as an adult in the statistics on valid residence permits.

²³ There is no information about the structure of the general population available, thus, the poll's sample could not be built properly.

²⁴ Eurostat data gives the following structure: between end-2020 and end-2022 (period comparable with one covered by the mentioned poll's sample), 14.2% of valid residence permits of Belarusian citizens in Lithuania were for family, 79.4% for employment, 1.7% for education reasons, and the remained 4.6% were related to refugee status and “other reasons” (humanitarian and international protection status).

²⁵ https://doi.org/10.2908/MIGR_RESVAS.

²⁶ https://doi.org/10.2908/MIGR_RESFAS.

²⁷ Composition of households by [types vs the number of children \(0–17\)](#); population distribution by [age and sex vs marital status](#) and [by age and sex vs types of households](#).

Hence, under reasonable assumptions, we can estimate the number of families with minor children among Belarusian immigrants in Lithuania, as well as the number of adult members within these families. The framework is based on the following assumptions.

1. All minor children (0–17 years of age) are assumed to be “attached” to immigrant families;
2. Minor children are allocated between family types in the same proportions as recorded in the Belarus Census 2019. A consistency check of this assumption is described below. The types of family are: (1) married/cohabiting couples²⁸ with at least one minor child, (2) extended families with at least one minor child and single parent families with at least one minor child, separated into (3) mothers and (4) fathers. We also assume that no minor immigrants live in single-person households (institutional orphans) or in composite households (children living with guardians or in foster families).

Based on these assumptions, we can estimate the following.

- the number of each of the four types of immigrant families;
- The number of parents in these families (disaggregated by sex), assuming that married/cohabiting couples and extended families include two parents, while single-parent families include one parent (either mother or father).

What remains uncertain is the number of other adults (such as adult children or elderly parents) living with these families. To approximate their number, we assume that:

3. All male and female immigrants over 65 years of age who obtained their first residence permit between 2020 and 2024 for family or “other reason” (ie, humanitarian) live in their children’s families;
4. In the 18–19 age cohort, the share of immigrants living in single-person households matches the proportions reflected in the Census 2019 data (the remainder live with their parents or as married couples).

For consistency checks of estimates based on assumption 2, we further assume that:

5. The age-specific marital status of Belarusian male/female immigrants (18–19 years of age and 5-year cohorts between 20 and 64) mirrors that of Belarusian men / women who live in urban areas, according to Census 2019 data;
6. The age distribution of adult (18–64) Belarusian male/female immigrants within single-parent families and couples / co-habiting pairs with minor children also follows the Census 2019 pattern.

Once again, we emphasize that these figures should not be read as precise measurements but rather as indicative estimates.

3. Estimates

3.1. Immigrant families: children and their parents

For transparency, the estimation process is presented as a step-by-step sequence of assumptions and data extrapolations. In the first step, we calculate the allocation of minor children across the four types of family using Census data for 2019. At the time of the census, 1.4 million minors lived in such families in Belarus: 56.8% in nuclear families (couples), 23.2% in extended households (couples with their minor children and other relatives) and the remaining 20% in single-parent households. We also calculated

²⁸ The census form (Belstat, 2018) distinguishes between marriage and cohabitation; however, since the unit of observation in the census is the household, both are classified as families (Belstat, 2021). In this paper, we use terms “household” and “family” as synonyms.

the average number of minors per family type, which ranges from 1.30 in single-parent households (father) to 1.61 in nuclear families with minor children²⁹ (Table 1).

Table 1. Belarus Census-2019 parameters: Number of families and minor children living in these families³⁰

Family type	Number of families, thsd.	Number of minors, thsd.	Minors per family	Minors, % of total
	1	2	3	4
Couples with minor children	495.2	796.9	1.61	56.8
Extended HHs ³¹ with minor children	221.3	325.3	1.47	23.2
Mothers with minor children	173.1	233.2	1.35	16.6
Fathers with minor children	36.5	47.4	1.30	3.4
Total	926.0	1,402.8	1.51	100.0

Source: Belarus Census-2019 data, own estimates based on Census-2019 data.

Table 2. Estimates of family migration: families, minors, and their parents (as of December 31, 2024)

Family type	Number of minors ³²	Number of families ³³	Number of parents
	1	2	3
Couples with minor children	2,390	1,485	2,970
Extended HHs with minor children	975	663	1,326
Mothers with minor children	699	519	519
Fathers with minor children	142	109	109
Total	4,206	2,776	4,924
Total number of minors and their parents in Belarus immigrant families in Lithuania (1+3)			9,130

Source: Own estimates based on Eurostat and Belarus Census-2019 data.

This data allows us to estimate the core of family immigration: the number of families with minor children. Following assumptions 1 and 2, we allocate minors between the four types of family, obtaining the estimated number of minor children in each type. Next, using the average number of minors per type (from census data), we calculate the estimated number of immigrant families of each type. Based on assumptions about the number of parents in each type of family (two in couples/extended households and one in single-parent families)³⁴, we then estimate the number of parents immigrants per type. In sum, our calculations yield an estimated 9.1 thousand Belarusian immigrants (minors and their parents) residing in Lithuania as of the end of 2024 (Table 2).

3.2. Other family members and consistency checks

To obtain a more complete picture, we also need to estimate the number of other adults living within the four identified types of immigrant families. In this case, direct application of census parameters is hardly reliable, as the relocation of an entire household 'as it is' may not be feasible or desirable, even

²⁹ It should be stressed that these proportions are derived from the 2019 Belarus Census and applied mechanically to the immigrant population. This extrapolation assumes that the family structure of Belarusian immigrants in Lithuania mirrors that of the general Belarusian population at the time of the census. In reality, migration is a selective process, and the distribution of minors across family types among migrants may differ substantially from the national average, which in our case is proxied by urban areas. The resulting estimates should therefore be treated as indicative rather than precise.

³⁰ Figures are based on the distribution of household types by the number of minors (0 to '5 or more'); for households with five or more minors, estimates use an assumed average number of children for each type of HH.

³¹ HH – household.

³² Total number of minors with valid residence permit allocated by family types according to the shares calculated in the column (4) of Table 1 (in line with assumptions 1 and 2).

³³ Number of minors (column (1) divided by the average number of minors per family (column (3) of Table 1).

³⁴ The assumption regarding the number of parents is somewhat strict: each family type may include transnational families, in which one parent remains in Belarus or another country. However, no benchmark exists to estimate the share of such transnational families.

when the move is driven by humanitarian or political reasons. According to the above-mentioned poll, among respondents who reported arriving in Lithuania with their families, “69% arrived with spouses, 25% with children, and only a minority with parents (3%) or other family members (3%)” (Chulitskaya et al., 2022). Although this survey was not representative (as we mentioned earlier), the proportion of other adult family members is much lower compared to spouses or minors, allowing us to make the following assumption even in the case of a highly biased sample. Based on this, we assume that the two main groups of “other adults” living in immigrant families are young adults aged 18–19 and the elderly (65+). Although relatives of other age cohorts may also reside with their families, their numbers are likely negligible.

We estimate the number of dependent elderly within the four family types based on assumption 3, namely, by summing the first residence permits obtained by Belarusian citizens in Lithuania for family and humanitarian reasons. This assumption is admittedly strict, as it does not account for the high mortality risk in these age cohorts or the possibility of nonrenewal of residence permits. However, given the probabilistic nature of the entire exercise, we set aside these considerations and apply assumption 3 as stated. As a result, we estimate that 23.2% of male immigrants aged 65+ and 39.4% of female immigrants aged 65+ live in their children’s families (see Table 3 for detailed estimates).

Table 3. Estimates of family migration: elderly people living in their children’s families (as of December 31, 2024)

Age cohort	All valid permits, end-2024		First permits ³⁵ , sum for 2020–2024	
	Men	Women	Men	Women
	1	2	3	4
65–69	70	65	15	23
70–74	32	36	10	26
75–79	19	33	3	3
80+	21	82	5	33
Total	142	216	33	85
Total number of elderly living in their children’s families (3+4)³⁶				118

Source: Eurostat data, own estimates based on Eurostat data.

To estimate the number of young adults aged 18–19 years who live with their parents’ families, we apply the Census 2019 parameters (assumption 4). According to census data, among men in this age cohort who lived as a single-person household or within the four family types analysed, 31% lived alone; among women, the share was 36.9%. The remaining proportions lived in the four types of family, either as dependent children or as young couples.

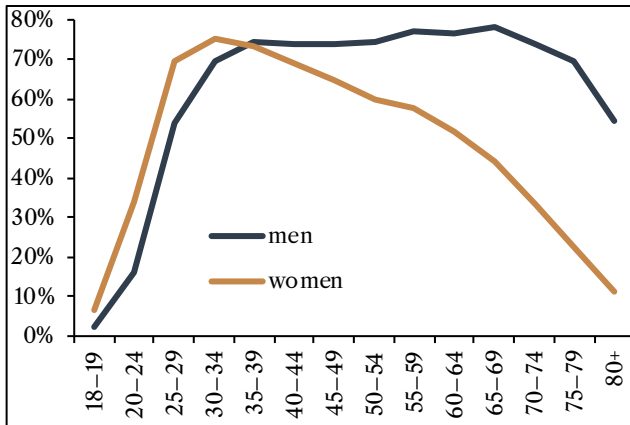
To complete our estimates of the number of other immigrant family members within the four identified family types, we first implement a consistency check. We formulate it as follows: the estimated number of male and female immigrants with marital status ‘married / cohabiting’ in each age cohort (calculated based on assumption 5) should exceed the estimated number of parents in couples/extended households with minor children in the same age cohorts (calculated based on assumptions 1–4 and 6).

First, we estimate the number of Belarusian citizens who have valid residence permits with marital status ‘married / co-habiting’ across age cohorts. For this, we use Census 2019 data on the age distribution of men and women with this marital status (Fig. 1). Next, we extrapolate these shares to the age structure of male and female immigrants, using Eurostat data on Belarusian citizens with valid residence

³⁵ For family reasons and for ‘other reason’ (humanitarian).

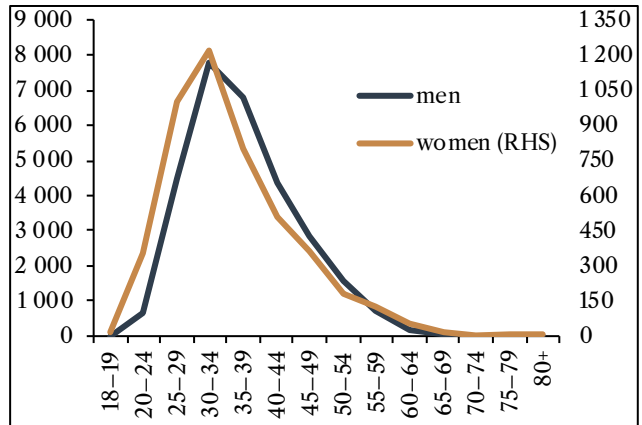
³⁶ In line with assumption 3.

permits in Lithuania as of the end of 2024. For the last four age cohorts (65–69, 70–74, 75–79, and 80+), we first subtract the estimated number of elderly family members (columns (3) and (4) of Table 3) from the total number of residence permit holders (columns (1) and (2) of Table 3). The estimated resulting estimated³⁷ age distribution of male and female immigrants with marital status “married/cohabiting” is presented in Fig. 2.

Source: own calculations based on Census-2019 data.

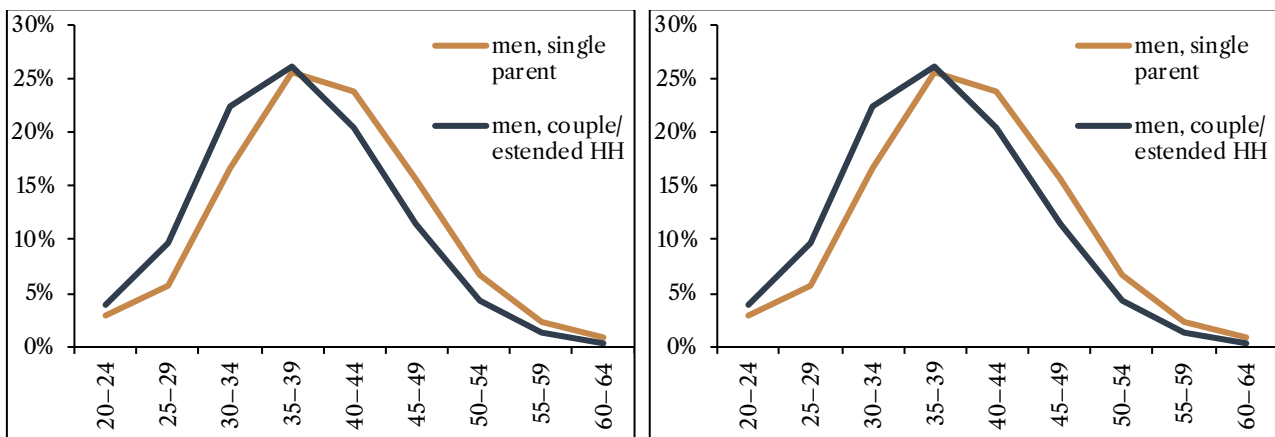
Fig. 1. Age-specific shares of men and women with marital status 'married / cohabitating (urban areas), Belarus Census-2019 data

Source: own estimates based on Eurostat/Census-2019 data.

Fig. 2. Estimated³⁸ number of Belarusian citizens – holders of valid residence permits with marital status 'married / cohabitated' across age cohorts, end-2024

Second, based on Census 2019 data, we calculate the distribution of men and women living in single parent households and in couples / extended households in urban areas by age cohort (Fig. 3). We then apply these shares to estimate the distribution of parents of both sexes across age cohorts, in line with assumption 6. Since we assume that all 'non-parent' adults in the identified family types are young adults (18–19) or elderly (65+), this extrapolation is feasible.

Source: own calculations based on Census-2019 data.

Fig. 3. Distribution of men and women living in single-parent households and couples/extended households by age cohorts³⁹ (urban areas), Belarus Census-2019 data

³⁷ One of the limitations of this extrapolation is that we lack information on the educational composition of the immigrant population, which is an important determinant of marital behaviour and family formation. By applying census based marital status shares to the age structure of immigrants, we implicitly assume that the relationship between age, education, and marital status among migrants is identical to that of the general Belarusian population. This assumption is unlikely to hold in full, and the estimates should therefore be interpreted with caution.

³⁸ In line with assumption 5.

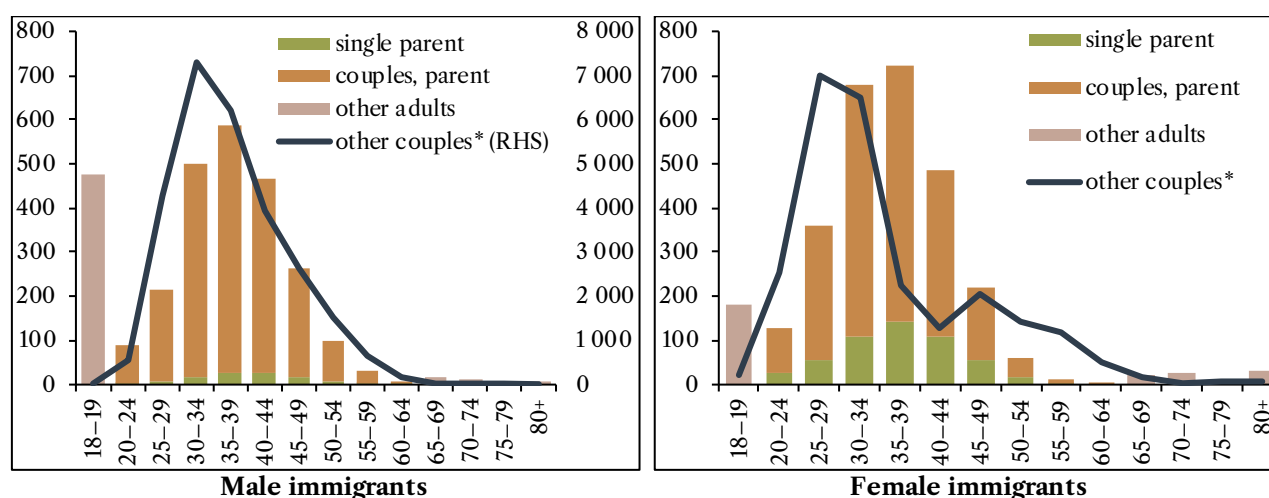
³⁹ % of the total number of men and women (20–64 years of age) in the respective type of families.

The complete consistency check can be expressed as follows (for each age cohort between 18–19 and 80+):

Estimated number of males | women with marital status 'married | co-habiting' Estimated number of adult parents (males | women) Estimated number of other adults = positive number.

This positive difference can be interpreted either as a male/female partner from an immigrant couple without minor children or as a male/female partner in a transnational family whose core unit remains in Belarus. If the resulting difference is negative, the consistency check fails.

Estimates based on the above formula confirm the consistency of the assumptions. The age distributions of 'residual' males and females with marital status 'married / cohabiting' are positive in all age cohorts for both sexes ("other couples", Fig. 4). The distributions also take a reasonable form: For men, they are shifted to the left compared to the age distribution of men aged 20 and older from immigrant families, reflecting the delay between marriage and the birth of the first child; for women, they are also shifted to the left, with a local peak at ages 45–49, when children often reach adulthood and mothers move into the category of 'married couples without minor children'.

* male/female partners of immigrant couples without minor children and transnational families whose core unit remains in Belarus.

Source: own estimates based on Eurostat/Census-2019 data.

Fig. 4. Estimated⁴⁰ age and sex distribution of Belarusian citizens – holders of valid residence permits across different types of families, end-2024

The number of young adults aged 18–19 living with their parents' families is calculated as the product of the proportion of those who lived in immigrant families as dependent children or as young couples (69% for men and 63.1% for women) and the number of Belarusian citizens who have valid residence permits in Lithuania in this age cohort, minus the estimated number of men and women in this cohort with marital status "married/cohabiting" (Fig. 2). The resulting figures are 474 for men and 182 for women.

This gives a raw estimate of the total number of members of Belarusian immigrant families with minor children in Lithuania as:

9,130 (total number of minors and their parents in Belarusian immigrant families in Lithuania) + 118 (total number of elderly lining in their children's families) + 656 (total number of young adults in the age cohort 18-19 who live with their parents) = 9,904.

⁴⁰ In line with assumptions 5 and 6.

In addition, a certain share of immigrant couples without minor children reside in Lithuania. Their number is unknown, but as an upper margin we can consider the estimated number of female immigrants with marital status 'married / cohabiting' and without minor children, 2.5 thousand if we assume that none of these women belong to transnational families and that they are married to Belarusian men. Clearly, these assumptions are unrealistic: some may be married to locals or to immigrants from other countries, Belarusian male immigrants may form families with non-Belarusian partners, and a share of both sexes are partners in transnational families.

As a proxy, we can use the ratio between couples without minor children (674.2 thousand) and couples with minor children (495.2 thousand) from the 2019 Census. Applying this ratio to the estimated number of immigrant families with minors (1,485; see Table 2) yields an estimated 2,022 immigrant couples without children. Alternatively, the census age structure can be normalized to the estimated age structure of immigrant women living in families with minor children and couples without children / transnational families (taking into account the shares of women in each family type from the estimated number of women with marital status "married/cohabiting" in each age cohort). After normalization, the ratio increases from 1.36 to 1.53, giving an estimated 2,272 immigrant couples without children.

However, we do not know how many adults live in an average couple without minor children and how many of these families are transnational ones. Too many assumptions are required to estimate this component of Belarusian family migration to Lithuania with confidence. Therefore, we will settle on a very rough estimate of 2,000–2,300 immigrant couples who reside in Lithuania who do not have minor children.

Transnational families whose core unit remains in Belarus constitute an even larger share of Belarusian family migration to Lithuania. Based on our estimates (Fig. 4, male immigrants), the number of men with marital status 'married / cohabiting' who are not counted as parents of minors residing in Lithuania or as dependent family members living with them is approximately 27.3 thousand. When combined with our rough estimate of resident immigrant couples without minor children, this yields an estimated 25,000 men belonging to transnational families whose core unit remains in Belarus. Furthermore, our earlier estimates suggest that the number of immigrant women in these families is approximately 200–500. The remaining 16.7 thousand men and 2.2 thousand women can be classified as individual immigrants (Table 4). These residual figures – particularly for transnational families and individual immigrants – should be regarded as indicative only, since they rely on multiple strong assumptions and cannot be treated as precise measurements.

Table 4. Estimated decomposition of adult (18+) Belarusian immigrants in Lithuania by household and marital status, end-2024

Category	Men	Women	Notes
Total Belarusian citizens with valid residence permits (end-2024)	46,773	7,653	Eurostat data [MIGR_RESVAS]
Adults in immigrant families with minors (parents, dependent elderly and young adults)	~2,764	~2,934	Derived from Fig. 4
Married/cohabiting, not counted as parents or dependents (potentially transnational)	~27,334	~2,521	
Resident immigrant couples without minor children	~2,000–2,300		Approximate estimate
Estimated men/women in transnational families (core unit in Belarus)	~25,000	~200–500	Very rough estimate
Remaining individual immigrants	~16,665	~2,198	Residual category

Source: Eurostat data, own estimates based on Eurostat data.

3.3. Immigrants residing in Lithuania

Another set of 'speculative' estimates is related to our earlier observation that not all Belarusian citizens who hold valid residence permits actually reside in Lithuania. The only benchmark that provides an indication of the number of permit holders whose actual place of residence remains in Belarus is the figure of international freight vehicle drivers. On the contrary, other categories of labor migrants (for example, construction workers) continue to reside in Lithuania while employed there, and therefore fit Eurostat's definition of "establishing usual residence on the territory of a Member State".

As we have only one figure: 24.4,000 Belarusian citizens employed as international freight vehicle drivers at the beginning of 2024, we must make an additional assumption to estimate their number at the end of 2024. If we assume that their number changed at the same pace as the total number of Belarusian citizens holding valid residence permits for employment reasons, the estimated number of such drivers would be 22.1 thousand at the end of 2024. The remaining group, therefore, can be considered actual residents of Lithuania: approximately 36.5 thousand Belarusian citizens at the end of 2024. However, these figures should be treated with caution, as they rest on a single benchmark and a strong assumption about proportional change.

We will not speculate further by layering additional assumptions to estimate what proportion of truck drivers are family migrants (with their families in Belarus) and what proportion are individual migrants. At this stage, the figure of 36,500 actual residents is more relevant, as it can be compared with the earlier estimate of immigrant family members with minor children (9,900 persons). This comparison suggests that more than one quarter of Belarusian citizens who are actual Lithuanian residents live in families with minor children. Another portion of Belarusian immigrants in Lithuania live in couples without minor children. Although we did not attempt to quantify this group (any estimate would be too rough), their presence is significant. Survey data (Chulitskaya et al., 2022) indicate that 2.76 times more respondents reported moving with a spouse than with children (although it says only about the survey sample, not about the actual structure of the immigrant population). As an indicative estimate of the total number of family migrants (families with minors and couples without minors), we can therefore suggest that around 40% of the 36,500 Belarusian immigrants in Lithuania belong to family households.

The remaining 60% are members of transnational families whose core unit remains in Belarus or individual migrants. Drawing on the proportions estimated above for the entire population of Belarusian citizens holding temporary residence permits in Lithuania (Table 4), we can suggest that this 60% is distributed across these categories in the range of 25 to 35 percentage points. Taken together, these estimates suggest a simple rule of thumb: roughly one-third of Belarusian immigrants in Lithuania are individual migrants, while two-thirds are family-linked. Within this family-linked group, most are connected to Lithuania through their households, while a smaller but still significant share remains tied to Belarus.

Conclusions and Policy Implications

Our estimates suggest that Belarusian migration to Lithuania is strongly family-oriented, with nearly 10,000 individuals – minors, their parents, young adults, and elderly dependents – living in family households at the end of 2024. Further estimates are less precise and should be treated as indicative approximations, but offer a useful 'rule of thumb' for understanding the structure of the Belarusian immigrant community in Lithuania: approximately one third are individual migrants, while two-thirds are fami-

ly-linked. Within this family-linked group, most are connected to Lithuania through their households, while a smaller but still significant share remains tied to Belarus. This distribution has direct implications for integration and migration policy.

These findings rest on a series of strict but necessary assumptions, including the treatment of all minors as family-attached and the extrapolation of urban census patterns to the immigrant population. To assess the reliability of these approximates, we performed a sensitivity check by varying the average number of children per family ($\pm 20\%$) and the ratio of two-parent to single-parent households (from 70/30 to 90/10). This analysis yields a robust interval for the number of individuals in families with children, ranging from 8,900 to 11,160 persons (a variance of -10.2% to $+12.7\%$ from our central estimate).

Although the absence of direct data on marital status and transnational arrangements remains a limitation, this sensitivity check confirms that even under the most conservative assumptions, the scale of family migration remains dominant. Consequently, the proposed decomposition provides a much more nuanced picture than the prevailing labour-centric narrative⁴¹ and highlights the need for a more targeted policy response.

First, the evidence that Belarusian migration to Lithuania is strongly family-based suggests that integration measures and migration policy – specifically procedures to obtain legal status from members of a family unit – should be designed with families in mind. Integration measures in the areas of children’s education and language learning support would not only address immediate needs, but would also strengthen long-term integration outcomes.

Second, the prevalence of transnational families should be taken into account. Many families are split between Lithuania and Belarus, and integration frameworks could therefore recognize cross-border caregiving, remittance practices, and the specific vulnerabilities of transnational households.

Third, the exercise underscores significant data gaps. Neither Eurostat nor Lithuanian institutions currently publish systematic information on the marital status or family composition of immigrants. Without such data, policy debates risk being shaped by stereotypes rather than evidence. Improving data collection (or, if it is collected, publishing it in more disaggregated form) would allow for more accurate assessments of family migration and better targeted integration measures. Filling the data gap on transnational family arrangements could be a valuable direction for future research and could further strengthen evidence-based policymaking.

Fourth, it is important to underline the limitations of our analysis. We lack direct data on household composition, marital pairing, and transnational family arrangements, as well as on the educational attainment of immigrants. Therefore, all estimates are based on extrapolations from census and administrative data, combined with strong assumptions about the comparability of the immigrant subpopulation with the population of the host country. Therefore, the figures presented should be understood as approximations that illustrate possible structures of the Belarusian immigrant community, rather than definitive measurements.

However, these approximations allow us to reframe Belarusian migration as family-oriented, challenging the dominant narrative that focuses narrowly on labor migration and restriction. While labour-

⁴¹ For instance, in recent discussions in the Seimas, Laurynas Kasčiūnas, Chairman of the Homeland Union – Lithuanian Christian Democrats, claimed that “about 80–90% of foreigners in Lithuania are foreigners who came for work” (LRS, 2025). This is a misleading estimate: as of 1 October 2025, 39% of foreigners in Lithuania were either refugees or held subsidiary protection status, and of the remaining group, 81% obtained their legal status on the basis of employment — that is, less than half of the total foreign population. In academic literature, Kazakevich (2023) identifies dual motives for emigration — political persecution and economic considerations — but his study largely omits humanitarian and value-based factors such as the search for safety, opposition to Belarus’s role in Russia’s full-scale invasion of Ukraine, and long-term prospects, which were central for many families.

centric approaches emphasize regulation and quotas, a family-oriented perspective highlights integration, education, and social cohesion. Recognizing the diversity of family forms among Belarusian immigrants is a first step toward designing more inclusive strategies that support social cohesion, reduce marginalization, and align with the broader demographic and social policy goals of Lithuania.

References

- Belstat. (2018). *Census form* (in Belarusian). Approved by Resolution No. 99 of the National Statistical Committee of the Republic of Belarus of October 10, 2018. https://www.belstat.gov.by/upload-belstat/upload-belstat-pdf/respondent/2-2N_bel-190912.pdf.
- Belstat. (2021). *Results of the 2019 Population Census of the Republic of Belarus: Statistical book* (in Belarusian and Russian). Altiora Forte. <https://www.belstat.gov.by/upload/iblock/e2c/jpupn3rl7trtmxepi6vmh07qy6u5o09i.pdf>.
- Chulitskaya, T., Homel, K., Jaroszewicz, M., & Lesińska, M. (2022). *Belarusian migrants in Poland and Lithuania: General trends and comparative analysis*. Eastern Europe Studies Centre. <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2022/11/LT-POL-ataskaita.pdf>.
- European Parliament and the Council. (2020). *Regulation (EC) No 862/2007 of 11 July 2007 on Community statistics on migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers* (consolidated text with amendments introduced by Regulation (EU) 2020/851). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02007R0862-20210701>.
- Eurostat. (2025). *Reference metadata: Residence permits*. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/migr_resval_esms.htm.
- Kazakevich, A. (2023). *Migration from Belarus to Estonia, Germany, Latvia, Lithuania, Poland: Before and after 2020*. European Network for Belarus. https://palityka.org/wp-content/uploads/2023/10/2023.08.16.Study_Migration-from-Belarus-to-Estonia-Germany-Latvia-Lithuania-Poland-1.pdf.
- LRS. (2025). *Lietuvos Respublikos Seimo vakarinio posėdžio Nr. 80 stenograma: Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 ... projekto Nr. XVP-690 pateikimas*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/-e7034010989e11f0bb51b0620d4bdb93>.
- LRT. (2024). *Šalyje daugėja dirbančių užsieniečių, baltarusių – beveik 50 tūkst.* <https://www.lrt.lt/naujienos/-verslas/4/2215407/salyje-daugeja-dirbanciu-uzsienieciu-baltarusiu-beveik-50-tukst>.
- LRV. (2025). *Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-2206 dėl užsieniečių teisinės padėties* (consolidated version 2025-01-01 to 2025-12-31). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232378/asr>.
- Migris. (2025a). *Migration Yearbook 2024*. Migration Department under the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania. <https://migracija.lrv.lt/public/canonical/1750415285/1331/MM%202024%20EN.pdf>.
- Migris. (2025b). *Imigrantai Lietuvoje: Užsieniečiai, turintys galiojančius leidimus gyventi pagal pilietybes (2025 m. spalio 1 d. duomenys)*. Migration Department under the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania. <https://migracija.lrv.lt/public/canonical/1759405668/1463/imig-2025-10.pdf>.

BALTARUSIJOS PILIEČIŲ MIGRACIJA Į LIETUVĄ: ŠEIMINĖS DIMENSIJOS VERTINIMAS

Alexander CHUBRIK | <https://orcid.org/0009-0006-4096-1588>

Aušra MASLAUSKAITĖ | <https://orcid.org/0000-0002-8641-3492>

LSMC Sociologijos instituto Demografinių ir šeimos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

achubrik@gmail.com, amaslauskaite@lstc.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lstc-2025-14-4>

Santrauka

Šiame straipsnyje analizuojama Baltarusijos piliečių migracijos į Lietuvą struktūra, ypatingą dėmesį skiriant šeiminei migracijai – dimensijai, kuri oficialioje statistikoje dažnai lieka nuošalyje. Administraciniai duomenys pirmiausia fiksuoja teisinį leidimo gyventi pagrindą – dažniausiai darbo migraciją – ir taip susiaurina požiūrį bei rodo, kad baltarusių atvykimas į Lietuvą yra individualių darbo migrantų srautas. Tai neatskleidžia realių gyvenimo situacijų ir neparodo, kiek migracijos sprendimus lemia šeimos gyvenimas, apsaugos poreikiai arba ilgalaikio įsikūrimo motyvai.

Kadangi nėra tiesioginių duomenų apie imigrantų šeiminių padėtį, namų ūkių sudėtį, šiame darbe taikomas nuoseklus ekstrapoliacijos principas, kuriuo siekiama pristatyti tikėtiną šeiminių migracijos vaizdą. Tai yra indikaciniai, o ne tikslūs įvertinimai, tačiau net ir pagrįsti prielaidų pakeitimai, ypač susiję su šeimų su nepilnamečiais vaikais struktūra, nekeičia bendro vaizdo: Baltarusijos piliečių migracija į Lietuvą turi ryškią šeiminių dimensiją.

Mūsų vertinimai rodo, kad 2024 m. pabaigoje Lietuvoje gyveno apie 10 tūkst. Baltarusijos piliečių: nepilnamečiai vaikai, jų tėvai, jauni suaugusieji ir vyresnio amžiaus priklausomi šeimos nariai. Platesni (ir mažiau patikimi) vertinimai atskleidžia, kad maždaug du trečdaliai baltarusių imigrantų yra susiję su šeiminių struktūromis – arba gyvena Lietuvoje su šeimomis, arba palaiko glaudžius transnacionalinius ryšius. Tik apie trečdalį galima laikyti individualiais migrantais įprasta prasme.

Tyrimo autoriai siūlo keletą migracijos politikai aktualių gairių. Pirma, integracijos politika turėtų atspindėti šeiminių migracijos pobūdį. Teisinės šeimos narių statuso suteikimo procedūros turėtų būti pritaikytos prie realių šeimų įsikūrimo situacijų. Integracijos priemonėmis prioritetą turėtų būti teikiamas vaikams šviesti, kalbai mokytis ir ilgalaikiai socialinei įtraukčiai – tai kertiniai migrantų šeimų stabilumo ir ateities veiksniai. Antra, mokyklos yra esminės institucijos, formuojančios integracijos trajektorijas. Švietimo aplinka lemia: ar šeimos pasirenka likti Lietuvoje, kaip greitai jos integruojasi ir kaip vaikai kuria socialinius bei kalbinius ryšius su priimančiąja visuomene. Trečia, transnacionalinės šeimos reikalauja specifinio dėmesio. Dalis baltarusių imigrantų palaiko glaudžius šeiminius ryšius su Baltarusijoje likusiais artimaisiais, ir į tai būtina atsižvelgti plėtojant integracijos politiką. Ketvirta, duomenų trūkumas riboja įrodymais grįstą politiką. Lietuva ir Eurostatas neskelbia sistemingų duomenų apie imigrantų šeiminių padėtį, namų ūkių sudėtį arba šeimos struktūras. Geresnis duomenų rinkimas ir detalesnis jų skelbimas leistų tiksliau vertinti šeiminių migraciją ir kurti labiau tikslingas integracijos priemones.

Raktažodžiai: šeiminių migracija, Baltarusijos piliečių migracija į Lietuvą po 2020 m., migracijos statistika, šeimos struktūros, integracijos politika.

MOTERŲ, VYRESNIŲ NEI 45 METŲ AMŽIAUS, GIMDYMŲ POKYČIAI LIETUVOJE EUROPOS IR PASAULIO KONTEKSTE

Anna LIPNEVIČ | <https://orcid.org/0000-0003-2926-263X>

LSMC Sociologijos instituto Socialinės kaitos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

anna.lipnevic@lstc.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lstc-2025-14-5>

Santrauka. Kai gimstamumas Lietuvoje mažėja, itin vėlyvame amžiuje gimdymų skaičius pastarąjį dešimtmetį lėtai, bet auga. Vienas po kito žiniatinklyje pasirodo pranešimų apie moterų itin vėlyvos motinystės atvejus, tuo tarpu mokslininkai jau nuo praėjusio šimtmečio pabaigos kelia ir bando atsakyti į su tuo susijusius klausimus.

Straipsnyje nagrinėjamas socialinis reiškinys – itin vėlyva motinystė, kai vaikų susilaukiama vyresniame nei 45 metų amžiuje, dar vadinamas vyresnio amžiaus motinyste. Analizuojami statistiniai duomenys: kaip jie keičiasi moterims gimdant per 45 metų amžiaus nuo XX a. vidurio iki dabar, kaip Lietuvos situacija šiuo atžvilgiu atrodo ir kaip kinta Europos bei pasaulio kontekste. Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos moterų vėlyvųjų gimdymų kaitos statistiką ir motinystės per 45 metų amžiaus situaciją bei jos kaitą Europos ir pasaulio kontekste.

Tyrimo metodologija – tyrimui naudotos mokslinės literatūros apžvalga, statistikos analizė ir sintezė.

Raktažodžiai: itin vėlyva motinystė, gimdymai, gimstamumas, Lietuva, Europa, pasaulis.

Įvadas

Jau beveik nieko nestebina žinia, kad laukiasi keturiasdešimtmetė, spaudoje ypač daug straipsnių apie tokius atvejus, tačiau moterų, vyresnių nei 45 metų amžiaus, nėštumai vis dar mažai aptarinėjami mokslininkų, nors Lietuvoje tokio amžiaus moterų gimdymų skaičius iki 1990 m. mažėjęs, pastaruoju metu santykinai sparčiai kyla, todėl natūraliai kyla klausimų: kaip, kodėl, kas iš to?

Neigiami pokyčiai, kai gimstamumas mažėja ir yra žemas jo lygis, neužtikrinantis kartų kaitos, aktualina vyresnių moterų gimdymų diskursą. Dėl įvairių priežasčių moterys, atidėjusios šeimos planavimą, taip pat ieško įvairios informacijos apie vėlyvąją motinystę ir jos realių pavyzdžių, konsultacijų bei pagalbos. Visuomenės senėjimo kontekste vėlyvieji gimdymai įgauna kitokią prasmę, nors medicinine prasme keičiasi ne moterų organizmai, o moterų sąmoningas pasiruošimas, be to, tobulėja pati medicininė priežiūra.

Motinystė nuo 45 metų laikytina itin vėlyva, nes vėlesnio amžiaus motinystė⁴² įprastai apibrėžiamas gimdyvių, vyresnių nei 35 metų, amžius. Vėlyvosios motinystės priežasčių yra įvairių: tai makroveiksniai (pasaulinė situacija, pandemijos, geopolitinė padėtis ir pan.), mezoveiksniai (šėimos politika, pagalbinių vaisingumo politika, teigiami pavyzdžiai ir kt.) ir mikroveiksniai (vaisingumo problemos, netyčinis nėštumas, pakartotinės santuokos, tuščio lizdo sindromas ir kt.). Vėlyvėjanti motinystė iš dalies siejama su gyvenimo trukmės ilgėjimu: dar 1997 m. buvo manoma, kad „evoliucinis spaudimas ilginti gyvenimo trukmę yra glaudžiai susijęs su laikotarpiu, per kurį moterys gali gimdyti vaikus, ilgėjimu“ (Perls ir kt., 1997).

Kita vertus, antro demografinio perėjimo, kuriame esame, bruožas – vėlyvėjantys gimdymai – siejamas ir su vaikų susilaukimo kontrole, kurią padidino sterilizacijos bei abortų prieinamumas; „vertybių, nuostatų ir požiūrių veiksniai, apimantys individualizaciją, savirealizaciją, emancipaciją, galimybes rinktis laisvesnį, norimą gyvensenos stilių“. Gimstamumo reguliavimas yra įvardijamas ir kaip vienas iš savi realizacijos veiksnių (Galdauskaitė, 2016, p. 74).

Tiek motinystės, tiek itin vėlyvos motinystės reiškinyms yra tarpdisciplininių tyrimų laukas, kuriam visapusiškai išanalizuoti reikalingi medicininiai, psichologiniai, demografiniai, sociologiniai, ekonominiai, teisiniai ir kitų požiūrių derinimas.

Šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti ir pristatyti Lietuvos moterų vėlyvųjų gimdymų kaitos statistiką ir itin vėlyvos motinystės situaciją bei jos kaitą Europos ir pasaulio kontekste.

Uždaviniai: 1) apžvelgti mokslinę literatūrą ir teoriją apie demografinę kaitą, siejamą su vėlyvėjantais gimdymais; 2) remiantis kitais atliktais tyrimais, aptarti ir susisteminti pateikti itin vėlyvos motinystės privalumus ir trūkumus; 3) aptarti Lietuvos gimstamumo kaitą; 4) išanalizuoti Lietuvos moterų gimdymų kaitą pagal amžiaus grupes ir aptarti itin vėlyvųjų gimdymų tendencijas; 5) išanalizuoti pasaulio ir Europos moterų gimdymų kaitą pagal amžiaus grupes ir aptarti itin vėlyvųjų gimdymų tendencijas; 6) lyginamuoju būdu aprašyti Lietuvos situaciją pasaulio ir Europos kontekste.

Tyrimui naudota mokslinės literatūros apžvalga, statistikos analizė ir sintezė. Duomenų šaltiniai: Jungtinių Tautų (toliau – JT) statistika, Valstybės duomenų agentūros (toliau – VDA) statistika ir antriniai šaltiniai.

1. Antrasis demografinis perėjimas ir vėlyvėjantys gimdymai

XXI a. gyventojų senėjimas virto pasauliniu reiškiniu, kuris apima ne tik išsivysčiusias, bet ir besivystančias šalis; o gyventojų senėjimas pirmiausia pasireiškė Europos šalyse (Kanopienė ir kt., 2015, p. 48). Demografų diskusijose atkreipiamas dėmesys į įvairių Europos valstybių skirtumus: vaikų gimdymo amžiaus „senėjimas“ anksčiausiai pasireiškė Šiaurės ir kai kuriose Vakarų Europos šalyse, vėliau – Pietų Europoje, o „Rytų Europoje tai įvyko vėliausiai, t. y. 10 dešimtmečio pradžioje“ (Haskey, 1993; Kieman, 2002; Coleman, 2013, cit. iš Kanopienė ir kt., 2015, p. 17).

Nuo XX a. 7 deš. vidurio išsivysčiusiose industrinėse, pirmiausia – Europos, šalyse prasidėjo fundamentalūs matrimonialinės ir prokreacinės gyventojų elgsenos pokyčiai: santuokos ir vaikų gimdymas atidedamas vis vyresniam amžiui (Stankūnienė ir kt., 2013, p. 61). Lietuvoje nuo XXI a. pradžios „nuosekliai slenka į vyresnį amžių“, „prasidėjo realus antrajam demografiniam perėjimui būdingas gimstamumo „senėjimas“ – moterys, atidėjusios gimdymus, vaikus gimdo būdamos jau vyresnio amžiaus“ (Stankūnienė ir kt., 2013, p. 68).

⁴² Vyresnio amžiaus motinystė (angl. *Advanced Maternal Age*) anksčiau buvo vadinama geriatricine motinyste ir taikoma gimdančioms moterims nuo 35 metų.

Lietuvai būdingi visi antrojo demografinio perėjimo požymiai: gimstamumas mažėja jauname amžiuje (atidėjimo komponentas) ir gimstamumas didėja vyresniame amžiuje (atsigavimo komponentas): „Gimstamumas sumažėja, kai pradamas atidėti vyresniam amžiui, ir pradeda atsigauti, kai moterys, sulaukusios vyresnio amžiaus, įžengia į prokreacinės elgsenos kelią (Sobotka, 2008, p. 186, cit. iš Stankūnienė ir kt., 2013, p. 71).

2. Vėlyvosios motinystės privalumai ir trūkumai

Vyresnio amžiaus moterų gimdymų augimą lėmė ne vienas veiksnys: 1) patobulėjusios vaisingumo gydymo galimybės; 2) pasikeitusi socialinė bei kultūrinė šeimos planavimo samprata, tai ypač būdinga išsivysčiusiuose regionuose ir dideliuose miestuose, kuriuose yra daugiau reprodukcinų technologijų (Rendtorff ir kt., 2017).

Kalbant apie itin vėlyvus gimdymus, svarbu pažiūrėti, kokie trūkumai ir privalumai tokio pasirinkimo ar atsitikimo motinai ir vaikui (mikrolygmens poveikis) (1 lentelė).

1 lentelė. Itin vėlyvos motinystės privalumai ir trūkumai

Trūkumai	Privalumai
MEDICININIAI	
<ul style="list-style-type: none"> • Šeimos planavimo atidėjimas siejamas su reprodukcine sveikata; • Vaisiaus ir motinos ligų rizika (Rendtorff ir kt., 2017); • Išaugusios gimdymų rizikos tiek vaikui, tiek motinai (Rendtorff ir kt., 2017); • Gretutinės ligos (Rendtorff ir kt., 2017); • Daugiavaissio nėštumo dažnis ir tokio nėštumo rizikos; • Didesnis cezario pjūvių dažnis; • Kiti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vėliau gimdžiusios turi didesnę galimybę gyventi ilgiau („Gebėjimas susilaukti vaikų penktajame dešimtmetyje gali būti lėto senėjimo ir vėlesnio gebėjimo pasiekti itin ilgą gyvenimą požymis“ (Perls ir kt., 1997); • Kažkiek atjaunina motinos organizmą; • Padeda sveikti dėl vykstančio ląstelių apsikaitimo; • Pažangūs pagalbinio apvaisinimo būdai (embriono ar lytinių ląstelių užšaldymas, pagalbinis apvaisinimas ir kt.); • Kiti.
SOCIALINIAI	
<ul style="list-style-type: none"> • Interesų išsiskyrimas su bendraamžių interesais (pvz., draugų vaikai jau dideli), kitos pokalbių temos; • Didesnės sveikatos priežiūros išlaidos (dėl pagalbinio apvaisinimo ir kt.); • Sunkiau suprasti vaiką ir jam padėti mokytis dėl sparčiai besikeičiančių žinių ir mokymosi programų; • Kiti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brandi motinystė (požiūris, ramybė ir pan.); • Finansinis stabilumas; • Patirtis; • Vaikui gimti vėlesnėje gimimo kohortoje naudinga, nes daugelio svarbių su sveikata ir išsilavinimu susijusių rezultatų ilgalaikės tendencijos yra teigiamos (Barclay ir Myrskylā, 2016); • „Didėjantis motinos amžius susijęs su mažesniu vaikų guldymų į ligonines ir netyčinių sužalojimų skaičiumi, didesne tikimybe gauti visus skiepus iki 9 mėnesių amžiaus, geresne kalba ir mažesniais socialiniais bei emociniais sunkumais“ (Barclay ir Myrskylā, 2016); • Kiti.

Šaltinis: parengta remiantis medžiaga (Rendtorff ir kt., 2017; Barclay ir Myrskylā, 2016; Perls ir kt., 1997).

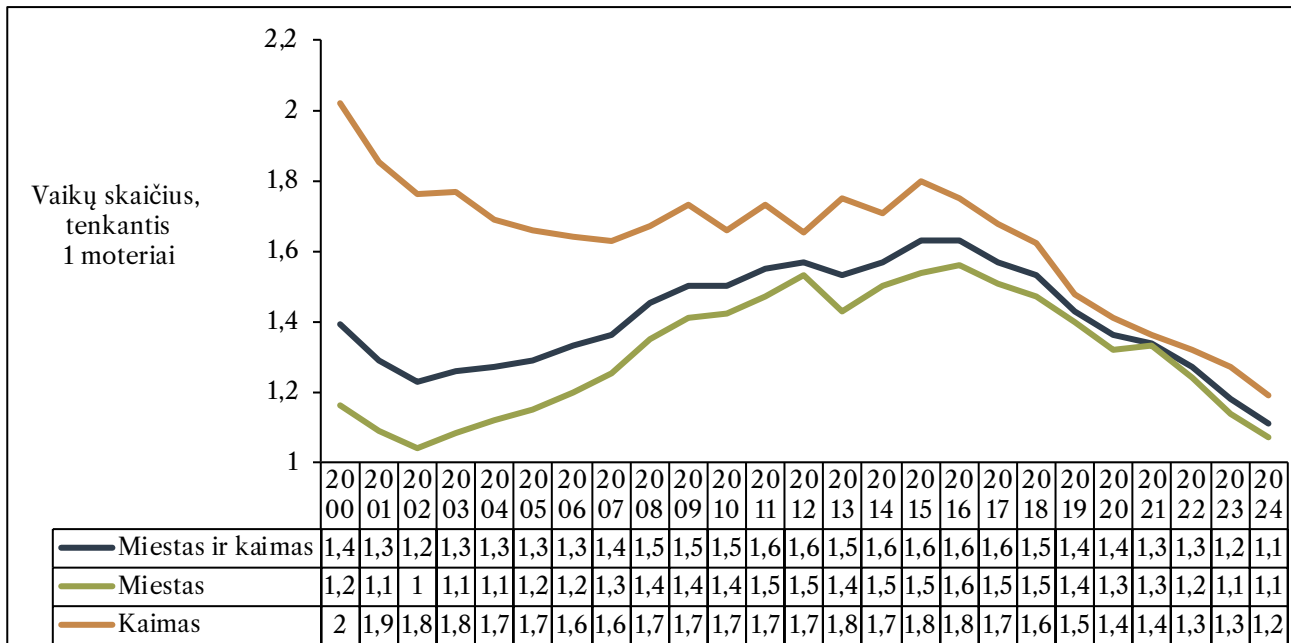
Galima būtų kalbėti ir apie platesnį poveikį valstybei ir visuomenei. Kalbant apie platesnį vėlyvųjų gimdymų poveikį valstybei, yra tiek teigiamų, tiek neigiamų aspektų. Teigiama, kad gimdymo atidėjimas (neiškiriama konkreti gimdytojų amžiaus grupės) ir su tuo susijusios nevaisingumo problemos „kelia platesnį demografinį ir ekonominį susirūpinimą vyriausybėms, nes mažesnis gimstamumas kelia grėsmę ekonomikos augimui ir socialinės gerovės sistemų tvarumui“, o vėlyvasis gimdymas dažniau „suvokiama ne tik kaip privati, bet ir visuomenės sveikatos problema“ (Clercq ir kt., 2023).

Augantis vėlyvųjų gimdymų skaičius Lietuvoje nuteikia šiek tiek optimistiškiau kartų kaitos neužtikrinančio gimstamumo kontekste. Kai gimstamumas mažėja, reikėtų atsigręžti į moteris, kurios nori, ta-

čiau nebegali natūraliai susilaukti ir išnešioti vaikelio. Didesnis dėmesys vėlyvajai motinystei valstybės mastu galėtų būti nemažas potencialas gimstamumo situacijai gerinti.

3. Itin vėlyvų gimdymų kontekstas Lietuvoje

Itin vėlyvų gimdymų kontekste svarbūs keli aspektai. Vienas jų – *suminis gimstamumo rodiklis*, kuris yra gimdymų atidėjimo vėlesniam laikui ir priežastis, ir pasekmė. Tendencijos gali iš dalies paaiškinti ir itin vėlyvų gimdymų skaičiaus kaitą; Lietuvos atveju – itin vėlyvi gimdymai auga suminio gimstamumo rodiklio mažėjimo kontekste. Didžiausias suminio gimstamumo mažėjimas stebimas kaime (1 pav.).

Šaltinis: parengta pagal VDA Rodiklių duomenų bazės gimstamumo rodiklius, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>, žiūrėta 2025-09-20.

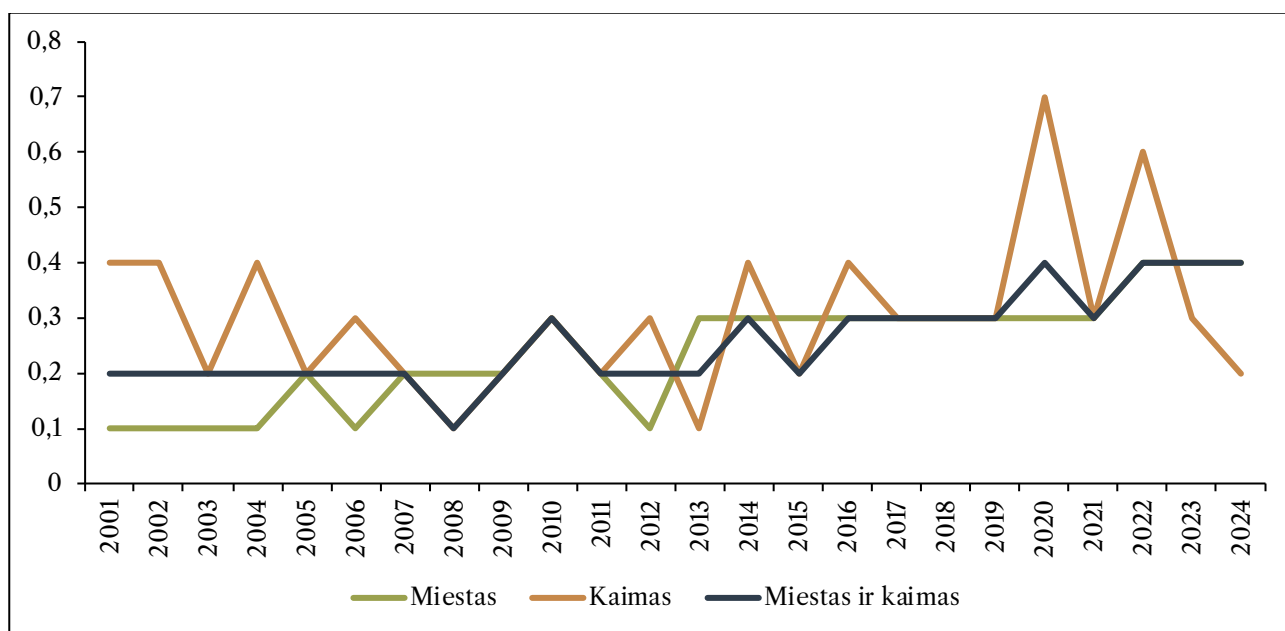
1 pav. Suminio gimstamumo kaita Lietuvoje 2000–2024 m.

Kitas svarbus aspektas – *visuomenės senėjimas*. Lietuvos gyventojų medianinis amžius pasikeitė nuo 30 metų 1970 m. iki 42 metų 2014 m. (Mikulionienė ir Gedvilaitė-Kordušienė, 2014, p. 27), 2023 m. pradžioje buvo jau 44 metai (vyrų – 40 m., moterų – 47 m.) (data.gov.lt, 2025), kas rodo gana ryškų visuomenės senėjimą. Kita vertus, Lietuvoje vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė auga: nuo 1960 iki 2024 m. tiek vyrų, tiek moterų išaugo dešimtmečiu: vyrų – nuo 64,87 iki 73,02 m., moterų – nuo 71,40 iki 81,64 m. (VDA, 2025). Kaip pažymi T. Perlsas ir kt. (1997), vėlyvėjanti motinystė glaudžiai susijusi su gimdymų laikotarpio ilgėjimu.

Žiūrint vidinės statistikos duomenis, išryškėja gana tolygus itin vėlyvų gimdymų augimas Lietuvoje (2 pav.).

Išryškėja stabili itin vėlyvų gimdymų kaita nuo 2000 m., kuri kinta kas dešimtmetį laiptais. Tokių gimdymų mažėjimas stebimas ekonominių krizių ir pandemijos metu. Nuo XXI a. pradžios tolygesnis itin vėlyvų gimdymų skaičiaus augimas yra mieste.

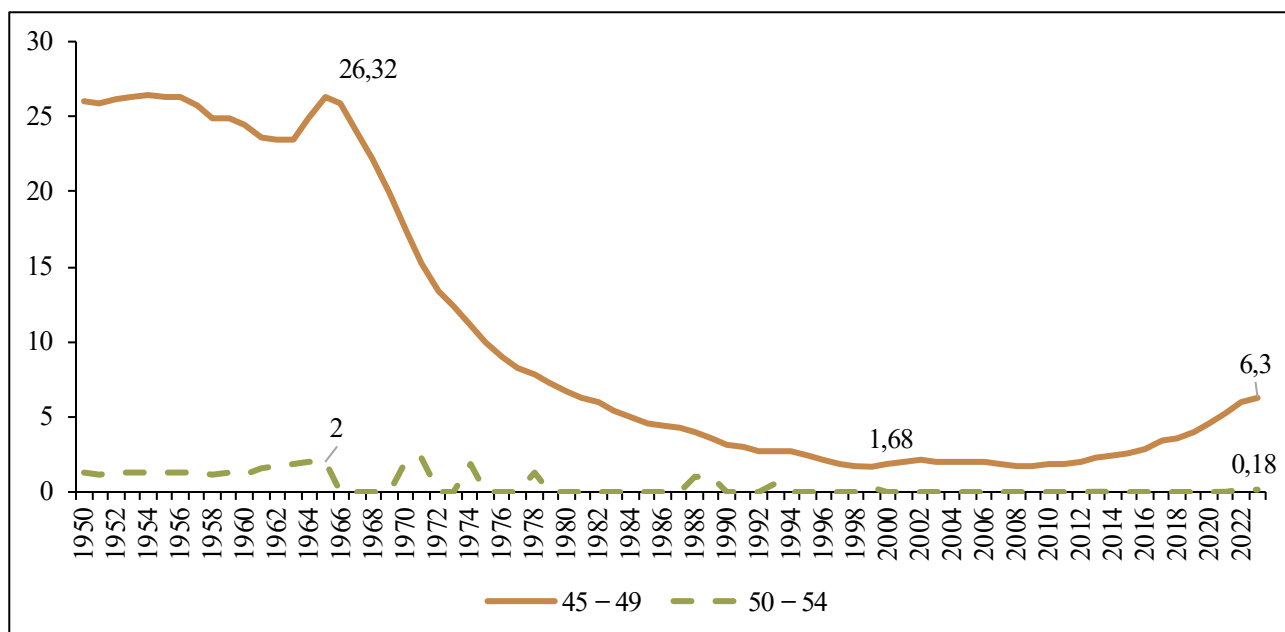
Lyginant miesto ir kaimo duomenis, miestuose itin vėlyvų gimdymų skaičius nuo 2001 m. pastebimai auga, o kaime – keičiasi labai netolygiai. Šie skirtumai gali reikšti šeimos planavimą, išsilavinimą ir kitus veiksnius. Itin vėlyvų gimdymų (per 45 m.) skaičius nuo 2001 iki 2004 m. išaugo 2 kartus (miestuose – 4 kartus).

Šaltinis: parengta pagal VDA Išvestinių gimstamumo rodiklių duomenų bazės gimdymų duomenis, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize>, žiūrėta 2025-08-25.

2 pav. Itin vėlyvos motinystės situacijos kaita Lietuvoje 2001–2024 m.
Gimstamumo rodiklio 45–49 metų amžiaus grupėje kaita
2001–2024 m. (gyvi gimę kūdikiai/1000 gyv.)

JT statistikoje yra Lietuvos moterų gimdymų duomenys pagal amžiaus grupes nuo 1950 m. Žiūrint ilgalaikę kaitą, matomi didesni svyravimai (3 pav.).

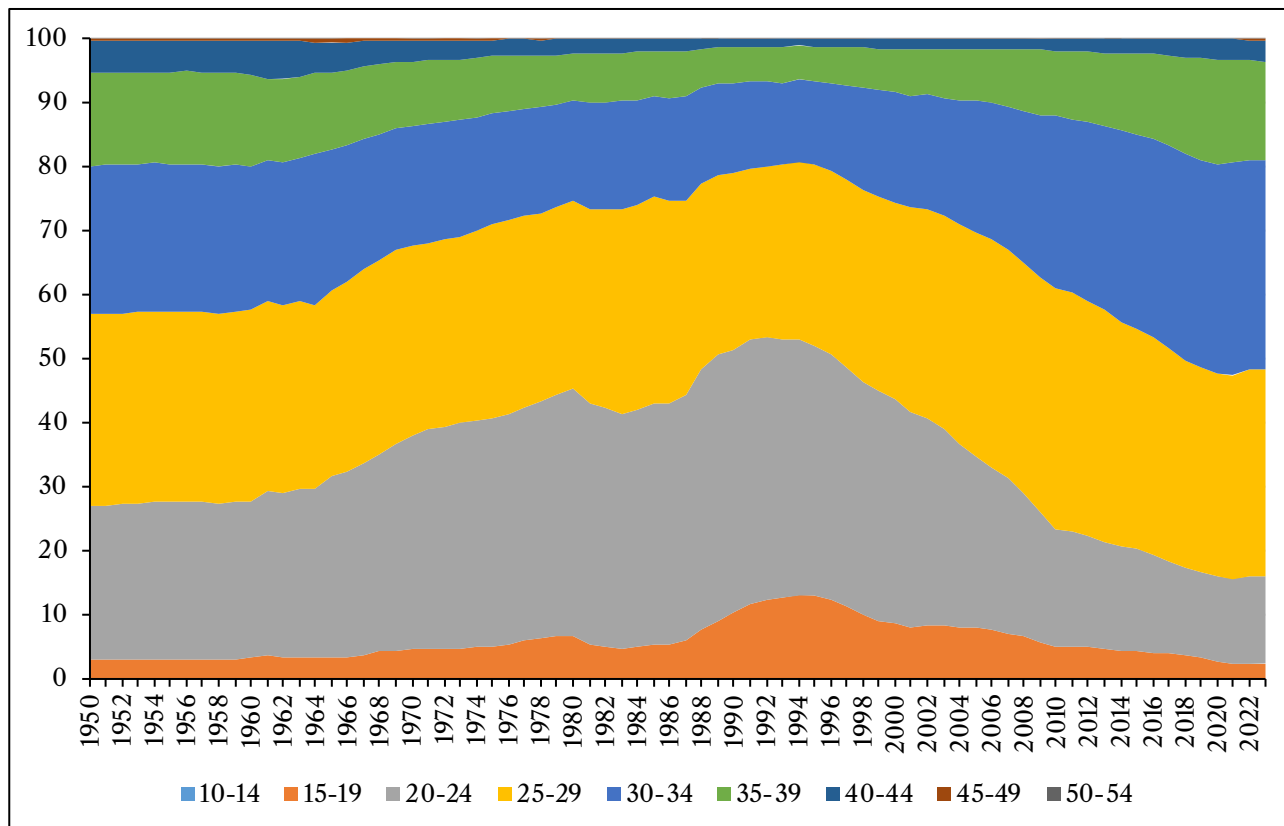
Šaltinis: parengta pagal „JT pasaulio gyventojų skaičiaus perspektyvų“ (2024), [OurWorldinData.org/fertility-rate](https://ourworldindata.org/fertility-rate) | CC BY, Lietuvos duomenis, <https://ourworldindata.org/grapher/fertility-rate-by-age-group>, žiūrėta 2025-08-29.

3 pav. Gimdymai 45–49 ir 50–54 metų amžiaus grupėse Lietuvoje 1950–2023 m. (apskaičiuotas gimdymų skaičius/100 moterų)

Atsižvelgiant į daugiau nei pusės amžiaus Lietuvos ir viso pasaulio gimdymų statistiką pagal moterų amžių, vėlesnė motinystė nebuvo reta, kadangi iki antrojo demografinio perėjimo (6 deš. viduryje) moterys natūraliai gimdydavo iki vaisingo amžiaus pabaigos, neretai turėjo gausias šeimas. Tačiau medicininės šeimos planavimo priemonės ir kiti veiksniai lėmė itin vėlyvų gimdymų, tenkančių 100 moterų,

skaičiaus mažėjimą beveik 15 kartų iki 2000 m., tačiau nuo 2000 iki 2010 m. ši dalis, kurį laiką buvusi stabili, nuo 2010 m. ėmė augti ir iki 2023 m. padidėjo 3,5 karto – 6,3 moterų iš 100 gimdo per 45 metų amžiaus (3 pav.).

Žiūrint visų moterų amžiaus grupių gimdymo proporciją Lietuvoje nuo 1950 m., matomas beveik tolygus bangavimas, tačiau vienu grupių dalis laikui bėgant traukiasi, kitų – didėja (4 pav.).

Šaltinis: parengta remiantis „JT pasaulio gyventojų skaičiaus perspektyvomis“ (2024), OurWorldinData.org/fertility-rate | CC BY, <https://ourworldindata.org/grapher/fertility-rate-by-age-group>, žiūrėta 2025-08-29.

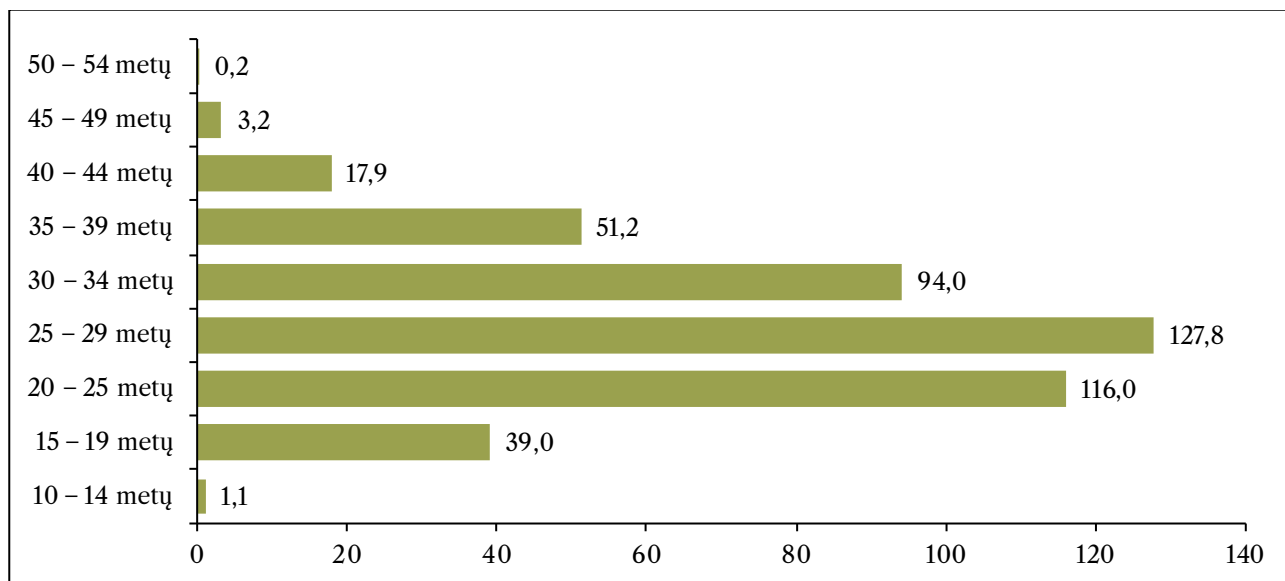
4 pav. Gimdymų dalies pagal moterų amžiaus grupes kaita Lietuvoje 1950–2023 m. (proc.)

Paveiksle matomas tam tikra moterų amžiaus gimdymų transformacija Lietuvoje nuo XX a. paskutinio dešimtmečio vidurio iki dabar – labai sumažėjo moterų, gimdančių iki 24 metų amžiaus, dalis, tačiau pastebimai išaugo moterų, kurių amžius viršija 30 metų, gimdymų, o per 35 metų amžiaus moterų gimdymų dalis yra išaugusi daugiau nei du kartus. Situacija kiek stabilizavosi pandemijos laikotarpiu – kaita nebe tokia sparti.

4. Lietuvos situacijos itin vėlyvų gimdymų aspektu pasaulio ir Europos kontekste apžvalga

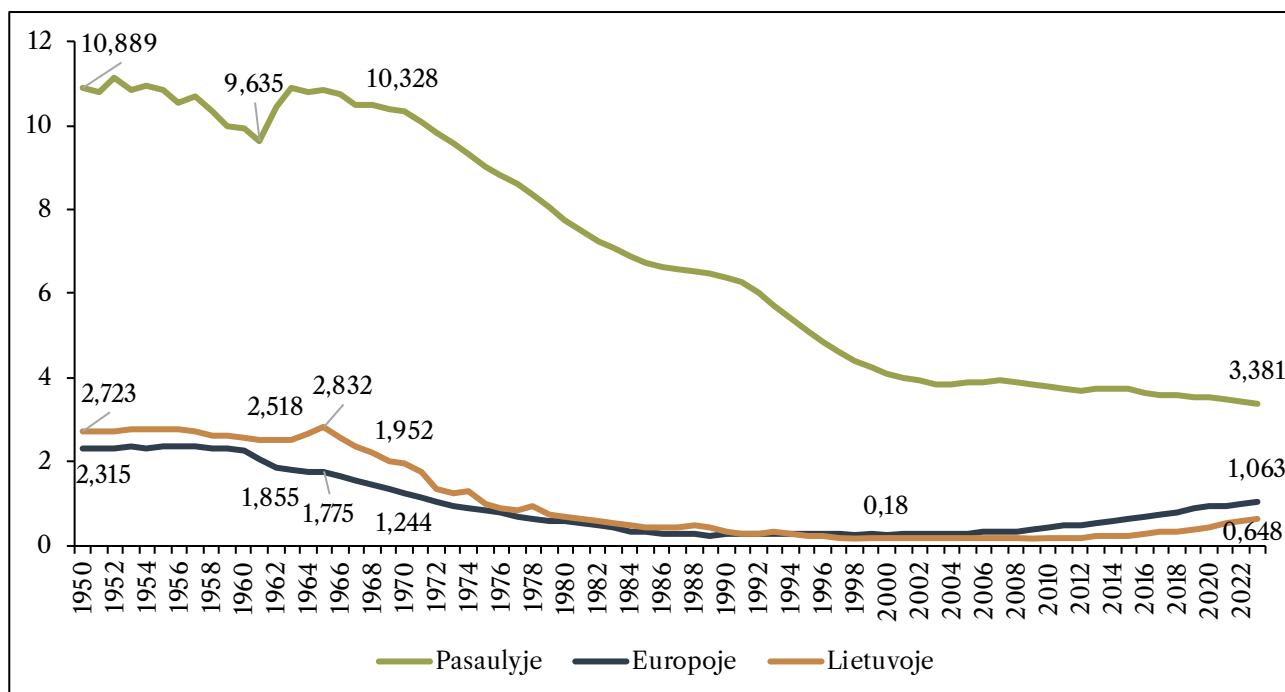
Siekiant įsivaizduoti, kokie yra itin vėlyvos motinystės mastai pasaulyje, reikia palyginti visas gimdančių moterų amžiaus grupes. JT statistiniai duomenys rodo, kad 2023 m. apie 3,4 iš 1000 moterų gimdė per 45 metų amžiaus (5 pav.).

Tačiau situacija labai keitėsi per daugiau nei 7 dešimtmečius (6 pav.). Europos ir pasaulio gimstamumo situacija nėra panaši, tačiau iki 2003 m. turėjo panašią kitimo tendenciją. Nuo XXI a. vidurio tendencija tapo priešinga – Europoje itin vėlyvų gimdymų daugėja, tuo tarpu pasaulyje stebima mažėjimo tendencija.

Šaltinis: „JT pasaulio gyventojų skaičiaus perspektyvos“ (2024 m.), [OurWorldinData.org/fertility-rate](https://ourworldindata.org/fertility-rate) | CC BY, <https://ourworldindata.org/grapher/fertility-rate-by-age-group>, žiūrėta 2025-08-14.

5 pav. Pasaulyje gimstamumas pagal moterų amžiaus grupes 2023 m. (apskaičiuotas gimdymų skaičius 1000 moterų kiekvienoje amžiaus grupėje)

Šaltinis: parengta pagal „JT pasaulio gyventojų skaičiaus perspektyvas“ (2024 m.), [OurWorldinData.org/fertility-rate](https://ourworldindata.org/fertility-rate) | CC BY, <https://ourworldindata.org/grapher/fertility-rate-by-age-group>, žiūrėta 2025-09-12.

6 pav. Pasaulio, Europos ir Lietuvos 44–54 metų amžiaus moterų gimdymų kaita 1950–2023 m. (gimdymų skaičius/1000 moterų)

Lyginant Europos ir Lietuvos svyravimus itin vėlyvų gimdymų kategorijoje, tendencija labai panaši. Nuo 1950 iki 1990 m. Lietuva lenkė Europą tokių gimdymų skaičiumi, tačiau situacija ėmė keistis nuo XX a. pabaigos – Europoje itin vėlyvų gimdymų skaičius, tenkantis 1000 moterų, didesnis nei Lietuvos beveik 65 proc. Kiek kitokia situacija yra pasaulyje: itin vėlyvų gimdymų skaičius 1950 m. buvo daugiau nei 4 kartus didesnis nei Europoje ar Lietuvoje, o pastaruosius 6 dešimtmečius gana tolygiai mažėja, o 2023 m. – tik apie 3,2 karto didesnis nei Europoje. Jei tendencija išliks panaši, pasaulio ir Europos skaičiai galimai turėtų netrukus susilyginti.

Gana staigų vėlyvųjų gimdymų mažėjimą, kuris prasidėjo pirmiausia Europoje, vėliau įsigalėjo visame pasaulyje, galima sieti su šeimos planavimo priemonių taikymu. Europoje mažėjimas stabilizavosi apie 1990 m., o pasaulyje – kone dešimtmečiu vėliau. Tačiau nuo XXI a. 1 deš. vidurio Europoje itin vėlyvųjų gimdymų skaičius ėmė tolygiai augti, tai galimai atspindi ne tik šeimos planavimo tendencijas, vėlyvėjančius gimdymus, bet ir pagalbinių apvaisinimo, atsiradusio 8 deš. pabaigoje (Lietuvoje – 10 deš.), didėjančią įtaką. Kita vertus, pagalbinių apvaisinimo procedūros nėra visiems prieinamos, todėl vėlyvėjančių gimdymo kontekste šis klausimas turėtų sulaukti didesnio dėmesio.

Pavyzdžiui, Lietuvoje per 2022–2024 m. pagalbinių apvaisinimo paslaugomis kasmet pasinaudojo apie 2,5 tūkst. žmonių: dažniausiai teiktos 33–37 metų amžiaus moterims ir vyrams, tačiau taip pat didelė dalis 28–32 metų amžiaus moterų ir 38–42 metų amžiaus vyrų (ligoniukasa.lrv.lt, 2024-03-14). Esant dabartinėms vėlyvėjančių gimdymų tendencijoms, kritikuotina situacija, kai vyresnės nei 42 metų amžiaus moterys (LR SAM Nr. V-1452, 2016-12-20: V, 24 str.) negali gauti pagalbinių apvaisinimo paslaugų kompensacijų, nors per beveik 10 metų nuo įsakymo įsigaliojimo gimdymų statistika labai pasikeitė.

Aptartos tendencijos rodo, kad itin vėlyvųjų gimdymų augimas Lietuvoje ateityje kels daugiau iššūkių sveikatos apsaugos sistemai dėl šių priežasčių:

1. akylesnės priežiūros ir tyrimų dažnumo bei detalumo poreikio;
2. vaisiaus tyrimų kompensavimo galimybių;
3. didesnės hospitalizacijos tikimybės;
4. komplikacijų po gimdymo valdymo;
5. pagalbinių apvaisinimo poreikio augimo.

Pagrindiniai sprendimai, kurie palaikytų esamą tendenciją gerinant gimstamumo situaciją ir užtikrintų pačių moterų vėlyvosios motinystės gerovę:

1. keisti pagalbinių apvaisinimo politiką vėlinant gimdyvių, kurios gali gauti kompensaciją, amžių;
2. kurti saugesnių vaisiaus tyrimų kompensavimo mechanizmą;
3. kurti itin vėlyvos motinystės konsultavimo ir gerovės centrą (kontaktinį ir nuotolinį).

Išvados

Tiek gyventojų senėjimo, tiek gimdymų vėlyvėjimo kontekste trūksta mokslinės diskusijos apie itin vėlyvųjų gimdymų kaitą, o Lietuvoje itin vėlyvi gimdymai kol kas dar yra išimtinai tik viešojo diskurso objektai. Iš dalies galimai dėl to, kad patys itin vėlyvųjų gimdymų skaičiai nėra labai dideli, kita vertus, trūksta detalios gimdymų statistikos prieinamumo.

Nors medicininis požiūris, itin vėlyvi gimdymai kelia siaubą medikų bendruomenei, moksliniu požiūriu, tai turi įvairių neigiamų aspektų moters ir kūdikio sveikatai, tačiau socialiniu požiūriu, kruopščiai planuojamas vėlyvosios motinystės kelias turi optimistinių gaidų ir nurodo gana aiškiai kryptį demografinėi situacijai gerinti valstybiniu mastu.

Nors informacijos sklaida ir duomenų masyvai didėja, tačiau šiuo metu trūksta viešai prieinamos statistikos apie vyresnes nei 45 metų amžiaus gimdančias moteris. Gana detalūs pagal šalis ir suminiai gimdymų duomenys moterų amžiaus grupėse skelbiami JT statistikoje. Vyresnių nei 45 metų amžiaus moterų gimdymų statistika kinta sparčiau, todėl būtų reikšmingesni gimdymų duomenys ne pagal motinų amžiaus intervalą, o pamečiui.

Atsižvelgus į visas gimdymų pagal moterų amžiaus grupes proporcijas, ryškėja gimdymų vyresnių nei 45 metų amžiaus moterų dalies greitėjantis didėjimas nuo XX a. paskutinio dešimtmečio vidurio. Tuo

tarpu 20–24 metų amžiaus grupės gimdytojų dalis labai sparčiai traukiasi. Šios tendencijos suponuoja iš naujo peržiūrėti šeimos politiką, imtis galbūt itin vėlyvų gimdymų informacinio centro strategijos, didesnio dėmesio vyresnių moterų nėštumo planavimo informavimui ir priežiūrai bei patikrai.

Lietuvoje vėlyvėjantys gimdymai išryškėjo nuo XX a. pabaigos. Itin vėlyvų gimdymų (per 45 metų) absoliutus skaičius Lietuvoje nuo 2001 iki 2024 m. išaugo 2 kartus (miestuose – 4 kartus), stebima stabili itin vėlyvų gimdymų kaita kas dešimtmetį, o itin vėlyvų gimdymų mažėjimas vyksta ekonominių krizių ir pandemijos metu. Lyginant miesto ir kaimo duomenis, miestuose itin vėlyvų gimdymų skaičius nuo 2001 m. pastebimai auga, o kaime – keičiasi labai netolygiai.

Lietuvoje, lyginant su Europa, situacijos kaita labai panaši – itin vėlyvų gimdymų dalis didėja, tačiau Europoje XX a. pabaigoje jų skaičius tapo didesnis nei Lietuvoje ir augo sparčiau, o pastaruoju metu augimo greitis tapo panašus. Tačiau pasaulinė situacija nebuvo panaši – itin vėlyvi gimdymai sudarė daug didesnę dalį nei Europoje ar Lietuvoje, tačiau pastaruoju metu ne auga, o palaipsniui mažėja ir artėja prie Europos lygio.

Literatūra

- Barclay, K. ir Myrskylä, M. (2016). Advanced Maternal Age and Offspring Outcomes: Reproductive Aging and Counterbalancing Period Trends. *Population and development review*, 42(1), 69–94. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2016.00105.x>.
- Coleman, D. (2013). Partnership in Europe; its Variety, Trends and Dissolution. *Finnish Yearbook of Population Research*, XLVIII, 5–49. DOI: <https://doi.org/10.23979/fypr.40927>.
- Clercq, E. D., Martani, A., Vulliemoz, N., Bernice S. Elger, B. S. ir Wangmo, T. (2023). Rethinking advanced motherhood: a new ethical narrative. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 26, 591–603. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11019-023-10172-w>.
- Data.gov.lt (2025). Oficialiosios statistikos portalo rodiklių duomenų bazės rinkiniai. Medianinis gyventojų amžius metų pradžioje. Prieiga per internetą: <https://data.gov.lt/datasets/2494/>.
- Galdauskaitė, D. (2016). Posūkis link naujo šeimos kūrimo ir gimstamumo modelio. Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas, 7(1). Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8777.7.1.3>.
- Haskey, J. C. (1993). Formation and dissolution of unions in the different countries of Europe. In A. Blum, J. L. Rallu (red.). *European population* (p. 211–229), Vol. 2. *Demographic dynamics*. Paris: John Libbey Eurotext.
- Kanopienė, V., Mikulionienė, S. ir Česnuitytė, V. (2015). *Lietuvos šeima Europos kontekste*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/20e3f298-8291-4faf-9ff6-85f8ec3be69c/content>.
- Kiernan, K. (2002). The state of European Unions: an analysis of partnership formation and dissolution. In M. Macura, G. Beets (red.). *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe: Insights and Lessons from Comparative Research*, 1 (p. 57–76). New York and Geneva: United Nations. Prieiga per internetą: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/docs/ffs/FFS_V1_DynamicsFertilityPartnershipEurope.pdf.
- ligoniukasa.lrv.lt, 2024-03-14. „Pagalbinis apvaisinimas: šia galimybe pasinaudoja tūkstančiai“. Prieiga per internetą: <https://ligoniukasa.lrv.lt/lt/naujienos/pagalbinis-apvaisinimas-sia-galimybe-pasinaudoja-tukstanciai/>.
- LR SAM 2016-12-20 Įsakymas Nr. V-1452. *Dėl Pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo ir jų apmokėjimo privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšomis tvarkos aprašo patvirtinimo*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/616432c0c80f11e682539852a4b72dd4/asr>.
- Mikulionienė, S. ir Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2014). Lietuvos gyventojų senėjimas XXI a. pradžioje: demografinis ir gyvenimo kokybės aspektai. *Lietuvos socialinė raida*, 3, *Lietuvos gyventojai XXI a. pradžioje: sociodemografiniai aspektai*, 25–42.

- Perls, T. T., Alpert, L., Ruth, C. ir Fretts, R. C. (1997). Middle-aged mothers live longer. *Nature*, 389, 133. Prieiga per internetą: <https://www.nature.com/articles/38148>.
- Sobotka, T. (2008). The diverse faces of the second demographic transition in Europe. *Demographic Research*, 19(7), 171–224. Prieiga per internetą: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol19/8/19-8.pdf>.
- Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A. ir Baublytė, M. (2013). *Ar Lietuvos šeimos bus gausesnės?* Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Prieiga per internetą: https://lstc.lt/wp-content/uploads/2019/04/Lietuvos_seimos_-_visas.pdf.
- Sutcliffe, A. G., Belsky, J. ir Gardiner, J. (2012). The health and development of children born to older mothers in the United Kingdom: observational study using longitudinal cohort data. *The BMJ*, 345. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.e5116>.
- Valstybės duomenų agentūra. (2025). Rodiklių duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize>.

CHANGES IN CHILDBIRTH AMONG WOMEN AGED OVER 45 IN LITHUANIA WITHIN THE EUROPEAN AND GLOBAL CONTEXT

Anna LIPNEVIČ | <https://orcid.org/0000-0003-2926-263X>

Department of Social Change Research at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
anna.lipnevic@lstc.lt

DOI: <https://doi.org/10.63588/lstc-2025-14-5>

Summary

As overall fertility rates in Lithuania continue to decline, births at very late maternal ages have been gradually increasing over the past decade. Reports of exceptionally late motherhood cases regularly appear online, while scholars have been raising and attempting to address issues related to delayed childbirth since the late twentieth century.

The purpose of this study is to analyse statistical developments in late-age childbirth among Lithuanian women, with specific attention to motherhood at age 45 and above, and to examine how these patterns compare within the broader European and global contexts. The tasks of the study are as follows: 1) to review scientific literature and theoretical approaches concerning demographic change associated with delayed childbearing; 2) to discuss and systematically summarise the advantages and disadvantages of extremely late motherhood based on existing research; to examine trends in Lithuanian fertility; 3) to analyse changes in childbirth among Lithuanian women across age groups and to identify patterns associated with very late births; 4) to analyse age-specific childbirth trends globally and in Europe, focusing on extremely late motherhood; 5) to situate Lithuania's position comparatively within European and global trends.

The study employs a literature review, statistical analysis, and synthesis. Data sources include United Nations statistical databases, the State Data Agency, and secondary sources.

The article examines the social phenomenon of extremely late motherhood—defined as childbearing after the age of 45, also referred to as geriatric motherhood. The analysis focuses on statistical developments in Lithuania from the mid-twentieth century to the present and compares these changes with trends in Europe and globally.

Research aim: to investigate changes in late-age childbirth among Lithuanian women and to analyse the situation of motherhood at 45+ within European and global contexts.

Methodology: literature review, statistical analysis, and synthesis.

Key findings:

- Despite the relevance of population ageing and delayed childbearing, academic discourse on extremely late motherhood remains limited. In Lithuania, such births continue to receive attention primarily in public discourse rather than in scholarly research. This may be due in part to the relatively small number of cases and in part to limited access to detailed birth statistics.
- From a medical standpoint, extremely late childbirth raises considerable concern within the medical community and is associated with a range of risks for both maternal and infant health. However, from a social perspective, carefully planned late-age motherhood offers certain optimistic prospects and may indicate a meaningful direction for addressing demographic challenges at the national level.
- Although data availability is improving, publicly accessible statistics on childbirth among women aged 45 and older remain insufficient. The United Nations provides relatively detailed aggregated age-group fertility data by country. Given the rapid fluctuations observed in the 45+ age category, year-by-year data would be more informative than broad age intervals.
- Analysis of the distribution of births across maternal age groups shows a marked acceleration in the proportion of births among women aged 45+ beginning in the mid-1990s. Conversely, the proportion of mothers aged 20–24 has sharply decreased. These trends underscore the need to reassess family policy, consider the establishment of an informational centre focused on extremely late childbirth, and strengthen guidance, monitoring, and healthcare provision for older women planning pregnancies.
- In Lithuania, delayed childbirth has become increasingly pronounced since the late twentieth century. The absolute number of births to women aged 45+ doubled between 2001 and 2024 (and quadrupled in urban areas). The pattern reveals a steady, stepwise increase by decade, with declines observed during economic crises and the COVID-19 pandemic. While the number of such births has clearly risen in urban areas since 2001, trends in rural areas remain inconsistent and fluctuating.
- When compared with Europe, Lithuania demonstrates a similar trajectory—an increasing share of extremely late births. However, at the end of the twentieth century, the proportion in Europe was already higher and rising more rapidly; only in recent years has the rate of increase in Lithuania become comparable. The global pattern differs: historically, extremely late births constituted a substantially larger share worldwide than in Europe or Lithuania, but in recent years the global share has been gradually declining and approaching European levels.

Keywords: extremely late motherhood; childbirth; fertility; motherhood 45+; Lithuania; Europe; global trends.

SUBURBANIZACIJOS PROCESŲ TERITORINĖ RAIŠKA LIETUVOJE IR LATVIJOJE XXI A. PRADŽIOJE

Donatas Burneika | <https://orcid.org/0000-0003-3933-3761>

Simona Ščerbinskaitė | <https://orcid.org/0000-0003-4767-4929>

LSMC Sociologijos instituto Regionų ir miestų tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

donatas.geo@gmail.com, simona.scerbinskaite@lcss.lt

Zaiga Krišjāne | <https://orcid.org/0000-0002-3422-1958>

Latvijos universiteto Geografijas departaments

Jelgavas g. 1, LV-1004 Ryga, Latvija

zaiga.krisjane@lu.lv

DOI: <https://doi.org/10.63588/lsr-2025-14-6>

Santrauka. Šiame straipsnyje pateikiama palyginamoji priemiesčių plėtros tendencijų Vilniaus ir Rygos miestų regionuose analizė. Tyrimas daugiausia grindžiamas naujausių gyventojų surašymų statistinių duomenų analize ir siekiama nustatyti minėtų miestų priemiesčių teritorijų pokyčių mastą bei pobūdį per XXI a. 2 dešimtmetį. Straipsnyje lyginami urbanistinės plėtros (angl. urban sprawl) mastas, erdvinė plėtra bei socialiniai ir demografiniai pokyčiai, vykstantys buvusiose kaimo vietovėse. Baltijos šalių sostinės vystosi panašiomis socioekonominėmis ir politinėmis sąlygomis, tačiau užima skirtingas pozicijas savo šalių urbanistinių gyvenviečių ir regioninių sistemų atžvilgiu. Apskritai panašias urbanistinės plėtros tendencijas formuoja vietinis kontekstas, todėl priemiesčių plėtros intensyvumas ir kryptys skiriasi, kaip ir jų poveikis aplinkinių regionų socialinei ir demografiniai struktūrai.

Raktažodžiai: Vilnius, Ryga, suburbanizacija, urbanistinė plėtra, urbanistinis regionas.

Įvadas

Baltijos šalių sociodemografinių pokyčiai po nepriklausomybės atkūrimo pasižymi gana panašiomis tendencijomis. Visos jos susidūrė su ne viena ekonomine krize, rimtais demografiniais iššūkiais, visuomenės diferenciacija, vystymosi erdvine poliarizacija, geopolitiniais iššūkiais ir kitomis problemomis, patyrė dideles emigracijos bangas. Kita vertus, teritorinė šių pokyčių raiška nėra adekvati, nes minėti procesai vyksta urbanistiniuose kontekstuose, kurie pasižymi dideliais skirtumais (Ubarevičienė, 2018; Lang ir kt., 2022). Ypač kontrastingos Lietuvos (pasižymintios dispersiška) ir Latvijos (labiausiai centralizuotos iš Baltijos šalių) miestų sistemos, todėl tikėtina, kad urbanizacijos ciklai (taip pat ir suburbanizacija) čia vyks skirtingai. Gyventojų pasiskirstymo teritorinės transformacijos susijusios tiek su bendromis visuomenės socioekonominėmis transformacijomis (pvz., gyventojų pajamų ir preferencijų dife-

renciacijos), tiek kontekstu, kuriame tos preferencijos gali būti realizuojamos. Dėl šios priežasties, net jei gyventojų pajamos ir preferencijos Lietuvoje ir Latvijoje būtų vienodos, sprendimai, kur gyventi, būtų skirtingi. Šiame straipsnyje nagrinėjami suburbanizacijos procesų teritoriniai skirtumai Lietuvoje ir Latvijoje daugiausia dėmesio skiriant sostinių regionams.

Pokomunistinės Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybės patiria labai poliarizuotą savo teritorijų vystymąsi, o silpnai reguliuojama sostinių teritorijų drieka yra labiausiai pasireiškiantis poliarizacijos bruožas (Lang ir kt., 2022). Liberali ekonominė politika, technologiniai pokyčiai ir tinkamos regioninės bei teritorijų planavimo politikos nebuvimas dažnai įvardijami kaip akivaizdžiausios šių tendencijų priežastys. Latvija ir Lietuva turi beveik identišką pokomunistinės raidos patirtį, didelių skirtumų šalies ekonominėje ar socialinėje politikoje nėra. Tuo pačiu metu šių šalių miestų sistemos yra itin skirtingos, o jų svarbiausi miestai vystosi skirtinguose geografiniuose kontekstuose. Ryga yra ilgalaikis Latvijos centras, augantis pažangiausiame, labiausiai urbanizuotame labai centralizuotos šalies regione. Tai buvo didžiausias Baltijos metropolis (0,91 mln. gyventojų 1990 m.), sovietmečiu tarnavęs kaip makroregioninis Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos centras. Vilnius (1990 m. – 0,59 mln. gyventojų) yra įsikūręs daugiatautėje, mažiausiai išsivysčiusioje periferinėje multimodalinės šalies dalyje, kur sostinė anksčiau vaidino beveik tokį pat svarbų vaidmenį kaip ir antros pakopos miestai. Atkūrus nepriklausomybę sovietiniai miestai ėmė įgauti visoms Vakarų Europos miesto gyvenvietėms būdingų urbanistinių bruožų. Priemiesčių plėtra buvo vienas jų.

Šiame straipsnyje pateikiama naujausių suburbanizacijos tendencijų Lietuvoje ir Latvijoje lyginamoji analizė akcentuojant šių šalių sostinių atvejus. Tyrimas grindžiamas daugiausia pastarųjų gyventojų surašymų duomenimis. Remiantis jais, analizuotos gyventojų skaičiaus ir socialinės sudėties kaitos XXI a. 2 dešimtmetyje tendencijos. Priemiesčių plėtros palyginimas iliustruojamas individualių būstų statybos rodikliais. Lyginami miestų teritorijų tempas ir erdvinis plėtimasis bei jų sukelti socialiniai ir demografiniai pokyčiai. Tikimasi rasti panašių tendencijų abiejose šalyse, nes analizuojamus procesus sukelia panašios makrolygio jėgos. Tačiau mes taip pat tikimės pamatyti skirtumus, susijusius su skirtingais vietiniais kontekstais, darančiais įtaką faktiniams erdviniams modeliams, kuriuos sukuria panašios struktūrinės jėgos. Mikrolygio veikėjų skirtumai (pirmiausia gyventojų pajamų ir preferencijų prasme) taip pat gali būti priemiesčių plėtros skirtumų priežastis. Darbo užmokesčio, užimtumo skirtumai Lietuvoje ir Latvijoje egzistuoja, bet jie nedideli, o kaitos tendencijos panašios, todėl tikėtina, kad ir jų poveikis neturėtų būti esminis.

Keliame hipotezę, kad priemiesčių plėtra sostinėse turėtų būti panaši, nes abu miestai iki 1990-ųjų beveik neturėjo priemiesčių, o vėliau patyrė gana panašius socialinius ir ekonominius pokyčius. Ryga, kaip didesnis miestas, turėjo didesnę plėtimosi potencialą, tačiau tai turėtų kompensuoti gerokai didesnė tolimesnė periferija ir mažesnis posovietinis Vilniaus miesto nuosmukis. Skirtumai turėtų būti susiję ir su regioninių struktūrų, kuriose šie miestai vystosi, ypatumais. Ryga – tarptautinis miestas, plečiasi į intensyviausiai urbanizuotą Latvijos dalį. Vilnius auga mažiausiai išsivysčiusioje, demografiškai mažėjančioje, daugiatautėje šalies dalyje. Esant tokiai situacijai, socialiniai pokyčiai, kuriuos lėmė išsiplėtimas, turėjo skirtis. Vadinas, kad panašaus dydžio priemiesčių zonų periferinės zonos Rygos atveju būtų labiau nutolusios nuo miesto branduolio. Tai teoriškai galėtų sumažinti santykinę priemiesčių patrauklumą. Didelis gan didelių gretimų satelitinių miestų skaičius irgi gali turėti įtakos, nes jie taip pat sukuria priemiesčių plėtros potencialą. Pokomunistinio periodo gyventojų skaičiaus mažėjimas Rygoje galėjo turėti įtakos ir būsto rinkai. Didesnė pasiūla ir mažesnės kainos miesto centre turėtų mažinti kėlimosi į priemiesčius patrauklumą. Situacija kituose didmiesčiuose turėtų būti įvairesnė, nes jų vystymosi tendencijos skyrėsi.

1. Suburbanizacijos tyrimai pokomunistinėse ir Baltijos šalyse

Poliarizuotas kapitalistinių šalių vystymasis suvokiamas kaip „natūralus“ rinkos ekonomikos rezultatas (dėl rinkos netobulumų, aglomeracijos ekonomikos arba kapitalistinės visuomenės ir ekonomikos pobūdžio (Hadjimichalis ir Hudson, 2014; Rodriguez-Pose, 2018)). Poliarizuotas buvusių komunistinių šalių vystymasis yra labai akivaizdus, nes dabartinės neoliberalios politinės ir ekonominės sistemos pokyčiai buvo itin ryškūs (Lang ir kt., 2015; Lang ir Haunstain, 2017). Šie procesai dar labiau matomi Baltijos šalyse, nes laisvosios rinkos ekonomikos poveikį lydėjo besikeičiantis jų sostinių statusas – buvę „Pabaltijo respublikų“ administraciniai centrai (Leetmaa ir Tammaru, 2007; Sýkora ir Ouředníček, 2007; Tammaru ir kt., 2009; Lang ir kt., 2022).

Poliarizacija centro (-ų)–periferijos ašyje pasireiškia depopuliacija didžiojoje teritorijos dalyje ir metropolinių miestų (sostinės) augimu bei plėtimusi (Boren ir Gentile, 2007; Gentile, Tammaru ir van Kempen, 2012; Ubarevičienė, 2018; Ubarevičienė ir van Ham, 2017). Kaip rodo ankstesni tyrimai, miestų augimas Baltijos šalyse yra labai susijęs su vidine migracija. Nedidelė priemiesčio gyventojų dalis iš tolimesnių šalies vietų (ar net užsienio) taip pat atvyksta tiesiai į priemiesčius (Ubarevičienė, Burneika ir van Ham, 2015). Teoriškai policentrinė „centralizacija“ (kaip Lietuvos atveju) turėtų lemti lėtesnį miestų plėtimąsi sostinės regione. Kita vertus, didesnė (gyventojų skaičiaus prasme) periferija turėtų sukurti didesnį sostinės augimo potencialą per ilgesnį laikotarpį.

Miestų plėtimosi procesai intensyviai buvo tiriami nuo XX a. vidurio ir dauguma šių tyrimų buvo atlikti Šiaurės Amerikoje. Europos miestai sulaukė mažiau dėmesio, iš dalies dėl ne tokios intensyvios priemiesčių plėtros (Patacchini ir kt., 2009). Aiškinant procesą buvo naudojami neoklasikiniai ekonominiai (Mills, 1967; Muth, 1969; Brueckner ir Fansler, 1983) arba ekologiniai (Winsborough, 1963) metodai, daugiausia dėmesio skiriant miesto ir kaimo žemės kainų skirtumams, transporto išlaidoms arba miesto spūstims ir koncentracijos veiksniams. Besikeičiančios fizinės miesto charakteristikos (miesto tankio augimas) ir būtinybė ar sąlygos (laiko ir pinigų sąnaudos) važinėti į darbą ir atgal gali pakeisti miesto plėtimosi tendencijas kartu su daugeliu kitų ekonominių, socialinių ar kultūrinių veiksnių. Ankstesni pokomunistinių Vidurio ir Rytų Europos miestų suburbanizacijos tyrimai, kuriuose daugeliu atvejų trūko plačių priemiesčių analizė, pasirodė XX a. 10 deš. pabaigoje ir XXI a. pradžioje. Panašiu metu publikuoti ir straipsniai, kuriuose nagrinėtos pagrindinės Baltijos šalių priemiesčių raidos tendencijos (Leetmaa ir Tammaru, 2007; Krišjāne ir Bērziņš, 2009; Tammaru ir kt., 2009; Ubarevičienė, Burneika ir Kriaučiūnas, 2011; Cirtautas, 2013; Skadins ir kt., 2019; Sechi ir kt., 2022). Baltijos šalių mokslininkai nustatė panašius procesus, kurie buvo aptinkami ir kitose Vidurio Europos ES šalyse. Visų trijų sostinių metropolinės zonos per porą dešimtmečių po nepriklausomybės atkūrimo išaugo kelis kartus, o turtingesnės gyventojų grupės kėlėsi į menkai planuojamus, individualiai suprojektuotus mažaaukščius priemiesčius. Dauguma autorių nurodė greitą ir nereguliuojamą sostinių regionų plėtrą – atsirado anksčiau neegzistavusios priemiesčių zonos; beveik tuo pačiu metu pasirodė ir darbai, atskleidžiantys socialinius, demografinius ir rinkimų pokyčius priemiesčiuose (Ubarevičienė ir kt., 2015; Burneika ir kt., 2017; Tammaru ir kt., 2013). Santykinai turtingų šeimų antplūdis į anksčiau buvusias kaimo vietas natūraliai lėmė socialinio, ekonominio ir politinio kraštovaizdžio pasikeitimą, o pokyčių laipsnis priklauso nuo aplink miestus esančių regionų sociodemografinių charakteristikų.

2. Duomenys ir metodai

Straipsnyje pateikiami empirinio tyrimo, pagrįsto kiekybiniais metodais ir indukciniiais samprotavimais, rezultatai. Iš esmės tai nomotetinis tyrimas, kuriuo bandoma atskleisti bendrąsias miestų plėtimosi procesų tendencijas (panašumus ir skirtumus) dviejose Baltijos šalyse ir jų sostinėse. Pagrindiniai tyrimo duomenų šaltiniai buvo Lietuvos (Lietuvos statistikos departamentas, Valstybės duomenų agentūra) ir Latvijos (Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras) statistikos tarnybų duomenų bazės. Naudoti 2011 ir 2021 metų gyventojų surašymų duomenys ir kiti reguliariai renkami statistiniai rodikliai.

Šiame straipsnyje lyginama priemiesčių plėtra dviejose šalyse ir šios plėtros keliami sociodemografinė kaita sostinių metropolinėse erdvėse (angl. *metro-area*; toliau – ME). ME sudaro miestų branduoliai ir priemiesčiai, tačiau jos taip pat apima mažiau urbanizuotas kaimo vietas, kuriose naujos priemiesčių gyvenvietės yra sumaišytos su ankstesnėmis kaimiškėmis erdvėmis (Smętkowski ir kt., 2011). Be to, besiplečiantys miestai apima ir seniau urbanizuotas gyvenvietes, funkcionavusias kaip satelitiniai miestai (Uogrė, Salaspilis, Nemenčinė ir t. t.). ME ribos, iliustruojančios suburbanizacijos procesų sklaidą, buvo nustatytos LAU 2 regionų lygiu (*seniūnija* Lietuvoje ir *pilsēts* arba *nuovads* Latvijoje). Buvo atsižvelgta į du rodiklius: gyventojų skaičiaus pokytį nuo 2011 iki 2021 m. ir naujų individualių namų (pastatytų po 2010 m.) skaičių. Terminas miestas vartojamas nurodant formalias miestų savivaldybes jų administracinėse ribose. Lietuvos ir Latvijos administracinis suskirstymas skiriasi ir tai gali turėti tam tikros įtakos socialinės ir erdvinės analizės rezultatams. Savivaldybių tinklas aplink Rygą yra daug tankesnis, tačiau savivaldybės yra mažesnės, miestų teritorijos atskirtos į atskirus LAU 2. Vidutiniškai pagrindinis mūsų tyrimo objektas (teritorinis vienetas) – LAU 2 regionas yra maždaug panašaus dydžio, tačiau Latvijoje vienetų įvairovė yra daug didesnė. Latvijos miestai paprastai sudaro atskiras nedideles gyny miesto teritorijas (Marupė, Salaspilis, Kekava, Uogrė, Uolainė ir kt.), o buvę kaimo valsčiai yra daug didesni nei LAU 2 rajonai Lietuvoje, kur jie dažnai apima miesto bei gretimas kaimo vietas ir yra mažesni. Kadangi tendencijos buvusiuose miestuose ir kaimo vietovėse yra skirtingos (1 pav.), Rygos priemiesčio vaizdas gali atrodyti fragmentiškesnis. Dėl priemiesčių vienetų dydžio kai kurios gana didelės kaimo vietovės, kurios iki šiol nebuvo paveiktos miestų plėtimosi, taip pat gali būti įtrauktos į abiejų miestų priemiesčių zonas, nors tai labiau tikėtina Rygos, kurią sudaro didesni LAU 2 kaimo regionai, atveju.

Latvija administracinio valdymo reformą įgyvendino 2020-ųjų pradžioje, todėl kai kurie duomenys, kurie abiejose šalyse yra prieinami tik savivaldybių (LAU 1) lygmeniu (t. y. leidimai būstų statybai, tarptautinė migracija: 3–5 pav.), turi būti stebimi ir kartografuojami naudojant senesnes Latvijos administracines ribas. Be to, reikia paminėti kai kuriuos statistinių duomenų rinkimo skirtumus. Latvijos statistikos tarnyba teikia duomenis apie leidimus statyti gyvenamuosius individualius vienbučius namus, o Lietuvos statistikos duomenų agentūra teikia tik bendrą individualių ir dvibučių gyvenamųjų namų skaičių. Tai gali sukelti tam tikrų neatitikimų, tačiau ankstesni tyrimai rodo, kad dvibučiai namai Lietuvos priemiesčiuose yra labai reti (Ubarevičienė ir Burneika, 2020) ir nustatytų bendrųjų tendencijų, kurios yra šio tyrimo tikslas, tai nekeičia.

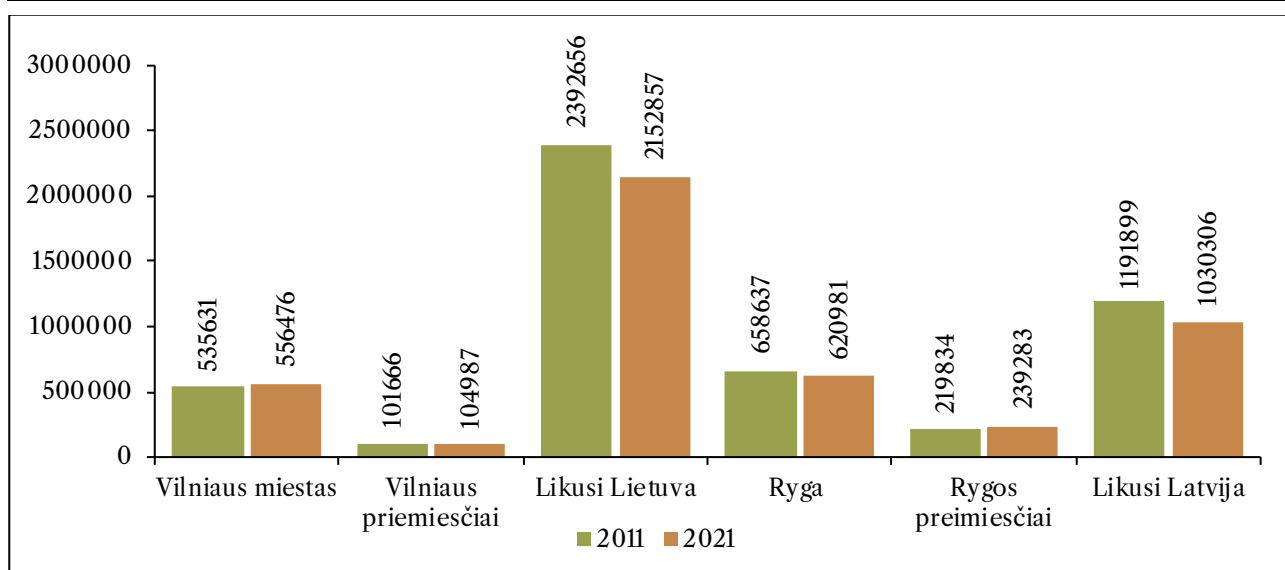
Iliustruojant gyventojų demografinės sudėties pokyčius, tyrimo metu naudoti LAU 2 lygio gyventojų ir būstų surašymų (2011 ir 2021 m.) duomenys. Empirinis tyrimas buvo pagrįstas statistiškai prieinamų duomenų kartografavimu ir parengtų žemėlapių vizualine analize. Statistiniams duomenims atvaizduoti buvo naudojama „ArcGIS Pro“ programinė įranga. Tikslėnėms išvadoms visų skaičių žemėlapiu braižyti naudojant tą pačią skalę Lietuvos ir Latvijos atvejams.

3. Sostinių regionų plėtros tendencijos gyvenviečių tinklų kontekste

Jokio miesto plėtros neįmanoma suprasti ignoruojant jo poziciją platesniuose šalies gyvenviečių tinkluose ar net regionuose. Pagrindinis skirtumas tarp Latvijos ir Lietuvos gyvenviečių sistemų yra susijęs su sostinės vieta šalių gyvenviečių tinkluose ir vidutinių miestų pozicija juose. Beveik pusė Latvijos gyventojų gyvena Rygos ME, kuri yra labiausiai urbanizuotoje ir išsivysčiusioje centrinėje šalies dalyje. Vilniaus ME yra Lietuvos paribyje, mažiausiai išsivysčiusioje šalies dalyje, ir jame gyvena tik 1/4 šalies gyventojų. Dėl šių priežasčių demografiniai pokyčiai Latvijoje yra daug labiau poliarizuoti nacionaliniu mastu nei Lietuvoje (1 pav. ir žemėlapis pateiktas ankstesniame autorių straipsnyje (Burneika ir kt., 2025). Taip pat turėtume paminėti ir tai, kad multicentris Lietuvos miestų sistemos pobūdis nekeičia mažėjimo tendencijų periferinėse kaimo vietovėse, kurios gyventojų skaičių praranda maždaug tokiu pat tempu kaip ir Latvijoje. Lietuvai daugiau būdingas regioninis poliarizacijos pobūdis.

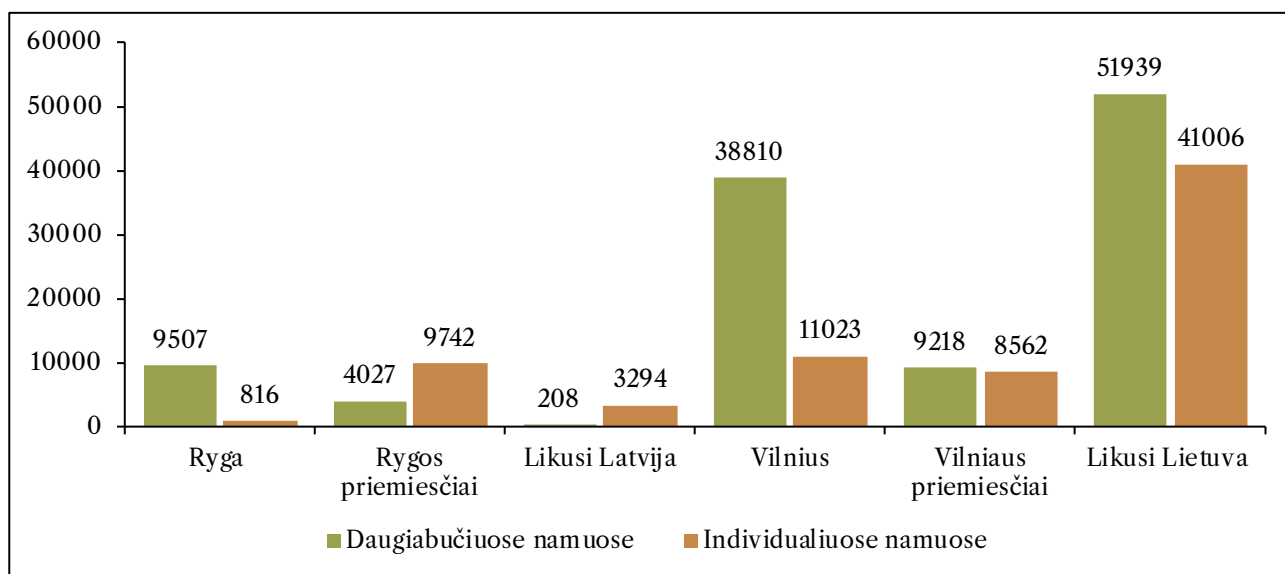
XXI a. 2 deš. gyventojų skaičiaus mažėjimas tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje tęsiasi, bet erdvinės tendencijos buvo skirtingos. Praktiškai visoje Latvijoje, išskyrus Rygos ME, gyventojų skaičiaus mažėjimas vyko sparčiau nei šalies vidurkis. Lietuvoje visų 6 didžiausių miestų savivaldybių priemiesčiuose gyventojų kaitos tendencijos buvo pozityvesnės nei šalies vidurkis. Galima teigti, kad visų didmiesčių priemiesčiuose (formaliai kaimo teritorijose) gyvena vis didesnė šalies gyventojų dalis ir Vilniaus priemiesčių atvejis nėra išskirtinis. Pats miestas pasižymėjo geresnėmis demografinėmis tendencijomis nei šalies vidurkis, skirtingai nei kiti šalies didmiesčiai. Taigi, nors gyventojų centralizacija Latvijoje buvo didesnė, o centralizacijos tendencijos pastarąjį dešimtmetį išliko stipresnės, teoriškai centralizacijos potencialas Vilniuje išlieka didesnis (žmonių, negyvenančių sostinės ME, skaičius ir proporcija). Miestas vystėsi greičiau nei Ryga gyventojų skaičiaus pokyčio prasme. Kita vertus, nepaisant spartesnio augimo, Rygos ME išlieka daug didesnė nei Vilniaus ne tik dėl miesto dydžio, bet ir dėl kur kas labiau urbanizuotos ME, kuriai priklauso tokie sateliniai miestai kaip Uogrė, Jūrmala, Salaspilis, Marupė ir kiti. Tuo pačiu metu turime pastebėti, kad gyventojų skaičiaus padidėjimas yra akivaizdesnis ME kaimo vietovėse, o palydoviniai miestų centrai (Uogrė, Balduonė, Uolainė) mažėjo greičiau nei vidutiniškai Latvijoje. Dėl šios priežasties net ir Rygos priemiesčiuose analizuojamu laikotarpiu gyventojų skaičius mažėjo. Vilniaus atveju tokie procesai nėra akivaizdūs, nes yra tik viena daugiausia miestietiška seniūnija (Nemenčinės miestas). Šiuo atveju gyventojų nutekėjimas iš Rygos (ar kitų centrų) yra labai orientuotas į kaimo vietoves, o ne į gretimus miestus. Akivaizdu ir tai, kad labiausiai neigiamos tendencijos Vilniaus ME buvo stebimos monofunkciniuose sovietiniuose gyvenamuosiuose kvartaluose miesto centre, kur gyventojų skaičiaus mažėjimas vyko panašiu tempu kaip ir Rygos mieste. Nenuostabu, kad didžiausias gyventojų skaičiaus padidėjimas abiejuose ME buvo stebimas vietovėse, besiribojančiose su miestų branduoliais. Vizualinė gyventojų skaičiaus kaitos žemėlapių analizė (5 pav.) rodo, kad teigiamas Vilniaus poveikis gyventojų kaitai akivaizdus ir atokesnėse vietovėse, esančiose už išskirtų priemiesčių zonos, kur gyventojų skaičiaus mažėjimas pastebimai lėtesnis nei tolimesnėse greitai senstančiose Rytų Lietuvos seniūnijose. Tai gali indikuoti, kad kai kurios mažesnės priemiesčių gyvenvietės atsiranda tolimesnėse vietose nei išskirta zona, tačiau tai gali būti siejama ir su periurbanizaciniais procesais, dėl kurių auga santykinai arti didmiesčio įsikūrusios tipiškos kaimiškos gyvenvietės.

Panašias išvadas apie bendrąsias plėtros tendencijas galima padaryti analizuojant duomenis apie būsto statybą šiose dviejose valstybėse. Priemiesčių plėtros intensyvumas Rygoje ir Vilniaus ME yra gana panašus, nors Vilniaus ME leidimų individualiems namams statyti skaičius yra šiek tiek didesnis (daugiausia dėl intensyvesnių statybų miesto savivaldybėje). Tačiau suburbanizacija visoje Lietuvoje yra

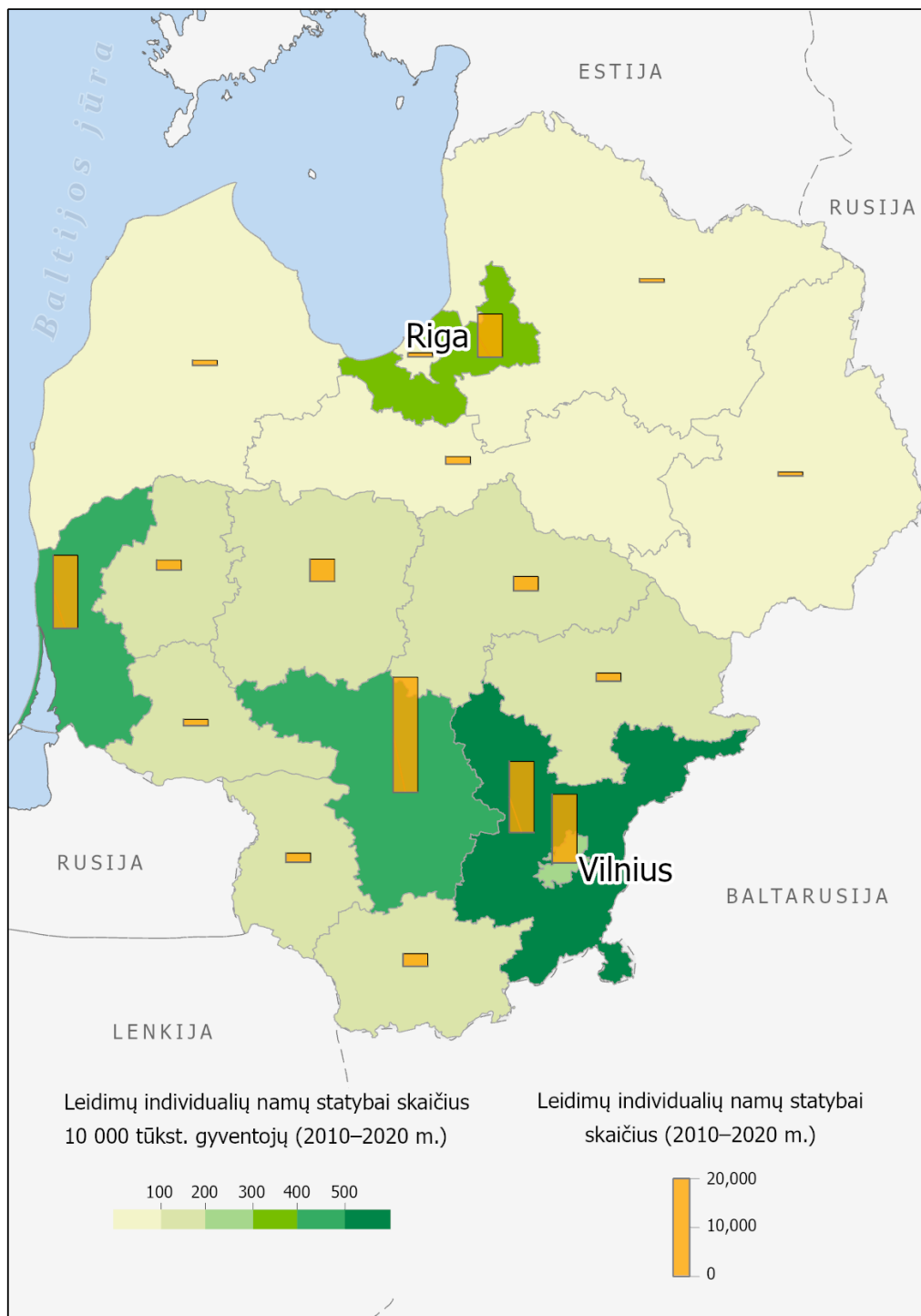
1 pav. Gyventojų skaičiaus pokyčiai Rygos ir Vilniaus metropolinėse erdvėse 2011–2021 m. (grafikai sudaryti remiantis 2011 ir 2021 m. gyventojų surašymų duomenimis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024))

daug intensyvesnė. Latvijoje individualių būstų statybos sektorius beveik visiškai koncentruojasi Rygos metropolinėje zonoje, tačiau jis plačiai paplitęs daugelyje Lietuvos vietų (2 pav.). Lietuvos sostinės augimą iliustruoja beveik 4 kartus didesnis leidimų skaičius būstams daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose Vilniuje nei Rygoje per pastarąjį dešimtmetį (2 pav.). Individualių būstų statyba buvo intensyvesnė Rygos priemiesčiuose laikotarpio pradžioje, bet jo pabaigoje tiek Vilniaus miesto savivaldybėje, tiek priemiestinėse savivaldybėse individualių namų buvo statoma daugiau nei Rygoje. Intensyvesnė individualių namų statyba Vilniaus metropolinėje zonoje laikotarpio pabaigoje gali būti siejama su intensyvesne imigracija į Lietuvos sostinę ir spartesniu jos augimu dėl gausesnės periferijos, sėkmingesnės ekonomikos plėtros ar kitų priežasčių. Tai atitinka mūsų hipotezę apie pradinį didesnę suburbanizacijos potencialą Rygoje dėl didesnio jos gyventojų (potencialių emigrantų į priemiesčius) skaičiaus, bet geresnių Vilniaus plėtros galimybių ilgalaikėje perspektyvoje.

2 pav. Leidimai būstų statybai Latvijoje ir Lietuvoje 2010–2020 m. (grafikai sudaryti remiantis oficialiais duomenimis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024))

Analizuojant individualių būstų statybų pasiskirstymą teritoriškai, matomi ir didžiuliai skirtumai tarp šalių. Latvijoje beveik visa tokių būstų statyba koncentruota Rygos urbanistiniame regione. Lietuvoje tokie būstai koncertuojasi aplink tris metropolinius miestus, bet statomi ir kitose apskrityse (3 pav.). Suprantama, kad ne visi nauji būstai atspindi suburbanizacijos procesus (statomi ir antrieji šeimų namai, vasarnamiai), bet gyventojų kaitos teritorinės tendencijos (Burneika ir kt., 2025) rodo, kad suburbanizacija vyksta aplink visus Lietuvos regioninius centrus ir būtent jos skirtumai lemia individualių namų statybų skirtumus tarp šalių.

3 pav. Leidimai statyti individualius namus Lietuvoje ir Latvijoje 2010–2020 m. (žemėlapis sudarytas remiantis Lietuvos ir Latvijos statistikos tarnybų duomenimis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024)

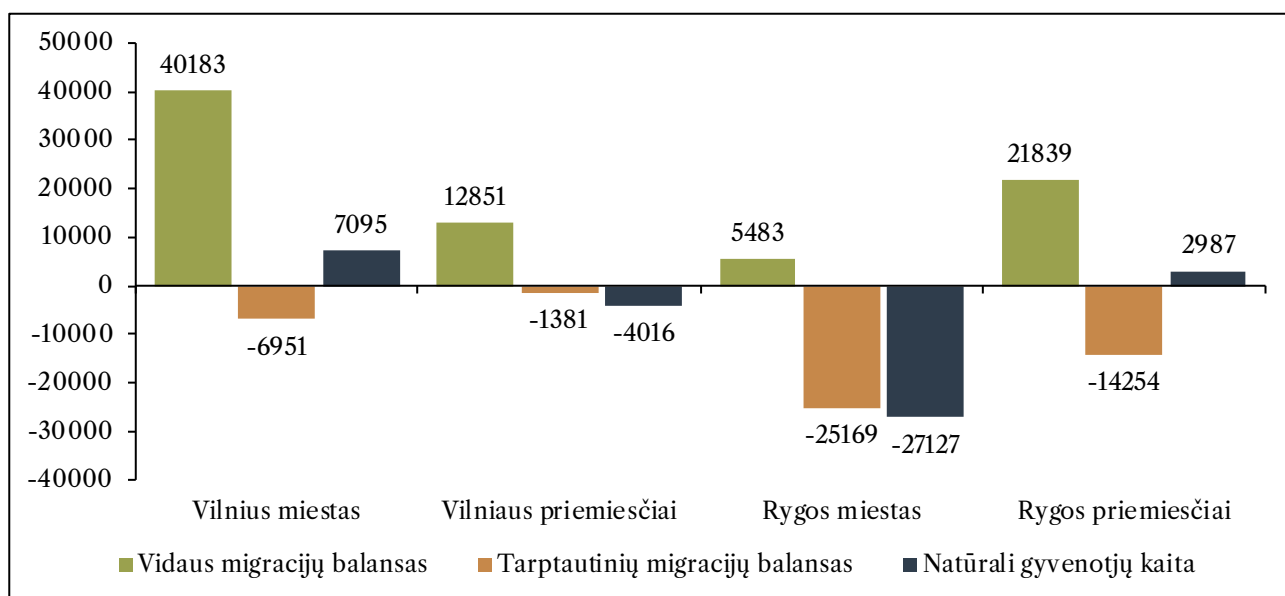
Bendrosios miestų plėtimosi tendencijos yra susijusios ne tik su esamais gyvenviečių tinklais ir gyventojų persikirstymu centro–periferijos ašyje. Viena iš kitų skirtingo statybų intensyvumo priežasčių gali būti susijusi su skirtingomis ekonominėmis tendencijomis. Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje BVP augo sparčiau nei Latvijoje. 2010–2021 m. realusis BVP vienam gyventojui Lietuvoje augo 64 proc., o Latvijoje – 50 proc. (Eurostat, 2025). Kita vertus, augimo tendencijos buvo būdingos abiem šalims, tad tokie dideli statybų skirtumai vargu ar paaiškinami vien ekonomiais argumentais. Apie miesto struktūros ir ekonomikos sąsają diskutuojama jau kelis dešimtmečius (Henderson, 1974). Miesto ekonominė struktūra priklauso nuo jo dydžio, todėl visos ekonomikos struktūra priklauso nuo miesto sistemos. Šiuo atveju reiktų išsiaiškinti, ar aglomeracijos ekonomija, kur Latvija turi pranašumų, yra mažiau svarbus ekonomikos augimo veiksnys nei galimybės, kurias teikia labiau išsklaidytas vidutinių miestų tinklas Lietuvoje. Galime kelti hipotezę, kad Lietuvos miestų tinklas buvo palankesnis pramonei vystyti, kuri pastarąjį dešimtmetį čia klestėjo. Apdirbamosios gamybos indeksas Lietuvoje 2011–2021 m. pakilo nuo 0,65 iki 113 (2021 m. = 100), o Latvijoje – nuo 0,71 iki 103 (Eurostat, 2025). Pramonės plėtra pasižymi didesne teritorine dispersija, tuo būdu sukuriant prielaidas pajamoms augti už sostinės regiono. Tai iš dalies galėtų paaiškinti intensyvesnę individualių namų statybą (tuo pačiu ir priemiesčių plėtrą) Lietuvoje. Privatus namas priemiestyje yra patrauklesnė alternatyva mažesnio dydžio miesto atveju, nes miesto centro pasiekiamumas (atstumas iki jo), sklypų paklausa bei kaina išliks mažesni nei didesnio miesto atveju. Dėl šios priežasties dispersinė miestų struktūra turi būti palankesnė priemiesčių plėtrai. Kita vertus, tokios tendencijos nepaaiškina, kodėl situacija skiriasi panašaus dydžio miestuose (pvz., Panevėžyje ir Daugpilyje). Žinoma, įtakos galėjo turėti ir kiti lokalūs veiksniai, tačiau norint gauti patikimesnius atsakymus, reikia papildomų tyrimų.

4. Priemiesčių plėtra sostinių regionuose

Prieš pradėdant suburbanizacijos tendencijų analizę sostinėse, reikia pastebėti keletą objektyvių aplinkos charakteristikų, dėl kurių suburbanizacijos tempai skiriasi atskirose Vilniaus ir Rygos metropolinių erdvių dalyse. Dėl hidrografinių Rygos charakteristikų, šio miesto sausumos plotas yra dvigubai mažesnis nei Vilniaus, nors laikotarpio pradžioje Rygos gyventojų skaičius buvo didesnis. Vilniaus savivaldybės teritorija apėmė didelius menkai urbanizuotus plotus. Dėl šios priežasties į Vilniaus miesto savivaldybę dabar patenka didelė dalis priemiestinių teritorijų, kur namų statyba vyko ir vyksta labai intensyviai (pvz., kolektyvinių sodų teritorijose) (Ubarevičienė ir Burneika, 2020). Tuo tarpu Rygos priemiestinė zona daug didesnė, jai priskiriamos ne tik naujai užstatomos teritorijos ar kaimiškos erdvės, bet ir nemažai satelitinių miestų, kurie patys gali būti suburbanizacijos židiniai. Jau vien dėl šių priežasčių abiejų miestų priemiesčių plėtra statistiškai bus skirtinga.

Priemiesčių plėtros procesus, kaip ir visus erdvinius reiškinius, skatina mikrolygio ir makrolygio veiksnių sąveika. Gyventojų preferencijos ir jas limituojantys struktūrinio pobūdžio veiksniai buvo pagrindiniai urbanistinių transformacijų tyrimų objektai XX a. (Hall, 1998). Bet kuriuo atveju miesto ir priemiesčių plėtrą lemia gyventojų skaičius ir jo kaita. Visose regioninėse sistemose demografinės tendencijos priklauso tiek nuo natūralių gyventojų pokyčių, tiek nuo migracijos, o šių veiksnių svarba laikui bėgant keičiasi. Demografinių procesų skirtumai didmiesčiuose yra viena iš būsto statybos intensyvumo skirtumų priežasčių. Šiame straipsnyje jie detalai nenagrinėjami, bet visi gyventojų kaitos rodikliai buvo daug pozityvesni Vilniaus mieste, kuris, nors ir mažesnis, patyrė žymiai didesnius migracijų srautus nei Ryga (4 pav.). Priemiesčių zonoje natūralios kaitos ir vidaus migracijų balansas Rygos ME atveju buvo

pozityvesnis nei Vilniaus priemiesčiuose, bet dėl tarptautinės migracijos net ir šioje ME dalyje demografinės tendencijos Lietuvos sostinėje buvo palankesnės. Nėra prasmės lyginti tendencijas vien miestų savivaldybėse dėl skirtingų jų ribų. Vilniaus savivaldybė apima daug platesnes teritorijas, kurios šiuo metu yra intensyviai urbanizuojamos, o beveik visa priemiesčių plėtra Rygoje vyksta už miesto ribų. Intensyvi suburbanizacija miesto ribose (Ubarevičienė ir Burneika, 2020) dažniausiai lemia pozityvesnes demografinės tendencijas Vilniaus miesto savivaldybėje, lyginant su Rygos miestu (faktinis Vilniaus plotas yra beveik du kartus didesnis nei Rygos, o pusė visų faktinių priemiesčių vystosi miesto viduje). Kitas veiksnys, kurį reikia paminėti, yra susijęs su aplinkinių erdvių, į kurias miestai plečiasi, demografinė struktūra. Jei Ryga yra pačiame Latvijos centre su pozityviausiais demografiniais rodikliais, tai Vilnius vystosi periferiniame regione, kenčiančiame nuo prasčiausios demografinės situacijos Lietuvoje (Baranauskienė ir Burneika, 2021). Teigiamos tendencijos priemiesčių plėtimosi zonos čia turi „įveikti“ neigiamas tendencijas aplinkoje, todėl statistiškai pozityvus suburbanizacijos poveikis natūraliai gyventojų kaitai mažėja.

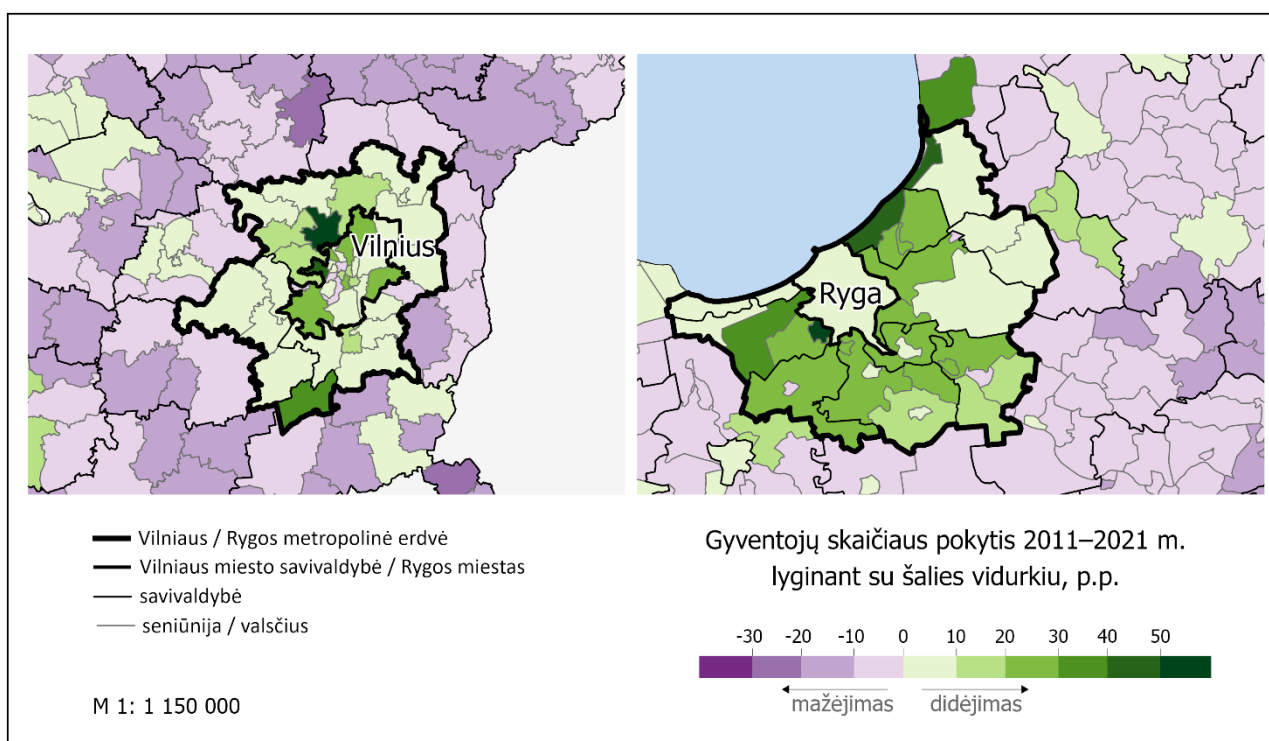
4 pav. Gyventojų skaičiaus kaitos veiksniai Vilniaus ir Rygos ME (grafikai parengti pagal Lietuvos ir Latvijos statistikos tarnybų duomenis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024)

Visos abiejų ME dalys dėl vidinės grynosios migracijos analizuojamu laikotarpiu didino gyventojų skaičių, nors jos santykinė svarba buvo labai skirtinga. Atvykstančiųjų srautas iš šalies vidaus buvo daug didesnis Vilniaus ME, o tai patvirtina mūsų hipotezę apie didesnę migracijos potencialą decentralizuotoje Lietuvoje. Vidinė migracija turėjo minimalią įtaką Rygos miesto gyventojų skaičiui, tačiau Vilniaus atveju tai buvo labai svarbus veiksnys (iš dalies ir dėl to, kad daug priemiesčių yra miesto savivaldybės ribose).

Tarptautinė migracija suvaidino neigiamą vaidmenį abiem atvejais, tačiau vėlgi poveikis Vilniui buvo labai mažas, o Latvijos sostinei tai buvo labai reikšmingas neigiamas veiksnys (abiejose Rygos ME dalyse). Gimimų skaičius Vilniaus mieste jau buvo didesnis nei Rygos savivaldybėje 2021 m., nors miestas dar buvo mažesnis, o tai rodo ir tam tikras Vilniaus savivaldybės ateities augimo perspektyvas. Vis dėlto priemiesčio zona už miesto ribų Rygoje išlieka daug didesnė ir natūrali gyventojų kaita buvo pozityvinė nei Vilniaus priemiesčiuose. Galima teigti, kad buvo visos prielaidos, jog Vilniaus miesto savivaldybė taptų didesnė už Rygos miesto savivaldybę, tačiau Rygos metropolinė erdvė bent jau artimiausią dešimtmetį išliks daugiausia gyventojų turinti urbanistinė sistema Baltijos regione, jei tendencijos išliks tos pačios.

5. Kai kurios sostinių plėtros demografinės pasekmės

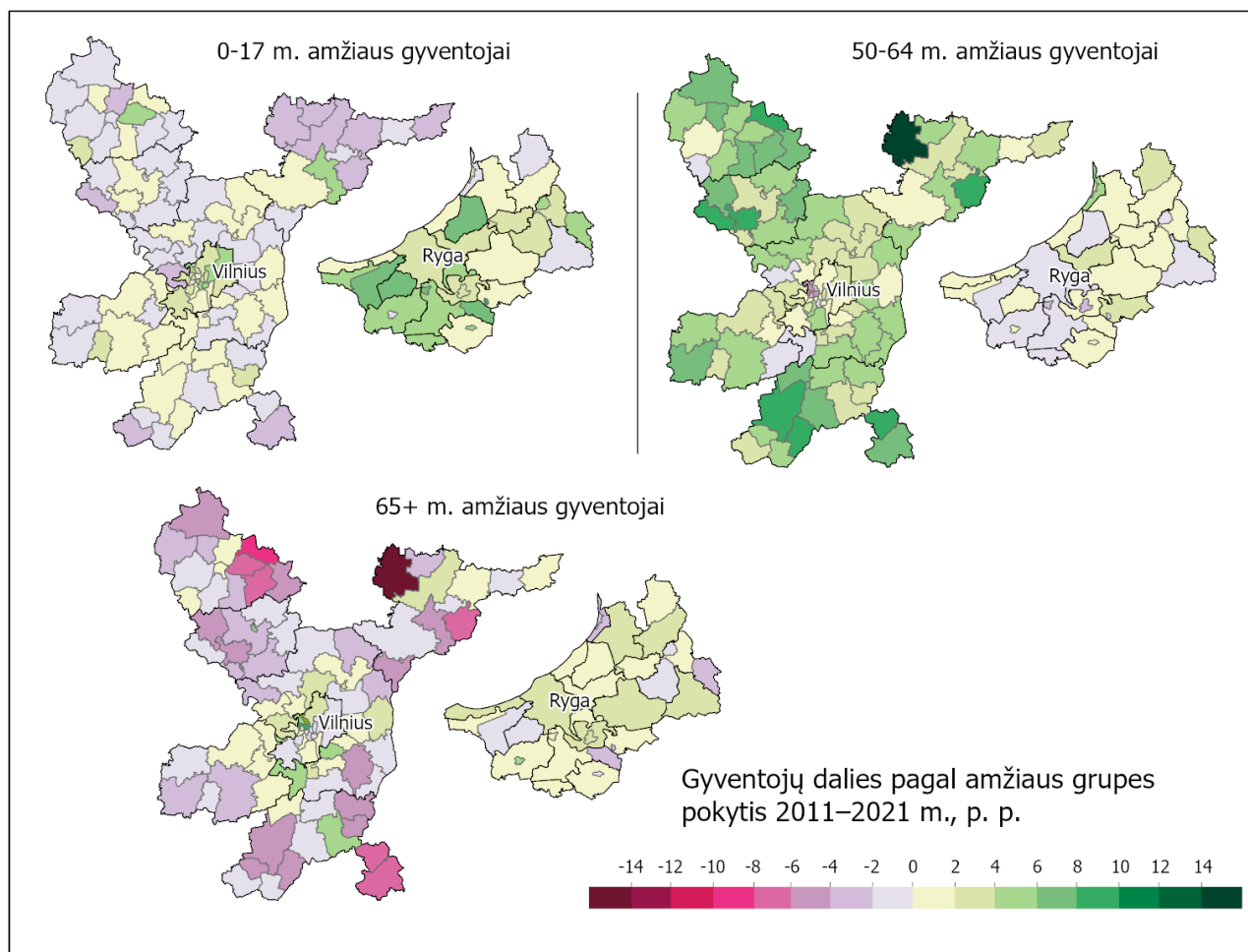
Miestų augimo procesų skirtumai turėtų paskatinti skirtingas sociodemografines ir erdvinės transformacijas Vilniaus ir Rygos priemiesčių zonose. Šios transformacijos priklauso tiek nuo suburbanizacijos procesų intensyvumo, tiek nuo faktinių sociodemografinės sudėties skirtumų tarp miesto ir jo plėtros zonos. Priemiesčių plėtra turi aiškų poveikį tiek socialiniam, tiek etniniam aplinkinių teritorijų kraštovaizdžiui, ir šis poveikis Vilniaus atveju žymiai margesnis ir labiau diferencijuotas, kadangi skirtumai tarp miesto ir aplinkinio regiono didesni (Burneika ir kt., 2025). Šis tyrimas labiau skirtas demografiniams pokyčiams atskleisti, todėl toliau trumpai aptariami demografinės sudėties pokyčiai abiejų miestų plėtros zonose.

5 pav. Sostinių įtaka gyventojų skaičiaus pokyčiams Vilniaus ir Rygos metropoliniuose regionuose (žemėlapiai sudaryti remiantis 2011 ir 2021 m. gyventojų surašymų duomenimis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024)

Surašymo duomenų kartografavimas leidžia įvertinti demografinės struktūros pokyčių kryptį Vilniuje ir Rygoje (5 pav.). Priemiesčių plėtimasis nebūtų turėjęs jokio poveikio socialinei ir demografiniai buvusių kaimo vietovių struktūrai tik tuo atveju, jei atvykėlių sudėtis būtų buvusi tokia pati kaip ir pradinė gyventojų, o taip nėra. Tyrime analizuotos 0–17 ir vyresnio nei 50 metų amžiaus grupės, atspindinčios priemiesčių formavimosi procesus: pirmoji – kaip šeimų su vaikais migracijos ir būsto plėtros indikatorius, o antroji – kaip ilgalaikio įsikūrimo, senėjimo ir paslaugų poreikio rodiklis. Nors abiem atvejais priemiesčių plėtrą daugiausia lemia turtingesni ir jaunesni namų ūkiai, poveikis socialinei ir demografiniai situacijai priemiesčio zonoje yra skirtingas. Visais atvejais pokyčiai Vilniaus urbanistiniame regione yra žymiai labiau erdviškai diferencijuoti – visų pirma dėl didesnių kontrastų tarp miesto ir aplinkinių kaimiškų teritorijų demografinio konteksto. Analizuotų amžiaus grupių pokyčiai Rygos regione yra mažesnio laipsnio nei Vilniaus regione, nors jaunų gyventojų kaimiškuose Rygos priemiesčiuose daugėjo sparčiau. Vilniaus regione beveik visur gausėjo priešpensinio amžiaus gyventojų grupė ir tai atitiko bendrąsias šalies tendencijas. Čia ypač kontrastingos vyriausių gyventojų kaitos tenden-

cijos, nes dėl didelės vyriausių gyventojų dalies ir aukšto mirtingumo lygio šių gyventojų skaičius mažėjo už ME ribų, jų daugėjo gretimose miestui teritorijose. Visame Rygos regione pokyčiai minimalūs (6 pav.).

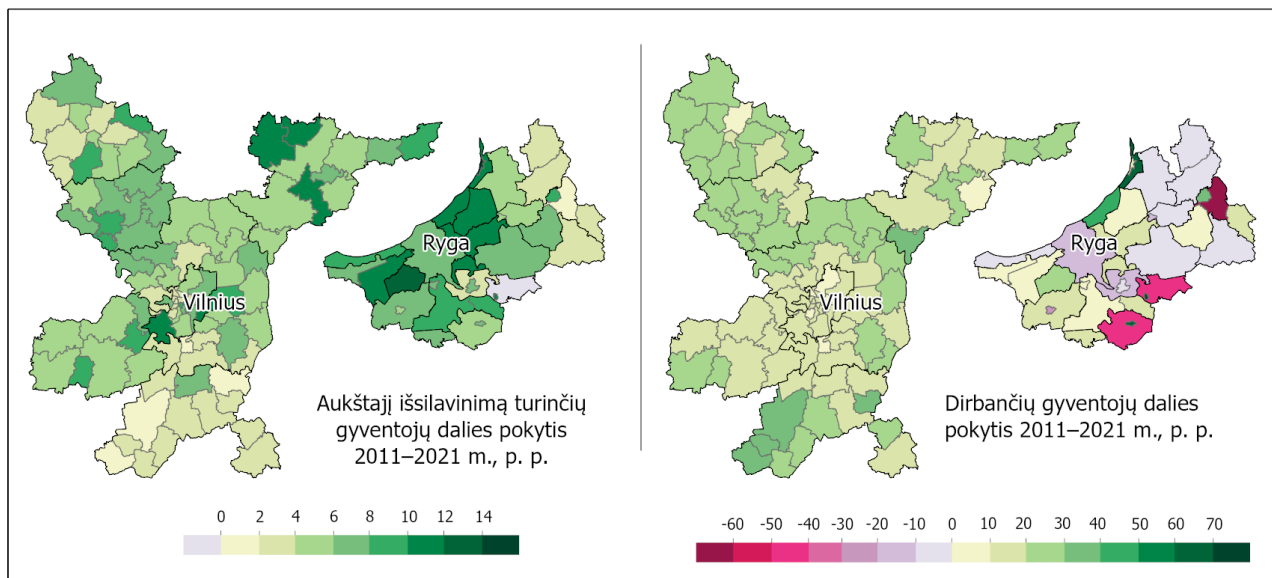
6 pav. Skirtingo amžiaus grupių gyventojų dalies kaita Vilniaus ir Rygos funkcinuose regionuose 2011–2021 m., p. p. (žemėlapiai sudaryti remiantis 2011 ir 2021 m. gyventojų surašymų duomenimis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024)

Akivaizdus darbingo amžiaus gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalies padidėjimas abiejuose miestuose yra susijęs ne tik su naujomis bendruomenėmis, bet ir su bendru labai išsilavinusių žmonių skaičiaus ir dalies padidėjimu Baltijos šalyse (7 pav.). Todėl situacija abiejuose miestuose atrodo panaši – padidėjimas buvo stebimas visur, nors didžiausi rodikliai atitinka intensyviausias suburbanizacijos zonas. Plėtimosi poveikis dirbančių gyventojų skaičiui yra įdomus, nes leidžia bent jau hipotetiškai sieti priemiesčių plėtros ir ūkio vystymosi tendencijas. Tokių gyventojų skaičiaus augimas Vilniaus regione fiksuotas praktiškai visur ir atitinka tiek visos šlies ūkio spartaus augimo tendencijas, tiek Vilniaus, kaip ekonominio augimo poliaus, įtakos zoną, nes didžiausi pokyčiai ten, kur užimtumo situacija kriziniais metais buvo blogiausia (už ME ribų).

Išvados

Nors Baltijos šalių raidos tendencijos turi tam tikrų panašumų, nes vyrauja koncentracijos tendencijos centro (-ų)–periferijos ašyje, galima išvelgti ir daug skirtumų. Panašios tolimų periferijų mažėjimo tendencijos rodo, kad šalies daugiacentriškumas nekeičia vystymosi sąlygų kaimiškose periferiniuose regionuose, kurie neturi lokacinių pranašumų dėl gretimo miesto. Kita vertus, šalies policentriškumas

gali būti laikomas potencialiai svarbiu ekonominės ir miesto (priemiesčių) plėtros veiksniumi, bent jau kai kuriais atvejais. Nors reikia papildomų mokslinių tyrimų, vidutinio dydžio miestų tinklas gali būti teigiamas veiksnys kai kurių pramonės šakų plėtrai, nors aglomeracijos ir urbanizacijos ekonomija suteikia pranašumą didesniems miestams.

7 pav. Aukštąjį išsilavinimą turinčių ir dirbančių gyventojų dalies pokytis Vilniaus ir Rygos funkcinuose regionuose 2011–2021 m., p. p. (žemėlapiai sudaryti pagal 2011 ir 2021 m. gyventojų surašymų duomenis (Oficialios statistikos portalas, 2024; Latvijos Respublikos centrinis statistikos biuras, 2024)

Daug didesnis didmiestis Ryga iš pradžių turėjo didesnę priemiesčių plėtimosi potencialą, tačiau pozityvesnės demografinės ir ekonominės tendencijos Lietuvoje ir jos sostinėje pamažu lėmė intensyvesnę priemiesčių plėtrą. Miestai plečiasi daugiausia žemės ūkio arba pusiau žemės ūkio vietovėse, o pokyčiai plėtros zonoje atsidūrusiuose miestuose yra minimalūs, demografinės tendencijos jų branduoliuose lieka neigiamos. Dvi bendruomenės gyvena viena šalia kitos, o artimose vietovėse socialinės ir demografinės tendencijos gali būti labai skirtingos.

Kai kurie statistiniai Vilniaus, Rygos ir jų didmiesčių raidos skirtumai atsiranda tik dėl administracinių vienetų dydžių ir jų struktūros skirtumų, susijusių su kaimo, gamtinėmis ir miesto erdvėmis. Tokiais atvejais lyginti miesto savivaldybių demografinių rodiklių nėra prasmės. Metropolinių zonų, apimančių ir miesto branduolį, ir priemiesčius, palyginimas suteikia daug tikslesnius rezultatus. Šis tyrimas rodo, kad abiejose šalyse vyksta gyventojų koncentracija sostinių metropolinėse erdvėse, nors Vilniaus ME auga greičiau, Lietuvoje plečiasi bei auga ir kiti regioniniai centrai.

Miestų plėtimosi procesai per šiuos pokyčius keičia priemiesčių demografinę struktūrą, ir tai labiau pastebima poliarizuotoje Vilniaus plėtimosi zonoje dėl didelių kontrastų tarp miesto ir jo aplinkos ypatumų. Panašios struktūrinės jėgos sukuria skirtingus erdvinius modelius ir inicijuoja skirtingus socialinius pokyčius atskiruose geografiniuose kontekstuose, todėl socialiniai ir kultūriniai pokyčiai Vilniaus ir Rygos plėtimosi zonoje lemia skirtingas raidos tendencijas. Be to, galime daryti išvadą, kad drastiškos posovietinės miestų transformacijos, kai skirtingų socialinių ir demografinių grupių dalies pokyčiai kai kuriose savivaldybėse per dešimtmetį viršydavo 20 procentinių punktų, artėja prie pabaigos. Vadina mieji pokomunistiniai miestai įžengia į stabilesnę raidos laikotarpį, kurį formuoja labiau dabartiniai pasauliniai ir lokalūs įvykiai nei ankstesnis istorinis paveldas. Todėl sąvoka pokomunistinis (posocialistinis) miestas turi vis mažiau aiškinamosios galios ir ilgainiui turėtų išnykti iš mokslinės literatūros.

Tyrimas iš dalies finansuotas Latvijos mokslo tarybos pagal valstybinę mokslinių tyrimų programą „DemoMigPro“ (projekto Nr. VPP-LETONIKA-2021/4-0002) ir Fundamentinių ir taikomųjų mokslinių tyrimų projektą (projekto Nr. lzp-2022/1-0269).

Literatūra

- Barauskienė, V. ir Burneika, D. (2021). Demographic Changes and Migration in LAU 2 Regions of Lithuania in 2001–2018. *Folia Geographica*, 19, 59–69. <https://doi.org/10.22364/fg.19.6>.
- Borén, T. ir Gentile, M. (2007). Metropolitan processes in post-communist states: An introduction. *Geografiska Annaler Series B. Human Geography*, 89(2), 95–110. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2007.00242.x>.
- Brueckner, J. K. ir Fansler, D. A. (1983). The Economics of Urban Sprawl: Theory and Evidence on the Spatial Sizes of Cities. *The Review of Economics and Statistics*, 65(3), 479–482.
- Burneika, D., Barauskaitė, A. ir Ubarevičienė, R. (2017). Social segregation and spatial differentiation of electoral alignment in Vilnius Metropolitan Area. *Geographica Polonica*, 90(2), 87–110.
- Burneika, D., Bērziņš, M., Krišjāne, Z. ir Ščerbinskaitė, S. (2025). Riga and Vilnius: the socio-spatial dimensions of rivalry between the largest Baltic cities. *Journal of Baltic Studies*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/01629778.2025.-2518998>.
- Burneika, D., Ubarevičienė, R., Valatka, V., Barauskaitė, A., Pociūtė-Sereikienė, G., Daugirdas, V. ir Krupickaitė, D. (2017). In Burneika, D. (red.). *Lietuvos metropoliniai regionai. Gyventojų rezidencinė diferenciacija XXI a. pradžioje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Cirtautas, M. (2013). The urban sprawl of major cities in the Baltic states. *Architecture and Urban Planning*, 7, 72–79. DOI: 10.7250/aup.2013.009.
- Eurostat. (2025). Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes?sort=category&lang=en&display=list (žiūrėta 2025-10-15).
- Gentile, M., Tammaru, T. ir van Kempen, R. (2012). Heteropolitanization: Social and Spatial Change in Central and East European Cities. *Cities*, 29(5), 291–349. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2012.05.005>.
- Hadjimichalis, C. ir Hudson, R. (2014). Contemporary Crisis Across Europe and the Crisis of Regional Development Theories. *Regional Studies*, 48(1), 208–218.
- Hall, T. (1998). *Urban geography*. Routledge.
- Henderson, J. V. (1974). The sizes and types of cities. *The American Economic Review*, 64(4), 640–65.
- Krišjāne, Z. ir Bērziņš, M. (2009). Commuting and the deconcentration of the post-socialist urban population: The case of the Rīga Agglomeration. *Folia Geographica*, 14, 56–74.
- Lang, T., Burneika, D., Noorkõiv, R., Plüschke-Altöf, B., Pociūtė-Sereikienė, G. ir Sechi, G. (2022). Socio-Spatial Polarisation and Policy Response: Perspectives for Regional Development in the Baltic States. *European Urban and Regional Studies*, 29(1), 21–44.
- Lang, T. ir Haunstein, S. (2017). Wachsende regionale Polarisierung in Europa. *Nationalatlas aktuell*, 11(8). Prieiga per internetą: https://nationalatlas.de/wp-content/uploads/17_08_Polarisierung_in_Europa.pdf.
- Leetmaa, K. ir Tammaru, T. (2007). Suburbanization in countries in transition: Destinations of suburbanizes in the Tallinn metropolitan area. *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, 89(2), 127–146. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2007.00244.x>.
- Mills, E. S. (1967). An Aggregative Model of Resource Allocation in a Metropolitan Area. *American Economic Review*, May, 57, 197–210.
- Muth, F. (1969). *Cities and Housing*. University of Chicago Press.
- Official statistics of Latvia. Official statistics portal. (2024). Prieiga per internetą: <https://stat.gov.lv/en> (žiūrėta 2024-09-25).

- Oficialios statistikos portalas. (2024). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/> (žiūrėta 2024-10-15).
- Patacchini, E., Zenou, Y. J., Henderson, V. ir Epple, D. (2009). Urban sprawl in Europe. *Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs*, 125–149. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/25609561>.
- Rodríguez-Pose, A. (2018). The Revenge of the Places That Don't Matter (And What to Do About It). *Cambridge Journal of Regions, Economy & Society*, 11(1), 189–209.
- Sechi, G., Zhitin, D., Krišjāne, Z. ir Bērziņš, M. (2022). Post-Soviet Suburbanization as Part of Broader Metropolitan Change: A Comparative Analysis of Saint Petersburg and Riga. *Sustainability*, 14(13), 1–21. <https://doi.org/10.3390/su14138201>.
- Skadins, T., Krumins, J. ir Bērziņš, M. (2019). Delineation of the boundary of an urban agglomeration: Evidence from Riga, Latvia. *Urban Development Issues*, 62(1), 39–46. <https://doi.org/10.2478/udi-2019-0007>.
- Smętkowski, M., Gorzelak, G., Kozak, M., Olechnicka, A., Płoszaj, A. ir Wojnar, K. (2011). *The European Metropolises and Their Regions: From Economic Landscape to Metropolitan Networks*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sýkora, L. ir Ouředníček, M. (2007). Sprawling post-communist metropolis: Commercial and residential suburbanization in Prague and Brno, the Czech Republic. In Razin, E., Dijst, M. ir Vázquez, C. (red.). *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas* (p. 209–233). Springer.
- Tammaru, T., Leetmaa, K., Silm, S. ir Ahas, R. (2009). Temporal and spatial dynamics of the new residential areas around Tallinn. *European Planning Studies*, 17(3), 423–439. <https://doi.org/10.1080/09654310802618077>.
- Tammaru, T., van Ham, M., Leetmaa, K. ir Kährrik, A. (2013). Ethnic dimensions of suburbanisation in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(5), 845–862. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.756697>.
- Ubarevičienė, R. (2018). City Systems in the Baltic States: The Soviet Legacy and Current Paths of Change. *Europa Regional*, 25(2), 15–29.
- Ubarevičienė, R. ir Burneika, D. (2020). Fast and uncoordinated suburbanization of Vilnius in the context of depopulation in Lithuania. *Environmental & Socio-economic Studies*, 8(4), 44–56. <https://doi.org/10.2478/-environ-2020-0022>.
- Ubarevičienė, R., Burneika, D. ir van Ham, M. (2015). Ethno-political effects of suburbanization in the Vilnius urban region: An analysis of voting behavior. *Journal of Baltic Studies*, 46(2), 217–242. <https://doi.org/10.1080/0162-9778.2015.1027935>.
- Ubarevičienė, R., Burneika, D. ir Kriauciūnas, E. (2011). The sprawl of Vilnius city – establishment and analysis of growing urban region. *Annales Geographicae*, 43–44, 98–109.
- Ubarevičienė, R., van Ham, M. (2017). Population decline in Lithuania: who lives in declining regions and who leaves? *Regional Studies, Regional Science*, 4(1), 57–79. <https://doi.org/10.1080/21681376.2017.1313127>.
- Winsborough, H. H. (1963). An Ecological Approach to the Theory of Suburbanization. *American Journal of Sociology*, 68(5), 565–570.

TERRITORIAL PATTERNS OF SUBURBANIZATION PROCESSES IN LITHUANIA AND LATVIA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Donatas Burneika | <https://orcid.org/0000-0003-3933-3761>

Simona Ščerbinskaitė | <https://orcid.org/0000-0003-4767-4929>

Department of Regional and Urban Studies at the LCSS Institute of Sociology

A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania

donatas.geo@gmail.com, simona.scerbinskaite@lcss.lt

Zaiga Krišjāne | <https://orcid.org/0000-0002-3422-1958>

Department of Geography at the University of Latvia

Jelgavas st. 1, LV-1004 Riga, Latvia

zaiga.krisjane@lu.lv

DOI: <https://doi.org/10.63588/lr-2025-14-6>

Summary

This paper presents a comparative analysis of suburbanization trends in the Vilnius and Riga urban regions. The research is mainly based on the analysis of statistical data from the most recent population census and aims to determine the scale and nature of changes in the suburban areas of both cities during the second decade of the 21st century. The article compares the pace and spatial extension of urban sprawl areas and the socio-demographic changes these areas are bringing into former rural areas. The capitals of the Baltic states develop under similar socio-economic and political circumstances but occupy different positions in relation to the urban settlement and regional systems of their countries. In general, similar trends of urban sprawl are shaped by local contexts, and therefore the intensity and trends of suburbanization differ, as does their impact on the socio-demographic landscape in surrounding regions.

Keywords: Vilnius, Riga, suburbanization, urban sprawl, Baltic states, urban region.

REGIONINIAI SOCIALINIŲ TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTAI. Lietuvos socialinė raida Nr. 14 – Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, 2025. – 107 psl.

ISSN 2424-497X (internete)

Lietuvos socialinė raida yra Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto tęstinis recenzuojamas mokslo leidinys, kuriuo toliau plėtojama 2004 m. Socialinių tyrimų instituto pradėta Lietuvos socialinės raidos Europos Sąjungoje publikacijų serija. Leidinyje publikuojami instituto mokslininkų ir bendraautorių vykdomų tyrimų rezultatai skirti tiek akademinėi bendruomenei bei viešosios politikos formuotojams, tiek ir plačiajai visuomenei. Keturioliktajame žurnalo numeryje dėmesys skiriamas regioniniams socialinių transformacijų kontekstams. Leidinį sudaro šeši straipsniai, kuriuose pristatomi tyrimų apie Šiaulių miesto įvaizdžio pokyčius, Klaipėdos regiono savivaldos iššūkius, regioninius Lietuvos darbo rinkos ir socio-ekonominės raidos ryšius, Baltarusijos piliečių migracijos į Lietuvą struktūrą, Lietuvos moterų vėlyvųjų gimdymų statistiką bei Vilniaus ir Rygos miestų regionų priemiesčių plėtros tendencijas rezultatai.